

Destana Kurd a Yekemîn

RISTEMÊ ZAL (TUHEMDEM)

Destanek Gelêrî

Berhevkar: EDÎB POLAT

(Ji bo bîranîna 12. a salvegera nivîskariya Edîb Polat.)

DERHEQA DESTANÊ DE ÇEND GOTIN

Çîroka Ristemê Zal ji mêj ve ye ku di civat û caxiyên Kurdan de tê zimên. Sedemî ku di edebiyeta devîkî de cîh girtîye, ji hezar salan vir ve ye wunda nebûye û nîfş bi nîfş gihîştîye heta îroj. Hûn jî dizanin ku bawerîyek pir xurt di nava gel de heye; dibêjin Ristem bi eslê xwe Kurd e. Em dê vê mijarê niha deynin alîyekî, lê di vê destanê de rastîyek wuha dertê pêş: Kurd û Faris ji qewmekî vejîyane û herêma ku heta îroj lê dijîn jî yek e.

Seydayê Cegerxwîn di gelek helbestên xwe de Kurdbûna Ristem û malbata Keyanîyan tîne zimên. Seyda di helbestek xwe de wuha dibêje:

“Ka Ferîdûn, ka Direfs, taca Keyan li kû ye,
Ka Guhderz û ka Ristem, ka ew meydan li kû ye?”

Hûn dê di nava rûpelên vê berhemê de gelekî rast li navê Guhderz werin. Ew lehengekî destanê ye û merivê Ristem e. Cegerxwîn bo wî bi navê “Em Guhderz in” helbest jî nivîsiye. Rêzên wê wuha dest pê dike:

“Em Guhderz in, serbilind in, devçirên in,
Weke Ristem bidin deng...”¹

Li gor rîvayetê, hukumdarê bi navê Dehhaq hezar sal li ser textê pederşahiya Îranê dimîne û zulm li gel dike. Gava nexweş dikeve, li ser milên wî du mar çêdibin. Mar mezin dibin, hêç û

---

¹ Cegerxwîn-Sewra Azadîyê, Dîwana Yekem.

har dibin. Bona ew Dehhaq neêşînin, divê her roj mêjîyê du xortan bixwun! Dehhaq jî rojê du gêncan bi qurbana wan dike. Demek wuha derbas dibe, qewraş û xizmetkarên qesrê, bi vê yekê diêşin, dilê wan bi xortan dişewute. Vêca biryar didin; rojê mêjîyê xortekî derînin û mêşinekî serjê dikin, mêjîyê mêşînê bi dizî li nav mêjîyê wî xortî dixin, xortê din jî azad dikin. Helbestvanê Faris yê menşûr Fîrdevsî derheqa vê rîvayetê de wuha dibêje:

“Bi vî awayî, her meh sî xort canê xwe xelas dikirin. Demek bi şûn de hejmara wan dibe du sed. Aşpêj her roj ji wan re çend mîh û bizin jî dişîne. Ev e, qewmê Kurd yê îroyîn ji wan çêbûne.”²

Ristem kî ye?

Zal û kurê wî Ristem ji alî Zabilistanê (Sîstanê) ne ku ew herêm, li alî bakurê Îranê dikeve. Di dewra sê şahên Îranê, Kubad, Kawûs û Xusrev de ew serpêhewan bûn û fermandarê artêşê bûn. Lêkolîner dibêjin ku, Rostem nêzikî hezar sal berî Mihemmed Pêxember hatiye dunê. Li gor rîvayetan, dibêjin rojekê Hizretî Elî şerekî dijwar dike û gelekî diweste, ji hayho dikeve. Hz. Mihemmed jê re dibêje “Ya Elî! Te îroj şerekî Ristemî kir. Te pîroz dikim!”

Hz. Elî ew roj gelekî miraq dike, dikeve xeteran û ji xwe re dibê “Gelo Ristem kî bûye ku tewer Pêxember jî nav û dengê wî bihîstiye! Qey ew ji min jêhatîtir bûye?” Ew şev Rostem tê xewna wî: dibîne ku babaegîtek li hespekî suwar e, li bayê bezê ber bi wî tê. Suwarî tê û silavê lê dike. Lê belê ew suwarî seba ku gelekî gir e û bi heybet e, devê Hz. Elî diqufule û zimanê wî nagere, nikare silava wî jî bigre. Suwarî dibuhure, Hz. Elî

² Fîrdevsî-Şêxname, cîlda yekem, rûpel: 108.

bîstkê bi şûn de tê xwe. Bi xwe re dixeyîde: “Ez newêrek im, ziravê min nîn e! Çawa yekî mîna min ku ez şêrê Xwedê me, ji tîrsa suwarîyekî silava Xwedê jî ji bîr bike!” Dotira rojê diçe cem Pêxember, xewna xwe jê re dibêje. Hz. Mihemmed wuha bersiv dide wî: “Ya Elî! Dest di ser dest re heye. Mêrxasê ku hatiye xewna te Ristem e.”

Dîroknasê bi nav û deng Şerefxan, di destpêka pirtûka xwe ya bi navê ŞEREFNAME de bo Ristemê Zal wuha dibêje:

“Wekî ku tê fêmkirin, navê ‘Kurd’ mîna xusûsiyetek ku sedem gernasîyek bêhempa û bi hawê cîhnavkê li wan hatiye kirin. Îsbata vê yekê ev e ku piranîya mêrxas û gernasê bi nav û deng yê dîrokî, ji nava vê nêtewa qehreman derketine. Mînak, egîdê menşûr Ristem bîn Zal ku di dema Key Kubad de jîyaye, yek ji van e. Ev mêrxas, sedemî ku li herêma Sîstanê (Zabilistanê) hatibû dunê bi navê Ristemê Zabilî jî dihat nasîn. Nivîskarê Şêxnamê helbestvan Fîrdevsî, wî bi navê Ristemê Kurd dide nasîn.”³

Gelek nivîskar û hunermend heta niha derheqa Ristem de Berhem afirandine. Tewer hunermendên Ewrûpî beşek ji çîroka Ristem kirine film jî. Fîrdevsî bi awayê helbestî destana “Şêxên Îranî” nivîsiye. Helbesta Mattahew Arnold ya bi navê “Suhrab û Ristem” jî gelekî balkêş e.

Di pêvajoya amadekirina pirtûkê de min rastîyek din dît. Piranîya navên pêhewan û lehengên ku di destanê de derbas dibin bi Kurdî ne. (Mînak: Guhderz, Pêşeng, Ferhat, Rexş, Rûdabe, Bijen û hwd.) Di dewra Ristem de nêtewe hêja tune bûn li rûyê erdê. Tenê eşîr û gel hebûn. Lê belê mirov dikare bêje,

³ Şerefname, Şerefxan-Werger: M. Emîn Bozarlan, Weşanên Deng, rûpel:21-22

reha gelek gelên Rojhilata Navîn digihîje hev. Wê demê, malbata Şahên Îranê KEYANÎYAN bûn. Lewma li pêş navê padîşahan bêjeya 'Key' hebû; Key Kawûs, Key Kubad, Key Xusrev. Di dema van her sê keyayan de jî Ristem fermanî bû. Lewma Keyxusrayê Mubarek navekî din li kurê Zalê kiriye: Tuhemdem. Yanê bi mana tu her dem heyî û nûjen î! Jixwe, niha jî di nava Kurdan de ji muxtar û rêvebirên gundan re "Keya" tê gotin.

Me bi tehera destanî ev berhem nivîsî, lê belê carna bi pexşenî em lê germ bûn, carna jî me destê xwe bir ber guhên xwe û me kilam qîrand.

Çavkanîyên me yên vê berhemê ev in:

1-Çîrokbêj Evdilqadirê Cafo. Niha li gundê Çorepa ku girêdayî qeza Bismil e, jîyana xwe didomîne.

2-Dîwana Wunda-Muhsîn Kizilkaya, Weşanên Îletîşîm.

3-Evdilqadirê dengbêj- Çavkanî: M. Kizilkaya, di pirtûka Dîwana Wunda de.

4-Sam, Zal û kurê wî Rostem-Norma Lorre Goodrîch-Weşanên Pêrî.

5-Şêxname-Fîrdevsî: Çar Cild, Weşanên Wezaretê Perwerdeyîya Nêtewî (Turkiye).

Hêvîya min ev e ku, ev çîrok dê alîkarîya geşbûna wêjeya Kurdî bike.

Edîb POLAT
Dîyarbekir-2000

1.

Dilê Qralê Îranê Ferîdûn bi mirina her sê kurên xwe gelekî şewutî bû. Lewma di nava êş û elem, derd û keseran de, demek bi şûn de wî jî jîyan ji dest da. Piştî wî, Minûşîrê kurê Manû bû Şahê Îranê.

Minûşîrê Manû li ser cenazê Ferîdûn taca padîşahîyê da serê xwe û kincên wî yên bi xwîn li xwe kir. Gora wî, nivî ji kevirê lacîwerd û nivê din jî ji zêrê sor da çêkirin. Giregir û porspîyên Îranê gava li ser qebra Ferîdûn civîyan, Minûşîrê wuha axîfî:

"Li taca zêrîn ya serê min û li textê bin min yê ji diranên fil nanihêrin, bona min ne girîng in ev; ez gurzê destê xwe bikartînim û şûrê xwe qet naxim kewdan. Ka bêjin, di vî welatî de yê ku ala Kawayê Hesinkêr hildide kî ye? Ji bilî min kesek heye? Na. Mirovên ku zulm û tadeyiyê li feqîr û fuqaran, li xulam û qewraşan bikin û bi malê dunê fexr û tox bibin, li ber çavê min kafir in û ji Ehrîmen jî xerabtir in. Kesên wuha, bila bizanibin ku hetanî ez li darê dunê bim, ez dê şûrê xwe ji serê wan re tûj bikim!"

Guhdaran heq dan Minûşîr: “Padîşahê delal başîya me dixwaze. Bav û bapîrên wî ev tac û text, bona ew urf û toreyan bincîh bîne jê re hiştine. Bila hetanî qiyametê lê helal be!”

Serpêhewanê Îranê berî wê gavê Nerîman bû, lê belê şerekî mezin li çîyayê Sîpendê qewumî bû û ew li wur hatibû kuştin. Kurê wî Sam jî li civatê, li cîhê şîne amade bû û rabû piya got:

“Ya padîşahê xwey edalet! Hukumdarên berî te, bona ez raçavîya te bikim, şîret û wesyetan li min kirin. Heq û dadî li te, bincîhanîna wan jî li min! Hêvîya min ev e, wê Xwedayê şev û rojan temenekî dirêj bide te û her tişt li gor dilê te bike! Bextê te vekirî be! Bila dewran erda bin piyê te û textê firûze jî her dem cîhê te be! Bi wî şûrê xwe yê Hindê rûyê dunê ji xeraban paqij bike, frîqet be, ez bi te re me! Yê ku te ji neyaran biparêze ez im. Ji bav û kalan ve em pêhewan in; xelkê heta îroj xwe avêtîye tor û bextê me! Gurşasp û Nerîman jî fermanîdar û şûrkêş bûn.”

Piştî axaftinan, Minûşîr gelek dîyarîyên giranbuha pêşkêşî Sam kir û ji herêma başûrê rojhilat, hetanî bigre qeraxa çemê Îndûsê (Zabilistanê) xist bin hîmayeta wî.

***

Zarokên kurî ji Sam re çênedibûn. Lewma, kul û keder û hesreta dilê wî, çêbûna kurekî bû. Wî nedixwest ji dunê warreş here. Di nava carîyeyên wî de jinek porzêrîn, rû ji pelên gulê hebû ku bêhna misk û emberê hertim jê dihat. Di nav jinên xwe de Sam, pirtirîn ji wê hez dikir û zarokek kurî jê dixwest.

Samê Nerîman, gava ji ser mezelê Ferîdûn ji civata Minûşîr zivirî malê, mizgîn dan wî, gotin ew jina te ya

porzêrîn bihemle ye. Roj û hefte, meh û demsal buhurîn, wext derbas bû, hemla wê giran bû, neh meh û deh rojên jinikê xelas bû. Canê wê êşîya, hemlê zor dayê, sekin û tebat nehatê, rabûn gazî hekîm û pisporên welidandinê kirin, pîrik û dadîyan li ser civandin. Di nava hêwurze û qare warê de, di bin bêhna xwînê de lawek jê re çêbû. Lê ne zarok bû, dabetulêrd bû; weke sakê gamêşê gir bû. Rûyê wî mîna rojê şewq dida. Kurekî çavşîn û porspî! Tewer birû û bijangên xwe jî çîl spî bûn. Ecêb û sosretek wuha giran kesekî nedîtibû. Pîrek û hekîm jê tirsîyan. Kesekî taqet û cesaret nekir ku here vê yekê ji bavê wî re bêje, mizgînîya çêbûna zarok bidê. Hetanî heftayekê jê veşartin, jinên Sam bi şev û roj li ber serê wî girîyan, li çokên xwe xistin. Bav lihevhatî û dê jî xweşik bû, lê gelo zarok çima wuha bû? Mîna têjika cenawurekî bû. Gewde mezin, porpembo! Hemî mûyên canê wî mîna hirîya pez bû. Sam jî miraq dikir, dipirsî da wê kengê jinik têkeve nav cîya. Dapîrkek hebû di qesrê de, gelekî mêrane bû, nema xwe girt, çû cem Sam û meselê jê re vekir:

“Rojbixêr ya pêhewanê cîhanê! Xwedayê şev û rojan xwesteka dilê te bincîh anî, mizgînîya min li te, zarokek kurî ji te re çêbû, tu êdî bûyî bav! Wê jina te ya rûheyv zarokek pîrûpak ji te re anî dunê. Lawekî bi dest û pê ye, mîna sakê gamêşê gir e, awurên wî tûj in duşube têjika şêr. Canê wî mîna zîv dibiriqe û rûyê wî weke rojê xweşik e. Bedena wî bêqusûr e, lê belê Xwedê nîşanek daye wî: Hemî mûyên canê wî spî ne! Ya mêrxasê bi nav û deng! Bi qismet û taliha xwe razî bibe!”

Sam lezand,
Xwe bi alî hareme gihand,
Li kurê xwe yê biçûk meyzand!
Sosretek wuha nedîtibû,
Ecêbek wuha nebihîstibû!

Nihêrî li wî babaegîtî,
Nihêrî li pora wî ya spî!...

Ponijî û kûr fikirî, careke din li kurê xwe nihêrî; ji xeynî rûyê sor, her deverên wî di rengê diranê fil de bû. Li xwe nihêrî, dafên spî ketibûn porên wî jî. Di dilê xwe de vê bûyerê wuha nirxand: “Ez ji riya heq derketime, ji riya eql dûr bûme. Xwedê jî min ceza kir û lewma ecêbek wuha nîşanî min da!”

Çok da erdê, gilî û gazindên xwe li Xwedê kir:

“Xwedayê şev û rojan! Tu tenê ji qusûr û çewtîyan dûr î. Heke ez ketibim ser riya Ehrîmen, ez efû ji te dixwazim. Poşmanîya min qebûl bike! Bi vî zarokê porspî, ruhê min tarî dibe û ez fedî dikim. Xwîna min dikele, dipijiqe. Gava heval û hogir, kesên zîrek û rêvebir werin mala min û vê ecêbîyê bi çavê serê xwe bibînin, ez dê çawa bersiva wan bidim? Ev ne zarok e, lê dêw e! Ew dê gel tinazê xwe bi min bike. Heke li rûyê min nebêjin jî, wê piştî min di bin simbêlen da bikenin û bêjin ‘Xwedê zane ku jina wî li kîja mêrgê çêriyaye!’ Ez di bin dewsandina vê şermê de nikarim bimînim. Tevî bextê xwe yê reş, dîvê ez Zabilê jî û Îranê jî terk bikim. Bawerîya min ev e ku Şeytanên Medyayê bona rumeta min di nav gel de binpê bikin ev zarok ji min re şandine.”

Rûyê wî sor bû û ket heyecanê. Bêrawestîn bîryar da: “Zarok ji holê rakin, bibin dûrî bajêr, li çolekê bavêjin. Bila teyr û turûd û rawur wî bixun da ez jê bifilitim!”

Xizmetkar û dergevan rabûn, zarok avêtin ser piştê hespê, çîya û daristan, çol û çolistan çûn. Wî birin newala şêran ku di bin qûntara çîyayê Elbûrzê de bû. Elbûrz çîyayekî asê bû, pozê wî digihîşt rojê, dûrî gund û bajaran bû. Teyra Sîmir li ser serê wî hêlîn çêkiribû.

Zarokê ku hêja qencî û xerabiyê, berf û şekir, agir û gizêr ji hev nas nedikir, bêdê û bêbav wusa sêwî li çolê mabû. Li wê newalê şêr hatin dora wî, di nav wan de dêleşêrek jî hebû ku hêja nûh teliqî bû. Gava şêran êrîş kirin ku pitik bixwun, şêra mê nehişt, li ber sekinî û xwe jê re kir talde. Zarok jî ew gav dest avêt guhanê wê, dêleşêr deng nekir û ew lê mijîya, bi vî awayî gocî bû. Piştî gocîbûnê, du şêrên din hatin û ziman bi dora lêvê xistin. Lê belê kurê Sam her destekî xwe xist gewrîya şêrekî û her duyan jî xeniqand. Dewr û zeman derbas bûn; şev hatin bi ser rojê de, dunya guherî, çile gihîşt buharê, buhar dest avêt ser milê havînê, demsal ji hev xeyidîn. Gur û rawur, baz û eylo li rex wî çûn û hatin lê belê rehm ket dilê wan, xwarin li xwe û wî parê kirin. Geh birçî ma, geh tî. Carna li pêçîya xwe mijîya. Girîya û haş bû, dîsa girîya û girîya hetanî qirika wî zuwa bû.

Teyra Sîmir ya çîyayê Elbûrzê, gava çêliyên wê birçî dibûn ji hêlînê pêşî bilind difirîya, paşê ji nav ewran xwe mîna şûrekî tûj berra newalan dida, carna bi nukulan û carna jî bi pencên xwe xwarin ji wan re hiltanî.

Ew roj jî xwe dîsa daqûlî berjêr kir, lê ji nişka ve nalîn û zarîna zarokê berşîr bihîst. Warîn û qarînek wulo jê diçû ku, erd û ezman, çîya û zozan li ber dengê wî dihejîya. Sîmir dît ku dergûşa zarokê reben kevir e û pîrika wî ax e, ji birçîna li axê û tiliyên xwe dimije. Ne canê wî kinc dinase û ne jî lêvên wî şîrê dayîkê. Erdek gurrî û ezmanekî bêsitûn dibe mala wî. Roj, bejneke an du bejn bilind bûbû, tîrêjên wê yên sincirî weke taya genimê havîne sor û zer bûbûn û êdî seridî bûn. Darekî an rawurekî jî li ber serê wî tunebû ku jê re siyê çêbike, ew ji tava tûj biparêze. Teyra Sîmir ku xwe û çêlîyan bi goşt xwedî dikir, nexwest zarok bixwe. Ji nava ewrên belek, mîna teyra qaqlîbaz ku êrîşî masîyê deryayê dike wulo xwe daqûlî erdê kir, bi

pencên xwe yên zexm û tûj rahişt zarok û cardin firîya jor. Hetanî nava ewran bilind bû û ji çav wunda bû. Ew bir li ser pozê çîyayê Elbûrzê, li navenda hêlîna xwe danî. Mêvan bi çêliyên xwe da nasîn. Çêliyan jî qarîn û nalîna zarok bihîstin, jê nedexisîn û mîna birayekî xwe ew qebûl kirin. Hingîya girîyabû, êdî xwîn ji çavê zarok dihat; make û têjik li vî halê wî nihêrîn, dilê wan şewutî û jê hez kirin. Di demek kurt de hezkirina ku di dilê wan de wejîya, tişteki pir ecêb bû. Hemî bi heyrana rûyê wî yê zêrîn bûbûn. Zarok di dewsa şîr de li xwînê dimijîya. Lewra Sîmir, nêçîra xwe ya xurt ji wî re cihê dikir.

Dem û dewran derbas bûn, Malbata Sam ew kur ji bîr kir. Riya kesekî jî bi çîyayê Elbûrzê neket û bi hebûna wî nehesîyan. Zarok roj bi roj mezin bû; bejna wî mîna spîndarê hilkişîya, sînga wî fireh bû û werimî. Riya gelek karwanan di wî çîyayî re derbas dibû. Xwedîyê karwanan xortekî bejndirêj di hêlîna Sîmir de dibînin.

Şevê ji şevên payîzê dirêj û tarî, gava Sam di nava raman û xeyalên kûr de xays bû û nivîya, xewnekê dît: *Xortekî çeleng ku ji Hindê ber bi alî bakur de diçû, li ser piştê hespekî Erebi bû, berê dizgîna xwe zîvirand û li bayê bezê xwe gihand cem wî. Jê re got “mizgînîya min li te, kurê te hêja sax e û li ser pozê çîyayê Elbûrzê di hêlîna Teyra Sîmir de dijî.”*

Samê Nerîman gava ji xew şîyar bû tirsîya û xwêdan da. Zuxrikê xwêdanê li ser enîya wî cemidîn. Lez kir, mûbîd û zîrekan, porspî û pîrekan li hev civand, xewna xwe ji wan re got û pirsî: “Hewqas sal û zeman, dem û dewran derbas bûn, gelo dibe ku zarokê berşîr li çolê karibe bi tena serê xwe li heyatê bimîne?”

Zana û şîretbêjan bersiv dan: “Şêr û pilingên li ser taht û zinaran, masî û gamasîyên li bin avan, teyr û turûdên li ser dar û

devîyan, ev hemî çawa li têjikên xwe dinêrin û xwedî dikin? Ne heyfa te! Çawa yekî weke te pêhlewan be û fermandarê welatekî be, lê kurê xwe bavêje newala şêran! Ne eyb û ne fedî ye? Sedemî pora wî ya spî, te ew pitikê rebenê belengaz û masûm ji dergah û dîwanên xwe avêt. Rabe, lez bike û derê çolê, bi şev û roj nesequine û lê bigere. Suwaran bişîne, bila ser û binê çîyayê Elbûrzê lihevxiñin.”

Axaftina wan li Sam tesîr kir. Dotira rojê, tevî leheng u suwaran, mêrxas û xizmetkaran kete rê, berê xwe da çîyayê Elbûrzê. Bi keserkûr û dilsojî, bi êşa wundabûna ewladê xwe, bi hêvîyek mezin gerîya. Vir de çû, wê de nihêrt. Geh bazda, geh lezand, betilî. Rûnişt, rabû û ponijî. Çiqas gerîya ewqas hêza hezkirina dilê wî zêde bû. Tarî daket erdê, lê bû şev, xwe li ser axê dirêj kir û nivîya. Çawa çavê wî çûn ser hev, *li ser serê çîyayekî Hindistanê aleke çikandî dît. Bayekî honik û sivik li wê alê dixist û ew pêl dida. Li pêşîya alê zarokêkî rûşêrîn hebû û li dû wî jî girseyek leşker rêz bûbûn. Li alî çepê mûbîdek û li alî rastê jî kalemêrekî jîr hebû. Extiyarê alî rastê hat nêzik li Sam kir û bi ser de barîya: Hey bêînsafê kurê bêînsafa! Tu qet ji Xwedê natirsî? Piştî ku te kurê xwe hewcedarê teyrekî kir, ka mêranîya te li ku derê ma? Ger tu pora spî jê re dikî sûc û qebêhet, ka pêşî li pora xwe ya ku roj bi roj mîna dara bîyê spî dibe binêre! Sal bi sal bedena te diguhure, lê tu nabîni! Kurê te parçê canê te bû, te ew jêkir û avêt, lê belê Teyra Sîmir ku wa ye hêlîna wê li ser pozê Elbûrzê ye, lê xwedî derket. Ma qey ji şifqeta bavîtiyê piçek jî para te neketiye?”* Di xewa şêrîn de, mîna gurê pê di dafikê de qerîn jê çû. Bi dengê xwe re şîyar bû. “Çi xewnek kambax!” got ji xwe re. “Bobelatên mezin di pêşerojê de werin serê min.” Tirsîya, bang li hemî zîrekan û remldaran kir. Ket heyecanê, ji qumandaran re got: “Şîyar bin!”

Dû re li hespê xwe suwar bû û çû ew newala ku berê kurê xwe avêtibûyê, cîhê şêran. Gava gihîşt wê derê, nihêrî ku çi bibîne! Pepûk, reben! Serê çîyê bilind e û hey bilind e, digihîje heta nava ewran. Roj û stêrkan dixwaze hilweşîne! Nihêrî ku wa ye hêlînek gelek mezin li ser pozê çîyê ye. Hêlînek wilo ku, darên wê ji kêranên dara ebenûzê û ginûyê hatiye çêkirin. Sam, li wan zinarên biheybet û li wê hêlîna ku mîna cîhê bënderekî fireh nihêrî. Baş bal û dêna xwe da Teyra Sîmir. “Ev hêlîn bi destê mirovan nehatîye çêkirin! Ne ji herrîyê ye ne jî ji kevir!” Çavê wî li jor û sitûkura wî bi piştê wî ve zeliqandî wulo demekî li hêlînê hûr bû. Dît ku xortek li rex hêlînê rûniştiye. Baş lê nihêrî; pora wî ji dûr ve spî dikir.

Dilê wî kizirî û xwîna wî kelîya,
Di cîh de rûnişt û girîya,
Axê bi xwe de kir, pora xwe kişand,
Bi ser ehmeqîya xwe ve kûr nalîya...

Çav sor û ser bixwîn rabû piya,
Li rêçekî an şiverêyekî gerîya,
Vir de çû, wê de hat, doş bû
Kir û nekir rê nedayê ew çîya...

Qet rê nedît ku ew hilkişê jor
Li vî alî, geh li wî alî dor bi dor
Keysa rapeliqandinê hîç nedît
Rû çilmisî, girîya, kir ore or.

Dîsa rûnişt û çavê xwe girt, berê xwe da Xwedê: “Ya Xwedayê ji vê rojê û ji vî ezmanê bêsitûn mezintir! Ez serê xwe

li ber te ditewênim; min bibexşîne! Va ye ez li vê çolê! Tu çi ceza didî min tu zanî! Ger ev kur ji haveynê piştê min be, ne ji tuxmê Ehrîmen be, alîkarîya min bike da ez hilkişim jor.”

Ew gav, Sîmir li jêr nihêrî; di bin gelî de çend zilaman dît, fam kir ku ji bona xortê nav hêlînê hatine. Li mêvanê ku bi salan e di hêlînê de xwedî dikir zîvirî û wuha got:

“Di hêlînê de te ewçend zehmetî kişand,
Ez pîrika te me, min te bi xwînê mijand,
Bav te ceza kir, te ji nav malê avêt,
Lewma bila navê te bibe DESTANÊ ZEND.

Tu dê êdî bifilitî ji çîya, ji vê newalê,
Gava vegeyayî û ku tu çûyî malê,
Şeref û rûmet li benda te ye êdî,
Bila kes nizanibe bi vê rewş û hewalê.”

Çavê kurê Sam bi van gotinan tijî bû; bû ewrê buharê yê dagirtî. Xwîzî di qirika wî de civîya, dilê wî hilpekîya. Hetanî wê rojê rûyê tukesî nedîtibû, lê belê Sîmir ew hînî ziman kiribû, wuha li Teyr vegeand:

“Hêlîn bo min bû miqamê pederşahîyê,
Te min hewand û xelas kir li ser çîyê,
Li jor Xwedê, li jêr tu mezinî ji min re;
Baskên te taca serê min a ronahîyê...”

Sîmir got, “Gava tu tac û text, zêr û zîv, şûr û xencera pêhewanîyê bidestxîni, min jî û vê hêlînê jî tu dê jibir bikî. Ez ji te ecz nebûm. Riya pederşahîyê wê li te vebe, lewma ez te

dişînm. Ger tu li vir bimînî ji min re baş e, ger tu biçî ji te re baş e! Va ye, perrîyekî baskê min bi xwe re bibe. Di jîyana te ya pêşerojê de gava tu ketî tengasîyê, perrê baskê min bavêje êgir. Ji bîr meke! Tu dê ew gav hêz û qudreta min bibînî! Ez dê mîna ewrakî reş û tarî dakevim erdê, xwesteka te bincîh bînim. Hezkirina te di dilê min de ye û tu jî min ji dilê xwe dernexe!”

Piştî Teyr, Destanê Zend li ser baskê xwe suwar kir û ew hilanî, ber bi nava ewran ve bilind bû, çû û hey çû... Hetanî ji çav wunda bû. Sam jî li jêr bû û lê dinihêrî, got “Eywax kurê min cardin wunda bû! Qey ew bû melayîket û firîya?” Di demek kurt de, Sîmir mîna teyrê ku êrîşî berate bike bi hêz xwe berra xwarê da û Destan anî, li ber Sam danî. Bav li kur nihêrî; pora wî gelekî dirêj bûbû, gijika wî ketibû nav hev. Bejna wî mîna filekî gir bû. Digel pora wî ya qirêjî, rûyê wî pak bû û mîna gula buharê geş. Dîsa qêrîn û orîn bi Sam ket û girîya. Paşê bejna xwe li ber Teyr tewand û wuha got: “Xwezaya pîroz ev hêz û sêhr bona tu alîkarîya kesên bêçare bikî daye te. Kesên ku xerabîyê bi te bikin bila malwêran bibin!”

Teyr firîya û ji ber çav wunda bû. Sam qenc dêna xwe da bejn û bal, şikl û şemal, çav û birûyên kurê xwe. Seranpê hûr hûr lê nihêrî. Dît ku;

Sînga wî sînga şêran,
Masûlk jî yên pilingan,
Rûyê wî rûyê rojê,
Awur yê cengaweran.

Dest û lepên wî êdî qevdika şûr digirt. Digel por, birû û bijang spî bûn, lêvên wî mercan bûn. Mûyên wî li ber tîrêjên tavê mîna zêr dibiriqîn. Sam, ewladê xwe yê xweşik bihesret

himêz kir, “Lawê min yê delal!” got, “dilê xwe ji min neşkîne, rojên xerab û tarî li paş man, ji bîr bike wê tengasîyê. Ez bavê te me. Êdî ez tucarî xerabîyê bi te nakim. Hemî xwestekên te li ser serê min û li ser çavê min!”

Sam ew anî mal, pantorekî reş û ji hevrişim, îşlikek ku bi zêr nexşîrî bû lê kir, kemberek fireh li piştê girêda, qame da destê wî û got “Şabaş ji te re, mêrxasê mala bavê mino hezar car şabaş! Ez navê ZAL li te dikim. Teyr te mezin kir, lewma tu xerabîyê nizanî. Ango dilê te jî mîna kincê te û pora te ji zêr e. Tu Zalê Zêrîn î!”

Kêf û coşek bi hêwurze ket nava mala wan. Sam ferman da, defa şahîyê lêxist, leşker û pêhlewan li hev civand. Eşqek di dilê wî de şilan dabû; mîna ku Zal hêja nuh hatibe dunê, pîrozbahî li dar xist. Fîlan da pêşîya êlê. Dengê def û elbanan, zengilên zêrîn û sazbandên Hindê li her derî belav bûn. Hêlanên suwarîyan di bin toz û dûxana ku ji ber simê hespê wan bilind dibû de, digihîşt erşê ezîm.

Nûçe gihîşt Padîşahê Mezin, Şehînsahê Îranê Minûşîr. Gotin Samê Nerîman bi pîrozbahîyek şên kurê xwe ji çîyê anîye mal. Du lawê Minûşîr hebûn; Newzer û Zerhesp. Şah, bang li Newzer kir, got: “Zû bike bilezîne, barê karwanekî ji zîv û zêr dagre, digel sênîyên zîvîn kole û qewraşan, zumrût û firûzeyan, mihînen Erebi û tîr û kevanan jî jê re bibe û xwe bigihîne Qela Zabilê. Sam pîroz bike û bêje bila nesekinin, ew û kurê xwe werin. Ez dixwazim kurê wî yê ku di hêlîna Teyr de mezin bûye bibînim. Bila were ji min re qala xwe û Sîmir bike, ka hela çi teqe req dîtine, çi bi sera de hatiye.”

Gava Newzer xwe gihand ber derîyê Qela Zabilê, Sam bi leq de çû û xêrhatin tê da, ew himêz kir. Sam bi saxî û selametîya Şah dilşa bû, daqûlî erdê bû û axê maç kir. Di

demek kurt de Zal xwe amade kir, kincên pêlewana li xwe kir, hespek peyde kir. Ew, bavê xwe û çend pêhlewanan ketin rê, berê xwe dan Îranê bo serlêdana Minûşîr. Dotira rojê qeflê Zabilîyan gihîşt paytextê. Şah bona hurmet û rûmetê bide wan, artêş amade kir, ala Îranê li pêş çikand û derket. Sam gava çav bi ala bavê Newzer ket, ji hespa xwe daket û peyatî meşîya. Piştî ku hev û din maç kirin, Minûşîr, cardin Sam li hespê suwar kir. Dema gihîştin Qesra Mezin, Şah hilkişîya ser textê pederşahîyê û kumê ku ji bav û kalan de mabû, kişand serê xwe. Li ser milê wî yê çepê pêhlewanê bi nav û deng Karen hebû, Sam jî çû li alî rastê rûnişt. Zal, bi kumekî zêrîn û qatek cilê hevrîşimî xemilandî bû; wadê Şah ew dît şaş ma û di cîh de şeşqizî. Berê xwe li alî rastê zîvirand û ji Sam re got:

“Xortekî mîna vî hêja nehatiye ser rûyê erdê. Bi vê bejn û bala xwe, bi vî rûyê delalî ruhê mirovan muferih dike. Şîreta min ev e, tucar wî neêşîne û dilê wî nehêle. Ne ji wî be, ûrt ûcaxê mala bavê te yê Nerîman dê ji holê rabe. Baş lê xwedîfî bike, wî bişîne nêçîrê, ûsil û tevdîra şer û cengê jê re bêje, wî hînî bikaranîna hacetên herbê bike. Binêr:

Lepên wî yên şêran e,
Awur yên mêran e,
Pozê wî yê beran e,
Ew bi fikr û raman e!

Wî bi hewisîne, bila bizanibe di nava civakê de bijî. Rebeno heta niha ji xeynî hêlîna Sîmir, çîya û zinar, da’l û devî tiştekan nedîtiye. Adet û toreyên civat û caxîyan nizane.”

Minûşîr rûyê xwe ber bi alî Zalê Zêrîn ve zîvirand: “Ka vêcarê dora axaftinê ya te! Ka bêje xwarzê, te çi dît û çi nedît?”

Destan qala çîyayê Elbûrzê û hêlîna Teyra Sîmir kir. Li wê der çî xwaribû û vexwaribû, roj û meh, demsal û sal çawa derbas kiribû ji serî heta binî ji civatê re got. Paşê bavê wî dora xeberdanê girt:

“Gava ez gihîştim çîyayê Elbûrz wê newalê
Min dît hêlînek fireh, ji ebenûs wa li palê
Lawê min yê porspî ku bi salan e nayê malê
Tê de rûniştiye li ber wê germê li ber wê tavê.

Min zinarek dît serê wî digihîşt ewran
Parçeyek kevir sekinîbû li jor, li ezman
Çiya asê bû, bi tirs û xof û xeteran
Poztûj û xelesemt, rê tune bû li wa deran.

Lawê min, ronîya çavê min bêtirs di nava hêlînê de rûniştibû. Jixwe ne xema wî bû jî! Bi têtjikên Sîmir re weke xuşk û bira dijîya. Gava mirov li wê dîmenê dinihêrî, bêhna hezkirinê diket pozê mirov. Niha jî mûyê canê min radibin. Ez li çar alîyên çîyê gerîyam, lê min tu rê nedît bo hilkişim. Bêçare mam, keribîm bi ser halê xwe de û girîyam. Şahê min! Tu jî zanî heta niha kur ji min re çê nebûne, lewma hesreta wî mîna ava deryayê di dilê min de dipijiqî. Ha ku min nedît, ez li ser çok ketim û min hewîş kir:

Ya Xwedayê dilovan!
Ew parçeyek ji kezeba min e,
Duaya min qebûlke
Ew ji min re bişîne,
Wî xêr ji xwe nedît,

Bêexlaq û hezkirin e,
Bi postê heywên mezin bû,
Li xwe nekir hevrîşime.

Şîr tam nekir, li pêçîya xwe mijîya,
Mijûl nebû, têr neleyîst û negerîya,
Bi xwîne gocî bû, girîya û hey girîya...

Kêlîya min duayên xwe xelas kir, Sîmir ji hêlîne firiya, ez ew gav pir tirsîyam. Gelo kurê min çû jor û bû melayket? Lê belê di demek kurt de Teyr bi şûn de hat, li ser serê min doş bû û ji nişka ve xwe berra erdê da, xortê ku li ser baskên wê bû anî, li ber min danî. Bêhna buharê, misk û emberê ji per û baskên wê dihat. Çavên min jî bi lêvên min re zuwa bûbûn; êdî rondik jê çikiyabûn. Devê min ji tîna miçiqî bûbû. Teyra Sîmir hiş û eql ji serê min biribû. Gava wê kurê min anî û li rex min danî, min got qey ew melaykete û ez jê re heyran mam û min sucde kir. Paşê tavi lê firiya û mîna pîrebokan ji ber çav wunda bû.”

Piştî Sam gotina xwe xelas kir, Minûşîr bang li remildar û falbêjên stêrkan kir, got “ Werin! Zû bicivin û li pêşeroja vî xortî, vî egîtî binêrin!”

Remildar û falbêjan yeko yeko li remla Zal nihêrîn. Dîtinên xwe pêşniyazî Şah kirin û nirxandin:

“Ya xwedîyê tac û textê zêr!
Me qenc nihêrî li fala Zalê Zer,
Gava mezin bibe ew bi xêr;
Wê bibe pêhlewanekî bikêr!”

Ji Minûşîr re mizgîn bû ev. Lewra pêdivîya wî hebû bi şervanekî baş. Hespêkî Erebi ku zîne wî ji zêr bû ji Zal re anî. Paşê şûrekî Hindê ji gencîneyê derxistin, kalanê wî ji zêr bû. Malên gazê yê hevrîşimî û xalîçe, aqût û zîv, carîyeyên Rûmî ku di nava kincên bi zêr nexşkirî de xemilandî bûn jê re dîyarî kir. Dor hat ser hacetên herbê; tîr û kevan, zerx û gurz, mertal û rîman li ber wî danîn. Textekî firûze, tac û kembera zêrîn, mohreke ji aqût deranîn, li ser barê devê bincîh kirin. Dû re, Minûşîr bona biryara herî nirxîn û girîng eşkere kir:

“Ez ji îroj pê de, bajarê Kabîlê û Denberê, welatê Hindê û hetanî bigre Derya Sindê, ji Derya Çînê hatenî Zabilistanê û bajarê Bûstê dixim bin hîmaye û rêveberîya Samê Nerîman.”

Dema vegeerê hat, hespê Sam anîn. Bavê Zal berî ku suwar be û bi rê keve, bo Minûşîr çend gotin anî zimên:

“Ya padîşahê birêz û adil! Di nava kesên xwey tac û text de, mirovên mîna te hene gelo? Hemî gencîneyên ser rûyê erdê li pêş çavê te ne tiştê in! Tu merd î û camêr î! Hêvîya min ji Xwedê heye ku ev tac û text bi sermedî bimîne!” Piştî ku Sam text jî maç kir, gurmîna dengê defên şahîyê bilind bû. Êla Zabilîyan derket rê, berê xwe dan welatê xwe.

Nêzikî bajarê Zabilê gundî û bajarî, pîr û ciwan, qîz û xort leq wan de hatin. Lîlandin hey lîlandin, pêhlewanê cîhanê di gul û sosinan de xemilandin. Sîstan, mîna bihuştê di misk û emberê de kemilandin. Li her cîhî zêr û zîv reşandin. Gotin: “Şabaş ji Xwedayê şev û rojan re! Tuxmê Nerîman ji holê ranebû, malbata pêhlewanan dîsa zîl da! Sam warreş neçû, hemd ji Xwedê re çira Keyanîyan wê êdî vêketî bimîne li dunê!” Zaro û zêç, jin û mêr, pîr û pîrek di nav şênîyeke boş de reqîsîn, Sîstanê seranser kirin mala dawetê.

Şox û şeng qediya, herkes vejerîya mala xwe. Hefteyek bi şûn de, Sam meclisa jîrik û rêvebiran li hev civand, gazî zana û porspîyan kir û ji wan re axiffi:

“Dema min Zal bir cem Minûşîr, wî bi dizî ferman da bona ez artêşê bicivînim û amade bikim. We hay jê heye? Li welatê Medya, şeytanên hukumdarê Mazenderanê yên ku serê wan dişube serê sîsarikan û dêw û pêhlewaniên Gurksaranê welat şewutandin, bajar û gundan wêran kirin, erz û eyalên xelkê li ber dest û piyan birin. Ez dê herim welatê Medya. Hun li Zal miqat bin. Ew parçeyek ji canê min e û ji xwîna min e! Emanetî Xwedê, emanetî we ye. Ew dê perwerde ji we bibîne. Hûn dê pêşîya wî ronî bikin. Şîretan lê bikin û bila riya meznahîyê bielime.” Dû re destekî xwe danî ser milê Destan; “Kurê min! Ez welat teslîmî te dikim. Comerd be û qet miraqa min neke, bila dilê te rihet be. Tucar ji bîr meke ku êdî Zabilistan di bin fermanîya te de ye. Mal û xana te ji ya herkesî xweştirîn e. Bila heval û hogirên te jî bi bextewarîya te şa bibin. Ev e, hemî miftên gencîneyan li ber te! Di cengê de jêhatî be, di şahîyê de dilevîn! Remildar dibêjin tu dê bibî xwey tac û text. Em mecbûr in ji çerxa felekê re sitûyê xwe bitewînin. Suwarî û şervanan, jîrik û mûbîdan li dor xwe bicivîne. Guhê xwe bide wan.

Tu leheng î, mêr î,
Ji maleke têr î,
Mîna şêrê nêr î,
Ji axa zêr î.

Lawo! Merd be, dîyarîyan bide kesên dora xwe. Dubendîyê nexer nava qewmê xwe. Bizanibe ku, neyarekî zîrek, ji dostekî ehmeq çêtir e.”

Zalê Zêrîn bersiva bavê xwe da:

“Lo lo bavo! Ez im ku di hêlîna Teyra Sîmir de mezin bûme, dê çawa bêyî te karibim bijîm? Gelo ji bilî min kesek heye ku ji diya xwe sûcdar çêbûye? Ez çiqas feryad û fixan bikim, dîsa qîm nake. Te çawa di zarotîyê de min tenê hişt, niha jî dîsa tu min tenê dihêlî û diçî. Wextakî ez bi teyr û turûdan re mam ji te dûr. Niha jî fermana Şahê Îranê te ji min cihê dike. Ez çawa bikim? Li enîya min wuha nivîsiye; ji gulê tenê sitirî para min dikeve!”

Gava gilî û gazind, şîret û nesîhet xelas bûn, def û zengilan dîsa lêdan; gumîn û şingîn li erd û ezman belav bûn. Rûyê axê guherî rengê hesin, ewr jî bûn rengê ebenûzê. Ji dehlîz û bircên Qela Zabilê dengê zengilan û defdefkên Hindê hat. Sam û artêşa xwe, di bin van dangan de berî ku derkevin rê, bav û kur hev û din helal kirin. Çavê Zal tijî hêstirên xwîni bû. Di nava fikar û xeteran de hat malê. Mîna ku bavê wî gotibû; bi dilekî aram çû li ser text rûnişt. Textê ji diranên fil xweş lê hat û taca biriqokî li sera rûnişt. Bazin, gerdenî û kembera zêrîn li xwe ediland. Rahîşt gurzê di şiklê serê ga de, çend car teqiland. Dû re bang li jîrik û porspîyan kir, bi wan re axiffi, derheqa pirsgrêkên welêt de agahî ji wan girt.

Roj û saet, dem û dewran, çile û bihar derbas bûn. Sam li welatê Medya û Gurksaranê, kurê wî jî li Zabilistanê ma. Zalê Zêrîn bû pêhlewaniyê jêhatî û rêvebirekî ilmdar û zana. Bû pisporê suwarîya hespan, şervanekî bi dest û pê û wêrek. Gelek caran bi pêhlewaniyê Turanî re cengê li dar xist. Car caran, qet şûr nexiste kalan.

2.

Rojek ji rojan,
Rihme li dê û bavên hazir û guhdaran,
Zal derket gerê, tevî egît û pêhlewanan,
Kabîl û Denber, Murg û May nehişt,
Gihîşt ku derê sing çikand û text vegirt.

Ji Zabilê bi rê ket, hetanî Kabîlê hat. Bi rê ve, çewalên zêr û zîv vekir, gencînê li gel belav kir. Şerab vexwar, ji bin konên êla wî dengên saz û tenbûr, rûd û neyê kêmbûn. Kabîl bajarêkî xweş bû. Çiyayên Hîndûkûşê ku havînê jî berf jê xalî nedibû li pişt şehr pozê xwe bilind kiribû. Qralê vî bajarî Mîhrab bû, yekî pir zengîn û bi xwe jî pêhlewan bû. Minûşîr vî bajarî jî xistibû bin fermandariya Sam, serokê Kabîlê her sal bacê dişand Zabilê. Mîhrab bi eslê xwe Asûrî bû û ji nesla Dehhaq bû.

Gava Mîhrab bihîst ku Zalê kurê Sam gihîştîye nêzî bajarê Kabîlê, tavilê ferman da bo qesrê bişonin û bajêr bixemilînin. Qewraş û kole, dergevan û pêhlewan hemî ketin fikaran, vir de wê de lezandin. Kuçe û sûkan pak kirin. Barê hespan bi zêr û zîv dagirtin, paşê misk û emberê, aqût û almastan, qumaşên bi zêr neqîşandî, taceke zêrîn ya padîşahan, gerdenîyek zêrîn ku bi zebercet nexşkirî bû û kurk û abayên ji hevrişim ji Zal re amade kirin. Mîhrab, tevî serokên qebîleyên

Semîtiyan bi leq Zal ve çû, ji hespa xwe peya bû li ber Zal çok da erdê, hemî yek bi yek şopa simê hespê Zal maç kirin. Dû re, Ew û Zal bi hev re hilkişîyan qesrê, rex textê firûze.

Ew roj, mazûvan ji mêvanan re bezmek bona şox û şengê amade kir. Sîtilên goşt û birincê kişandin ser êgir, kûpên şerabê hatin vekirin. Rûd li alîyekî lêxist, dengbêjan pêçî xist guh, meygeran stekanan dagirt û belav kirin. Kêfa Zalê Zer ji wan re hat, di dilê xwe de got: “Gelê Semîti ji mêj ve ye bi Îranê ve girêdayîye. Sebebek ji vê yekê re heye. Mîhrab mirovekî zîrek dixuye, presekî bifam e.” Di şevbêrkê de qerfan gotin, henekan kirin, bi hev re kenîyan û serpêhatîyên xwe anîn zimên. Zal û Mîhrab bûn dostê hev.

Di wê civatê de serokekî eşîran devê xwe bir ber guhê Zal û bi pise pist jê re wuha got:

“Ya padîşahê cîhanê! Keçek Mîhrab heye ku hûrîleyn jî ne wusa ye! Karhezalek weke wê nehatîye ser rûyê erdê. Heta niha piştperde maye û rojê jî rûyê wê nedîtiye. Xweşikiya wê li tu kesî nîn e. Xortên ku çav pê dikevin, di wê kêliyê de ne bi dilekî, lê bi heft dilan pê ve tîr girêdan. Navê wê Rûdabe ye, lê belê tu li navê wê nenihêre, ew rû nade tu kesî!”

Canê wê pir tenik e,
Mîna heyvê dibiriqe,
Bejna wê spîndar e,
Rû sor e, wek hinar e,
Por li panîyê xirxal e,
Memik sêv in,
Sîng jî zozan e.

Pîra wê di seraya Dehhaq de temenê xwe derbas kir, ew carîyeya wî bû. Dereng nemîne; Xanedanê Çînê dixwaze wê ji xwe re bibe. Bêhna miskê ji pora wê ya dirêj tê bi Xwedê!”

Zal ew şev raneza, xew neket çavê wî, heta sibehê şikl û şemala Rûdabe xeyal kir; eql û îzan pê re nema. Di bin konê xwe de, li bin taveheyvê li çem nihêrî û kûr ponijî. Dema tawzêrîn rimên ji tîrêjan li ser pozê çîyayê Hîndûkûşê de çikand, rûyê axê mîna kamfûrê spî bû. Mîhrab hat bin kon û li xwestekên Zal pirsî. Kurê Sam jê yek tiştêk xwest: “Tu û malbata te, tevî alîgiran werin Zabilê, bibin mêvanên min.”

Mîhrab li pêşî û paşiyên xwe fikirî:

“Mîrê min, hêja zû ye. Me hêja nuh hev nas kir. Ji alî din ve jî, bavê te destûr nade. Tê bêjî çima? Niha ew bibihîze ku tu bi me re şerabê vedixwî û li Kabîlê di nava pût û senemên Semîtîyan de cîh digrî, ew dê gelekî hêrs bibe. Nevîyên Kawa kengê ji malbata Dehhaq hezkirine?”

Zal hêja Rudabe nedîtibû, lê belê mirak û mitale dikir, teqlên xwe dida ber hev, xays dibû û di nava ramanan de wunda dibû. Dilekî wî jê re digot vê meselê ji Mîhrab re zûka eşkere bike, Mîhrab ne zilamekî xerab e. Heke ew bibe xezûrê min, di vê herêmê de êdî kî dikare serî li ber min hilde? Lê dilê din digot na, zewac ne tiştêk baş e. Jin mirov bêrûmet dikin, ger ez bixwazim di cîhanê de bibim desthekatdar û mêrxasekî bi nav û deng, divê nezewucim. Pêşîya gotiye: “Jin heye mirova ra dike û jin heye mirov rezil û ruswa dike!” Demekî wulo dudilî û bêbiryar ma.

Çend meh buhurîn, rojekê Mîhrab sibehê zû ji oda xwe derket, daket alî haremê. Rast li Rûdabe û diya wê Sîndux hat. Her du jî xweşik bûn û bêhna xweş, bêhna baxçê bihuştê ji wan dihat. Mîhrab li wan sekinî û methê qîza xwe da. Taceke ji

emberê li serê wê bû. Di nava fistanê hevrişîmî de xwe li ba dixist. Bi zîv û zêran xwe xemilandibû. Sîndux jî mîna dara sincê bû; bi nazenînê lêvên xwe vekir: “Roj te bixêr be, destê xerabî û bêbextiyê dûrî te be mîrê mîran! Tu îroj çawanî? Dixwazim tiştêkî ji te bipirsim: Min li gelek cîhan nav û dengê kurê Sam bihîstiye. Dibêjin xwedêgravî ji zikmakî de ew porspî ye. Gava hûn tên cem hev, ew qala çi dike gelo? Behsa tac û textê pederşahiye dike, an qala hêlîna teyr dike? Hîni tevgerên mirovahîye bûye? Zane weke însanan rabe û rûnê? An xuyên çivîkê pê re hene? Mîna teyr diqîre an na?”

Mîhrab bi pirsên wê yên vêtik û xêtik ecz bû, tengazerîya xwe wuha anî zimên:

“Tu çawa dikarî wuha bêjî? Ne heyfa Zal ku tu derheqa wî de tiştne beletewş dibêjî? Sîngzêrîn û bejnspîndara min! Li ser ruyê dunê, kesekî heye ku karibe milê Zalê Zer deyne erdê? Kesekî ku qevdika destê wî bitewîne heye gelo? Di nava suwarî û pêhlewanên Zabilê de mêrxasekî mîna wî nîn e. Di hêlîna çivîkê de mezin bûye, lê belê dilê şêr pê re heye! Lewma bavê wî, gelek welat xistiye bin fermandarîya wî û mifta gencîne daye wî. Xortekî gelek comerd û destvekiriye jî. Li ser textê xwe zêran belav dike, lê di cengê de jî serîyan! Hişyar û jîndewar e. Dema şer li dar dikeve, li ser zîne hespê dibe ejderhayek neynoktûj.

Gava dikeve şer û cengê,
Dûman radike ew ji erdê,

Kela dil bi xwîne divemirîne
Li çar alî rim û xencer dibarîne

Ew xortekî pir bi nav û dengî ne,
Ji xeynî pora spî tu qusûra wî nîn e.”

Rûdabe deng nedikir, lê belê bi balkêş guh dida bavê xwe. Gava behsa bedewî û egîtiya Zal bû, di rûyê wê de xwîn civiya, mîna kulîlka hinarê sor û kurr bû. Hezkirinek hêdî hêdî di dilê wê de vedijîya, digel ku hêja Zal nedîtibû jî. Şevêk du şev bi meraqa dîtina wî nivîya. Dema ku Zal hatibû Kabîlê, qewraş û xizmetkarên ku ew dîtibûn xwe gihandin Rûdabe. Jê re qala kurê Sam kirin: Çepildirêj û navmilpan... Awurtûj e, bi hes û jan... Çend roj derbas bû, Rûdabe êdî çavê xwe li Zal gerand, dîtina wî bû meraq jê re. Lê mixabin Zal jê dûr bû. Hes û heves ketin dewsa fikr û ramanan. Çûndin û hatin, rabûn û rûniştina wê guherî. Pênc qewraşên wê hebûn, her pênc jî Tirk bûn. Nema karibû wê nepeniyê veşêre; dilê xwe ji wan re vekir:

“Ez dê gilîyekî xwe li we parê bikim. Hun bi tenê ne xizmetkar in, herwuha rêhevalê derd û kulên min in jî. Dilê min dikele van rojan. Dilê min mîna têtjika kero ku hêja nuh ji hêkê dertê, bi xwesteka dîtina Zal dipirpîte. Ka nav lê bikin ev çi ye? Ez divêt dil û canê xwe ji vî ezabî felat bikim!”

Qewraşan gava ev bihîst, hema zûka ji cem wê rabûn. Yek ji wan di şemûka derî de rawestiya û wuha got: “Ya taca serê hemî jinên cîhanê! Qîza qesr û qonaxan! Tu di tarîbana şevê de mîna gustîlkek ji aqût û almas dibiriqî! Ji Hindê hetanî Çînê tu têtî naskirin û ecibandin. Ne di nava daristanan de selwêyek mîna te, ne jî di nava stêrkan de stêrkek mîna te heye! Gelawêj jî li ber te tîrêj nade! Em ji te pir hez dikin, lê belê dilê me ji te şikiya. Tu bi kîja eqlî qala wî kurê Sam yê beradayî dikî?”

Li vê eyb û vê fediyê!
Ew hov e mezin bûye li çiyê,
Bavê te te dixapîne,
Tu guhê xwe qet nediyê!

Bavê wî ew avêtiye ji malê,
Tê çawa xwe tazîkî, herî balê?
Bi çi rûyî tê wî têtî paşila xwe,
Ew malxwe, tu jê re bibî yarê?”

Rûyê Rûdabe bi carekê re tîrş bû, enîya wê qermîçî, van gotinan hêrsa wê rakir. Hema ji cîh barîya bi ser wan de: “Qereçîno! Parsekno! Dizno! Hûn ne kesên ku mirov guh bide we! Ez ne hewce me li rûyê we binêrim lê! Piştî ku dilê min ket stêrkekê, ka ez karim êdî bi heyvên tarîgewrik ewle bibim? Gidî, gidiano bêjin hela; gul ji herrîyê ne çêtir e? Lê belê kesên ku hînî xwarina herrîyê dibin qet li gulê nanihêrin. Kezeba we bi sirkê aram dibe. Lewma hunguv wê derdê we biarîne! Min ne împaratoran, ne şahan, ne jî xanedanan divê. Kesê ku masûlkên wî yên şêran, sermilên wî yên pilingan be, ez dixwazim. Zalê kurê Sam mêrxasekî wuha ye. Bila xelk jê re bêje ‘pîro’ an jî ‘kalo’. Xema min xelk e ? Bila ji xeynî wî kesek di dilê min de cîh veneke. Li cem min qala tukesî nekin êdî. Tiştê ecêb ev e ku, berî ez çav bi wî bikevim, muhuba wî di dilê min de hêlîn çêkir.”

Qewraşan serî pêl kir:

“Qencî û xerabiyê tu ji me çêtir zanî! Em ji dil û can bi te ve girêdayî ne! Tu terhik û şîlana dilanî! Bi hezaran carîyeyên mîna me biqurbana te dibin! Ger tu pêşeroja xwe dixwazî hîn bibî, em dê reml bavêjin, ger tu sêhrê bixwazî em dê bi çivîkan

re bifirin, mîna xezalan bibeze, dermanê dilê te li erd be an li ezman be em dê bibînin. Em dê wî hizretî bînin li rex heyvek mîna te deynin û cîhê wî li cem te çê bikin.”

Bi van gotinan re lêvên ji aqût bişirîn, rûya spî li ser mil ve li ba ket û zimanê hunguvîn libitî: “Heke hûn qencîyek wulo bikin, herwekî ku hûn dareke fêkîyan biçikînin.”

Carîye ji cem wê rabûn û çûn oda xwe, canê xwe bi qumaşên Hindê rapêçandin, bisk û kezîyên xwe bi gulan xemilandin, bi reng û bêhnan guherîn. Derketin rê.

Meha Rêbandanê bû, her sal wan çaxan Zal ji Qela Zabilê derdiket, li ber çem kon vedigirt, qerargeh pevdixist. Carîye çûn qeraxa wî çemî û li vî alîyî ji xwe re ewle bûn, kêf û henekan kirin. Gav bi gav xwe gihandin nêzî çadira Zal. Femandarê Zabilê ji ser text wan dît, gazî parêzgeran kir, got “ Ew kî ne, çi kesin ji ku tên, diçin ku?” Koleyek (ku navê wî Rîdek bû) tavilê çû, xwe gihand wan. Paşê hat ji Zal re got “ Ew ji qesra Mîhrab in. Dibêjin Rûdabeya qîza Mîhrab me şandiye vir.”

Navê Rûdabe, bi carekê re heyecana Zalê Zêrîn ji cîh hilpekand, dilê wî yê melûl bi firê xist. Xwe li ser text negirt, eşqa nava wî keliya, veciniqî û rabû piya. Rîdek girt cem xwe û çû qeraxa çem, li wur peyase kir. Gava bala carîyeyên Kabîlî kişand ser xwe, ji kole tîr û kevan xwest. Milê xwe hilda. Li ser avê werdekek dîtibû, berê kevanê da wur. Kole kir qêrîn û barîn, hêwurze derxist bona werdek bifire. Kêlîya werdek basik li hev xist, Zal tîr weşand ser. Werdeka ku hêja bejneq bi hewa neketibû, serserkî ket nav avê. Bi xwîna wê qursek av şolî bû. Zal ji Rîdek re got “Here wî alîyê avê, wê werdeka birîndar ji min ra bîne.” Kole li kelekê suwar bû û çû cem jinên Kabîlî. Yek ji wan bi Rîdek re axifî:

“Ew seydvane werdekan, nijdevane çolan kî ye? Padîşahê kîja welatî ye gelo? Bi Xwedê kesek ji neyarên wî nikare li ber tîra wî bisekine! Min di emrê xwe de nêçîrvanekî wuha îzbandût û awurtûj nedîtibû heta îroj.”

Rîdek bi vê gotina keçikê re lêva xwe ya jêr gez kir û hêdîka qewîtî lê kir:

“Nebî, nebî Keçê! Tu li cem wî wuha nebêjî ha! Ew ne nêçîrvan e lê, padîşahê welatê Nîvrojê ye, Zalê kurê Sam e! Heta niha çerxa felekê li ser serê wî qet negeriyaye. Dem û dewran, hêja ji mêrxasekî wuha kezeppola re nebûne şahid.”

Keçikê lê vegerand:

“Wuha nebêje kuro! Li qesra Mîhrab heyvek heye ku, Şahê te li hember wê nabe telpek ewr jî! Ez bawerim, xwedîyê te hêja yeka wuha xweşik nedîtîye. Bejna wê taya rihanê, canê wê yê spî mîna pembo ye. Xwedê tacek ji miskê çêkiriye û daniye ser serê wê. Çavên wê mîna zeytûnê reş in, birûyên wê jî eynî wê kevana destê Padîşahê te! Poz qelema zîvîn e. Bisk û kezî kurîşk kurîşk in. Çavê wê bi mexmûr û sermest dinihêrin. Devê wê ewçend biçûk e, nefes jî di nava lêvên wê de nanizile. Em ji Kabîlê, hatin cem padîşahê Zabilê, bona wan lêvên xweşik bi yên kurê Sam ve bigihînin hev!”

Rûyê Rîdek sincirî, destên wî lerizîn. “Heke felek biryara zewaca wan dabe, jixwe xebardan ne lazim e, ew dê hezkirinê jî têxe dilê wan. Teyrê başok ji teyra başok ya qupketî re wuha gotiye: Baş li hêkên bin baskên xwe binihêre; tu dê ji wan hêkan çêlîyêkê derîni. Lê divê tu ji hêka ku haveynê bavê te ketiyê çêlîyê derîni.”

Rîdek devliken û rûşêrîn vegeyîya bin kon. Zal jê pirsî:

-Devê te gazezî ji hev vezeliyaye, çima lawo? Wan çi ji te re got?

-Zewaca we dixwazin. Dilê wan heye.

-Madem wulo ye, here cem wan bêje bila li nav baxçe xwe bigewgirînin, neçin. Ne tenê gul û kulîlkan, bila zêran jî bicivînin: ez dê devê gencîne li wan vekim. Gotinek min ji Rûdabe re heye, bila bêyî min venegerin Kabîlê.

Zal ji gencîneyê zîv û zêr, dirav û almas û qumaşên hevrişim ku bi zêr xemilandî bûn deranî. Koleyên ew birin dan carîyeyên Kabîlî bona teslîmî Rûdabe bikin.

Zal rabû... Zal hizirî... Zal hêdî hêdî ber bi baxçe meşîya. Gava keçên mêvan çav pê ketin bejna xwe tewandin, dû re erdê maç kirin. Zal rewşa Rûdabe ji wan pisî:

Bejn û bal,
Sîng û ber,
Xizêm û xirxal,
Por û rû,
Çav û birû...

“Rastî çi be bêjin. Ger tiştên ku hûn bêjin rast derên, wê bawerîya dilê min bi we zêde bibe. Lê ger ez ji we têkevim şikê, ez dê we di nav simên filan de bipelçiqênim.”

Bêdengî çê bû; serê xwe berjêr kirin. Keçika herî biçûk wêrekî kir:

-Mîrê min !Tu ji maleke têr î, ji axa zêr î! Kesek mîna bavê te bi nav û deng nîn e. Û tukes weke te cegerpola û bi dest û pê jî nehatiye dunê. Keça Mîhrab jî seranpê ji gul û yasemînan hatiye çêkirin. Rûyê wê weke stêrka sibê ye, heta bigre şivan û gavanan herkesî ji xewa şêrîn şiyar dike. Bêhna miskê tim difûre ji biskên wê. Ji soraya wechê wê şerap diherike. Pora

dirêj kemend e, pê kemîn davêje pêşîya xortan. Li Çîn û Maçîne jî kesek wuha xweşik nîn e mîrê min!

Zal devê xwe bir ber guhê keçikê:

-Ka bêje, ez dê çawa xwe nêzîkî wê bikim? Dilê min bi evîna wê tijî bû. We dil ji min bir! Weke heyva bin ewr bila yek carekê rûyê xwe nîşanî min bide, bila dû re dîsa wunda bibe.

-Ger tu bixwazî, em dê niha biçin li rê. Em li hêvîya biryara te ne. Kesên ku pezn û salûxê te li cem wê dîlberê bide em in. Mîraq meke, em dê dilê wê jî jê bidizin bona te. Her tişt bila bi urf û adetên dunê be, em dê lêvên we bi hev ve bihelînin. Lo lo mîro, tu çi sekinîyî?

Rake kemendê,

Dafik bavêje pêşîya wê lewendê...

Piştî ku jinên Kabîlî vegeşîyan welatê xwe, Zal ew şev raneza. Şev qasî salekî dirêj bûbû!

Gava carîye gihîştin ber derê qesra Mîhrab, dergevan ewan negirt hundir. Bi ser wan ve qêrîya:

-Hûn çima bêdestûr derketin der?

Jinan wuha bersiv dan:

-Buhar hatiye, em gul û pîvokan ji gulîstanê dicivînin. Mîraq neke, şêr me nabin û gur me naxun! Em bi destûra Rûdabe derketin. Bi çi kul û tadeyî ji nav devî û sitirîyan em gul û kulîlkan dicivînin ji prensesê re, tewer tu jî bi me re dixeyidî!

Dergevan:

-Îroj ne roja gul û sosina ye. Dibêjin pêhlewanek hatiye nêzîkî Kabîlê navê wî Zal e. Leşkerên wî gelek in, tu xweliyê bavêjî li erdê nakeve. Ew destbirakê padîşahê me ye. Mîhrab rojê du-sê caran ji qesrê dertê û diçe cem wî. Heke ew tevî wan gulan li we rast were, ew dê ji min re çi bêje, ez dê çawa cewaba wî bidim? Ew dê we jî li erdê raxe. Hûn dê çima têkevin devê

gel, bibin mijara fesadî û gelaciyê? De zû bikşin hundur. Carek din ez we nebînim ha!

Keçik ketin qesrê, gava çav bi Rûdabe ketin, lîlandin:

“Me şêrekî mêr wulo,
Nedît hetanî îro,
Serî spî, rû jî sor,
Bejna wî dara bi çilo!”

Dilê Rûdabe hilpetikî, xwestekên wê kûr bûn û di mêjîyê wê de cîh vedan. Qewraşan zêr ji tûrik û paşilên xwe derxistin. Berî ku birjînin ser xalîçê, prensesê pirsî:

-Ka hela bêjin; wî çi got û we çi bersiv da? Yekî çawa ye?

Qewraşa biçûk:

-Ew suwarekî wulo ye, bi birûskê re dibeze. Nîşancîyek weke wî nehatiye dunê; li ber çavên me werdekê ji hewa anî xwarê. Sînga wî fireh e, bejna wî gelek dirêj e. Çavên wî di rengê avê de ne. Rûsor e û lêvmercan e. Zend û bendên wî mîna yên şêrekî stûr in. Biskên wî yên spî ku bi ser enîya wî ve dişiqitin, mîna tûrên zîvîn dibiriqin. Jixwe ew pora spî wî xweşik dike, pora reş wê lê neyê. Me mizgîna te da wî ku kengê bixwaze dikare te bibîne. Gava em jê dûr ketin, dilê wî bi hêvî bû.

Rûdabe şaş mabû. Pirsî:

-Kesê ku Teyr ew xwedî kiribe, çawa dibe pêhlewan û rûxweşik? Divê ez bi çavên xwe Zal bibînim. We peznê min li cem wî da û bi vî awayî ew xapand û jê diyarî sitend, ne wulo? Yek ji we îşev here bersiva min bide wî, bêje bila nesekine were.

Rûdabe qewraşekê şand, piştire dest bi amadehîyan kir. Oda xwe xemiland, bi dîwarên odê ve vênayên fêris û pêhlewanan hilawist û her cihî bi qumaşên Çînê seranser raxist. Sitekan û kevçî, teyfik û tepsîyên zîvîn deranî. Şerab û misk û emberê tevlihev kir, eqîq rijand erdê. Li aliyekî gul û nêrgiz û reyhan, li alî din jî yasemîn û kuncî reşand. Stekanên zêrîn bi ava gula tijî kir. Bêhna xweş li çar alî belav bû.

Qîza Mîhrab, mîna heyva çardehrojî ku di pişt ewran de serî hildide derket şaneşînê. Gava Destan li ser hespê kihêl xuya kir, Rûdabe bang lê kir:

“Tu bi xêr hatî ya xweşmêr kurê xweşmêra! Li ser sera, ser çava! Destê Xwedê li pišta te be û piyê te jî li ser pišta feleka xayîn be! Bila şevên reş û tarî bi rûyê te spî bibin!”

Dema Rûdabe wuha axifi, qewraşan li eywanê bi hev re lawjen gotin:

“Me şêrekî mêr wulo,
Nedît hetanî îro,
Ser spî û rû jî sor,
Bejna wî dara b’çilo...”

Zal serê xwe rakir û li jor nihêrî. Du roj dixuyan li jor, banê xênî ji şewqa ya şaneşînê bûbû kakilê zebeşê sor. Xwe negirt:

“Lê lê zerîyê! Heyveronaya te gerdûnê guhert rengê zîv. Silav ji te re, ji meznaya te re! Di şeva heyveron de dem ji biriqandina stêrkên ser avê re nîn e; ew ne tenê xwe, lê hemî şevan bi xwe re dibiriqînin. Ji roja ku min navê te bihîstiye, ne roj bi min roj e, ne jî şev şev e. Xewên şevan li min hisret e.

Hêvîya min ji Xwedê bû ku carekî tenê rûyê te nîşanî min bide.
Niha ez bi vî dengê te yê nazenîn û ziravbihîstiyar hêç bûm.

“Tu li jor, lê ez li jêr,
Em dê bigihên hev bi xêr,
Ew gerdana te ya bi zêr,
Ez dê maç bikim têr û têr!”

Prensesa Kabilê li şaneşînê xwe xwar kir, xêlîya xwe ya sor vekir, her du kezîyên xwe yê honayî ji balqonê hetanî ber piyên Zal berda xwarê. Jê re got:

“Hiş! Deng dernexe!
Haya qesrê pê nexe!
Elama wan jê nîn e,
Wan bi me nehisîne!
Zû bike, bilezîne,
Xwe bi kezîyan rapeliqîne!”

Destan li rex Rûdabe peya bû, bi wan çavên şîn lê nihêrî.
Keça Mîhrab nizanibû ku Zal çavşîn e. Ew gav devên her du evîndaran qefîlî, kêlîyekê wulo lal man, bi destê hev girtin û çun salonê. Zal di guhê wê de wuha got:

“Ev hezkirina ha, di dilê min de wê şax berde û di kûranîya ruhê min de wê reh belav bike. Heseq bêdawî ye! Ne şkence û ne jî mirin, tutîşt nikare min ji te biqetîne êdî!”

Prensens sond xwar bi eşqa evîndariyek ebedî ku ew dê pê ve girêdayî be. Gava dengê muzîka ku mîna ji nava ewran, ji ezmanê kûr dihat belav bû, reqqase ji bin perdeya tûl derketin û

mîna mar li vî alî-wî alî bedena xwe li hev ba dan. Ew lawjena berê li ser zimanê wan bû: “Me şêrekî mêr wulo...” Her du evîndarê ku ji mêj ve ye dilê wan bûbû yek, vêcarê bedena wan jî gihîşt hev. Zal li ber xweşikîya Rûdabe direilî, ba diket qolincê wî! Heyirî mabû: “Divê îroj roj jî tarî bibe, şev bêheyv bimîne. Seba ku min îroj serê tîra xwe ya tûj li nivê kezêba keçîkekê xistiye. Min dest avêt ruhê wê yê birîndar.” Rûdabe bi gustîl û bazin, guhar û xizêmên zêr xemilandî bû. Carna pora dirêj rûyê wê wunda dikir. Zal taceke sor û aqûdî dabû serê xwe, xencerekê mîna şûr di ber xwe de çikandibû. Ji alîyekî ve şerabê vedixwar, ji alî din ve keçîkê maç dikir û hilma wê dikişand pişikê xwe. Hêdî diaxifi: “Heke Minûşîr bi vê yekê bihise, wê gelekî hêrs bibe. Bavê min Sam jî wê bixeyide. Lê belê ez ji her tifaq û teşqeleyan re amade me.”

Hiş û eql ji serê wan çûbû, xwestekên wan derketibû pêş. Hetanî sibehê canê wan bi hev re xwêydan da. Kela dilê xwe di hev de haş kirin û vemirandin. Gava tîrêjên rojê yên xav li pencerê xist, qewraşan ew şîyar kirin. “Ya roja pîroz! Tu îroj hinekî dereng bimanayî, qey nedibû?” Rûdabe jê têr nebibû.

Zal vegeerîya bin kon, jîrik û porspîyan, remldar û kesên zana li hev civand. Dilê wî geş bû, qesr û konaxên wî xweş bûn. Wuha got:

“Gelî aliman! Bila dilê we bi rehma Xweda şa be! Em ebdê wî ne; ger em cot cot nehatibana dunê, hêz û qewet û qudreta hemî kesî dê pê re veşartî bimana, dernediket holê. Pêhlewan bêheval û bêjin nabe. Ka bifikirin; dilê mirov bi hezkirina zarokekî berşîr çiqas xweş û şeng dibe! Esl û fêslê mirov bi hebûna zarokan didome. Tac û textê mirov ji wan re dimîne. Ez dixwazim ji we re eşkere bikim ku, êdî gul û nêrgiza baxçê min jî heye! Roja min li qesra Mîhrab davêje, ezmanê min

jî li ser axa welatê wî ye. Bizanibin ku dilê min prensesa Kabîlê, qîza Mîhrab heband. Bavê min ji vê yekê re bigota 'herê' jixwe mesele tunebû! Gelo Minûşîr dê çi bêje? Wê bêje naşît û nezan e û dev ji min berde, an wê min sûcdar bike? Geli rûspîyan hûn ji vê yekê re çi dibêjin?"

Kesekî negot kelevist, devê wan kilît bû, bêdengî ket civatê. Seba ku Mîhrab ji malbata Dehhaq bû, kesekî bi dilekî spî û şox li vê meselê nedinihêrî. Îranîyan neviya Dehhaq ji pêhlewanê xwe re nedixwest. Wuha gotin: "Jehrî û hunguv tevlihev dibe?" Zal hêrs bû:

"Hûn dê niha min sûcdar derînin, ez dizanim. Lê belê ez bi xwesteka dilê xwe birêve naçim. Lê divê hûn riya rast nîşanî min bidin. Dilê min ketiye dafikê, tenê hûn karin min jê azad bikin." Bersiva wan wuha bû:

"Em hemî di bin fermana te de ne. Lê belê di vê mijarê de em şaş man. Tu Zal î, kurê Samê pîroz! Jin ne dikare te bixîne, ne jî dikare te mezin bike. Herkes zane ku, Mîhrab û malbata wî durî me ne û heta niha li dijî Îranîyan bûn. Ew Asûrî ye, ji nesla Dahhaqê xwînxwar e. A baş ew e ku nameyekê ji bavê xwe re binivîse û her tiştî jê re eşkere bike. Ew dê riyeke xêrê li ber te veke. Ku tu li biryara Minûşîr bipirsî... Minûşîr ji gotina Sam dertê?"

Zalê Zer gazî katibê xwe kir û nameyek wuha ji bavê xwe re nivîsî:

"Bavo! Ji te re hurmet dikim, destê te diramûsim. Tu jî zanî ku mirovahî bi zewacê zêde dibe. Lê min heta niha keys û fesala malavakirinê nedît. Dema tu di nava lihêv û doşeka hevrişim de bi zewq û sefayê xenê bûbûyî, Teyra Sîmir min biribû çiyayê Elbûrzê, li wur min bi goştê ker û daşikan xwedî dikir. Bayê Elbûrzê çermê canê min dişewutand, carna jî toz û

duman çavê min kor dikir. Qaşo ez kurê fermanîdar Sam bûm! Tu li ser textê zêr û zîv bûyî, lê ez di nava rîça teyr de digevizim. Min digot, xwelî li serê bavê min be ku bi çavê ewladekî li min neniherî û min avêt çolê. Ez hînî tama şîr nebûm. Mîna dilekî sitûxwar, rûyê min miçiqî bû. Diya min jî Sîmir bû, bavê min jî!

Bavo! Niha jî belayek din hatiye serê min, ez di himêza evîne de digevizim bêçare. Evîna keça Mîhrab hêlîn di dilê min de çekiriye; ez li ser wê digrîm. Sîtilên beravê ji rondikên çavê min tijî dibin. Ez li ser wê meşwerdekê dîn dibim; hetanî şeveqa sibehê bi heyv û stêrkan re dipeyivim. Ez bi halê xwe digrîm, xelk jî bi halê min. Digel hewqas kambaxîyan, ez heta niha ji gotina te derneketim û dernayê jî. Ka hela ji min re bêje, ez çawa bikim. Tu destûra zewaca min didî, an na? Tê bîra te, gava te min ji hêlîna teyr deranî, te sozekî da min: Ez êdî tucar qelbê te naşkênim, tu çi bixwazî ez nabêjim na. Mirin carek e û zewac jî carek e. Li ber destê Xwedayê şev û rojan ez ad û waad dikim, ez qethen ji gotina te dernayê."

Suarîyekî pê xist zengûyê, şiv li qûna hespê da, lê dengê Zal li pey wî olan da: "Ger hespê bin te bimre û tu peya bimînî jî, dîsa ji riya xwe nemîne, bimeşe û nesekine here."

Hesp mîna ba û bagerê li hev zîzikî û serî kuta sînga suwarî. Gava suwarî gihîşt qesra Sam, nihêrî ku kesek li mal tune, xwediyê malê li nêçîrê ye. Kêliyêkê bîhna xwe da, Sam ji nêçîrê hat, xêrhatin tê da û tavilê nameyê vekir. Rêz bi rêz xwend, lê bi her hevokê re madê wî zer bû, lêva wî qermişî. Di ber xwe de hêdîka wuha got: "Zarokekî ku teyr ew xwedî kiribe, jixwe wê wuha be! Encax dikare tiştên beletewş bike. Min zanîbû ji vî kurî zilam dernayê! Ger ez bêjim, lawo tiştê ku tu dikî çewt e û nerê ye, wê dilê wî bişkê, wê bêje ka sozê te?"

Xelkê ji min re bêje lo lo rebeno, tu çiqas ditirsî! Te ji tirsra Mîhrab ada xwe bincîh neanî. Te best û hevesa kurê xwe pûç kir. Lê belê ger ez bêjim, lawo tu li gor dilê xwe here, tirsra min ev e ku, ji vî xortê ku teyr ew mezin kiriye û ji nevîya Dehhaq cewrikê kûçikan çêbibin! Ez jî şaş mam; wuha dikim dê dimre, wuha dikim bav!”

Sam nikarîbû biryar bide. Ditirsîya, çare nedît, wî jî bang li hemî şêwurmend û falbêjan kir, civat li oda serayê gerand, bi wan şêwurî:

“Gelî heval û hogiran! Herkes zane, av û agir nayê cem hev. Zewaca her du ciwanan mîna şerê Ferîdûn û Dehhaq wê bidawî bibe. Îşev li stêrkan binihêrin û pêûsên xwe deynin ser niqteyek aram. Hûn îşev çî biryar bidin, sibehê werin ji min re bêjin.”

Dotira rojê bi tîrêjên tavê re, yekî li derê qesrê da. Dergevan derî vekir û niwênerê remldaran hilkişîya oda bavê Zal, biryara civata falbêj û remldaran jê re eşkere kir:

“Ya padîşahê Nîvrojê! Ya şerê Qela Zabilê! Mizgînê bide Zalê Zêrîn serokê egît û fêrisan û keça Mîhrab. Bêje li dunya û axretê hûn yên hev in. Me di remlê de dît ku ew dê bextewar bibin û dê kurekî wan jî wê çêbibe. Mêrxasekî wulo wê jê derê ku, bi şûrê xwe dê dunyayê bihejîne. Ew dê bibe filekî har û hêç. Axa bin simê hespê wî wê bike zare zar!”

Ew’ê textê xwe vegire li ser ewran,
Ne Tûran dihêle, ne Mazenderan,
Dijmin wê ji ber bike elaman!
Ew’ê bibe pêhlewanê axirê zeman.

Îranî dê bi şervanîya wî serbilind bibin. Mîna gulekî di dilê gelê Îran, Mazenderan û Zabilistanê de wê vebibe, di çavê Tûranîyan de wê mîna sitirîyekî qûç bibe û nema dertê! Tê pê îftixar bikî! Şêr û piling jî wê rûyê xwe di simên hespê wî bidin. Gava bibe serpêhlewan, wê gelê me pê dilşa û bextewar bibe. Ew dê dîroka welatê me ji nuh ve binivise. Li welatên Rûm û Hindê, li Çîn û Maçînê navê wî wê bikolin li ser mohran. Teyrê Baz wê hertim li ser milê wî be!”

Sam bi van dîtin û ramanên remldaran gelekî kêfxweş bû. Bexşîş da niwêner, xurcika wî tijî zêr kir. Biryara xwe da: “Here, qet nesekine xwe bigihîne wî porspîyê lawê min! Bêje ev zewac ne bi dilê bavê te ye. Bêje; bavê te naxwaze qîza Mîhrab bike bûk û bîne Qela Zabilê, têxe nav malê. Lê belê ew dixwaze soz û peyman a xwe bincîh bîne. Bêje ew dê ji bona te here Îranê cem Minûşîr, jê re behsa vê zewacê bike, dilê wî jî dê xweş û qanî bike.”

Her du bi hev re ji qesrê derketin; li xaçerêyê ji hev qetîyan. Sam berê xwe da Îranê, niwêner jî dizgîna hespê zîvirand ser riya bajarê Zabilê.

Gava xebera xêrê ji Zal re hat, rabû gazî jinek extîyar kir û wê mîna navbeynçî şand ji dergistîya xwe Rûdabe re û nameya Sam ya erênî jî pê re. Prensesa Kabilê ji kêfa di cîh de nesekinî, rabû û di nava civatê de reqîsî û tilîlî kişand; kulmek zêr jî bi ser serê jinika extîyar ve reşand. Piştê destek cil jî bona bexşîşa wê anî jê re. Du heb gustîl jî li ser danî û berê wê da mala Zalê Zer. Lê mixabin hêja li ber derî, diya Rûdabe Sîndûxt leq li wê jinika navbeynçî hat. Sîndûxt kêlîya ew dît, ket şikê: “Tu ji ku derê têtî? Guh bidêre û zûka bersiva min bide! Tu carna di ber min re dibezi, daw û delinga xwe li ba dixî, bêselam û kelam

xwe di hev didî û çiva didî xwe, tu li rûyê min jî nanihêrî, ev tu tîr î, an kevan î, tu çi yî? Pîreboka qîrêja pîs û merdal!”

Jinika reben ji tîrsa lerizî, bi atiyê ket û dev û lêvên wê qufulîn. Bû lûve lûva wê, nizabîbû çî bêje. Ha ku nedît, çok da erdê û axê maç kir, sitûyê xwe li ber xanima mezin xwar kir:

-Ez pîrekek belengaz û xizan im. Bona gepek nan, çî şuxul were ber min, ez nabêjim na! Ez diçim qesr û qonaxan, kinc û zêran difroşim xanim û xatûnan. Rûdabe jî tiştin ji min xwestibû; min jê re tacekî zêrîn, gustîlan û tiştên zîvîn anî.

Sîndûxt çavê xwe kuskusand, şika wê zêde bû, destê xwe xist kêlekê û pîrsî:

-Madem wulo ye, de ka şanî min bide. Heke ji tûrikê te ew tişt derên, ez dê ji te bawer bikim.

Jinikê tûrik vekir, Sîndûxt baş bal û dêna xwe da eşyayên wê. Gustîlan û tacê zêrîn nas kir. Ewan gustîlan di pêçiyên qîza xwe de û ew tac jî li serê wê dîtîbû berê.

-Tu derewan dikî!

Her diçû bêhtir ecz dibû Sîndûxt. Boxçika wê ser û binê hev kir, hûr û mûrên wê avêt rastê. Çav bi destek cil ket; ew jî yên Rûdabe bûn. Vêcarê eql ji sera çû û êrîşî pora jinikê kir.

-Hey togê! Diza qereçî! Min serê bavê te di navrana te kirê!

Bi gijika wê girt û kişand. Jinika reben ket erdê, gijik lê repisî, bû zare zara wê. Sîndûxt ew bi erdê re kaşand û bir xizînekê. Li wê derê dest û piyê wê jî girêda, ew di bin piyên xwe de eçiqand. Piştî ku têr lê xist û dilê xwe tê de rihet kir, lez kir xwe gihand qesrê, ket hundurê oda xwe û derî li ser xwe rada. Di hundur de jî hewya wê nedihat; geh diçû wî serî, geh dihat vî serî... Piştî hêrsa wê hinekî danî, bang li keça xwe kir. Rûdabe hat, dema ket oda diya xwe, histêr li ser rûyê wê dît.

Hêja fersenda pîrsê nedît, Sîndûxt qêriya: “Tu ey heyva çarderojî! Min heta îroj çî ji te veşart ku tu ji min vedişêrî? Min çî nîşanî te neda û ji te re negot, ka bêje? Tu çima wuha şîrherêm û nankor î gidî? Keçek, hetanî kengê dikare nepeniyên xwe ji diya xwe veşêre? Ew jinika ku ji oda te derket kî bû, kî ew şandibû cem te? Wê ewan gustîl û tac û zêran ji kî re dibir? Xasma ew tac? Ka tu buhayê wê zanî? Heta me ew bi dest xist, çavê me derket! Çiqas xwîn hat rêtin bo gencînê! Lê tu nirxa wan nizanî; ji te re hatiye ji hayê, tu didî ber bayê! Xwezî min te neaniyana dunê!”

Rûdabe fedî kir, serî kuta erdê û girîya. Ji şerma, pêçîya xwe jî nelibitand. Ji çavên wê yên nêrgizî rondik dibarîyan. Bi îske îsk axifî:

-Dayîka min a şêrîn! Dilê min ketiye dafîka evîniyê! Rast e, xwezî ez ji te çenebûyama, kesekî jî ne bi qencî, ne jî bi xerabî behsa min nekirana! Dunya li serê min teng bûye dayê! Ew serdarê Zabilê dil û cegera min daye ber pêtên êgir. Êdî bêyî wî naxwazim bijîm. Ez rastîyekê ji te re bêjim; ez û wî me dil û dest da hev, bi hev re man heta sibehê. Êdî Samê pîroz jî bi vê yekê zane. Nameya wî hat; ew dê bi Şah Minûşîr re jî biaxife. Nameya Sam, ew jinika ku te gijik lê repisand, ji min re anîbû. Wan eşyayên di tûrikê wê de, ew gustîl û tac jî, min jê re diyarî kiribû.

Sîndûxt bi gotinên qîza xwe şaş ma. Tişteke di dilê wê de pişkuvî (mîna kêfekê an şahîyekê) û hêdî hêdî mezin bû, hat li ser rûyê wê cîhveda: Zal dê bûbûna zavê wê!

-Destan zilamekî bi nav û deng e. Bavê wî jî serpêhlewane cîhanê ye. Jîr û leheng e, hunerên wî jî gelek in. Ez ditirsim ku Şahê Îranê li dijî zewaca we derê. Dibe ku hêrs bibe û arteşê dagirî ser Kabîlê jî bike û welatê me ser û binê hev bike.

Minûşîr ji bapîrên me hez nake û lewma jî, naxwaze piyên me di zengûya zîn de bibîne.

Sîndûxt piştî vê axaftinê berê xwe da cîhê ku jinikê lê dîl girtiye. Berî ku ew azad bike, lê şîret kir:

-Tu mirovek jîr î. Devê te bila hevalê te be, tiştên ku tu pê zanî, ji kesekî din re nebêje.

Dotira rojê Mîhrab hat malê. Bi kêf û şewq ket hundur, lê belê gava rûyê jina xwe yê zaferanî û miçiqî dît, tûk di qirikê de zuwa bû, xwe negirt:

-Çi bûye, çi qewumî ye?

Sîndûxt:

-Ez çi ji te veşêrim, ji Xwedê nayê veşartin. Kurê Samê Nerîman kemenda xwe avêtiye dilê qîza me! Kemînek wulo çêkiriye ku, Rûdabe nikare jê bifilite. Zal dilê wê yê pak û delal bi heft girêkan bi xwe ve girêdaye. Ez pê nikarim, rûyê wê hertim zer, cegera wê bi xwîn û halê wê perîşan e. Tê zanîn, dilê wê ne bi dilekî, lê bi heft dilan ketiye...

Mîhrab ji hindav de rabû piya, gotin di devê jina xwe de hişt, derhal dest avêt qevda şûr. Canê wî seranser lerizî. Rehekên çavê wî tijî xwîn bûn, got:

-Ez dê niha herim serê Zal bifirînim!

Sîndûxt ket pêşiya wî û milên xwe li nava wî pêça. Li ber geriya:

-Qurbana te me tu bisekinî, serê me nexê belayê! Di bextê te de me, tu carek tenê guh bide min, piştî dîsa weke xwe bike!

Mixabin nesekinî padîşahê Kabilê. Ew tan da, ji xwe dûr xist û hêlan di xwe da:

-Ez kî me lêêêê! Ez ku ji malbata Dehhaq im, xelk çawa bêyî riza min dek û dolaban li ser serê qîza min çêkin! Keç jî bêrewuşt e jixwe! Xwezî ew hêja gava zarok bû, min serê wê

jêkiribaya! Hirme! Tu mekeve pêşîra min û astengî ji min re dernexe; ez dê di riya bav kalên xwe de bêm kuştin. Heke sibehê pêhlewanê mezin Sam û Şah Minûşîr milên xwe bidin hev û berê xwe bidin min, ew dê Kabilê wêran bikin. Ew dê bikin ku hetanî dunya ava be, giya li ser rûyê erdê şîn nebe!

Jina wî, bona hêrsa mêrê xwe bitefine axiff:

-Egîtê mala mino! Tu xwe çima ecz dikî? Tewer haya Sam jî ji vê yekê heyê! Xema nexwe, êdî der û cînar bi me hesiyane.

Mêrê wê:

-Bese ji destê te û van virrê te! Wê bela were serê me. Ez jî dizanim ku em ji Zal çêtir zava nabînin, pêhlewanekî mîna wî nîn e. Herkes dixwaze bi Sam re mervatî deyne. Lê belê:

Duxan hiç nabe zora bablîsokê,
Ger bi ser me va neyê gurra zîpikê
Ez dê dilê xwe xweş û şa bikim
Bi zewaca vê rindikê vê xweşikê.

Dengê Sîndûxt lertzok û zîz derket:

-Mêrê mino! Sitûnê mala mino! Ka çi cotê min û te li hev asê bûye ku ez ji te re derewan bikim? Ger ev xewn rasteqîn derê û zewac çê bibe, divê tu şaş û faş nebî! Ma tu nizanî Ferîdûn jî mervatî bi padîşahê Yemenê re danîbû? Niha Zal jî vê zewacê dixwaze. Ger agir û ax, hewa û av bigihîje hev, dunya hemî dibe rûyê rojê.

Mîhrab:

-Madem wulo ye, here gazî Rûdabe bike bila were.

Jina wî bi tirs û xof:

-Na. Soz bide min ku dê fitika xwe jî pê nekî! Ger neynoka wê jî xwîn bibe, ez zanim û tu zanî ha! Bi Xwedê Kabîl jî rabe piya, min û te ji hev nake!

-Ez bi meznahîya Hurmuz kim, tew destê min pê nabe!

Sîndûxt tavlê rabû û çû oda Rûdabe, jê re got "Lez bike, xwe bixemilîne, bavê te wê derheqa têkilîya te û Zal de bi te re biaxife."

Rûdabe bi heyecana diya xwe heyirî ma:

-Çima, çi bûye, çi qewumîye dayê? Jixwe kor jî dîtine û kher jî bihîstine vê yekê. Ji bilî lawê Sam zewac li min heram be! Ez helaliya can û cesedê wî me dayê!

Gava Mîhrab qîza xwe di nava kirasê hevrîşim de, wulo bi zêr û zîvan xemilandî dît, şikrê Xwedê kir, lê belê hêrsa dilê wî hêja vêketî bû:

-Piça mêtî di serê te de nîn e, tiştê ku tu dikî, ker jî nakin! Tu ji maleke xwey esl î, lê te tac û textê min da bin piyên xwe! Te hay jê heye; şerefa malbata me bû pênc pere!

Devê keçikê qifulî, kelîmellah jê çê nebû. Rûyê wê sor bû û xwîn pijiqî çavên wê. Di bédengîyê de bijangên xwe yên reş û dirêj bi ser her du giloverîkên zeytûnî de hêdîka nisiland.

Em wan li wur bihêlin, gelo li Îranê rewş çawa bû? Gava Minûşîr eşqa Zal û Rûdabe bihîst, hilkişîya ser text û tacê da serê xwe. Dû re bang li hemî mûbît, jîrik û remldaran kir, wan li qesrê civand. Ji wan re wuha got:

-Hûn bi hal û mesela keça Mîhrab û kurê Sam zanin. Heke ev zewac çê bibe, wê dunya tarî bibe, roj wê bê girtin. Çawa ku Ferîdûn rûyê erdê ji xezeba Dehhaqê Xwînxwar xelas kir, min jî wusa Îranê ji devê gur felat kir. Niha dîsa yek ji nevîyê Dehhaq derketiye li hember me. Sedemî hevesa xortekî naşt, em nikarin dara hişkbûyî dîsa ji kok ve vejînin û bihêlin

ku kat bide! Heke sibê roj ji lawê Sam û qîza Mîhrab şûrekî tûj û tazî bikişe, bi Xwedê kesek ji me wê nikaribe wî şûrî bitewêne. Zarokê ku ji wan wê çê bibe, wê Şahmaran be; nîvî Şah, nîvê din mar! Gava damara mar ya jahriyê xurt bibe, ew dê Îran û Mazenderanê ser û binê hev bike. Ew dê li bin piyan herin gelek tac û text û kursî! Ka bêjin jîrikno, porspîno! Riya eql çiyê?

Li ser navê gelê civatê yekî bersiv da:

-Tu mezinê me yî, ji me hemîyan jî jîrtir î. Ferman di dest te de ye. Bîhrve meke, serê dêwekî heft serî jî bi zanahîyê parçe dibe! A baş ew e, nameyekê ji Sam re bişîne.

Minûşîr bi gotina wan kir, name nivîsand û bi kurê xwe Newzer re şand ji bavê Zal re. Di nameyê de qala gelek pîrsgîrêkan kir û dîroka Îran û Mazenderanê anî zimên.

Ji alîyekî ve rêvebirên Îranî ketibûn tatêlê û gengaşê dikirin, ji alî din ve kulpîna dilê bavê Rûdabe bû, darê ku ji serê qîza xwe re xeritandibû, li ser jina xwe ya reben dihejand:

-Ez dê niha te û qîza te ya qahpik bi hev ve girêdim û li ber çavê xelkê bi erdê re kaş bikim. We serê min xist belayê! We zixtik di qula mozê re kir! Ez dê çawa rabim berê xwe bidim Şahê Îranê û malbata Keyanîyan? Li Kabîlê kesek heye ku li ber şûrê Sam serî rake?

Jina wî çû li rex wî rûnişt. Dû re destê xwe danî ser sînga xwe û mîna jê tiştêkî lava bike nerm axiff:

-Pêşî guhê xwe bide min, piştîre dîsa weke xwe bike. Dirav û gencîne hîç ne girîng in. Em di tengasîyê de ne, lê belê bizanibe ku gava şev pir tarî dibe, berbang jî pir nêzîk dibe. Ez tika dikim, tu zerarê negihîne Rûdabe. Ji bilî wê kesekî min tune.

Sîndûxt, piştî ku ji ber çoka mêrê xwe rabû, çindik da xwe, li alî gencîneyê çû. Zerzengekî padîşahan, du cot guhar, gerdenîyek zêrîn ji wur derxist. Deh hespên zînzêr anî, kinc li seyîsan kir û kemerên zîvîn da piştta wan. Sih mihînen Erebi ji ji tewlê deranî, zînen wan jî xwerû ji zîv bûn. Dû re şêst carîye xemiland, gerdenîyên zêrîn xist sitûyê wan û stekanên zêrîn jî da destê wan. Sed deve û sed jî qantir li ber derî bi rêz kir û berê xwe da Zabilê, mala Sam.

Bi tevî eşyayên xwe, Sîndûxt gihîşt bajarê Zabilê. Ji Sam re diyarîyan bir û gava li hev rûniştin, jê re tirsra dilê xwe got:

-Ya pêhlewane cîhanê! Beg û paşa, mîr û kizîr feyz ji te digrin! Bi xêra te text û paytext li piya dimînin! Bi mohra te destê xerabiyê hatiye girêdanê. Riya ku digihîje cem Xwedê, bi hêza gurzê te vedibe! Tu bixwazî, dikarî Mîhrab ceza bikî. Lê vêca:

Çi sûc û qebebetên gelê Kabîlê hene?
Ew ji te hez dikin, axa bin piyê te ne...

Sam pir kûr nefikirî,
Zûka axaftina wê birrî:

-Ji min re rast bêje, Mîhrab çiyê te ye,
Rûdabeya rûxweşik, qey ew qîza te ye?

Jina Mîhrab bersiv da:

-Tu qîbleya pêhlewanan î,
Lewma min diyarî ji te'r anî,

Sond bixwe, tu tiştekan bi min nekî,

Dest pê girê nedî, serê min jî jê nekî,

Ango ez ji te pir ditirsim,
Lewma li halê te dipirsim.

Ez dikarim xezînen Kabilistanê,
Hemî bar kim, bînim Zabilistanê.

Bawerîya Sam pê hat, bi destê wê girt û guvaşt, soz dayê. Piştî bal û dêna xwe da wê, fam kir ku ew ne jinek xerabe. Xwest dilê wê têxe cîh û tirsra wê bişkîne:

-Serê min jî jê bibe, ez dîsa li ser soza xwe me. Vegere Kabîlê, tu û malbata xwe di aramiyê de bijîn, kesek destê xwe bi we nake, firîqet bin. Bihevrebûna Zal û Rûdabe dilê min jî xweş dike. Qet nekevin xeteran. Ez dê dermanekî ji vê birînê re bibînim. Jixwe min name ji Minûşîr re jî şandiye.

Dilê Sîndûxt kete cîh, xwe ji vegeerê re amade kir. Berî ku derkeve rê, bidilgermî û bawerî çend bêje ji nava lêvên bişirî pekand:

-Ger pêhlewane mîna te bibe mêhvanê me, gelê Kabîlê dê can û ruhê xwe li bin piya bike palas.

Çavên wê biriqîn, çimkî rûyê Sam dibişirî, lêvên wî vedibûn, mîna ku hemî kîn û buxda neyarîyê û dilreşîyê ji nava wan lêvan derdiket der û wunda dibû.

Dotira rojê, Sîndûxt mizgînîyê da mêrê xwe:

-Êdî bila xerabî neyê bîra te. Ji Sam zerar nayê. Ew dê were bibe mêhvanê te!

Ji alî din ve Zal, bona dilê Şah Minûşîr xweş bike, berê xwe da paytextê. Gava gihîşt ber textê Şah, çok da erdê û axê maç kir, ji Şah re dua kir. Hetanî Minûşîr destûr neda wî serê xwe ji erdê ranekir. Kêlîkê bi şûn de, dergevanan bi milê wî girt

û ew rakirin piya, pora wî ya spî ji axê pakij kirin û dû re miskê pê de kirin. Minûşîr giregir û rêvebirên welêt li hev civand, bi hev re xwarin û vexwarin. Piştî şêniya wan xelas bû, xwîna Zal kelîya, serxweş bû û li hespê khêl suwar bû û derket çolê; hetanî sibehê çiya û newal, deşt û zozan li hev xist. Bi şeveqa sibehê re, tevî kembera xwe ya zêrîn derket qesrê cem Şah.

Roj roja îmtihana Zalê Zer bû. Remldaran reml avêtibûn, sê şev û sê rojan li stêrkan nihêribûn. Piştî sê rojan rahiştibûn pirtûkek bi zimanê Hindê, xistibûn bin çengê xwe û berê xwe dabûn Qesra Mezin. Dîtin û ramanên xwe ji Şah re eşkere kiribûn:

“Avek zelal wê biherike, ji zewaca kurê Sam û keça Mîhrab wê pêhlewanek jêhatî were dunê. Ew dê emirdirêj be, exlaqê wî jî wê şêrîn be. Wê bejndirêj, zîrek û qehreman be. Neyarên wî, wê bi bêhna xwêdana mûyên hespê wî bifetisin. Teyrê baz jî wê jê bitirse, wê newêribe di ser serê wî re bifire. Fêrisek wusa wê jê derê ku, kesek nikaribe milê wî deyne. Qelafetê wî, wê bibe mîna filekî. Şêr û piling wê têkevin dafika wî, bi kemenda wî ew dê bifetisin. Li ber heybeta şûrê wî, ezman jî wê bigrî. Hetanî sax be, wê di dilê wî de hezkirina welatê Pers û Medya, Zabilistan û Mazenderanê hebe, lê belê wê nefret ji Tûranistanê bike.”

Zana û zîrek,
Mûbîd û wêrek,
Alim û rûspî,

Rêzan û dunyadîtî li hev civîyan. Gazî Zal kirin, anîn civatê, yekî ji wan pîrsa yekemîn pêşkêşî wî kir:

-Duwazdeh darê min'ê selwê hene,
Pir xweşik in û terûteze ne,

Her yek sih şaxên xwe hene,
Ew şax ne kêr in ne jî zêde ne,
Ka ji apê xwe re bêje ev çi ne?

Zalê Zêrîn hema zû bersiv da:

-Sal duwazdeh meh in,
Her mehekî jî sih roj,
Sal û meh ne kêr dibin,
Ne jî ew zêde dibin.

Mamoste û zanayê welêt zanibûn Zal mêrxas û wêrek e; li çolê mezin bûbû, goştê xav xwaribû û nêçîr kiribû. Lê belê ji gel û ji jiyana civakî dûr mabû. Lewma berî bizewuce, zanîna wî diceribandin. Sûala duwemîn wuha bû:

-Du hespên min yên rehwan hene, xweş dibezin. Yek ji wan reş e, mîna qetranê ye û yê din çil spî ye. Her du hesp li pey hev dibezin, lê belê yê dawî tucar nagihîje yê pêşî. Ev çi ne?

Zal bîstkê ponijî, dû re:

-Ew şev û roj in, got. Mîna tajîya ku berra pey seyde bide wulo li pey hev diçin, lê belê ew qet nagihîjin hev.

Ji civatê mûbîdekî porspî bona pîrsa sêemîn dora axaftinê girt:

-Sih suwarên min hene, hemî li pêşiya Şah dibezin. Gava mirov baş bala xwe dide wan, yek ji wan kêr dixuye. Lê belê dema mirov wan dijmêre, hejmara wan sih dertê. Ka hela bêje ev tên çi manê?

Zal bêsekin pê derxist:

-Sih hesp rojên heyva nuh in. Dema heyv nuh davêje, roja yekemîn bala mirov nakşîne, lewma bîstûneh roj dixuyin. Xwedê wuha çêkirîye.

Zana û mamosteyên civatê li hev nihêrîn. Zal xortekî zîrek bû, digel li çiyê mezin bûbû jî, hiş û eqlê wî li cîh bû. Pirsra çaremîn li pey hat:

-Mêrgeke min heye hêşîn e,
Diherikin çem û kanî ne,

Bi dasê hoşevê diçine Zilamekî,
Ter û hişk hemî dike yek milekî,
Ew qet ranaweste tu dikî nakî,
Te pê derxist ey Zalê serspî?

Zal hema lê vegerand:

-Ew dasvanê cotkar dem e dem! Dewr û zeman her tiştî diçine. Dem her bûyerî zû kevn dike.

Pirsra pêncemîn wuha bû:

-Du darên min yên selwê hene, di nava pêl û kefa deryayê de serî rakirine. Li ser şaxên wan çûkek hêlîn çêkiriye. Biroj li ser yekî dinive û bişev jî li ser ya din. Ji ser kîja darî difire, ew dar hişk dibe, pel û fêkî pê ve namînin û li ser kîja darî datîne jî ew dar kat dide, di pel û çiçek û fêkiyan de dixemile, ji çîqilên wê bêhna misk û emberê difûre. Ev çi ye?

-Piştî meha Avrêlê hetanî dawiya Tîrmehê şev kin dibin, lê belê Payîzê şev dirêj dibin, rûyê erdê bêtir tarî dibe. Du selwê, ev dijîtîyên xwezayê ne ku du serî jê re hene. Çûka ku di nava wan de difire û her carê li ser yekî datîne jî roj e.

Pirsra dawî di derheqa bawerîya olî de bû:

-Bajarekî min heye li ser serê çiyakî ye. Rojek ji rojan gelê bajêr biryar didin û ji jor xwe berra deştê didin, malên xwe li berriyê li nava devîyan ava dikin. Li wê der avahîyên gelekî

bilind ku serê wan digihîje heyvê lêdikin. Hin ji wan dibin kole û qewraş û hin ji wan jî dibin beg û axa, malxo û mîr. Demek dirêj derbas dibe, gelê wur bajarê kevn ji bîr dike. Rojek ji rojan nişkave erdhejek çêdibe. Hemî xanî û koşk û seray xera dibin û dipelişin. Piştî erdhejê, gel, li bajarê kevn poşman dibe. Ger tu bi vê pirsê jî zanibî, tu dê zewacê heq bikî.

Zal fikirî, tasek av bi ser xwe de kir û wuha cewab da:

-Ew bajarê li ser serê çiyê, axretê temsîl dike. Ew deşta bi dirî û devî, cîhê zewq û sefayê jî ev dunyaya fanî ye. Gava wext were, wê Bayê Samî rabe û wê erdhejek çêbibe. Ew çax hemî dar û devî, avahî û mal wê wêran bibin û hilweşin. Wê gavê em dê hemî li bajarê xwe yê kevn, ango li axretê poşman bibin.

Di civata Şah Minûşîr de, hemî zana û porspî rabûn piya û digel şah jî hemîyan Zal pîroz kir, yeko yeko rûyê wî maç kirin. “Şabaş ji te re Destan! Te niha qîza Qralê Asûrî heq kir!” Ev dengê Minûşîr, dilê hemîyan bi best û kêfê tijî kir. Meyger mey anî, pîrozbahî hetanî nivê şevê dom kir, stran gotin û govend gerandin.

Dotira rojê, Zal kembera pêhlewanîyê li nava xwe pêça, xatir ji Şah û alîgirên wî xwest, piyê xwe xist rikêba zîn û berê xwe da cem bavê xwe.

Lo lo bira, rêya Zabilê bişewute bi dar û bî ye,
Zalê Zêrîn li hespê suwar e, xwe li ser zîn pan kiriye
Şah Minûşîr qîza Qralê Asûr “herê” kiriye,
Lewma kêfxweş e, sermest e û dilketî ye,
Mîna teyrê basik belek bi firrê ketiye, li rê edilî ye,
Gava gihîştiye ber dîwarê Qela Zabilê ye,
Samê Pîroz ew ji dil û can bi hesretî himêz kiriye,
Tiştên ku li paytextê li cem Şah dîtiye û bihîstiye,

Hemî bi bêje û bêje ji bavê xwe re bi zêr û ziber kiriye,
Sam gotiye “Niwînerê Kabîlê hatiye, li ode li benda te ye,
Ka em ji wan re bêjin çî û bidin çî soz û bersivê ye?”

Zal got “Lo lo bavo, qurbano, ger dilê te yê şêrîn dixwaze,
Rabe, hespê li pêş bajo tevî artêşê bikişê li hevraze,
Em’ê bi eşq û şewq herin, nabêjin ev çiya ye û an jî gaze,
Here qesra Qral Mîhrab, wê dîlberê ji min ra bixwaze.”

Sam ferman da; dengên zengilên Hindê bilind bûn, derî û perde vebûn, êl livîya û xêbetên mala Samê Nerîman amade bûn. Mirovekî li pêşî şandin bona agahdarî bide Qralê Asûrî. Bêje wa ye hat Samê Pîroz û Destanê dil bi evîne soj!

Gava niwîner gihîşt Kabîlê, Mîhrab lez kir, defên şahîyê li ser piştê deve û filan girêda, artêşa xwe di bin dengê def û zengil û zîlan de sef bi sef rêz kir. Bû hume huma pêhlewanan, toz û dûxan rabû ji erdê. Kêlîya serê hespê Sam di pişt qot de derket, Qral derket leq wî, ji hespa xwe peya bû û meşîya. Her du hev û din himêz kirin. Mîhrab tacekî bi zêr û zîv neqşkirî da serê Zal. Bi hev re vejeriyar bajarê Kabîlê.

Hesp dibezîyan,

Bêhna miskê ji damûskên wan difûriya.

Li qesrê, kêfa Sîndûxt li cîh bû; tevî sê sed qewraşan ji xizmetê re amade bû. Di destê wan de sitekanên zêrîn hebûn; hemî tijî misk û ember bûn. Carîyeyên Kabîlî kulmek zêr bi ser serê Sam ve rijandin, jê re li çepikan xistin. Sam xwe guripand, sînga xwe werimand basikên xwe vekir û li pêş meşîya. Li ber şemûka derî, devê xwe bir ber guhê Sîndûxt: “Tu dê heta kengê wê xweşikê ji me veşêrî?”

Bersiv kurt bû:

“Ger tu bixwazî rojê bibînî,
Divê tu dîyarîya wê jî bînî!”

Sam:

“Çi di dilê te de derbas dibe, metirse, bêje. Êdî di nav gencîneya min de, di tac û textê min de, di tewla hespan de û di zevî û bax û baxçên Zabilistanê de para we jî heye.”

Hilkişîyan eywana Rûdabe. Ode û eywan û şaneşîn hemî xemilandî bûn. Rûdabe bi fîstaneke melesî û biriqokî derket pêşîya Sam; çavê kurê Nerîman bi xweşikîya wê kuskusîn. Bi urf û adetên wê demê ji hev re sond xwarin û mara her dû gêncan birrîn. Piştê bûk û zava birin ser textê zêrîn, aqût û zebercet bi ser serê wan de kirin. Li serê Zal tacê zêrîn û li serê bûkê morîyên heftreng û di sitûyê wê de gerdenîya zêr hebû. Sam li ber wan sekinî û wuha got:

“Bext û taliha we vekirî ye ku rojek wuha bi eşq û şewq para we ket.”

Mîhrab jî çû deftera xelatan anî û listeya dîyariyan xwend. Gelek tiştên giranbuha tê de hebûn. Paşê, bi hev re derbasî odeya rûniştinê bûn. Gazî sazbanda kirin, dengê rûd û neyê kulpîn ji dilê wan bir; reqîsîn, xwarin û vexwarin, hefteyekê stekanên şerabê ji dest dananîn. Bi şev û roj, kesek ji wan raneza. Roja heştêmîn, Sam, Mîhrab û Sîndûxt jî bi xwe re hilanî û bi hev re hatin Sîstanê. Li wê derê jî sê şev û sê rojan dawet dom kir.

Zal û Rûdabe gihîştin miradê xwe. Sam, serpêhlewanîya Zabilistanê ji kurê xwe re hişt û tevî artêşa xwe berê xwe da alî Gurksaranê.

3.

Ew dara ku kurê Sam û keça Mîhrab çandin, çend meh bi şûn de fêkî da; şîre kete gûşîyê tirî, zikê Rûdabe roj bi roj werimî û hemla wê giran bû. Neh meh û deh roj derbas bû, def lê ketin, şahîya pîrozbahîya welidandinê dest pê kir. Li Mala Zalê dawet li dar ket. Nûçe şandin çar aliyê welêt, agahdarîya Mîhrab û Sam pê xistin, gotin “Mala Zalê bêrisq û bêmirad nema, çira wan êdî natefe, Zal heta niha bêzarok bû, bêurt û ûcax bû, lê belê êdî tuxmê Nerîmanê şehîdê çiyayê Sîpandê zil da!” Def lê ketin, deve hatin serjêkirin, bû şinge şinga fîncanên qahwê, tepsiyên qadehên şerabê li ser destan çûn û hatin.

Hemla Prensesa Kabilî giran bûbû. Rojê wê xelas bûbûn, lê belê zarok nediwelidî. Kêf di gewriyan de ma, dev miçiqîn. Sancoyên welidandinê diketin nava wê, qare wara wê diçû arşê ezîm, xwîn ji navrana wê mîna ava cuhê diherikî, lê belê ha zarok were tune û ha zarok were tune! Fikar destpêkir di malê de, gelê Qela Zabilê hemî ketin xem û qirçalê. Gazî Sîndûxt kirin, ew jî hat ber serê qîza xwe, giriya û li çokên xwe xist. Tendurustîya qîza wê roj bi roj û gav bi gav xerab dibû. Pîrek û hekîmên qesrê ji rewşa wê tirsîyan, li ser serê wê civîyan, şaş

man û nizanibûn wê çi bikin. Zal jî ket tatêlê, vir de wê de baz da, hemî hekîmên welêt li hev civand da çarekî bibînin. Zikê jina wî mezin bûbû, mîna girekî goştîni repisî bû. Madê jina wî zer bûbû û devê wê çermiloqî bûbû. Çi bikin û çi nekin? Taliya talî hekîman qerar dan, gotin zarok gelekî gir e, lewma nawelide, ger em zorê bidinê wê bifetise. A baş ew e ku em zikê dê biqelêşin û zarok jê derînin.

Zikê Rûdabe ji kêlek de qelaştin. Gava zarok jê deranîn weke mirov gamêşekî ji çalê derxe, kortalek wulo di nava wê de çêbû. Pitik jî xelas bû û dê jî. Bi lez û bez, nûhatiyê malê li cawekî pêçan, şînokek nezerê pê ve kirin û li ser serê wî civîyan, dua kirin. Vêcarê şahî ket dewsa fikaran, jinan li çepikan xist û tilîlî kişandin, mizgîn gihandin bavê wî, gotin zarokek te çê bû, Rûdabe ji wê ezyetê xelas bû.

Zarokek kurî çêbûbû. Yekî çavreş, porreş û bi dest û pê bû. Qet li bavê xwe neçûbû, lê belê mû û misqal ji kalikê xwe Sam berneda bû. Bi çena xwe, bi çav û birûyên xwe û xasma bi pozê xwe. Dotira rojê, gazî pîrikek kirin bona were çavê wî kil bike. Lê belê gava cawê se rû vekirin, pîrik di cîh de xeriqî û li erdê dirêj bû. Jinika extiyar di temenê xwe de hêja pitikek wulo çavmezin nedîtibû. Her çavekî wî bi qasî fîncana qahwê bû. Hekîman diya wî jî ji wur dûr kirin, nehiştin ew qumatka xwe bibîne. Gotin “Bila diya wî ew nebîne, ger çav pê keve, wê bitirse, heyirî bimîne, bêje vî dabetulerdî, vî cenawurî çawa ji min çê bû!”

Hetanî çil rojî nehiştin dê û zarok derkevin der û nehiştin bebik heyvê bibîne. Li gor baweriyên demê, ger zaroka şîrmijî çav bi heyvê biketaya, wê bitirsîyana, veciniqiya û bi heyvê biketaya.

Gava pitik dan ber pêsirê, qarîn bi diya wî ket. Zarok pêsirê guvaştibû û bi pidiyan eçiqandibû. Rûdabe ji hêrsa got “Ev zarok ne însên e, ez nikarim ew gocî bikim. Dimre jî bila bimre!” Jîrik li hev civîyan, biryar dan, çûn gamêşekî anîn, zarok xistin bin zikê gamêşê; gava devê wî bi guhanê heywanê bû, orîn jê çû, di cîh de mexel hat. Dû re deve anîn, deve jî xwe di ber neda, Fîl anîn, dîsa wusa. Gamêş beecîn, deve beecîn û fîl beecîn, lê belê zarok gocî nebû, birçî ma. Rojek, dudo, sisê...

Mîr û pêlewan hatun serlêdanê, gotin “Ya Zalê Zêrîn, çavên we ronî bin, zêdehiyê malê bila bi dê bav mezin bibe!”

Zal rabû, li qesrê civat gerand, zana û porspî, jîrik û mûbîd li hev top kir, got “Gelî giregiran, serokeşîran û ekabîran! Em çi bikin û çi nekin?” Kesekî deng nekir, hemîyan serî pêl kir. Kesekî çare nedît. “Madem wusa ye, min tenê bihêlin!” Gava Zal tenê hiştin, wî teyra Sîmir di bîr anî. Gazî qewraşekî kir, got zû bike, bixêriyê ji min re vêxe. Lez kirin, êzing avêtin bixêriyê, kêlîya alav bilind bû, Zal hat li ber rûnişt û pirtika Teyra Sîmir ku di zarotîya xwe de, dema teyr ew di hêlînê de xwedî kiribû dabûyê ji berîka abayê xwe derxist û avêt nava terrafa êgir. Bîstkê bi şûn de, Sîmir di kulekê de xwe berra hundur da, hat li rex Zal danî û got, bêje derdê te çi ye? Destan got “Hal û mesele ev: kesek nîn e kurê min bimijîne, ji wextê ku çêbûye heta niha hêja niqutek şîr neçûye nava wî, rebeno ji birçîna dike zare zar. Pêsirê dê peritand, gamêş û deve xwe di ber nadin. Ka em çawa bikin?”

Sîmir got: “Li alî bajarê Semsûrê jinek heye, gelekî gir e, bejndirêj e û bi hêz e. Pir bi nav û deng e, jê re dibêjin Geveşînê. Navê kurê wê Emermadîn e, ger ew lawê te nemijîne, kesek nikare bimijîne.” Li ser vê gotinê kêfa Zal hat, çû odê, li ser

textê xwe rûnişt û ferman da, tavalê du suwarî xwe amade kirin û derketin rê, berê xwe dan bajarê Semsûrê.

Ji alî din ve, nûçe dan Rûdabe jî. Gotin “Bona gocîkirina zarok, pîrikek dîtine û du suwarî çûne pey wê. Rabe, pora xwe ya dirêj şeh bike, kincên xweşik li xwe bike, êdî sebiyê te xelas bû, ew dê bijî. Çil rojên wî xelas bû, te hêja nav lê nekiriye. Ka hela bêje, em çi navî li vî sakê gamêşê bikin?”

Rûdabe got: “Mala Zalê heta niha bêzarok bûn. Çira mala Zalê zenûn bûbû, lê belê min nehişt bitefe, min RIZQ DA. Ev rizq min jî xelas kir û mala Zalê jî. Ez bi mehan li benda vî zarokî mam, lê di encamê de min rizq da. Bila navê wî RIZQ-DAM be.”

Diya wî navê kurê xwe bi mana “min rizq da” an jî “min berhem da”, RISTEM danî.

Suwarîyên Zabilî heft şev û heft rojan bi rê ve çûn, ji ser piştê hespan daneketin, roja heştêmîn xwe gihandin bajarê Semsûrê û mala Geveşînê. Dergevanê ber derî nehişt ew têkevin hundur, got; “Kesek li malê nîn e, Emermadîn çûye mala şînê (kurê mîrekî miriye) û Geveşînê jî li mala cîranekî mêhvan e.”

Nûçe gihandin Geveşînê, gotin mêhvanê we hatine ji Zabilistanê. Geveşîne nesekinî, tavalê rabû hat, lê belê gava her du suwarî çav pê ketin, di cîh de xeriqîn û li ber derî vezelîyan. Geveşînê bi heybet bû; jinek gelekî gir û navmilpan bû. Memikên wê hingî dirêj bûn, memika çepê avêtibû ser milê çepê û ya rastê jî avêtibû ser milê rastê. Ji dergevan re got, lez bike misînekî av bîne, bi wan de bike, bila werin xwe. Av anîn, bi ser û çavên wan de kirin, hiş hat serê wan, çavê xwe vekirin. Wan girtin hundur, li ser mînderan dan rûniştandin.

Diya Emermadîn:

-Lawo hûn çawa xort in ku ji jinekî jî ditirsin? Ziravê pisîkê bi we ve ye, an hûn ji tuxmê kewroşkê ne? Va ye ez jî weke we mirov im. Ka bêjin hela; hûn ji ku tên, diçin ku? We xêr e?

Yek ji wan bersiv da:

-Em suwariyên mala Zalê ne, ji welatê Zabilistanê tên. Xwedanê şev û rojan heta niha zarokên kurîn nedabû fermandarê me. Hemd ji Xwedê re kurek wî çêbû, lê pir gir e, mixabin diya wî nikare ew bimijîne. Lawik çil rojê xwe tijî kir, lê belê hêja gocî nebûye, birçî maye. Em bêçare ne. Zalê Zêrîn silav ji te re şand, got ger xuşka Geveşîn karibe bila were, ya na wê zarok ji birçîna bimre. Tu dil bikî, em dê te bi xwe re bibin Zabilê.

Geveşînê deng nekir, kêfê hûr hûr li mêhvanan nihêrî û bersivêk bi tevdîr da:

-Min nav û dengê pêhlewanê mezin Sam bihîstibû. Ez naxwazim xwesteka kurê wî Zal bişkînim.

Ew ji maleke pîroz e,

Ji welatê Nîvroj e,

Bi bîr û bawerî û soz e,

Mixabin, Emer li şînê ye,

Ew nayê mal bi roj e.

Gava ew were mal ê,

Ez'ê jê re bikim vê qalê,

Bawer im ew min naşkîne,

Wê min bişîne mala Zalê.

Kurê min dirêj û navmilpan e,

Gir e, leheng e, goştgirana e,

Hûn ew bibînin, hûn'ê bitirsin,

Wê ji we derê hiş û ruh û can e.

Lawo, dema ew ji şînê hat malê,

Qet nêzik nebin, neçin balê,

Bila ew were odê, lê belê hûn

Rûnên li ser doşekê, li vê kenarê.

Bû êvar, Emermadîn ji şîna kurê mîr vegeşîya malê û hilkişîya, çû oda xwe. Beroşa goşt danîn ser kuçik û xwarin ji mêhvanan re hazir kirin. Ewul Emermadîn li ser sifrê rûnişt bona suwariyên Zabilî ew ji piya nebînin da jê netirsin û nexeriqin. Dû re diya wî çû cem û agahdarîya hatina mêhvanan da û meselê jê re got.

Emermadîn jî nav û dengê pêhlewan Zal, Destanê çiyayê Elbûrzê bihîstibû, lewma nikaribû xwesteka wî bişkîne. Lê belê ji alî din ve jî, fikirî ku rê dût e.

Emermadîn:

-Ji diya min bipirsin, ew bi dilê xwe ye, ger dixwaze bila bi we re were û ger nexwaze bila neyê. Qerar qerara wê ye.

Geveşînê biryara xwe da got:

-Sam û kurê wî serpêhlewanên Îranê, fermandarên artêşa Minûşîr in. Ka ez dikarim dilê wan bihêlim? Zarokê şîrmijî jî biçûk e, guneh e, wa ye dibêjin birçî ye û li ber mirinê ye. Heyfa min lê tê. Ji berê û paşê ve ew malbatek fêris û pêhlewan in, lewma zarokên ku ji wan çêbibin jî wê bibin pêhlewanên menşûr.

Geveşîna diya Emermadîn li hespekî suwar bû û bi suwariyên Zabilî re derket rê. Çiya û çiya, deşt û newal çûn. Malûm e jin bi wan re bû, lewma demek dirêj bi rê ve çûn, geh bêhna xwe dan, geh jî hespan rakirin telebê. Werhasil piştî deh şev û deh rojan ghiştin Zabilistanê. Gava li ber derê Qela

Zabilê ji hespan daketin, Zal bi dilekî xweş û hilperikî li leq wan hat. Li hal û wextê Geveşînê û kurê wê Emermadîn pirsî. Dû re mêhvan hilkişîya qesrê, lez kirin zarokê şîrmijî anîn. Geveşînê ew bi sivikî hilanî û li ber xwe danî, himêz kir û mijand. Rojê çar- pênc caran, Ristem têrşîrî û gocî kir. Zal bi dilekî şifqet, têr li kurê xwe nihêrî. Mîna tējika şêr bû, rûyê wî xweşik û sor bû. Mîna rojê havîna navîn şewq dida. Lê belê sosreteke giran bala bav kişand: Her du destên Ristem bi xwîn bû!

Ji alî din ve Rûdabe hêja xays bû, ji tesîra şerabê sermest bû û bi şev û roj radiza. Birîna wê dirûtibûn û derman kiribûn.

Gava Rûdabe şîyar bû û hiş hat sera, ewûl bi diya xwe re axiff. Kêfa gelê qesrê bi şiyarbûna wê hat, zêr û zîvan bi ser serê wê de kirin. Zarok anîn, dan ser destê wê. Tirsa wê şikiya, lê belê pitik mîna zarokê du salî gir, bi zend û bend dixuya.

Li gor urf û adetên gelêrî, divêt pîrozbahîyekê bihata çêkirin. Zalê Zêrîn jîrik, pispor û mamostayan li hev civand. Paşê qirdikek di şiklê qumatkê de ji potik û cawan da çêkirin. Nava qirdik tijî mûyên heywana siforî kirin, li ser rûyê wî şiklê stêrka gelawêjê û rojê çêkirin. Ejdiyar li ser milê wî, pencikên şêr jî li ser destên wî xêz kirin. Rimekî xistin bin milê wî, gurzekî dan destekî û dizgîna hespê jî dan destê din. Li ser piştê hespê, çend kole jî pê re derxistin rê. Qirdik şandin ji Sam re.

Li alî din jî şox û şengî li nav hemî bax û baxçên Kabîlistan û Zabilistanê dom dikir. Li ser şerefa jidayîkbûna Ristem li her cîhî şahî hebû, dengê ney û rûdê belav dibû. Mîhrab jî nesekinî, seba vê yekê hat bû mêhvanê Zal. Wî jî li xizanên bajarê Zabilê diravan belav kir. Ji her cîhî dengê mûzîkê bilind dibû. Qirdikê ku di şiklê Ristem de hatibû çêkirin

birin, li ber Sam danîn. Gava bavê Zal çav pê ket, heyecan girt û mûyê canê wî bûn mîna tîran, çavên wî jî sor bûn, wuha axiff:

“Bi texmîna min, gava bejna nevyê min Ristem weke nivê meznahîya vî qirdikî bibe, kirasê wî wê bigihîje erdê û serê wî wê here ezmanan.”

Ji qesrê gurmîna dengê defan hat. Bû tepe tepe elbanan. Mîna çavê dîkekî qoqo her cîh biriqî. Bi fermana Sam li Mazenderanê jî pîrozbahî li dar ket. Piştî hefteyekê, Sam gazî katibê xwe kir û nameyêke wuha ji kurê xwe re lê kir:

“Bila baş haya we ji nevyê min hebe, wî qenc xwedî bikin. Tiştên ku min anî serê te, tu neyne serê wî! Wî ji hezkirina bav mehrûm nehêlin. We hay ji qeza û belayan hebe. Ez bi şev û roj, hezar hêvî û gazindan ji Xwedayê şev û rojan dikim: xwezî temenê min têr bikira ku min xortaniya wî bidîtana. Ew gav, piştê min û te wê rast bûbûna. Êdî ne xema me bû. Niha jî dilê me rihet e, tenê mirin ji me kême.”

Dema ku Ristem hînî mijandinê bû, tevî Geveşîna diya Emermadîn rojê deh pîrikan ew mijandin. Êdî bi rojan re dihat, mezin dibû. Piştî ku ji şîr hat birrîn, cara pêşîn nan û goşt dan wî. Dest bi xwarinê kir. Bi qasî pênc zarokan xwarin xwar.

Ristemê Zal, gava gihîşt heşt salîya xwe, bejna wî mîna dara hewrê zirav û dirêj kişîya. Gav û saet, roj û meh, demsal û sal, dem û dewran derbas bûn; Ristem sal bi sal mezin bû. Derket kuçê, nava zarokên ji nifşa xwe, bi wan re leyîst, bi wan re gerîya. Di nava zarokên tayê wî de, yê herî gir û leheng ew bû. Dengê wî û kîja zarokî bihatana û bi kî re şer bikirana, Ristem lê dixist û ew seqet dikir. Rojek, dudo, sisê... Şeqamekî li kî bixistana, ew kes li erdê pîj dibû, kulmekî li kî bixistana dev û rûyê wî zarokî ji hev belav wela dikir. Guhê wan jê dikir, pozê wan dişkand û çavê wan diteqand.

Rojek ji rojan gelê bajêr, bavê wan zarokan li hev civîyan, gotin wuha nabe, îtifaqa xwe çêkirin û bi hev re çûn mala Zalê. Li dîwana wî rûniştin. Yekî ji wan derdê hemîyan anî zimên:

-Ya serpêhlewane cîhanê! Mala Zalê malake mezin e, hûn rûmeta me Îranîyan in. Gel ji we hez dike, di şer û pevçûnan de hûn me diparêzin. Lê meseleyek heye; kurê te Ristem hemî zarokên me seqet kir. Kesekî xwey tendurust di taxê de nehişt. Poz û çene, ran û mil hemî şikest. Em tika ji te dikin tu çareyekê ji vê yekê re bibîne. Zarokên me ji tirsê wî newêrin êdî derkevin kuçê. Zimanê me li ber te nagere, lê em jî guneh in; xwesteka me ev e ku, tu Ristem ji bajêr dûr bikî, bila zarokên me jî mîna yên xelkê bileyzin û bêtirs bigerin.

Zal berî ku bi axîfe, li wan nihêrî; di nav wan de extîyar û jin jî hebûn. Ji qewraşekî re got:

-Gazî Ristem bike, bila were vir.

Ristem hat civatê, Zal pirsî:

-Ristem lawo, tu çî ji wan zarokan dixwazî? Derdê te û wan çî ye? Êdî bi zarokên taxê re megere, hevaltiyê meke û meleyize!

-Çima bavo? Ma mafê min yê leystik û kêf û gerrê nîn e?

-Lawo di kuçan de te zarok nehişt, te kesekî bitendurust nehişt. Ev çî ecêba giran e kurê min?

Ew gav, porspîyek ji civatê dora xeberdanê sitend:

-Ya fermandarê me! Hûn ji maleke mezin û xuyanî ne. Tu ji me çêtir zanî, lê belê bi fikra min, Ristem êdî ne tayê wan zarok û marûkên kuçê ye, ew êdî xort e. A baş ev e ku bila biçe nêçîrê. Bila hewa çolê bistîne. Goştên teyr û turûdan, pezkûvî û gakûvîyan bila bixwe, dengê rawuran bila bibihîze. Sînga wî dê

qelew bibe, dilê wî jî wê mîna gîsinê xetabkirî bişide. Masûlkên milên wî jî wê bişidin.

Zal, piştî vê gotinê bi ser kurê xwe de li ba ket:

-Ev hemî cîran in, wê ji me bixeyîdin. Sedemî dijwarîya te, ew dê li ber me rabin. Şukur tu êdî mezin î. Dema te ya nêçîrê ye. Ez dê tîr û kevan, şûr û mertalê xwe bidim te, derkeve çolê. Hewa wur paqij e. Seyd karê mêran e lawo. Tu ji mala pêhlewana î, tu dê li nav bajêr tor tor li çî bigerî?

Ristemê Zal, hêja zarok bû bavê wî ew şand nêçîrê. Êdî wextê wî dê li çol û çiyayan derbas bibûya. Her sibeh bi şeveqa sibehê re şîyar dibû, li hespê suwar dibû û berê xwe dida deşt û zozanan, êvarê tevî nêçîra xwe dizivirî malê. Çend sal wuha buhurîn.

Rojekê ji rojan ew nehat malê; dê û bavê wî ketin tatêl û qilqalê. Suwarîyan şandin çolê, li pey wî gerîyan, lê belê ew nedîtin. Rûdabe li çokên xwe xist û girîya, got rawuran kurê min xwar. Hetanî sibehê kesek ji wan raneza, hemî di nava fikir û xem û xetereyan de li benda hatina wî man. Dotira rojê, roj li danê bêriyê Ristemê gewr li derî xist. Hemî gelê Qela Zabilê li ser wî civîyan, gotin çî bû, çî nebû, çî hat serê te. Zal hat ew himêz kir û derxist oda xwe û jê pirsî:

-Ristem lawo madê te zer bûye, te çî dît, çî qewumî li te, ka bêje?

Ristem piştî tasek ava cemidî, bêhn berda û got:

-Bavo, min îşev sosret û ecêbek giran dît ku bila neyê serê Ehrîmen jî. Doh, roj li ber ava ez rast li pezkûvîyekî hatim li quntara çiyê. Heywên revîya û bi çargahvî xwe ji min dûr kir, lê belê min bi hespê da dû. Ha li vê newalê û ha li wê newalê me bi veşartokê leyst. Ew bezîya û min jî dizgîna hespê sist kir li pey. Mîrata pezkûvîyê pir beza bû, hetanî roj çû ava û tarî ket erdê

ez li pey çûm û min di newalekî de keys lê anî û tîrekî bi newqa wê ve danî. Piştî ku min ew birîndar zeft kir, kêfa min hat û min pezkûvîyê li ber xwe suwar kir û berê xwe da malê. Lê belê êdî tarî ketibû erdê, di wê zulûmatê de çav çavan nedidît. Ez vir de çûm û wur de hatim, min rê şaş kir, şev li min geriya, riya vegeza malê dernexist. Serma bû û bayekî gur dihat, pîzpîzkê lê dixist. Ez westîyam û birçî bûm. Ji hespê daketim û min çavê xwe li şikeftê an qozîyekê gerand, xwest ku heta sibehê tê de bimînim. Ha ku min nedît, quleke tarî derket pêşiya min. Min şiveke ter ji darekê kir û pezkûvîyê gurand, hinek darikên hişk jî civand û ez ketim hundurê qulê. Min qirş û êzing dan ser hev û agir pê ve danî, goştê pezkûvîyê jî li şiva ter xist. Min bi rihefî pal da, ez li hêvîya pijîna goşt mam. Gava agir geş bû û dorhêla min ronî kir, min bala xwe dayê ku ez çi bibînim bavo! Li jora min rêza diranan....

Zal axaftina wî birrî:

-Hiş, hiş! Tu bibelqîfî lawo! Xelk ecêb û sosretan ji Malbata me dibîne, tu çawa sosret ji xelkê dibînî? Way li min! Ez bêewlad mam li ser rûyê dunê. Min jî tewer wesfê te dida, digot ji tiştêkî natirse, çavê xwe ji melkemot naneqîne. Ez bi hebûna te fexr dibûm, ez bi te serbilind bûbûm, lê tu bizdonek derketî! Çawa gel bi çavekî pêhlewanan li te dinihêre, lê tu di çav xelkê de fêris î û di nava xwe de ziravkewroşk î!

Ristem xwest bidomîne:

- Di bin piyê min de jî rêza diranan diçirîsî, raserî min ezmanê devê dêwekî dixuya. Ez ketibûm devê dêw. Ez tirsîyam û min tavilê xwe avêt der...

Bav dîsa ket navberê:

-Lawo tirs ji Mala Zalê re eyb û şerm e. Tu di rojêke tarî de, bi xaxekî giran herî lawo! Min jî di civat û caxîyan de digot kurê min heyê!

-Bavo, tiştê ku min îşev dîtiye ger te bidîtana, ew dê dilê te bixeliyana, tu dê tetirxanî bûbûyana. Min goştê pezkûvîyê di hundur de hişt û ez dîsa birçî li çolê gerîyam. Hetanî berbang lê xist min riya malê nedît...

Zal her diçû bêtir hêrs dibû:

-Hêvîya min ji Xwedê ye ku tu bi belayek wulo herî ku kesek termê te jî nebîne lawo. Xelk ji me ditirse, tu jî ji serê mirîyekî!... Ew serê kî bû tu zanî? Ew qozîya ku te tê de agir kiriye, devê Laab bûye lawo; çend sal berê ez û wî pevçûn, min serê wî jê kir û avêt wê çolê. Guh bidêre, ez dê çîroke wî ji te re bêjim da tu fam bikî tu kurê kî û ji mala kî yî. Rojek ji rojan ez derketibûm çolê. (Lawo, mêrên ji malbata me gava hêç dibin bi çolê dikevin, sê şev û sê rojan li çiya û newalan digerin.) Di rojek min ya wulo de, ez gihîştim gelîyekî kûr û tenha. Di nava du çiyayên asê de wulo birçî gerîyam. Min dît ku wa ye seydvaneke li ser serê çiyê agir vexistiye. Malûm e, ez birçîbûm, min lezand û xwe gihand cem wî ku ez çi bibînim! Wî goştê devê li darekî ter xistiye û li ser êgir dipijîne; zimanê alava êgir mîna çiyayekî bilind dibe. Seydvaneke biyanî ji min pirsî: Tu ji ku deverê yî, ji mala kî yî, ji ku der tê yî, diçî ku? Min got ez ji Zabilê me. Bona bêhna xwe berdim, hewa paqij bistînim derketim çolê. Ez kurê Samê Nerîman im û navê min jî Zal e.

Mêrikê xerîb, piştî vê bersiva min hêrs bû, bêhnefişk bi ser wî ket û ji nişka ve qarîn jê çû: “Çûkê Xwedêyo! Niha Zal tu yî? Hey rebeno, belengazo! Tê zanîn ku tu gelekî birçî bûyî! Ez dê niha hêteke devê bidim te da zikê te têr bibe, çavê te tê de nemîne!” Hema tavilê bi zeqema sitûyê min girt û xist bin çoka

xwe. Ji alfiyekî de serê min di nava meqesa ling û ranê xwe de dişidand, ji alî din de jî halan di xwe dida: “Tewlo! Pêhlewane ku serî li ber te bitewêne, ez bimîzim devê wî!”

Laab im ez, bavê Ab û Neynokdirêj im!
Şev û roj kilamê şer û cengê dibêjim,
Bêşûr û rim, gurz û mertal gahv navêjim
Di cengê de dîn û har im xwîn dirêjim!...

Remldarên me reml avêtin, gotin wê kurek ji Mala Zalê re çêbibe ku tu pêlwan nikaribin milê wî deynin. Ger tu niha sond û peyman bidî ku gava ew mezin bibe tu dê wî bişînî şerrê kurên min Ab û Neynokdirêj, ez dê niha te berdim. An na, tu dê di bin çoka min de bifetisî.”

Ez bêkeys ketibûm, mecbûr mam min soz daye ez dê te bişînim cenga wan. Bona ad û wa’da xwe, min got ez dê sûret berdim. Ji wê rojê vir ve, min riyê xwe jê nekir. Gava Laab serê min ji bin çoka xwe derxist, min tavilê şûr kişand. Lawo, li wê çolê min û wî şerekî giran li dar xist. Di nav axê de, di bin toz û dûmanê de em gevizîn. Cara ewul wî keys li min anî, milê min yê çepê birîndar kir, lê ez neketim, min di ber xwe da. Gewdê Laab giran bû, lê ez sivik bûm. Derba şûrê min pêşî li sînga wî ket, sîng çiriya û xwîn pijiqî. Kêliya şewişê erdê, min şûr avêt serê wî, jê kir û ew li wê çolê hişt.

Lê lawo, ma tu napirsî, nabêjî bavo te çima rî berdaye, tu di nava gevjola vê pûrtê de fetisiyî, riyê te bûye mîna hiriye. Ada min li ber destê Xwedê, hetanî tu serê Ab û Neynokdirêj jê nekî, ez vî riyê xwe jê nakim. Lawo, gava Xwedê te da û em bi çêbûna te şa bûn, pêşî ev bûyer hat bîra min û ez li benda te mam hetanî tu mezin bibî.

Kurê min! Tu hêja nebûyî mêr! Tu ji devê Laab tirsiyayî. Xwelî li serê min be, qîra Helebê li rûyê min be! Çira Mala Nerîman tefiya lawo! Min jî digot qey tu mêr î! Tu ji sîp û sengeleyên nav kolanan re jêhatî yî lawo? Çavê te zarokên kuçê dibirre. Lê mixabin hêja nava hestiyê te vala ye! Divê tu hunerên pêhlewaniyê û cengê bielimî.”

Bavê wî tan li Ristem dabû. Ristem bi dilekî şikestî, lê belê bi xwe bawer axiff:

-Bavo! Qet nekeve xeteran! Wê ew roj were! Lê bes tu ji min re gurz û şûr, mertal û rim amade bike!

Zal:

-Gurzek min heye, ji kalê te yadîgar e; min gelek serî pê pelçiqandiye. Niha li gelîyekî xalî zeng girtiye.

Here ji xwe re bîne,
Sê car ji erdê bihelqîne,
Zengê jê dawêşîne,
Zend û bend lê bişidîne.

Pispor û mamosteyan li hev civandin, seyisê hespan anîn, Ristem perwerde kirin, ew hînî şûr û rim, tîr û kevan kirin. Gurz hilgirt, mertal hilanî. Tîr avêt, teyran ji nav ewran anî xwarê.

Demek bi şun de, nûçe gihandin Sam, gotin nesekine, were neviyê xwe bibîne da çi pêhlewane jê derketiye. Ristem bûye şerekî ku di qefesa xwe hilnayê. Bûye mêrxasekî kezepola; bi baz re difire, bi xezalê re dibeze.

Dilê Sam bi vê yekê xweş bû. Rabû, zana û alîgirê xwe li hev civand, berê xwe da Zabilistanê. Destan bihîst ku bavê wî di rê de ye, lez kir def û elbanan li ser piştê filan girêda û artêş

amade kir, bo wî merasim wê çê bikirana. Nûçe ji xezûrê xwe re jî şand, Mîhrab jî hat Zabilê. Ji aliyekî de meclisa şerabê amade kir, ji alî din ve jî mertalên sor û zer xist rêzê, wan li ser hev rukuband û honand. Fîlekî bi taybetî xemiland, texterewan li ser piştê wî bincîh kir û Ristem jî li ser suwar kir. Tac û teylesan da serê wî, kembera zêrîn li piştê girêda. Mertal danî ber û tîr û kevan jî xist destê wî.

Zal, Mîhrab û rûspiyên Zabilî gava Sam ji dûr ve dîtîn, çûn pêşiya wî, ji hespan piya bûn, hemî, yek bi yek bejna xwe li ber Sam tewandin û hurmetên xwe pêşkêş kirin. Serpêhlewane cîhanê li neviyê xwe nihêrî, dilê wî bi heyecan ji cîh libitî. Hespê xwe bir nêzî wî û got “Tu her bijî şêrê malbata min!” Ristem jî wuha li kalikê xwe vegerand:

“Tu pêhlewane dunê yî! Bingeha min tu yî! Ez ji te feyz digrim. Ez şaxekim, min ji koka te zîl daye û lewma li te çûme.”

Ristem bi vê gotinê re xwe ji ser texterewanê avêt erdê. Sam jî rahişt destê neviyê xwe û ser û çavê wî maç kir.

Hemî bi hev re vegeriyan Qela Zabilê, koşka bav û kalan. Li wê derê, li eywanan textên zêrîn vegirtin. Bi hev re henek kirin, keniyar, xwarin û vexwarin. Mîhrab jî bi hebûna neviyê xwe Ristem dipezinî. Gava ji şerabê sermest bû, wuha digot:

“Hetanî Ristem li piştê min be û hespê min Şevdiz di bin min de bibeze û şûrê kalanî jî di ber min de be, kesek bi min nikare. Êdî ewr jî nikarin li ser serê min siyê çêkin!” Sam û Zal bi galgalên wî dikeniyar. Bi vê pîrozbahiyê mehek derbas kirin.

Serê mehê, Sam biryara vegeêrê da. Zal û Ristem bona ew verê bikin û bişînin, pê re meşîyan. Berî ku ji hev dûr bikevin, Sam çend şîret li kurê xwe kir:

“Kurê min! Hetanî ji destê te tê, adil be! Ji gotina Şah derneyê! Ji bîr meke, eqî û raman ji zengîniyê çêtir e. Ji xerabî û

çavsoyîyê tişteke derneyê. Ev dunya ji kesekî re ebedî namîne! Ji riya rast derneyê. Lawo, jixwe rojên min jî tijî dibin; piyekî min li hafa gorê ye, ez li vê yekê dihesênim. Piştî min, tu serokê malbata me yî û welatê Nîvrojê wê di bin fermana te de be.”

Kêliya vegeeriyar qesrê, Zal ji Ristem re got:

“Lawo, tu êdî bi nav û deng î û mîna rojê jî dibiriqî! Bona heval û hogirên te bi hebûna te dilxweş bibin, hesp û zînen nexşkirî û kincên xweşik ji wan re diyarî bike da ji te hez bikin.”

Ristem bi gotina bavê xwe kir, gelek zîv û zêr, hespên khêl û Erebi li serbazên artêşê û li hevalên xwe belav kir. Piştî ku meclisa wan belav bû, Zal derbasî harema xwe bû. Ristem jî ji tesîra şerabê bi rewşeke sermest çû nav mitêla xwe. Hêja nuh çavên wî çûbûn ser hev, bi teqe reqa derî re şiyar bû. Dengê ji ber derî dihat, digot: “Fîlê spî qeyd û zincîrên xwe qetandiye û derketiye kuçê, li vî alî û wî alî baz dide, hêç bûye, pêl zarokên xelkê dike, xortima xwe li nava qîzên xama dipêçe û derîyan dişkêne...”

Ristem ji nişka ve hilqevizî ser xwe û rahişt gurzekî û baz da, lê belê dergevanan riya wî birrîn, nehiştin derê. Jê re gotin “Em ji tîrsa Şah nikarin derê qesrê bişev vekin. Şev e, tarî ye û zulûmat e. Tewer filê spî jî hevsar qetandiye û ketiye kolanan. Ger em destûra te bidin û li derve tişteke bi te were, em ji destê Zal û Şahê Îranê nikarin xelas bibin.” Ristem li dergevanê pêşî nihêrî, careke din tika kir bo derî veke. Lê belê dergevan bi rik bû, nehişt. Li ser vê yekê Ristemê Zal kulmek li serê wî dergevanî xist. Dergevan ket erdê û mêjiyê wî di pozê wî re avêt. Dergevanê din reviya. Ristem hat ber derê qesrê û bi gurzê destê xwe derbek bihêz li derî da. Qufl û zincîrên derî ji hev belav-wela kir, mîna pêlên deryayê dev û pozê wî kef da û

herikî derve. Di nav bajarê Zabilê de kuçe bi kuçe geriya û Filê Spî dît. Ma fil fil bû! Mîna çiyayekî volqan, di pozê xwe re alav direşand. Rostem xwe avêt pêşiya wî. Gava fil xortima xwe dirêj kir, kurê Zal gurz li sera xist. Bedena heywên rikubî ser hev, lerizî û gindirî erdê.

Ristem vegeriya malê û serî xist xewê.

Dotira rojê, nûçe gihandin Zal, gotin hal û mesela kurê te ev. Ristem îşev Filê Spî kuşt. Zal xemgîn bû, bang li kurê xwe kir:

-Ne heyf! Ne heyf! Ew filê ku di cengê de mîna çemê Nîlê dipijiqî ji dest çû! Ristem lawo! Tu têtjika şêr î, ez vê yekê dizanim! Pençe û masûlkên te bihêz in! Êdî dem dema te ye! Tê zanîn ku wexta te ya pêhlewanîyê hatiye. Êdî tu dikarî xwîna kalikê min Nerîman, ew şehîdê çiyayê Sîpendê li erdê nehêlî. Rabe, zûka xwe girêde. Çek û pûsadên xwe hilne, berê xwe bide Sîpendê. Lawo ew çiya cîhekî asê ye, qelayek li ser pozê wî heye. Burcên wê digihîjin nava ewran. Qertel nikare di ser re bifire, baz jî nikare nêzik bibe. Firehî û dirêjahîye qelê mîna hev in; çar fersah in. Mirov di nava qelê de dijîn; av û dar, hêşinayî û mêwên tirî, zeviyên fireh û gencîne jî tê de hene. Ji bilî yek riyek, tu fersend nîn e ku mirov xwe bigihîne ber derê qelê. Ew rê jî di cîhekî asê de ye. Nerîmanê kalê min, bi fermana Qral Ferîdûn bona here mîrê wî bajarî bikuje û ew der bidestxîne, çû çiyayê Sîpendê. Bi şev û roj li wê der ceng domand, nikarîbû têkeve hundur. Sal salewext, ew li derve û neyarên wî li hundur şer û cengê kirin. Nerîman tiştêk bi dest nexist, lê belê mirovên nava qelê zinaran bi ser serê Nerîman de gêndir kirin û ew pelçiqandin. Piştî wî, vêcare kalê te Sam tevî artêşa xwe çû bona heyfa Nerîman bistîne. Qumandar û fermandarên xwe li wan çol û pesaran belav kir, bi salan li wur

nobet girt, lê naffîle. Tu rê nedît ku hilkişe jor, têkeve hundur. Taliya talî, Sam jî bêçare ma û vegeriya malê. Lawo, tu êdî ne zarok î ku mîna berê ji serê Laab bitirsî! Rabe, sêrebend li xwe bike, xwe mîna tucarê xwê girê bide, ez dê karwanekî ji te re amade bikim. Pêdiviya wî welatî gelekî bi xwê heye. Ji salê carekî, ew ji karwanan xwê dikirin. Eba li xwe bike û pûşî bavê serê xwe bila te nas nekin. Bila çavdêrên wan te bibînin û bizanibin ku tu xwê difroşî. Ew dê ew çax rê nîşanî te bidin û derî li te vekin. Çend pêhlewanên jêhatî jî bi xwe re bibe û gurz û şûran di nava çewalên xwê de veşêre.

Ristem qenc guh da bavê xwe û paşê wuha got:

-Bavo! Ferman ya te ye! Tu bizanibe ku ez heyfê li erdê nahêlim.

Bavê wî careke din lê wekiland:

-Ji bona bapîrê xwe xwîne birjîne. Lê belê, pêşî guhê xwe baş bide min û çavê xwe jî veke. Here deştê û deh deve bikire, barê wan tijî xwê bike û ji kesekî re jî nebêje û xwe ne de nasîn.

Roja din, Ristemê Zal xwe mîna karwaneran girê da, barê deveyan tijî xwê kir, pêhlewanên bi dest û lep bi xwe re hilanî û berê xwe da çiyayê Sîpendê.

Ez'ê bi çiyayê Sîpendê diketim bêdar e, ser gurî ye,
Asê ye, bi zinar e, newal kûr e û rê bidirî ye,
Ristemê Zal karwançiyê, deh barê devan xwê biriye,
Notirvanê qelê, karwanê xwê ji dûr ve dîtîye,
Lez kiriye xwe bi fermandarê Sîpendê gihandiye,
Gotiye "karwanê devan hatiye li quntara çiyê sekiniye,
Min pirsîye, hûn çi difroşin, gelo barê we çi û çî ye,
Wan gotiye em ji deştê tîn, barê me xwêya kevirî ye",

Fermandar bi sê dengan li yawer bang dike;
“Here çewalan veke, binihêre û baş fam bike,
Ger ew xwê be, qet metirse, şopê bêje û rê vebike...”

Yawer dîsa bang kir “Ho karwançiyoy! Bêje barê te çi ye?
Tu çi difroşî bêje, ez’ê elamê bidim padîşahê xwe ye”,
Bazirgan got “ez xwê difroşim, barê min bi tenê xwê ye,
Bawer nakî, were binihêre û bibîne bi çavê serê xwe ye.”

Piştî ku yawer zîvirî qelê û ji fermandarê wur re vê yekê got û baweriya wî pê anî ku karwanê xwê hatiye, li nav gel kêf û şahî dest pê kir. Gotin “Şukur ku em îsal jî bêxwê neman” û tevî fermandarê xwe dîlanê girtin. Destûr dan, derî vebû û Ristem karwan berra hundur da. Gel li ser serê wî civîya. Pêhlewên Ristem dest bi firotina xwê kirin, ew gav Ristem jî birin meqamê fermandar. Gava kurê Zal hilkişiya cem wî, ewul axê maç kir, dû re bejna xwe li ber wî tewand û hurmet jê re nîşan da.

Fermandar bi çavekî lêkolîner, ji serî hetanî pê lê nihêrî û wuha got:

-Tu xortekî rûpaqij î, ger dilê te jî mîna rûyê te be, tu ji gelê xwe re numûne yî. Xwê ji me re tişteki pir pêwîst e, spas dikim.

Ristem jî wuha cewab da:

-Em xwêfroşin, karê me ev e, debara xwe û zarokên xwe bi vê bazirganîyê dikin.

Ristemê Zal vegeşîya cem hevalên xwe. Zarok û zîlam; xort û ciwan, kal û pîrejîn lê civîyan. Hin ji wan kincên hevrişimî, hin ji wan jî zêr û zîv ji dêvla xwê da dan Zabilîyan. Dema bû şev û tarî ket erdê, pozê qelê di nava stêrkan de wunda

bû, Ristem dest bi amadehîya cengê kir. Şûr û mertal, gurz û kemend hilanî û berê xwe da qesra fermandarê Sîpendê. Lê belê dergevanê ber derî rewşa wî fam kir û nehişt têkeve hundur. Lê Ristem heterî kir û pê kuta erdê; ew gav dergevan xwe avêt ser wî ku ew dil bigre. Ristem xwe da aliyekî û xwe jê dûr kir, gurz dawêşand wî. Serê dergevan bi wê derbê pelçiqî û di cîh de ket; ne da û ne sitend. Di vê hengamê de, leşkernên din jî hatin bi ser Ristem ve û li ser serê wî raweşîyan. Wê kêliyê, pêhlewên Ristem jî derketin pêş.

Li ber derê qelê, di tarîbana şevê de li hev xistin. Li aliyekî şûr dibiriqîn, li alî din pozê rîman bilind dibû. Erd ji xwînê sor bû. Ji aliyekî de qarîn û nalîn dihat. Ax û lat, kevir û zinarên Sîpendê bi xwînê hat avdan. Hetanî roj hilat û şewqa wê li bedenê biriqî, Ristemê Zal û digel hevalên xwe mîna ejderhayan şer û cengê domandin. Roj li danê taştê, wan şer rawestand. Çimkî di qelê de kesekî ku destê wî qevda şûr bigre û li hember wan rabe êdî nema. Hin hatin kuştin, hin ji wan birîndar bûn, yê mayîn jî revîyan. Dû re Ristem û alîgirên xwe li kuçe û sûkên wî bajarî qunc bi qunc geriyan û li malan yek bi yek nihêrîn, kesek ji ber şûrên wan nefilitî. Di vê lêgerînê de, bala Ristem ket ser xaniyek ji kevir û derîhesinî. Kurê Zal xwe nêzîk kir û bi gurzê xwe li derî da. Piştî ku ket hundur, nihêrî ku çi bibîne! Ji ber biriqandina zêran çav venabin! Gencîneyek wulo ku, menzel heta ber qatîyan tijî ye! Pêhlewên Zabilî lez kirin tûr û çewalên dewsa xwê anîn û zêran dagirtin.

Di vegeşê de Ristem, di nameya ku wê ji bavê xwe re bişanda, wuha got:

“Li gor fermana te ez çûm çiyayê Sîpendê. Ew ne çiya bû, quba ezmên bû! Em mîna karwanê xwê ketin hundur. Me şerekî giran li dar xist. Êdî bila dilê te rihet be, me heyf û tola

Nerîman sitend. Me pênsed hezar bar zêrê kulçe, zîv û malê gazê yê hevrişimî bidest xist. Ez dê terş û talanên wan jî ji te re bînim.”

Niwîner li pêş çû, berî karwanê Ristem vegere, xwe gihand Zabilê û name da Zal. Bavê Ristem nameyê xwend, kêfa wî hat û rûçikên wî sor bûn. Bersivek amade kir û dîsa bi wî niwînerî re şand. Wuha got:

“Kurê min, ronîya çavê min! Jixwe tenê te dikaribû cengek wulo bikarana. Serkeftinî li te pîroz be! Bi wê naştîyê, te karê mezinan bin cîh anî û te ruhê Nerîman ronî kir. Bona terş û talanan, ez dê bi hezaran deve ji te re bişînim. Lê belê gava ev name gihîşt destê te, nesekine û were û wê qelê jî bide ber êgir, hemî bişewutîne.”

Ristemê Zal li Sîpendê şûr û mohr, kumzerx û kember, kum û kolos, durr û zêr çî hene li hev civand û agir bi qelê û bajarê wur ve danî. Gava vejeriya Zabilê, bavê wî, bi pîrozbahî xêrhatin tê da; gund û bajaran bi gul û çiçekan xemiland. Dengên def û elbanan, zengilên Hindê li her cîhî bilind bûn. Ristem hat qesrê, ewul çû li ber çoka diya xwe Rûdabe rûnişt, destê wê maç kir.

Zal nûçe şand ji Samê Pîroz re; got neviyê te heyfa bapîrê xwe hilanî, xwîna wî li erdê nehişt, çiyayê Sîpendê jî li ser serê wan kir dogeh û hemî şewutand. Sam gava ev nûçe girt, qatek cil ji neviyê xwe re diyarî kir û nameyek jî pê re şand, tê de wuha got:

“Divê hûn li wêrekîya şerekî şaş nemînin! Mirov têjika şêr bibe, di nava mirovan de xwedî û perwerde bike, gava diranên têjikê derên, hemîkes dê dîsa jê bitirse. Seba çî? Çimkî ew li şîrê dê nemijiyaye, lê bi her hawê xwe li bav çûye.”

4.

Guherî sal û zeman,
Buhurî dem û dewran...

Şah Minûşîr extiyar bû, temenê wî gihîşt sedûbîstî û jiyana xwe ji dest da. Kurê wî Newzer hilkişîya ser text, di dewsa bavê xwe de taca pederşahiye da serê xwe.

Wê demê padîşahê Tûranîyan Pêşengê kurê Zadsem bû. Hetanî wê demê gelek caran wan û Îranîyan li hev xistibûn, cengên mezin di nava wan de derketibûn. Pêşeng, mirina Minûşîr mîna valahîyekê an fersendekê dît û dîsa kum û kolosê xwe xwar kir û dest bi amadehiya cenga li dijî Îranîyan kir.

Pêşeng pêşî bang li kurê xwe Efrasîyab kir:

-Kurê mino! Pêhlewan û serleşkerê mala bavê mino! Fermandarên artêşa me Tûr û Selm ji alî Malbata Keyaniyan ve hatin kuştin. Ev tola me divê bindoşek nemîne. Îranî, kîn û xereza Tûranîyan tucar ji dilê xwe dernaxin. Tu jî zanî ku wan gelek xerabî û neheqîyê li me kirine. Lê belê êdî Minûşîr li heyatê nîn e, roj roja tolhildanê ye lawo! Bila Tûranî histêrên çavê xwe paqij bikin.

Efrasîyab li bavê xwe wuha vegerand:

-Lo bavo! Tu hêja kurê xwe nas nakî! Ez karim bi şêran re bipevçim. Ger kalikê me Zadsem ji wan re kêmkandana, wê demê ders dabûna wan û çavê wan kor bikirana, îroj jî Îranî wê ji me re bidest bimana. Lê karê kalê min ma li ser milê min. Min şûrê xwe ji serê wan re tûj kiriye. Ew dê serî li ber min bitewênin!”

Efrasîyabê Bavpêşeng, ji nava gelê Tirk û Çînîyan artêşek gelekî bihêz civand û li pêşîya wan hesp ajot, hetanî qeraxa

çemê Ceyhûnê hat. Newzerê Minûşîr ev yek bihîst, ji artêşa Efrasîyab tirsîya, zanibû ku ew li pey heyfê çavsor û dilxezeb bûye. Şahê Îranê rabû, defa hewarê lê xist, pêhlewana û leşkeran di bin fermanariya Karen de civand û berê wan da alî Dehîstanê û ew jî li pey wan çû. Konekî jê re li Dehîstanê li ser serê qelê vegirtin.

Efrasîyab ji Mala Zalê ditirsîya, lewra ji bona wan pêhlewana xwe yê herî jêhatî Şemasas û Hazervan şandibû. Lê belê ev pêhlewana hêja di rê de bûn, nûçeyek ji wan re hat ku dilê wan pê hênik bû: Samê Pîroz çûbû ser dilovaniya xwe. Lewma jî Mala Zalê ketin şînê.

Belê, Samê Nerîman mir; Zal, li herêma Gurabe jê re goreke xweşik û tekûz çêkir û li ser mezel weseta wî xwend:

“Lawê min! Ji neviyê Nerîman tu tenê heyî li dunê. Herwuha ji te jî tenê Ristem çêbûye. Ji malbata me, heta niha pêhlewana herî jêhatî û çeleng, egît û mêrxas ew e. Wî heyfa bavê min Nerîman li erdê nehişt, çiyayê Sîpandê kir arî, neyarên me di bin şûr re derbas kir. Ew mêrekî wulo ye ku di ser pozê xwe re mêr naxwaze. Bila haya te jê hebe. Ger dijminên me keysê li wî bînin, bi Xwedê avê di ser re venaxwun. Hemî hebûna xwe biqurbana wî bike, bila bêtirs rabe û bijî. Ji tewlê hespekî khêl û cisne jê re bibijêre û gurzê min yê li newalê veşartî jî bidêkê.”

Mala Zalê, sedemî şîna Sam, neketin şerê navbera Newzer û Efrasîyab. Gava ew li ser mezelê bavê xwe digirîyan, cengeke dijwar li Dehîstanê li dar bû.

Li alî Keyaniyan kurên Kawa Karen û Kubad, hebûn û li alî Tûraniyan jî Barman hebû. Kubad li pêş dibezîya û li her du alîyan xweş şûr dihejand. Li kêleka wî jî kekê wî hebû. Di

kokeba şer de, Karen bang li birê xwe kir, got “Tu xwe pir dibetilîn! Xwe naparêzî, ez ditirsim ku Tirk keys li te bînin.”

Lê belê Kubad di bin tan û niça kekê xwe de nema:

“Kekê mino! Dilê min ji dila dilekî pir bi kîn e,
Tu rabe mertala bavê me Kawa ji min re bîne,
Jixwe min para xwe ji felekê sitend, Welleh ew xayîne,
Ez qert bûme, tu dibînî min por û rî jî spî kirine,
Em li ser rûyê erdê, ne ji kêfê, lê ji kuştinê re hatine,
Bexê nêr, bo kêrê ye, dawîya me hemîyan mirine,
Çawa hebe, tac û text yê mezinan e, ne para te û min e,
Kesek zindî nefiriyaye ezmana cem Xwedayê Mezin e...”

Hêja gotin di devê wî de, ew gav Barman ji nişka ve li hember derket. Her du pêhlewana li hev xistin, bû şinge şinga şûran, humîn ji wan çû, hîre hîra hespan li meydana cengê dengveda. Dû re rim avêtin hev û din. Ji sibehê, hetanî roj hate qameta esrê şerekî xweş kirin. Ji esrê bi şûn de kelek û gemîyên Kubadê Kawê, wî xweşmêrî çep gerîyan. Barmanê dev bikef, rimekî avêt li kêleka wî xist, zikê wî ji alî rastê de qelişand û ew ji ser hespê de bi serserkî avêt xwarê. Xebera sar û cemidî ji Karen re çû. Karen bû gurê devbixwîn. Halan di xwe da û hêzên xwe ajot pêş. Her du artêş li nava hev qelibîn, ji nava dûmanê nalînên birîndaran bilind dibû. Bêhna xwînê belav bûbû û ji gurmîna dengê gurzan erd dihejiya, ji qêrîn û hêwurzê, dê weledê xwe davêt. Şûrên biriqokî û rimên ser bixwîn, mîna qertelên ku serê baskên wan li ber rojê sor dike, dixuyan. Gava zulûmata şevê mîna çermê zencîyekî reş bû, Karen artêşa xwe kişand hafa Dehîstanê. Bi kuştina birayê xwe dilkeser û xemgîn bû. Gava serê xwe xist bin kon, ji Newzer van gotina bihîst:

“Qasî ku ez niha bi kuştina Kubad diêşim, ez bi mirina Sam jî hewqas neêşiyam. Bila Xwedê Taala wî bi rehma xwe şa bike. Toreya rûyê erdê ev e: Mirov rojekê dikene, roja din jî digrî. Jîyan weke tavana buharê ye. Em çawa bikin? Dergûşa dunê bi tenê gor e!”

Dotira rojê, Îranî û Tûranî xwe ji cengê re amade kirin. Vê carê fermanarê artêşa Tûranî Efrasîyab û yê artêşa Îranî jî Newzer bû. Her du serok li pêşîya leşkerên xwe bûn. Dîsa dengê borîyan û defan biêşîn û şewat lê xist. Van dangan erd diterikand weke çawa ku dilên gelek dê û bavên jî diherifand... Dema her du artêşan êrîşî hev û din kirin, di demek kurt de cesed civîyan li meydanê. Bêhna genî belav bû û xwîn laşan hilanî û ji wan laşan kom çêbûn. Efrasîyab, bi alahîyek suwarî pişt li Îranîyan girt, leşkerên Tirk weke xweliyê li her alî radiweşîya. Newzer tu çare nedît, biryara paşdevegerê da û elama Karen jî pê xist. Hetanî tarî ket erdê, li wur di ber xwe dan, lê belê ew şev hemî pêhlewên û leşker derketin rê. Karen tevî artêşa xwe gihîşt heta nêzîkî Birca Spî. Lê belê Barman li pey wî şop gerandibû û xwe zû gihandibû ber qelê. Jixwe Karen jî li pey tola birayê xwe Kubad bû, ji lewma bi Barman re pevçûn dixwest. Her du egît li ber derê Birca Spî gihîştin hev. Karenê delûdîn û çavbixwîn keys lê anî û hema rima xwe li nivê pişt Barmanê Tûranî xist, pozê rimê di zikê wî re çar tilî avête der. Hûr û rodiyên wî belav bûn û ew ji ser hespê de ket erdê. Leşkerên wî, vê yekê bi çavên xwe dîtin, lewma ji hev peşkilîn.

Karen berê xwe da Îranê. Newzer bihîst ku ew di rê de ye, wî jî da dû. Lê belê Efrasîyab bi pey wan ket û li çoleke xalî Newzer zêft kir. Her du fermanar li wur cane cana çûne hev, sîng di sîngê de li hev xistin, hetanî roj hat dema taştîyan dev ji

hev bernedan. Lê belê piranîyê, betal dikir mêraniyê; leşkerên Tûranî gelek bûn, ne serî hebû ne binî. Dor li Newzer û hezar û du sed leşkerên wî pêçan. Tevî Newzer dest û piyên hemîyan girêdan. Efrasîyab diqêrîya û li Karen dipirsî, digot “ez dê wî û Newzer bi hev ve girêdim. Bila Îranî fam bikin ez kî me?”

Ew gav nûçeyek sar di guhê wî de gotin: “Karen, heyfa birayê xwe sitendiye û Barman kuştîye, hûr û rodiyên wî ji hev belav-wela kiriye.” Gava ev nûçe ji fermanarê Tirk re gotin, ew gav bavê Barman Weyse jî di huzûra wî de bû. Hema di cîh de rûnişt, li çokên xwe xist û girîya. Hetanî xwîn ji çavê wî hat nese kinî.

Ji alî din ve, qumandarê Tirk Şemasas ew gav di çemê Ceyhûnê re derbas bûbû. Ji wur, berê artêşa xwe dabû Sîstanê. Hazervan jî tevî pêhlewên xwe bajarê Hîrmendê di bin duxana simên hespê xwe de hişt. Pêhlewên pê re, di şerê şûr û xencer, gurz û kemendan de gelekî pispore bûn.

Padişahê Kabîlê Mîhrab jî wan rojan ji mal dernediket, li ser pêvajoyê difikirî û rewşê dinirxand. Bihîst ku Efrasîyab bi hêz e û li pêş diçe, nameyekê ji Şemasas re nivîsand û şand. Tê de wuha got:

“Em ji malbata Dehhaqê Asûrî ne. heta îroj me tucarî kêfa xwe ji Şahê Îranê re neaniye. Lê ez çi bikim? Min qîza xwe da pêhlewên wan, bi vî awayî em bûn merivên hev. Me wuha nekirana, em ji bela wan xelas nedibûn. Niha ne tenê qesr û qonaxên Kabîlê, her wuha Qela Zabilê jî di dest min de ye! Destan xemgîne, di şîna bavê xwe de ye û mezêlê wî çê dike. Ez dê qasidekî ji Efrasîyab re bişînim û dilê wî jî xweş bikim. Ger bixwaze, ez dikarim herim Tûranê û jê re xizmetê jî bikim.”

Mîhrab ji alîyekî de ji Şemasas re wuha nivîsî, ji alî din ve jî xeber şand ji zavê xwe re got “Artêşa Tirk dorhêla me zeft kiriye. Du pêhlewana di nav wan de hene ku kincên wan ji çermê piling in. Min ew xapand û bişalûsî dan sekinandin. Tu nesekine, zû were!”

Zalê Zêrîn kêliya ev nûçe ji xezûrê xwe girt, tevî pêhlewana xwe ket rê. Xwe zûka gihand mala Mîhrab û li ber derî halan di xwe da:

“Hûn min nas nakin lo!! Ez kurê Sam im, mêrê ku li ber min rabe, ez eniya wî bi buhusta dipîvim! Li hember min, ha pêhlewana Tirk Hazervan, ha çengek axa sar!”

Destan, kevanek zexm û hişk anî û tîreke bi qasî misasekê tê de bincîh kir, carek bi tenê li alî konên neyarên xwe nihêrî û ew tîr bi jor ve heliqand û şand. Dû re bî wî teherî sê tîrên din jî, her yek bi alîyekî de pengizand. Cîhê ku tîra pêşî lê ket, dengê girî û qare warê hat. Tirkan fam kiribû ku ew tîr ya Zal e.

Dema roja tîrêjtûj ji quba ezmên xatir xwest, ji deştê dengê gurme gurma defan û ji nava bajêr jî dengê borî û zengilan hat. Zal hêrs bûbû, kufîna wî dihat, artêş hazir kir û wan şand alî deştê, lê belê fil û çadîran li derveyî bajêr bincîh kir.

Ewr belav bûbû, bayekî sivik ji alî bakur de dihat. Leşker ketin bêdengîyê, xelkê nefesa xwe girt, çimkî şerê Zal û Hazervan wê ew roj dest pê bikirana. Wexta her du pêhlewana meşîyan navenda şer, ewul pêhlewana Tûranî êrîşî Zal kir û bi gurzê xwe li sînga wî xist, zexê wî parçe parçe kir. Zal ji meydana cengê vekîşîya û çû zexê xwe guhert. Bêtir hêrs bû û di vegeerê de gurzê Sam hilanî. Serê wî sincirî bû û kezeba wî jî xwîn girtibû. Bi êrîşa Zalê Zer re vê carê gurzê destê Hazervan pengizî û ket erdê. Bavê Ristem vê fersendê ji dest berneda,

tavilê gurzê Sam yê ku di şiklê serê ga de bû li nivê eniya hazervan xist, ew di nava xwînê de gevizand û di bin piyê xwe de hişt. Şemasas vê yekê dît, lewma reviya. Leşkerên din jî çav li wî kirin û vegeerîyan cem Efrasîyab.

Yên ku çûn, ji Efrasîyab re gotin Şemasas jî hat kuştin. Fermandarê Tûranî, li ser vê yekê bang li yawerê xwe kir:

“Min Newzer nekuşt, ew dîl girt, lê Îranîyan pêhlewana bi me ve nehiştin, yeko yeko hemîyan dikujin. Zûka Newzer ji zîndanê derxin, ew girêdin û ji min re bînin!” Tofek leşker rabûn û çûn zîndanê, Newzer girêdan û bi erdê re kaş kirin anîn serayê. Dû re wî îppela tazî kirin. Efrasîyab ji ser kursîyê xwe rabû û hat li wî halê padîşahê Îranê nihêrî û wuha got:

“Ez dê heyf û tola bav û kalan, pêhlewana û leşkerên xwe hemî ji te derînim. Ez dê jî dilê xwe di te de rihet bikim. Te cezayê giran heq kiriye!”

Dû re şûr kişand, sitûyê Newzer jêkir û serê wî gindirand erdê. Dor hat ser dilên zîndanê. Hemîyan ji hundur deranî û wan şand bajarê Sarîyê û ew û alîgirên xwe jî çûn bajarê Reyê. Leşker li nav bajêr belav kir û ew jî hilkişîya ser text.

Efrasîyab li bajarê Reyê bû padîşah.

Pêhlewana û serbaz, serok û serkêş,
Bihîstin kuştina Şah Newzer bi êş,

Îranîyan rûyê xwe çirandin bi ah,
“Em man bêserok, bêmîr û bêşah!”

Kinc çirandin, axê li serê xwe kirin,
Çavbixwîn girîyan, hiş ji serê xwe birin,

Çûn cem Zal, welatê rojê Zabilîstan,
Gotin “ya serbilindê Îranê, ya pêhlewan!

Êdî bêhna xwînê ji axa me tê,
Axîn û nalîn ji nava dilê me tê.

Xwîna Ferîdûn di canê Newzer de dijiya,
Ew jî ji dunê çû, em man weke sêwîya.

Em çima sekinîne, bêtevger û bêhalan,
Serî ranakin, em şûr nakşînin ji kalan?”

Zal deng nekir serê xwe tewand,
Girîya û histêrê çavan rijand.

Rabû piya, bejn û bala xwe girêda,
Sond xwar bi egîda, bi wan şehîda:

“Ev şûr kewdan nabîne hetanî qiyametê,
Hetanî ez sax bim, wê bike vê xizmetê.

Rima min a tûj dara tolhildanê ye,
Fêkîyan wê bigre ji kîne, ji xerezê ye.

Bila li min hisret be êdî xewê van şevan,
Mirin ji ku de tê, li ser seran û ser çavan!”

Gelê bajarê Sarîyê û pêhlewanên wur, agahdar bûn ku Zal
û artêşa Îranîyan amadehîya cengê dikin. Ew di bin hîmaya
Efrasîyab de dinalîyan û ji qetlamê pir ditirsiyan. Bona

Efrasîyab nerm bikin, li çareyan geriyan. Serokên gel, bihîstin
ku birayekî Efrasîyab heye, navê wî Axrîres e. Rabûn nameyek
jê re nivîsandin da nehêle qetl û qîtal çêbibe. Di nameyê de
wuha nivîsîn:

“Tu jî zanî ku van rojan artêşa Zabilîstan û Kabilîstanê
xwe ji şerrê kekê te re amade dike. Pêhlewan û şervanên Îranî bi
nav û deng in, pencên wan tûj in. Heke ew dizgîna hespên xwe li
alî Tûranê bizîvirînin û serê rimên xwe bidin we, Efrasîyab dê
gelekî hêrs bibe û hemî hêsîran wê bikuje. Bona taca serê xwe,
wê gelek serîyan jê bike. Tu birayê wî yî; jê re bêje hêsîr guneh
in, bila wan azad bike.”

Axrîres mirovek zîrek bû; riyek din li ber wan xist:

“Ez nikarim bitemamî xwesteka we bincîh bînim. Divê em
çareyek wusa bibînin ku kekê min jî ecz nebe. Ger Zal artêşa
xwe bişîne, ez dê we hemîyan teslîmî wî bikim.”

Îraniyên Sarîyê gotina Axrîres rast dîtin û qebûl kirin; bo
vê yekê niwînerêk ji Zalê Zer re şandin û gotin, “Axrîres êdî alî
me ye, ji me re dost e. Gava hûn werin vir, ew dê artêşa xwe ji
vir û ji Amîlê bikşîne û biçê alî bajarê Reyê.”

Çend roj bi şûn de, Zal, li pêşîya pêhlewan û leşkerên xwe
berê xwe da Amîlê. Axrîres gava ev nûçe bihîst, leşkerên xwe
kişand alî Reyê. Lê belê gava Efrasîyab bi vê yekê hesiya, ji
birayê xwe re wuha got:

-Şervan divê bi eqlê xwe nemeşe! Ew rûmeta xwe ji cengê
digre. Fikr û raman li aliyekî û tolhildan jî li aliyê din!

Axrîres wuha bersiv da wî:

-Keko, bila piçekî rehm di dilê te de hebe. Ez dibînim ku
dilê te êdî reş bûye. Ji Xwedê bitirse. Xerabiyê bi gel neke! Ev
tac û teylesan gelek şah dîtiye, lê belê ji kesekî re bakî nemaye.

Ger tu qencyê bikî, tê qencyê bibînî û tu xerabiyê bikî jî ew dê were pêşiya te!

Efrasiyab gotin di devê birayê xwe de nîvco hişt; ji hêrsê serxweş bû û dest avêt şûr. Birayê xwe kir du parçe û di nava xwînê de hişt.

Destan bihîst ku Efrasiyab birayê xwe kuştiye, lez kir û haziriya cengê xelas kir: şûrên birqî derxist, zînên Erzeromî li ser piştê hespan kir, ber û bertenga wan şidand, derzeneka piştê wan baş girêda, xurcîk li piştê wan danî, gulîk û gulebendên wan bi wan ve kir.

Her du artêş li herêma Harê gihîştin hev û din. Pêşî hêzên xwe yên pêşeng xistin cengê. Dû re suwarî li nav hev qelibîn.

Şev û rojek şer domiya,
Hin ji wan pir betilîn,
Hin jî diya wan girîya,
Birîndar ketin hin,
Yên din man ji piyan:
Xêbetên xwe civandin,
Li hespên xwe geriyan.
Nesekinîn şev û ro,
Ew di hev de bûne ko,
Nema tu xeberdan,
Westiyan dev j'hev berdan.

Piştî Newzer hat kuştin, tacê Şehînsah li erdê û textê pedersahiya Îranê vala ma. Salek wuha buhurî, dû re pêhlewanekî ji malbata Ferîdûn; Zevê kurê Tahmasb bû şahê Îranê.

Zal û Zev pênc salan bi hev re xebitîn. Di vê demê de mirovên xerab û li dijî gel ji nav artêşê hatin avêtin. Di dema nuh de qet ceng jî çê nebûn; kesek nehat kuştin û dîlên zîndana hatin berdan. Zev mirovekî extiyar û xulqşêrîn bû, lewma gel jî jê hez dikir. Lê belê wan salan zad li Îranê nehat, baran nebariya, erd terikî û xelay rabû. Rûyê axê bû mîna xwê, lêvên giyayê zuwa bû. Hesreta gel bû kulmek arvan. Xelkê çapek genim bi çapek zêr dikirî.

Ev rewş ji Tûraniyan re bû fersend, lewma Pêşeng ji kurê xwe re nameyek wuha şand:

“Artêşê amade bike, ji Ceyhûnê derbasî wî alî bibe, ji tuxubê Îranê têkeve hundur. Jixwe Îranî birçîne, xelay ketiye nav wan, ew nikarin leşker xwedî bikin. Hêz û qudûm di çokên wan de nemaye, ceng bi wan nabe.”

Efrasiyab bi gotina bavê xwe kir. Ji deşta Sîpencabê hetanî çewlîka Ceyhûnê, li her aliyê leşker belav kir. Îranî bi vê yekê hesiyan, zana û zîrekên xwe li hev civandin, agahdariya fermanaran pê xistin û rabûn li jineyê pêk anîn û berê xwe dan Qela Zabilê cem Zal. Gotin “Niha taca serpêhlewanîyê li serê te ye, rojên tengasiyê li pêşiya te hene. Ordîya Tûranê derketiye rê. Ew dê werin namûsa me, erz û eyalên me, xîreta me pere pere bikin, malên me talan bikin û rûmeta me bidin bin piyan.”

Zal ponijî,
Sitûyê wî xeliya,
Dilê wî qijqijî.

“Ji roja ku destê min qevdika şûr girtiye û heta niha, kesekî weke min pê nexistiye zengûyê hespê. Kesek ev gurz û mertalên giran jî nikare hilgire. Ez ketim gelek cengên giran, min şer kir, min xwîn rijand, lê belê ez ji extiyariyê ditirsîyam. Va ye ew roj hat. Çavê min nîşana tîr û kevanê weke berê

nabîne. Pišta min a zexm û stûr li hev rukubî û bû mîna çemberê. Tewer ez nikarim xencera Kabîlê jî hilgirim, ew jî bi min giran tê. Lê belê dilê min aram û rihet e, şukur ji Hurmuz re ji pišta min şaxeke terhînê kat da û bejn berda. Roj bi roj serê wî ber bi ewran bilind dibe. Ew êdî dikare taca meznahiyê bide serê xwe. Lê belê kemasiyek wî heye: hespên Erebi bi kêrî wî nayên, jê re hespekî şer divê. Ji Efrasiyab jî metirsîn, hetanî koka Mala Zalê li dunê bijî, ew nikare Îranê bidestxîne.”

Dilê Îraniyan bi gotinên Zal xweş bû, bi sozên wî anoş bûn. Zal piştî çûndina lijnê, bang li Ristem kir, ew anî odê, jê re wuha got:

“Ya pêhlewane egît û mêrxas! Di nav vî gelî de, mirovê herî jêhatî, wêrek û leheng tu yî. Li pêşiya te gelek tengasî wê çêbibin. Divê tu ji Tûraniyan û ji Efrasiyab netirsî. Ez dizanim ku ne çaxê te yê cengê û pêhlewaniyê ye, bêhna şîr hêja ji devê te tê. Tu kêf û şeng û şerabê dixwazî, lê ez çawa bikim; hetanî kurê Pêşeng kelemê nav çavê mala Keyaniyan be, tu bi dilxweşî nikarî binivî û rûyê rihetiyê bibînî. Ez naxwazim te bişînim meydana cengê, nava şêr û pilingên hêç. Lê mixabin riyek din jî le pêşiya te nîn e. Ka tu çi dibêjî?”

Ristem, berî biaxife serî hejand, dû re giran giran:

“Bavê mino, canê mino!” got, “nav û dengê te dunê ronî dîke. Tu dibêjî, tu naşî î hêja. Te şerê min yê li çiyayê Sîpendê ji bîr kir? Nayê bîra te ku min heyfa bapîrê xwe sitend û çiya şewutand? Ger ez ji kurê Pêşeng bitirsim, wê çi rûmeta min bimîne? Roj roja şer e, ne ya kêf û dawetê ye bavo! Ger ez pišta gelek pêhlewanan nedim erdê, bila xwîna te li min heram be! Tu van masûlkên min yên hişk, vê bejna min ya bilind û pencên min yên fireh û mezin nabînî? Ev bona çi hatine çêkirin? Gava ez zexê ji çermê piling li xwe dikim, ji tîrsa min felek jî

dibizde. Di cengê de gava serê rima min bilind dibe, qulên taht û zinaran ji xwîne tînd dagirtin. Lê belê ez hespekî jêhatî û mîna çiyayekî dixwazim, tu hesp nikare min hilbigre bavo. Divê hesp di herbê de karibe dibexwe bide û bi gotina min jî bike. Divê hînê bêhna xwîne û dengê şûr û mertalan bibe. Ê gurzek jî ji min re lazim e bavo. Li hember Tûraniyan gurzekî mîna zinar divê. Ez dê bi wî mêjiyên neyaran belav bikim, pišta filan biçirînim û mîna Nîlê xwîn biherikînim. Ev zex jî ji min re nabe; zexekî ji çerme bebîrê dixwazim ku ne tîr û rim û ne jî av tê re here û agir jî lê neçêre. Bila şûr tê de ko bibin. Rim jî xwe di ber min nadin bavo, min rimên zexm divê; bila karibe zexê hesinî û mertalên pola qul bike. Ez dê axa welatê Tûranê bi simên hespan bieçiqênim û pozê rima xwe di heyvê de biçikînim!”

Zal:

“Bexê bavê mino! Tê zanîn tu ji dengê rûd û neyê kerixî yî û ji bêhna meyê jî têr bûyî. Ez dê gurzê kalê te Sam ku wa ye li newalê veşartîye, ji te re derînim. Yadiğar e, temînîya min li te be lawo, ew bila nekeve destê neyaran.”

Gava Ristemê Zalê, serbilindê Îraniyan rahişt gurzê kalê xwe yê kevnare hejand, sê caran bi destê çepê bilind kir, bi yê rastê girt û li tahtê xist, zengara sed salan ku pê ve bû jê weşiya. Ji destê wî re sivik bû, rabû not heb bijkojên ji pola jî pê ve zêde kir, mîna deh destarê êş giran kir.

Bavê wî lê nihêrî, ew eciband, got “gurzê xwe deyne mal û here nava keriyê revokê hespan ku wa ye li çolê. Ji nav wan, hespekî baş, bi dilê xwe bibijêre. Ger tu di nav wan de li gor xwe hespek nebînî, biçe nava tewlên Kabilîstanê.” Ristem pêşî di nav hespên Zabilê de geriya, qenc bala xwe da wan, li ser hemiyana mohra padîşah hebû. Yek bi yek destê xwe danî ser pišta wan, lê belê destê xwe li pišta kîjanî dixist, ji hêz û

giraniya destê wî pišta hespê ditewiya û zik digihîşt erdê. Hîrîn ji wan diçû diketin xwarê. Di nava tewlên Zabilê de û di nava revokên Îranê de tu hesp nedît li gor xwe. Bajar bi bajar, çol û pesar geriya, lê mixabin caniyek jêhatî nedît. Vêcarê berê xwe da Kabîlistanê, welatê kalê xwe Mîhrab. Li wê der jî padîşah û gel jê hez dikir; colên hespan anîn, di ber wî re buhurandin, Ristem li wan nihêrî, hemî rengîn bûn û xweş dibezîyan. Canîyek kêlekreş û piştsor ji nişka ve ji nav kerî qetiya, xwe cihê kir û ber bi kurê Zal ve hat; serî rakir û li ber wî rawesta.

Kêlekreşî bû,
Ling teşî bû,
Guhkewroşk,
Damûsk kurîşk,
Sitû dirêjî
Û navtajî bû,
Dûv rêşî,
Pişt balgî bû.

Sînga wî sînga şêr,
Caniyek zexm û nêr
Newqa wî gelek kurt,
Ranên wî tije û xurt.

Serbilind bû û ziravnavî,
Beziya hat biçargahvî,
Damûsk dirêj û xelek,
Navê wî Rexşê Belek.

Dest danî ser pišta wî, lê belê canîyê teze xwe qup kir û bicuret di cîh de nelibitî. Kurê Zal li nava wî ya zirav nihêrî û li wêrekiya wî. Got “Canîya terûteze, hêja ti xişîm û lawaz î, şîre di devê te de hene. Tu dê çawa tevî gurzê Sam ku mîna risasê ye, min hilbigrî?” Canî hîrîya û rabû ser her du lingên pêşî. Eşkere bû ku, ew mîna filekî bihêz û mîna şêrên çiyayê Bêsitûn jî jêhatî bû. Gava hîrîya, dengê wî ji Kabîlê çû Zabilê.

Seyisê Kabîlî bîstêkê bi şûn de hat cem Ristem. Ristem jê pirsî:

-Ev caniya nuhgehîştî ya kî ye? Çima her du newqên wî bêmohr in?

Seyîs:

-Tu çima li mohrê digerî? Mohra padîşah li ser rahnên canîyên wuha nîn e. Derheqa vî hespî de gelek rîvayet hene, herkes tişteki dibêje. Me navê wî REXŞ daniye û sedemî ku belek e jî, em jê re dibêjin REXŞÊ BELEK. Ev sê sal in ku me zîn daniye ser pišta wî. Bala gelek suwarî û pêhlewanan dikişîne. Gava diya wî te bibîne, ew dê êrîş bike û te gez bike. Divê tu li cem diya wî kemendê navêjî wî. Sir û nepenî di vî caniyî de hene, lê belê em nizanin. Gelek hunerên wî jî hene; bifam e û suwarîyê ser pišta xwe qethen li çolê birîndar nahêle. Di cengê de jî hîç natirse:

Ji şingîna şûran,
Ji halanên mêran,
Ji orîna şêran
Û ji derbê rim û kêran.

Rev qet ne karê wî ye,
Serketin para wî ye.

Ristem kemendê avêt sitûyê caniyê. Diya caniyê ew dît û rabû telebê, zûka xwe gihand cem Rexş û xwest ku bi diranên xwe kemendê biqetîne. Lê belê Ristem qêrnek wulo lê kir ku, deşt û zozan hejiyan. Bi qêrîna wî hespa navsere di cîh de sekinî. Dû re Ristem kulmekî li serê Rexş xist û ew di cîh de mexel kir. Kêlîkê bi şûn de canî ji erdê rabû û bi sermestî bazda nav col. Lê belê Ristem li pey çû û vecarê girênîvka kemendê gelekî teng kir û avêt û ew careke din zeft kir û lê suwar bû. Rexş serî jê re tewand û ket bin bandora wî.

Ristem bang li seyîs kir:

-Ho seyîso! Ka bêje lo; bedêla vî ejderhayê cirnexweş çiqase lo?

Seyîs:

-Heke serbilindê Îranîyan Ristemê Zalê, xwediyê gurzê ji mifriq û pola, egîdê şerê çiyayê Sîpendê tu bî, kesek ji te zêr û dirav naxwaze. Hema lê suwar bibe û biçe. Tu bi kar û emelê welêt re ewle dibî. Bedêla vî hespî, welatê Îranê ye!

Diranên Ristem mîna mircanan xuya kir û lêvên wî bişirîn. Zînek ji zînê Entabî danî ser piştê Rexş û li devê wî nihêrî.

Rexşê Belek, Ristem bi hêsanî hilgirt û berê xwe da malê. Kurê Zal li rê, rast li extiyarekî hat, tûrek li piştê wî bû. Çû li ber wî sekinî û ji sofî pirsî:

-Wusa dixuye ku tu westiyayî. Tu dixwazî ez te li hespê suwar bikim, hetanî cîhê ku tu diçî te bibim?

Kalo:

-Na bexê min, tu li riya xwe here, oxira te a xêrê be!

Ristem:

-Kalo tu çi karî dikî, diçî ku derê?

-Ez nalbant im. Li gundan digirim.

-Tu dikarî bin piyê hespê min jî nal bikî?

-Ser sera û ser çavan lawo.

Extiyarê gerok gava ji çewal hacetên xwe deranî, bala Ristemê Zal tiştêk kişand: nal û bizmarên kalo ji cam bûn. Bi destekî sivik her çar piyê hespê nal kir û got "Oxir be ji te re!" Lê belê Ristem xwe negirt:

-Kalo, te van caman bi bizmarên cam li bin piyê caniyê reben xist;

Ev çi nal e,

Ev çi hal û hewal e,

Ez dê çawa bi van caman bigihîjim mal e?

Çar gahv wê de, wê li kuç bikeve bibe pare pare.

Sofiyê extiyar:

-Tu lê nepirse bexê min! Li riya xwe here. Bila oxira te vekirî be. Şikestina van nalan, mirina hespê te û mirina te wê bi hev re be.

-Tu çima nabêjî mirina min nêzîk e. Ruhê min hatiye çokê!

Sofî:

-Na lawo na. Frîqet be! Tu mirovekî xwey siûdî. Li cem Xwedê pêşiya te hatiye vekirin. Serê te wê têkeve gelek qal û balê giran, lê belê tu dê biserkevî. Temenê te jî wê dirêj be.

Ristemê Zal bi Rexşê Belek xwe gihand malê, xulam û xizmetkar lê civiyan, êm danê, ew şuştin û pirça wî şeh kirin. Bona nezerî nebe, her şev bi giyayê reşreşkê ew kizirandin. Hespê khêl û cisne, li çol û meydanan bezandin, çena wî nerm

bû, beziya hetanî devê wî kufik girt, ling û ranên wî tekûz û zexm bûn. Newqa wî gilover bû, şipil û şiyar bû.

Rexş baş hînî xwediyê xwe bû, gava xwedî lê suwar bû hîrîn jê çû û serê xwe kuta sînga wî, dûva xwe rep kir.

5

Wê demê, li welatê Tûranê bi navê Mînas pêhlewanekî bi nav û deng hebû. Tûraniyan wuha peznê wî didan:

Pêhlewanê serdar Mînas e,
Çepildirêj e, egît û mêrxas e,
Gir e, giran e weke risas e,
Çav mezin e mîna tas e,
Neynokên wî mîna das e,
Pêçiyên wî wek misas e,
Sed û pêncî mîtro caw,
Jê re nabe derpê û kiras e.

Hespekî wî hebû, bêhawe û hêç bû, seyîs xwe di ber nedida. Ji her bajarî seyîs û perwerdekar anîn, lê bêfeyde! Canîyê xişîm û serhişk, du roj bi şûn de zîtikek li ser dilê seyîse nuh dixist û ew di cîh de dikuşt. Mînas welatê Tûranê ser û binê hev kir, kesekî nedît ku ji heqê hespê wî derê û ew hîmî suwariyê bike. Jîrik û pisporan li hev civand, lijneya şêwurmenda vexwendî qesrê kir, ji wan pirsî : “Em çi bikin, çi nekin?” Yek ji wan got:

94

“Me bihîst li welatê Zabilistanê kurekî Mala Zalê heye ku digel hêja zarok e jî, mêrxas e û bi dest û pê ye. Dibêjin ji niha ve diçe meydana cengê. Xortekî jêhatî ye. Bi tenê ew dikare hespê te bihewisîne û kedî bike.”

Ev pêşniyazî ket serê Mînas, qebûl kir û got “Rabin, ne roja seknê ye!”

Pêlewanê bi nav û deng qumandarê Tûranî Mînas, ferman deranî, li çarhawîrdorê welêt bang li hemî şervan û serdaran kir. Mêrên ku destê wan qevdika şûr digirt, li hev civand û got: “Em dê herin, dagir bikin ser welatê Zabilistanê, Qela Zabilê têxin bin hîmaya xwe û singên konê xwe li wur biçikînin, bi şer be, bi pevçûn be, an jî bi xweşkayî û xwestekî be, em dê kurê Zal bi xwe re bînin û bikin seyîsê hespê. Heke bi dilê xwe neyê, em dê dest û piyên wî li qeydê bixînin û wî li ser pişta fil girêdin û bişidînin”

Mînas rabû, xêbetên xwe bi xwe re hilanî, da pêşiya artêşê û tevî pêhlewan û leşkeran berê xwe da Zabilistanê. Heft şev û heft rojan nesekinîn, roja heştan li ser riya xwe bêhn berdand, li mêrgekî hesp tewulandin, li xanekî rawestiyar û razan. Navê qralê wî welatî Zemirxan bû. Qral hat, bixêrhatin di wan da, bi wan re sohbet kir, pirsî “Ev çi hewalê we ye, hûn diçin ku?” Mînas got, hal û mesela min û caniya xişîm ev; em dê herin kurê Zalê bigrin, bi xwe re bibin Tûranê.”

Zemirxan jî alîkarî bi Mînas re kir; tîr û kevan, rim û mertal, şûr û xencer da wan. Taximek leşker jî bi wan re şand.

Dotira rojê, bi pozê şeveqê re dor li Qela Zabilê girtin, li çar aliyên Bajêr konên xwe vegirtin. Mînas, niwînerê şand Mala Zalê. Niwîner baz da, çû li derê qelê xist, li Ristem pirsî. Dergevan got “Ew ne li male, çûye nêçîrê.”

95

Bû êvar, gava Ristem tevî nêçîra xwe ji çolê vegeriya malê, nihêrî ku rûyên hemî kesên nav malê qermiçiyê û daleqiyayê, bi şûr jî devê kesekî venabe, madê herkesî zer e, diponijîn bi ser halê xwe de. Fikar jê re çêbûn, bang li Rûdabe kir:

-Dayê, dayê! Ev çî hal e, çîma şîn ketiyê malê? Çî bûyê, çî ciriyayê ku hûn ji min vedişêrin? Ez bi Xwedayê şev û rojan kim û bi nanê Qela Zabilê kim, Zalê Zer neheqiyek bi we kiribe, an çêr bi we kiribe, an jî li yekî ji we xistibe, ez dê bi zeqema wî bigrim û li binê guhê Qela Zabilê bixînim ku hetanî qela avabe, çermê wî bi kevirê dîwarê qelê ve bimîne!

Rûdabe got:

-Na lawo! Xwedê neke! Bavê te ne çêr bi me kiriye û ne jî li kesekî daye. Lê belê:

Min digot qey tu kurekî şîyar û jîr î,
Tu hiç li dora xwe nenihêrî û nabînî,

Tu bala xwe nadî li çadirên dora bajêr,
Li wan mertalên fireh, li wan şûrên khêr,

Dengê hêwurza Tûraniyan nayê te?
Mînas al çikandiye, çav berdaye te,

Ew'ê destê te girêde, pê li qeydê bixe,
Bibe Tûranê, bike seyisê hespê xwe.

Lawo, ew bi ronahiya berbangê re hatine,
Singên konan çikandine, dora bajêr girtine,

Çil pêhlewana li ser serê Mînas civandî ne,
Bîst li vî alî gurz lê dixin û bîst li alî din e,

Bi gurzê mifriq li serê wî dixin,
Çavên wî venabin ew dikin nakin;

Ew ji xewê şîyar nabe,
Sermestî ji ser wî ranabe,

Damarên çavê wî weke kêranan,
Bang dike û di xwe dide halanan:

“Ez Mînas im, egît û gernas im,
Bi rim û şûr, bi gurz, tîr û das im.

Hey ûcaxî korno, taqet di we de nemaye!
Bi hêz lêxin, bila ronî têkev van çava ye.”

Ristem got:

-Dayika mina şêrîn! Tu qet xwe neêşîne! Tu hukmê kurê xwe zanî! Ger ku mêr be, bila were min bi darê zorê bibe û bike seyisê hespê xwe. Ji wî û bavê wî zêde ye! Jê tê bila teksîr neke! Lê belê tu jî dizanî ku, ew dê paşîka sitûyê xwe buxrîne!

Dotira rojê, Ristem kincên xwe guhert, xwe bi şiklek din girêda bo ku neyê nasîn û tenê çû bin çadira Mînas. Li ber derê kon, şingîna gurzan bihîst; nihêrî ku çil pêhlewana li ser serê Mînas civiyane û bona xewa wî birevînin, çavên wî vekin lê dixin. Lê belê dikin nakin xwîna damarên çavê wî belav nabe. Ji alîyekî de jî Mînas diqîre: “Hey belqîfîno! Êcaxî korno û derî

morno! Malmîratno ev çi bûye ji we? Zikê we birçîye, an hûn nexweş ketine? Çima hêz di milên we de nemaye? Bi vî halî, hûn dê çawa bi Mala Zalê re têkevin cengê? Xwelî li serê we bûyo! Hûn şîrşîitî mezin bûne? Haydê, bizerb û biqewet li serê min bixin, bila kêranên çavê min vebin! Rehekên çavê min ewçend werimîne ku, xwîn xwe berra mêjîyê min dide!”

Ristem bêdeng xwe nêzîk kir, bêhis û çip çû li rex wan sekinî. Kesekî ji wan ew nas nekir. Di guhê Mînas de bidizîka wuha got:

-Ger tu destûr bidî, ez dê bi singê konê te yek derbeyek li serê te bixim. Tu dê bibînî, çavên te jî wê vebibin û êşa serê te jî wê rihet bibe.

Mînas li Ristem nihêrî, şaş ma, ew nas nekir. Pirsî:

-Xorto, tu ji ku derê yî?

-Ez ji Zabilê me.

-Bila be. Lê belê heke tu soza xwe neynî cîh, ez dê serê te hilqetênim û bavêjim newalê. Tu vê yekê jî zanibî ha!

Ristem ji xwe bawer:

-Min qebûl e.

Kurê Zal, suwarê Rexşê Belek ji ber kon singekî rakir û hat bin çadirê, pêhlewane Tûranî xwe ji ber dan alî û bi çavekî beloqî û bi nêrînek şik li vî xortê dirêj û navmilpan nihêrîn. Ristem, hema hetanî qewet tê de hebû, derbeke bi pihêt li serê Mînas da û ew di cîh de bêhiş xist. Pêhlewane bin kon ji şerma şemirîn û serî pêl kirin û deng nekirin. Ristem sing bi ser wan de avêt, ji bin kon derket, dest û milê xwe hejand û berê xwe da malê.

Qumandarê Tûranî çend saet bi şûn de hat xwe, li dorhêla xwe nihêrî, xortê Zabilî li bin kon nedît. Bang li dergevan û xizmetkaran kir: “Herin gazî wî bikin, bila were da ez hîn bibim

ew kî ye, ji mala kî ye û çi kes e. Ew derb ne ya dostaniyê, lê ya neyariyê bû! Ew kî be, xereza min di dilê wî de heye!”

Kêlikê piştre Ristem hat bin çadirê û xwe bi Mînas da nas kirin:

-Ez neviyê Samê Nerîman, kurê Zalê Zêrîn Ristem im. Ew kesê ku tu bona wî hatî vir, kesê ku dixwazî ew bikî seyisê hespê xwe, ez im.

Mînas li xortê simbêlqeytan nihêrî û bi zarekî fedîkar:

-Xwarzê, te ji min re çewt dabûn nasîn, gotibûn ew hêja zarok e. Lê belê niha...

Ristem gotina wî birrî:

-Lê niha tu dixwazî em şerekî li dar xin?

Biryar dan. Dotira rojê, li meydana herbê ew dê sihêtiya hev û din bikirana.

Sibehê zû, Ristemê Zal serlehengê Îranîyan ji nav nivîna xwe rabû.

Gîzma fenerî kişand ling,

Li xwe kir zerxê ji çermê piling,

Zirîç û kumzirîçê xwe, zerx û kumzerxê xwe hilanî,

Xavê kemendê jî deranî bi kêleka zîn ve danî.

Gava li Rexşê Belek suwar bû, weke ku çiyayekî hilkişe ser çiyayekî din, wula bi heybet li meydanê rawesta. Dema xencera Xerzanî xist ber xwe, mîna ku minara Heskîfê têxe ber xwe. Wadê mertala ji mifriq û pola hilanî, weke ku deşta Mêrdînê hilkişe ser çiyayê Sîpanê! Dû re rahişt gurzê Samê Pîroz yê ku ji newalê anîbû û not movik bi ser ve zêde kiribû. Sê caran, gurz bi destê çepê teqiland û bilind kir, bi destê rastê girt. Xwe bi lez gihand meydana pêhlewana.

Mînas jî xwe ji cengê re amade kiribû, kincên cengê li xwe kiribû, hacetên xwe derxistibû. Her du pêhlewana li ser pişta

hespan derketin meydanê. Pêşî bi gurzan çûn hev û din. Ji gurmîna wan risasan erd dihejiya, çirûsk ji ber destê wan dipekiya. Kêliyekê wulo hev û din ceribandî, dû re şûr kişandin. Gava şingîn ji şûran çû, birûsk li erdê ket. Wîze wîza tîrên birûskê, dengê cewrikê kûçikan derdixist. Mînas kêliyekê xwe da kêlek li piya rawesta, halan di xwe da:

“Wah! Ez kîme lo? Navê min Mînas e,
Neynokê min tûj in mîna das in,
Pêçiyên min wek misas in,
Gir im, giran im wek risas,
Ez li tu pêhlewanî nabim qiyas!”

Gel li dorhêla meydanê civiyabû. Bal û dêna Zabilîyan li ser kurê Zal bû, Ristem jî vê yekê dizanîbû û lewma bêbersiv nema; bi sewtek tûj qêriya:

“Ji min ra dibêjin Ristemê Zal,
Neviyê Samê Pîroz, kurê Destanê kal!

Hespê bin min Rexşê Belek e,
Ez bi neyaran vedidim ji kêlek e!

Gurzê destê min giran e weke risas e,
Ez jî bi yekî mîna te re nabim qiyas e!”

Çavê Ristem tijî xwîn bû û ji hêrsa destên wî lerizîn, hema kemend ji kêleka zîn vekir û avêt. Ew gav Mînas jî kemenda xwe derxist, her du pêhlewan li dora hev çûn û hatin, li keysekê geriyan. Gava kemendan diavêtin hev, ji nava konan

toz û dûman bilind dibû. Ji bayê wan bablîsok rabû, singên çadîran ji cîh rakir. Ezman guherî rengê zaferanê. Carek din şûr û mertal deranîn. Dengê mertalan temaşevanan kher kir. Hin kesan got “Dema Sefyan e, Sefyan rabûye!” Çend kes gotin “Deccal e, Deccal hatiye ser rûyê erdê.” Melayket ji şer û cenga egît û fêrisan bizdiyan, ji ezmanê yekemîn, firiyan ezmanê heftan! Ecacok ket rûyê deryayê; hût û rawurên avê ji nav pêlan pengizîn der û têjikên xwe di avê de sêwî hiştin. Teyrên Baz ji hêlînan firiyan, nikulên xwe xistin xwînê! Gava tava navrojê rûyê axê qijiland, bêhna xwîn û xwêdanê pozê temaşevanan xitimand. Mar û dûvpişkan, xwe di kûraniya qulên xwe de veşartin û serî dernexistin der. Jûjîyan jî di wê qêreqîja navrojê de gewdê xwe di nava çermê xwe yê bi sitirî de nuxumandin.

Her du pêhlewan, li ser piştê hespan keys li hev neanîn û fam kirin ku wuha zora hev û din nabin. Vêca daketin erdê û bi hirê beranan êrîşî hev kirin. Gava Mînas bi Ristem girt û ew heliqand, piyên wî mîna aşşokê li hewa geriyan, lê belê dema Ristem bi wî girt û teql lê xist, pêhlewanê Tûranî bi gewdê xwe yê mîna zirîçê ji cîh nelibitî. Cara duemîn cardin weke hogiçan hirrî hev bûn. Di vê pêşrevê de Ristemê Zal hemî hêrs û hêza xwe civand û teql da Mînas, ew pengizand, zîzikand û li erdê xist. Tavalê xencera xerzanî ji ber xwe deranî û li ser sînga wî danî û bi hemî giraniya xwe, xwe bi ser de dewusand. Xencer di piştê Mînas de avêt û çar tilîyan jî di erdê re çû xwar. Hêwurze bi nav gel ket; qêrîn û halan olan da. Bi vî dengî re, Ristem bi piyê meyt girt û ew heliqand nava konên Tûraniyan. Ji xuşîn û bayê ceset, leşkerên wan kher bûn, bêhiş ketin û kesên ku di bin term de man jî, ruh dan. Yê mayî reviyên.

Ristemê Zal hat malê û ew şev bêhna xwe da, derbasî oda bavê xwe bû, got:

-Bavo! Tê bîhra te, gava ez li çolê mabûm, ketibûm devê Laab û tirsiyabûm? Te ew roj min rezîl û ruswa kiribû. Min îroj Mînas kuşt wa ye meytê wî li meydana cengê maye, mêş lê datînin. Sibehê êdî dora Neynokdirêj û Abê kurê Laab e.”

Bi berbangê re, bi dengê dîkan re Ristem şiyar bû. Zerx û kumzerx, zirîç û kumzirîç, mertala ji mifriq û pola, gurzê risasî û kevnare hilanî û ket rê. Lê belê bavê wî pê re derket ber derî û nehişt ew tenê biçê; Bijen jî pê re şand. Bijen kî bû? Bijen kurê Gîwê Guherz bû, xwarziyê Ristem bû.

Heft şev û heft rojan bi rê ve çûn û ji ser zîn daneketin, piyên xwe ji rikêbê dernexistin. Roja heştêmîn, xewa Ristem hat. Bijen zanibû ku gava xalê wî serî têxe xew, heft şev û heft rojan jî şiyar nabe. Got “Xalo tu frîqet be! Ez dê li ber serê te nobedariyê bikim. Bi dilekî rihet razê û xewnên xweş bibîne!” Ristem got: “Te çi ji xewnên min e? Tu dev ji min berde xwarzê, lê bila bal û dêna te li Rexşê Belek be!”

Kurê Zal xwe li ser mêrgê dirêj kir û nivîya. Bijen li wan deveran ewle bû, çû û hat û sêwirî. Rojek, duroj buhurîn. Qilqilî û nema sebra wî hat. Bû êvar, hêdî hêdî meşiya ser girekî li nêz ku ji xwe re li dîmena rojava û li kûraniya gelî binihêre. Lê belê gava hilkişiya jor tiştêkî sosret dît:

Komek keleş wa ye di newalê de agir kirine û keçikek xama jî di nav wan de ye, ew li ser destê xwe digerrîn û pê henekan dikin, hire hira kenê wan li honikahîya êvarê, li quntara gir dengvedide. Geh difikîn û geh li çepikan dixin, kêf kêfa wan e... Bijen bi çavê xwe bawer nekir, baş nihêrî û dengê wan jî bihîst. Yeko yeko ew jimart; heft keleş bûn. Keçikê xistibûn nava xwe û li dora êgir digerrandin. Zimanê alavê rûyê wan sor dikir û dibiriqand. Keçik li himêzên wan dor bi dor rûdinişt. Dora kî ji wan bihatana, keçika xweşik bêhn dikir, maç

dikir û mizdida, dû re ew dida keleşê li rex. Bi vî awayî ew di nav xwe de dibirin û tanîn. Keçik xemgîn bû, rûyê wê qermiçî bû û madê wê jî zer bû. Lê bêçare bû, tiştêk ji destê wê nedihat.

Bijen kêliyêkê li wan meyzand, paşê xwe negirt û ew jî çû di nava wan de rûnişt, ji nêzîk ve li keçikê nihêrî: Xweşik bû, heba weke wê tunebûn. Qurtek ji ava kewserê bû. Pora wê ya sor û sosinî dirêj bû, digihîşt hetanî panîyê. Lêvên wê yên tenik xweş li çena gilover dihat. Çavê wê gir, birû kevan bûn, bijangan di nav xwe de dihewandin. Hinarkên rû sor bûn û soraya xizemê agir bi wan dixist. Ew gav agir di dilê Bijen de jî alav da! Eşkere bû ku ew ji maleke mezin û têt, ji qesr qonaxên bilind bû.

Îsatvanan dora xwe nîjtin, dor hat ser Bijen. Lê belê keçik teslîmî wî nekirin, xistin himêza yê li rex wî. Bijen li vê yekê şaş ma, lê sebir kir, li hêviya careke din ma. Qîzika kej dîsa li ser destan geriya, dor hat wî, lê belê keleşê kêlekê keçikê tan da ser hevalê xwe. Bijen nema dipa: “Hûn çima min jî nahesibênin û dora min derbas dikin? Ma ez jî carekê ew bêhn bikim, wê jê bimehe?”

Serokê keleşan tinazê xwe pê kir: “Bexê min, tu biyanî yî! Em keçikê nadin kesên xerîb! Tu rêwîyek belengaz î, hêja lîçik ji pozê te têt!”

Keçik carek din doş bû, îsatvanan ew firkandin û memikên wê guvaştin. Lê belê Bijen bêpar ma, çav li wê dîlberê zer kir. Carek dudo û sisê. Xwe negirt:

“Wah! Ez kî me lo? Hûn min çi dihesibênin? Ez Bijen im, xwarziyê Ristemê Zal im! Serokê we kî ye, bila ji min re derê meydane!”

Gava wuha got, du keleş bi hev re xwe avêtin ser Bijen. Lê xwarziyê Ristem destsivik bû, tavilê şûr kişand û serê wan

gêndirî nav axê kir. Qîzik tirsîya xwe da kêlekê û giriya. Lê belê çavê xwe jî ji ser Bijen hîç neneqand. Her pênc keleşên din bi carekê re êrîş kirin. Li wê çola xalî ku çîvik ne digot çîk, şerekî dirinde li dar ket. Hev û din di nav axa bêav û terikî de gevizandin. Duman bi ser serê wan ket. Çend saet di ber hev dan, lê belê di encamê de Bijen bi ser ket; serê hemûyan jêkir û guhê wan xist berîka xwe. Li keçikê zîvirî:

-Tu kî yî, li vê çolê çi dikî? Tu çawa ketî destê van şakîyan?

Keçik histêrên xwe paqij kir û bi pêçiya xwe ya eşhedê ronahîyên dûr yên nava mij û dûmanê nîşan da:

-Ez ji wî bajarî me. Qîza paşê me, navê bavê min Laab e. Du birayê min hene. Navê yekî Ab e, navê yê din jî Neynokdirêj e. Her du jî pêhewan in, menşûr in, bi nav û şan in.

Bijen şaş ma, geh fikirî û geh li keçikê nihêrî.

-Ka bêje? Tu çawa dil ketî? Tu çima reviyayî ji mal?

-Ez nerevîyam, wan bi zorê min revand. Êvar bû, ez derketibûm sûkê bona diviyahîyên malê. Ji nişka ve du xort li hember min derketin. Bi milên min girtin û li hespê suwar kirin. Min kir hewar û gazî. Lê belê kesek di hewara min de nehat. Îsatvanan devê min bi caw girêdan û pişt re dest û piyên min jî. Min anîn vir. Demek bi şûn de pênc kesên din hatin. Li hev civîyan û name ji kekê min re şandin. Ji bedêla berdana min, hezar zêr ji wî xwestin. Dû re agir vexistin û bi min leyistin. Ger tu nehatana, hetanî ji birayê min bersiv negirtana, wan ez bernedidam. Xwedêkirî ku mêrxasekî mîna te serî di min re deranî û min xelas kir ji destê wan. Ez ji bona te çi bikim, dîsa ewêziya vê qenciya nayê cîh. Gelo ez dê çawa vî deynî bidim û ji bin vê qenciya te derêm?

Bijen bersiv neda. Li hêviya tişteke din dipa: awur û nêrinên wê. Agir hêdî hêdî ditemirî. Tenê ronîya terrafê dima. Bijen hêdî hêdî axiff:

-Tu keçek gelekî rind î. Xweşikiya te li tu kesekî nîn e. Lê çi heyf ku van bêbavan te lewutandin! Bala min li te bû, gava tu li ser destê wan digeriyayî, tu gelekî xemgîn bûyî. Wan te maç dikir, lê belê te tukesî maç nekir.

Tê zanîn tu bi rewuşt î û dilê te pak e,
Xweşikîya te wê kela dilê min rake,
Tenêti li vê dunê feyde li tukesî nake,
Evîni wê rihê te ji vê kirêtiyê xelas ke...

Her du li cem hev rûniştin, di tarîbana şevê de pêşî çokên xwe bi hev ve zeliqandin û paşê hûr hûr li hev nihêrîn. Bêdengiya şevê, xuşîna dar û devîyan bi wan xweş hat. Roj li wan bûn saet, saet bûn deqîqe. Li hev baniyan û ji hev hez kirin. Lê belê di wê sermestiyê de, Bijen kula dilê xwe der kir:

-Ez dê tişteki ji te re bêjim, lê tu pê neêşî! Min te nas kir, lê tu qet napirsî, tu kî yî û li vê çolê çi dikî? Ez xwarziyê Ristemê Zal im, ji welatê Zabilistanê me. Xalê min serî xistiye xewê, wa ye li pişt gir e. ew bi mebesta cengê derket rê û min jî pê re şandin. Em dê werin bajarê we... Birayên te Ab û Neynokdirêj...

Sewtek bi hêrs, gotin di devê Bijen de sar kir:

-Wexta eşq û meşqê ye lawo? Axa Zabilê li serê şervanê mîna te be! Tu şervan î, an dilketî û dilovan î?

Deng dengê Ristem bû, mîna ku ji kûraniya ewran dihat. Heft şev û heft roj buhurî bûn, lê belê wan hay jê tunebûn. Meqesa rastiyê, perda xeyalên Bijen çirandibû.

-Dev ji vê keçikê berde! Lez bike, divê em biçin.

-Nabe xalo! Qurbana te me! Ez nikarim dev ji keçikê berdim, lê tu dev ji me berde! Here ji xwe re razê, xewa te nîvco ma! Min ji bo vê keçikê serê heft keleşan jêkir.

Ristem bawer nekir:

-De here lo, virreko! Te dilê xwe kir dil û zilê xwe kir zil!
Vêca behsa keleşan dikî!

-Ger tu ji min bawer nakî, va ye çardeh guhên jimartî di berîka min de hene!

Ristem bêhtir hêrs bû:

-Xwarziyê min! Gotina min neşkîne. Tu dê poşman bibî!
Derhal keçika reben azad bike, bila here mala bavê xwe. Roj ne roja mirçe mirçê ye xwarzê!

Bijen bêçare ma, bêdilê xwe keçikê berda. Keçik jî nedixwest vegere mal, lê belê hêdî hêdî dûr ket û Bijen bi awurên şikestî lî dû wê nihêrî û di dilê xwe de axîn kişand.

-Bajarê ku Ab lê dijî nêzîk e, em divê xwe amade bikin. Lê belê tu divê li pêş biçî, elama wan pê bixîni, bêjî wa ye Ristem hat, xwe ji cengê re amade bikin. Bila Ab derkeve meydana cengê.

Kêfa Bijen bi vê xwesteka Ristem hat. Di dilê xwe de wuha got: “Dema ez herim qesra Ab, bi vê wesîlê ez’ê dilketiya xwe jî bibînim. Helbet ew’ê bibihîze ku ez hatime, ew dê serê xwe di şibakê re derxe. Ew çax, dîsa şênaya dilê min...”

Bijen bi van ramanan çindik da xwe, “deh” kir hespê û damûska wê hejand. Ristem ma li wur; xwe ji şerê Ab re amade kir, li ser bincîhanîna sonda bavê xwe fikirî. Bijen bi kêf û eşq li kuçe û sûkên bajêr geriya û vir de wur de nihêrî, li qesra Ab pirsî. Ji bajarvaniyan yek, qesra Ab şanî Bijen da. Gava xwarziyê Ristem ket hundurê hewşa Ab, li ber şêmûka derî rast

li xuşka wî hat. Ew gav... Belê ew gav, ew deqîqe dunya li serê Bijen mor bû, kesk bû û sor bû, dilê wî kir kulpe kulpe, hemî azayên canê wî lerizîn. Lêvên keçikê jî reilîn û her du hev û din himêz kirin. Xwe li hev pêçan, bi hev ve zeliqîn û nema ji hev qetiyar. Bi wî halî di derencikê de hilkişiyar, lê belê Bijen hêç bûbû, hêja li ser pêplûkê dest avêt bişkojkên ber dilê keçikê. Lê belê wê got:

“Na! Li vir nabe! Em hilkişin oda jor!

Hev û din maçî bikin dor bi dor,

Dilan li hev bipêçin bikin kilor,

Çav li felekê birjînin ew bikin kor!”

Li odê hev û din miz dan. Gava Bijen ew tazî kir, keçikê got:

-Ez ditirsim! Dev ji min ber de!

Bijen şaş ma:

-Keçê tu ji çi ditirsî?”

-Birayê min li oda kêlek niviyaye. Ger ew bi dengê me şiyar bibe, ew dê min bikuje û ez dizanim ku hûn hatine şerê birayên min; ew dê serê te jî jê bike û li meydana cengê gava xalê te û kekê min dest bi şer bikin, ew dê serê te bi serê misasê ve biçikîne û nîşanî xalê te bide, di germaya şer de gava Ristem serê te yê jêkirî bibîne, ew dê xwe şaş bike û bi kuştina te xemgîn bibe. Kekê min Ab jî bi vê fersendê, ew dê keysê lê bîne û serê xalê te bifirîne.

Bijen li keçika xweşika ku wek bîhokê bû, êdî ariya bû. Di dilê xwe de got: “Naziyê keçikan xelas nabin! Vê bêbavê xwe bi min şêrîn dike!”

-Qala şer û pevçûnê neke,
Tu delingê ji min re veke,
Ezîzê ber dilê te dişewute,
Nazî û fenan qet lê meke!

Dû re wuha got:

-Tu niha li kêleka min î û di ber dilê min de yî! Êdî tiştekan li ber çavê min nayê. Kî tê kuştin, kî di cengê de têk diçe, ne xema min e jî! Piştî ku tu bi min re bî, mirin jî ji min re dawet e. ez bi bêhna te sermest bûm, ma tu nabînî? Bila birayên te werin, serê min jêkin û bi serê misasê ve girêdin û li meydana cengê şanî xalê min bidin û ew jî bila xwe şaş bike û ji alî Ab ve were kuştin! Bila wusa bibe! Bila qenc û xweş bibe! Ew gav bila dilê min di xalê min Ristem de rihet bibe! Tê bêjî çima? Hema wusa! Min hetanî te ji destê wan heft keleşan xelas kir, min dunya wî alî dît; kefte left bi ser min ket, hindik mabû ez bihatama kuştin. Min bi çi kul û halî te ji wan xelas kir. Ristemê xal çi kir? Tewer te ji min sitend û berê te da malê! Mêraniya xwe li min û te kir, evîndariya me da ber xenceran û qet...

Gotina Bijen bû cemed û bi ser zimanê wî ve zeliqî. Zilamekî dirêj û zexm, mîna îzbandût ket hundur. Keçik tavilê ji nav nivînan pengizî û xwe çengî ser wî kir. Zilam li hev şaş bû, hêja rewşê fam nekiribû, keçik ji paş ve bi her du milên wî girt û bang li Bijen kir:

-Bilezîne, êrîş bike! Ger ji destê min bifilite û keysê li te bîne, ew dê te bikuje! Ha ji te re vî şûr î! Rake şûrê wî û li sitûyê wî bixe! Ger tu ew nekujî, ew dê te bikuje malxerabo! Gidî ji bo Xwedê zû bike!

Ew gav, keçik şûr jî ji destê birayê xwe girt û bi erdê re xişikand cem Bijen. Lê belê xwarziyê Ristem qet ji cîh nelibitî, hêja sermestê evîniyê bû:

-Bila min jî bikuje û te jî! Bila serê min di cengê de şanî xalê min'ê kezebkevir bide, bila ew jî bê kuştin ku dilê min lê rihet bibe!

Şûr bi erdê re şemitîbû û li ber piyên Bijen sekinî bû. Bijen rahişt şûr û mîna ku bêje "ez naxwazim", cardin bi şûn de heliqand bal keçikê, got:

-Ha ji te re! Şûr dîsa bide xwedî!

Lê belê kêliya ku Bijen şûr bi şûn de heliqand, şûr pengizî û bêhemdî li sitûyê birayê keçikê ket û sitûyê wî ji kêlek de hetanî sîngê çirand. Xwîn pijiqî û kurê Laab li erdê perpitî. Bijen di cîh de şeqizî, gava çav bi xwînê ket madê wî zer bû. Hêja nuh ji sermestiyê hişyar bû. Çavên wî vebûn. Vêca halan di xwe da, ji birîndarê erdê re got:

-Ez kî me lo! Bijenê xwarziyê Ristemê Zal im! Ez wuha mîz dikim devê pêhlewanên mîna te! Ez mêran di mala wan de wuha wesle wesle dikim!

Keçik û Bijen ew kuştin, serê wî jê kirin, bi serê dar ve girêdan û bi dizîka ji qesrê derketin. Ji alî din ve, şerê Ristemê Zal û Abê kurê Laab dest pê kiribû. Her du pêhlewan ewul bi şûran dû re bi gurzan li hev xistibûn, geh li erdê bi hirê fêris û pêhlewanan û geh jî li ser piştê hespan sihêtiya hev û din kiribûn û li dû hev doş bûbûn. Dema Bijen û xuşka Ab gihîştin meydana, ceng li dar bû û her dû pêhlewan êdî di hev de nerm bûbûn û xwêdan dabûn. Hesp li aliyekî bûn, şervan li ser axê digevizîn. Ew gav Ab keys li Ristem anî û piyê wî şemitand û ew girt bin xwe. Temaşevanan jî nefesa xwe girt. Bêhn, digel pêhlewanan li hemîkesî çikiyabû. Qirik zuwa bûbûn, çav jî sor.

Ab xencera ber xwe deranî û bi destê rastê bilind kir. Kurê Zalê, serlehengê Îraniyan hilma xwe ya dawîn sitend û sînga wî cara paştî libitî. Rexşê Belek li kêlek bû, pozê xwe bilind kir. Gelê bajêr ji Ab re li çepikan xistin. Lê belê ew gav dengê ji nav elaletê bilind bû: “Keko! Raweste!” deng dengê xuşka wî bû, xwediyê deng nas kir, lewma Ab rawesta, serê xwe rakir û li xuşka xwe nihêrî. Serê Neynokdirêj bi serê dar ve bû û çavên wî ji dûr ve sipî fikir, zimanê wî buhustek ji dev daleqîya bû. Ristem ew gav ev fersend berneda, ji nişka ve hema ji cîh hilqevizî û bi çalakî Ab ji ser xwe tan da. Kurê Laab li erdê şelişî. Ristem nehişt ew were xwe, tavilê şûr kişand û avêt serê wî.

Hetanî wê gavê Bijen nizanibû ew kesê ku serê wî bi dar ve girêdabûn Neynokdirêj e. Piştî ceng xelas bû, Bijen milên xwe li sitûyê xuşka Ab pêça û ew her du bi Ristemê Zal re vegeriyan Zabilê.

Gava nûçeya kuştina Ab, serkeftina Ristem gihîşt Zabilê, Zalê kokim rabû, ferman da; derê gencînê da vekirin, zêr û zîvan li gel da belav kirin. Li ser bextê Ristem û pêhlewanîya wî şahiyekê li dar xist. Govend geriya û şerab herikî. Li gor urf û adetên Keyaniyan, bona gel bi vegera Ristem bihesênin, sitekanek bi taybet û mohrekî ji heft madenan çêkirin, ew li ser pişta filekî bincîh kirin. Mohrê avêtin nava sitekanê; dengê ecêb jê belav bû, gihîşt hetanî heft bavên eşîran û serê çiyayê Elbûrzê, nav hêlîna Teyra Sîmir.

Ristem vegeriya Qela Zabilê, li ser textê bavê xwe rûnişt û bang lê kir:

-Bavo rabe, por û riha xwe biqusêne. Ad û sonda te bincîh hat, êdî Ab û Neynokdirêjê kurên Laab ji ser rûyê dunê koç

bûn, pişta me ket felekê, berê me ket oxirê. Stêrka Mala Zalê hilat, va ye diçirise û dibiriqe.

Zal, bawerî bi kurê xwe anî, qinyata dilê wî çê bû: Ristem êdî mîna gîsinê seqakirî di şer û cengê de pijiyabû. Bang li heft sertasan kirin, por û riha Zalê Zêrîn bi heft dûzan û heft meqesan qusandin.

6.

Zalê Zêrîn bang li kurê xwe kir, ew bir odê, cîhê mêhvanan, dîwanxana paşa û camêr û ekabîran. Li wur, li tenişta xwe da rûniştin û jê re wuha got:

-Piştî Newzer, padîşahê zîrek û zana nebû serokê Îranê. Niha Tûranî diranan li me diqirçînin. Ji Îranê re Şahêk divê. Mêrxasekî ji malbata Keyaniyan divê bikişe ser text. Artêşa me bihêz e û pêhlewanên me jêhatî ne, lê mixabin text vala ye. Kesê ku kembera Keyaniyan bide pişta xwe divê şervan û wêrek be. Remildaran deh sal berê behsa xortekî ji nesla Ferîdûn kiribûn; navê wî Kûbad bû. Ew niha li çolê ye, li ser çiyayan, di nava geliyan de dijî. Tac û textê Îranê heqqê wî ye. Lawo, roj roja te ye, nesekine û here çiyayê Elbûrzê, Kûbad ji wur bîne. Riya wur, du hefte dajo. Silavên min jê re bêje, bêje artêş amade ye û kursîyê bav û kalan li benda te ye.

Ristem tavilê ji cem bavê xwe rabû, li ser pişta Rexş rûnişt; caniya belek hîriya û bi rê ket. Pênc şev û pênc roj nesekinî, hetanî betilî, nêzikî çiyayê Elbûrzê, li cihekî daristan û avgîr rawestiya. Nihêrî ku komek xort li nav daran rûniştine û

bi hev û din henekan dikin. Gava Ristem nêzik li wan kir, ew ji cîh hilqevizîn û rabûn piya, Ristem xwe gihand cem wan.

Serokê wan pirsî:

-Tu kî yî? Çi kes î?

-Ez Ristemê Zal im.

Li hev nihêrîn. Şaş man, nav û dengê Ristem bihîstibûn. Ristem bi tena serê xwe li wê çolê çî dikir?

-Em te dinasin. Me bihîstiye ku tu pêhlewanekî jêhatî yî. Tu diçî ku?

-Diçim çiyayê Elbûrzê.

-Em naxwazin tu îşev biçî, bibe mêhvanê me, bi me re bimîne, em dê kêf û henekan bikin û meyê vexwun, sibehê têkeve rê.

Ristem:

-Xwesteka we li ser serê min û ser çavê min, lê belê ez bona karekî girîng diçim Elbûrzê, ne ji kêfa. Ger ez dereng bimînim, ji bona min ne baş e. Dijmin çav berdaye axa Îranê, lê mixabin serok û şah ji me re nîn e. Text vala ye. Di hel û mercên wuha de ez dê çawa bi we re kêf û zewqê bikim û xwe sermest bikim?

-Tu bo çî diçî çiyê? Tu li kî digerî? Ji me re eşkere bêje, em mirovên Elbûrzê ne.

-Li wur mirovek pîroz û pak heye, ji malbata Ferîdûn e, jê re dibêjin Kûbad. Hûn cîhê wî dizanin gelo?

Yek ji wan tavlê derket pêş:

-Ez dizanim. Ger tu ji ser hespê xwe dakevî û bi şewqa rûyê xwe me ronî bikî, ez dê cîhê wî ji te re bêjim.

Ristem ji Rexş daket xwarê. Bi wan re çû bin siya darekê ku li qeraxa çem bû. Serokê wan, sitekanek ji meyê dagirt û da Ristem, bi destê wî girt û wuha axifi:

-Te li Kûbad pirsî. Te ev nav ji ku bihîst?

-Ji bavê xwe. Bavê min Zal got here silav bike û mizgînîyê bide Kûbad, bila were taca Keyanîyan bide serê xwe.

Xort kenîya, “Kûbad ez im” got. “Ger tu bawer nakî, ez dê niha hemî navên bav û kalên xwe ji te re bijmêrim!”

Ristem bi guhên xwe bawer nekir, tavlê bejna xwe li ber wî tewand û bang kir:

-Ya Padîşahê Cîhanê! Dergahê herî mezin! Gelê Îranê hemî li benda te ne! Min silav û hurmetên Zalê Pîroz ji te re anî.

Kûbad bi Ristem bawer kir û şeraba xurma jê re anî, li ser şerefa mêhvandarîya wî, bi hev re “noş” kirin. Ew gav dengê mûzîkê û defdefkan hat, xort li wan civîyan. Yek ji wan helbestek xwend bi dengê êlî:

“Roja xweşî û şahîyê ev roj!

Ristem li cem Kûbadê dilsoj.

Bêje dengbêjo, ka Cemşîd kî bû?

Xelkê derb û mêranîya wî dîtibû!

Di kêfê de bixeniqin,

Bi sitranan veciniqin!

Meygero! Ka mey li ku ma?

Noş! Ji rûmeta paşa ra!

Sakîyo lo! Ka sitekana Cemşîd bîne,

Zeng û xema dilê me pê bihelîne!

Rûyê xwe nezîvirîne ji evînê,

Ji hunguv, şewq û şeraba şevînê.
Jixwe, felek hertim bêhawa ye,
Pê re nekeve heft û heyşta ye.

Meya xwe ya rengsor vexwe,
Li nav xwîna dilevînan nexel!”

Kûbad ji Ristem re xewnek xwe got:

-Min şevê din dît ku du başokên spî, tac li ser basikên wan, ji alî Îranê ve bi alî min ve difiriyan û dihatin. Tac li ber şewqa rojê dibiriqî. Başok hatin li ser milên min danîn, tac danîn serê min.

Ristem got:

-Ev xewn nîşana şahînsahiyê ye ku ji te re kufş bûye. De rabe û nesekine! Em dê herin Îranê.

Kûbad rabû û piyê xwe xist zengûyê zîn. Ristem jî kember li nava xwe pêça. Her du ew gav derketin rê û bezîyan. Xortên hevalê Keykûbad jî dan dû wan. Çûn û hey çûn. Ew bila li rê bin, em werin ser Tûranîyan. Gelo Efrasiyabê Bavpêşeng çi dikir?

Efrasiyab agahdar bûbû ku Ristem çûye çiyayê Elburzê da Kûbad bi xwe re bîne Îranê. Biryar da ku pêşiya wan bibire. Bona vê yekê ferman da pêhlewanan bo amadehîya cengê bikin. Pêhlewanekî wî hebû, navê wî Qalûn bû. Yekî jêhetî û çeleng bû; şervanekî gelekî meşhûr bû.

Kûbad gava çav bi artêşa Qalûn ket, hevalên xwe ji cengê re amade kir, lê belê ew gav Ristemê Zal hêrs bû, got:

-Hewce nîn e paşayê me. Ez û Rexşê Belek ne bes in ji wan re? Zerx û zirîçên min, gurzê kalê min Sam têra wan dike!

Dilê min yê sot, masûlkên min yên hesinî û gurzê kalanî alîgirin ji min re.

Hespê hêç rabû ser piya û hîrîya. Rostem ket nava artêşa Qalûn mîna ku şerekî têkeve nava kerîyê pêz. Bi leşkerekî girt, li bin guhê yên din xist, gurzê xwe li çar alî hejand, bi pencên xwe bi zeqema suwariyan girt û ji ser zîn avêt erdê, sitûyê wan şikand. Qalûn ev rewşa Ristemê hêçhêçe dît û ew mîna dêwekî fesiland. Dêwekî ku ji qeyd û zîncîran filitî bû. Nihêrî ku ew dernekeve pêş, hemî pêhlewanên Tûranî dê biteriqin û belav bibin. Lewma xwe negirt û hespê xwe bi çargahvî ajot ser Ristem; ji nişka ve rima xwe li bedena wî xist, rim negehîşt canê wî, lê belê zerxê wî çirand. Ristem tavilê li ba ket û dest avêt rima wî û ew jê sitend. Qalûn li wêrekîya wî şaş ma. Ew gav Ristemê Zal halan di xwe da û mîna ewrên buharê gurre gurr pê ket. Rimekî bi ser Qalûn ve şand. Pozê rimê di canê fermandarê Tûranî de çikîya û ew ji ser zîn avêt xwarê û mîna çûka li şîşê li erdê perpitî. Pêhlewanên wî lê temaşe dikirin. Ristem Rexş ajot û ji wur dûr ket, suwariyên Keykûbad jî dan pey. Bi hev re çûn cîhekî avgîr û hêşîn. Hetanî tarîbana şevê ket erdê, li wur bêhn berdan.

Çend roj bi şûn de êla wan gehîşt Îranê. Ristem Kûbad bi xwe re bir Zabîlistanê cem Zal. Li wur zana û porspî, zîrek û mûbîdan civandin. Biryar dan ku ji bilî Kûbad dê kesek neçe ser text û nebe “Key”. Piştî heft roj û heft şev pîrozbahî li dar xistin û şahî kirin. Roja heyştan Keykûbad hilkişiya ser textê ji diranên fil û taca Keyanîyan da serê xwe. Piştî ku Keykûbad li ser text rûnişt, Zalê Zêrîn bang li hemî pêhlewanan kir; Karenê Şerûd, Pêşwad û Xerat û Berzîn li hev civand. Zîv û zêr bi ser taca nûh ve reşandin. Pêhlewanan ji Şah re pêşnîyaziya xwe eşkere kirin: “Rewş xerab e, li dijî Tûranîyan ceng divê!”

Keykûbad ferman da, qumandaran artêşê ji şer re amade kirin, dotira rojê jî leşker derxistin rê.

Li pêşiya artêşê Ristemê Zal bi kum û kolosê xwe, li ser piştê Rexşê Belek ku zînê Entabî li ser bû û bi şirik û gulikan xemilandî bû suwar bû, ji awurên wî yên tûj çirûsk dibariyan. Ji hilma wî ya germ firnikên pozê wî geh fireh dibû û geh teng. Simbêlên wî li ber bayê nefesa wî direilîn. Gurzê pola da ser milê xwe û mîna filekî hêç li pêş çû. Li aliyekî xezûrê Zal, paşayê Kabilê, ango kalikê Ristem Mîhrab cîh girt, li milê din jî Gustehemê Xezebê û Geşwat, li navendê jî Karenê Şervan hesp ajot. Lê belê heçî giregir û rêvebir bûn; Zalê Zêrîn û Keykûbad li paşiya êlê bûn. Ala Kawayê Hesinkêr bi rengê xwe yê pîroz, zer û sor, li pêşiya wan li ber bayê pêl dida. Xêbetên Keyaniyan ji mertalan ve xilbe bûn; deşt û zozan, çiya û newal ji mertalan nedixuya. Û şûr jî gelek bûn, di nava wan de mîna meşalan dibiriqîn. Mîna ku rûyê erdê deryayek reş bû û şûr jî di nav de mûmik bûn.

Hêza Tûraniya jî ne hindik bû. Li alî milê rastê Ecnas û Weys û li alî çepê jî Şemasas û Gersiyûz serê hespan çik sekinandibûn. Gava ji her du artêşan dengê defa cengê û zengilê Hindê bilind bûn, şerê egît û fêris û pêhlewanan li meydanê qewumî. Hêwurzeyek rabû, bi şingîna şûran re qêrîn hat. Piştê jî nalîna birindaran. Dûxanek rabû ku ya star! Erd, destê ezman maç dikir, simên caniyên hêç wulo tûj bûn ku pola jî mîna heriyê dieçiqandin. Ax jî di bin nalê wan de weke ewran diçû û dihat. Serê rîman bi stêrkan ve dizeliqî û sotikên ar ji wan dianîn xwarê. Ji navenda cengê dengê dihat:

“Hewar e, hewar e, sed û bîst carî hewar e,
Rabin; pût û senemê xwe, qevza ruhan bikin îcare,
Ristemê Zal li meydanê bûye mîna gurê hare,

Hezar pêhlewan lê civiyane, lê kesek pê nikare!”

Di nava hengama şer de, Karen xwe gihand Şemasas, pêşî xwe pê da nasîn û dû re jî şûrê xwe yê bijehrî, tûj û biriqokî avêt serê wî û ew ji ser piştê hespê gêndirî ser axê kir. Li alî din Ristem bang li bavê xwe kir:

“Bavo, qurbano! Tu kurê Pêşeng dinasî, ka nîşanî lawê xwe bide ku ez niha te jê xelas bikim! Ka bêje kincên wî çi reng e û ala wî li ku deverê çikandiye? Ez û wî, em dê sîng li sîngê şer bikin, Xwedê da kî ji me! Ger felek hevalê min be, ez dê ew bi erdê re kaş bikim û bînim ber piyê te bona sola te maç bike.”

Zal got:

“Lawo Ristemo! Dîn mebe, har mebe! Hiş eql bi te re nemaye? Ew Tirkê ku tu ji min dipirsî, mîna ejderha ye, agir ji hilma wî alav dide. Gava tê xezebê ewrekî reş û tarî li ser serê wî çê dibe û zîpikên ji kevirên sor û sincirî dibarîne. Ew ne mîna Ab û Laab û Neynokdirêj e. Jê re dibêjin Efrasîyabê Bavpêşeng. Kincên wî ji rengê ala wî ye, reş e. Milên xwe bi hesin pêçaye. Li ser kolosê wî jî ala reş dixuye. Zerxê wî bi zêr neqîşandî ye. Xwe ji wî biparêze kurê min, bila haya te jê hebe. Keysfile ye û gelekî şiyar e!”

Ristem wuha li bavê xwe veğerand:

“Xema meke, xem xerab in bavo! Kuştin jixwe riya mêran e, mirin jî fermana Xudayê şev û rojan e. Dilê min yê ji mifriq û masûlkên min yên hesinî û şûrê min yê tûj besî hemîyan e.”

Rexşê Belek rakir telebê,
Bi hêrs û zerp û kerbê...
Caniyê dûv tûj û qirik rep,
Hêç û tox, dîn û har û bi zerp!...

Wuha ket navenda artêşa Tûraniyan. Dema dengê halana Ristem gehîşt guhê Efrasîyab, ew ji cîh nelibitî, ji pêhlewanên dorhêla xwe pirsî:

“Ev conegayê ku sîngê xwe rakiriyê û tewla xwe qetandiye kî ye gelo? Navê wî çi ye?”

Kesên li rex wî wuha gotin:

“Ew neviyê Samê Nerîman e. Jê re dibêjin Ristem. Serkêş û serdarê Zabilistanê ye. Di cengê de hem av e û hem jî ar e. Gurzê destê wî nabînî? Ew gurz yê kalê wî Sam e.”

Efrasîyab xweşmêr bû, mêr di ser pozê xwe re nedidit, ji tu pêhlewanî re mil dananî bû heta wê gavê. Hespê xwe ajot pêş û pêla leşkeran vekir hetanî xwe gihand navenda şer. Ew gav Ristemê Zal çev pê ket, tavilê lingê xwe li zikê Rexş şidand û nêzik bi wî kir. Bi gurzê xwe yê ji mifriq û pola li sitûyê paşayê Tûranî xist. Efrasîyab jî nesekînî, hema şûr ji ber xwe kişand. Lê belê Ristem xwe ji ber da alî û zîvirî keys lê anî; bi kembera wî ve zeliqî û ew ji ser zîn anî xwarê. Kurê Zal nedixwest wî bikuje, lê dixwest ew bi erdê re kaş bike û bibe cem Keykûbad. Lê mixabin ew gav tişteq qewumî; kembera Efrasîyab qetiya û ew ket ser axê. Pêhlewanên wî hemî lê civîyan. Bi vî awayî ji destê Ristem filitî. Ristem bo vê yekê gelekî hêrs bû û ji eksa dil destê xwe gez kir. Wê kêliyê, dengê def û boriyan, zengil û elbanan ji bin çadira Keykûbad belaw bû. Pêhlewanên Îranî dîtibûn ku ala Efrasîyab wunda ye; fam kiribûn ku Ristemê Zal keys li wî aniye. Lê belê rewşê bi tevayî fam nekiribûn.

Pêhlewanên Tirk, Efrasîyab bi piyatî revandibûn û ew ji navenda cengê deranî bûn. Dema Efrasîyab hat xwe, tavilê pê xist zengû û xwe bi ser piştê hespê ve şidand, bi çolê ve ajot. Artêşa Tûranîyan bêfermandar û serok ma. Keykûbad bang li pêhlewanên xwe kir: “Lêxin çavê mino lêxin! Lêxin xwediyê

mino! Wan ji ser hespan gêndir bikin. Bila hukma mêrxasên Zabil û Kabilê bi çavê serê xwe bibînin!” Zal li aliyekî û li alî din xezûrê wî Mihrab şer dikirin. Xencer li ber şewqa rojê diçirîsîn. Tîr û rîman birîn vedikir. Ji nalîna birîndaran û halanên egîtan hêwurzeyek û qarewarek wulo rabûbû ku deşt û zozan dilerizî. Brûskê jî rehmet dixwend. Ax sor bûbû. Ristem bi gurzê xwe yê di şiklê serê ga de, li neyaran dixist û wan mîna pelên darên payizê ji ser hespan diweşand erdê. Deşt seranser ji pê, serî û milên mirovan tijî bûbû. Xwîn, tev li axê bûbû û di nava simên canîyan de dieçiqî. Herî û teqan çêbûbû. Tûranî revîyan, di ber bajarê Mûxanê de buhurîn, êla xwe birin alî Dameganê û paşê ji wûr xwe berra alî çemê Ceyhûnê dan. Dilê wan bi birîn bû, çekên wan şikestî bûn û kemberên wan qetiyayî... Dest û piyên wan seqet, def û boriyên wan wunda bûn. Gelek leşkerên wan dîl ketibûn û Îranîyan terş û talanên wan li mihîn û qantir, deve û filan kirin, anîn Îranê.

Gava Efrasîyab vejeriya malê, hilkişiya oda jor, cem bavê xwe Pêşeng. Jê re wuha got:

“Gûneh û zerara vê cengê hemî di sitûyê te de ye. Bi fikra te, textê Îranê dê vala bimana! Welatê Îranê bê padîşah dimîne? Rabe, xebera nexêrê bibihîze: Kûbad bûye şahê Îranê! Keyanî dîsa kîn û buxdê belav dîkin li dunê. Suwariyek ji malbata Sam heye di nav wan de ku neyê pêşiya tu kesî! Kurê destan e, navê wî Ristem e. Rûyê axê bi nefesa xwe dişewutîne. Ne newal li ber wî newal e û ne jî çiya çiya ye! Artêş li ber wî bû mîna gajo pij û ji hev belav-welav bû. Kêliya ku ez û wî em gehîştin hev, mîna mêşekî hilbigre bi min girt û ji ser hespê anî xwarê. Baş e ku kembera min ew gav qetiya, ez ketim erdê û ji destê wî xelas bûm. Ew dêw e, qeweta ku pê re heye, bi şêr re jî nîn e. Piyê wî li erdê ye, serê wî digihîje ezman. Ez di destê wî de bûm kêzik!

Ez eşkere dibêjim; ez bi wî nikarim bavo! A baş ew e ku bi Îranîyan re aşîfî divê. Êdî dev ji tolhildan û xerezê berde bavo. Ew dê dunya li serê me bikin tara bêjingê. Pêşiya gotiyê kesê ne li şer e şêr e; min dîtiye, lê tu nebîne. Ev hevîr hêja wê gelek av hilîne! Ka pêhlewanên me? Ka Barman, Şemasas û Hazervan? Me jî gelek xerabî bi wan kiriye heta niha. Ez înkâr nakim. Lê bes e. Niha divê tu biryarek bidî û bi Keykûbad re aşiyê çêbikî. Ya na, xelasiya me ji destê kurê Zal, Karenê Şerûd, Geşwatê Kumzêr û Paşayê Kabilê nîn e.”

Çavê Pêşeng şil bû. Li van gotinan heyirî ma. Bang li katib kir û nameyek da nivîsandin. Nameyê bi birayê xwe Wîse re şand paytexta Îranê. Di nameyê de wuha got:

“Rehma Xwedê li Ferîdûnê pîroz be! Ya Keykûbadê bi nav û deng! Ne bi devê dijminiyê, lê vê carê li ser heqiyê ez dê çend gotinan binivîsim. Divê em êdî dev ji şer û pevçûnê berdin. Bav û kalên me, bi salan ceng kirin. Ka çi bi dest xistin. Em dixwazin li ser edalet û dada Ferîdûn li hev werin. Di dema wî de jî Mezopotamya axa me bû. Lê belê Îran yê we ye. Em vê yekê qebûl dikin. Em jî dikarin mîna Ferîdûn bikin; tê bîhra te ku wî axa herême di nava Selm, Tûr û Îreç de parê kiribû. Pora Zalê Zer spî ye mîna berfê. Lê belê ax bi xwîna pêlewanan sor bû! Jixwe taliya me mirin e û berîka kefen jî nîn e. Ger Keykûbad guh bide van gotinan, êdî di xewnê de jî hûn leşkerên Tûranî li nêzîkî çemê Ceyhûnê nabînin!”

Pêşeng, bi vê nameyê re dîyarîyan jî şand: Tac û textekî ji zêr, qewraşên xweşik û kemberzêr, hespên Erebi û şûrên Hindê yên destîzîv.

Bersiva nameyê dereng nema; Keykûbad wuha got:

“Kî pêşî şûr ji kewdan kişand, ev eşkere ye. Gava Îreç çû û textê Şah vala ma, Tûr bêheqiyê nekir? Efrasîyab jî mîna wî

kir. Nihêrî ku textê Îranê vala ye, baskê wî şîn hatin! Wî çi ji Newzer kir, tu jî dizanî. Tiştê ku anî serê Axrîres jî nayê ji bir kirin. Lê xerabî li paş ma. Mafir ku hûn poşman in û peymaneke nûh dixwazin, ez jî vê yekê qebûl dikim. Ez ji belayê re jî amade me û ji aşîfîyê re jî.”

Peymanek di nava Îranî û Tûraniyan de hat çêkirin. Pêşeng hemî leşkerên xwe ji tuxubê Îranê kişand. Keykûbad gelek kincên nexşkirî ji Ristem re şand û taceke zêrîn jî li ser. Kembera zêr jî bo wî amade kir û ji Zal re name lêkir:

“Tac û textê mezinahî û mêraniyê bila tucar ji Zalê Zêrîn dûr nemîne! Li ber çavê min, hemî rûyê erdê ne bedelê neynoka te ye. Kincê padîşahiyê ji te re ye. Ew layiqî te ye. Gencîne jî hergav ji te re vekirî ye.”

Dû re pênc fil amade kir, li ser wan palasên zêrînî raxist, kincekî ji zêr honayî, tacekî ji aqût û kemberek ji firûze nexşkirî jî bar kir û şand.

7.

Sal derbas bûn, şertên Îranê guherîn, dewra Keykûbad xelas bû. Qesr û seray, tac û text dest guherand, malûm e, taca zêrîn ebedî li serê kesekî namîne, Kûbad çû, Kawûs di dewsa wî de rûnişt, li paytextê taca Şehînşah da serê xwe û li ser kursiyê Ferîdûn cih girt. Bona vê roja dîrokî û pîroz biryara şahiyê dan, rêvebiran gel civandin. Zalê Zêrîn porspî û şêwurmend bû; di rojên wuha de bê axaftin nedisekinî; rabû piya û ji Keykawûs re wuha got:

“Ya mezinê mezinan! Ya Şehînşahê Îranê! Ez hêvî dikim hemî rojên te mîna niha di xweşiyê de bibuhurin. Tu bextewar bî! Him zana û him jî adil! Lê belê min tiştê bihîstiye, ez nikarim veşêrim. Di nava gel de nûçeyek belav bûye; dibêjin Kawûs piştî ku bû Şah, bona hêza xwe biceribîne û çavên neyaran bitirsîne, wî biryar daye ku artêşê bişîne welatê Mazenderanê. Ne heddê min e, lê bibexşîne şîreta min ji te re heye. Mirovên xwey eql û îzan divê ji kesekî gazinan nebihîzin. Ya duduyan; bapîrê te Cemşîd e. Tac û textê wî ji rojê bû, tewer wî jî hewl neda xwe ku pêlewanan bişîne nava Mazenderanê. Ferîdûnê ku qesra Dehhaq bi ser serê wî de hilweşand, dîsa jî tiştêkî wulo di eqlê xwe de derbas nekir. Berî te gelek dewr û zeman buhurîn. Minûşîr hilkişiya ser text, piştî wî Newzer û Zev û Keykûbad hatin û çûn. Gelek pêlewan û mêrxas di bin femandariya wan de hebûn. Şûr û gurz, tîr û kevan, kemend û mertalên wan jî gelek bûn. Dîsa jî li dijî **Dêwên Mazenderanê** çok neçikandin. Ew welatê dêwan, pîrebok û remlaran e. Kesek ji sêra wan fam nake. Nepeniyên wan gelek in. Ew welat bi darê zorê nayê sitendin û bi zêran jî nayê kurrîn. Dar ku bi xwînê avdayî be, fêkî nade!”

Keykawûs li Zal guh dêrand, baş lê nihêrî û kûr fikirî. Dû re bersiva wî da:

“Pêdiviya min bi şîretên te heye helbet. Lê belê ji bîr meke; ji alî mêranî û zengîniyê ez ji Minûşîr û Keykûbad, tewer ji Ferîdûn jî pêşdetir im. Xizîne û artêşa min jî pirtirîn e. Rûyê erdê di bin şûrê min de dilerize. Gava ez şûrê tazî hildim jor, deriyê hemî welatan dê vebibe li ber min. Ez dê kemîn li pêşiya dêwan deynim, cengê li dar bixim. Bila di bin hukmê min de her sal bacê bidin. Heke nedin, ez dê welatê wan kambax û wêran bikim, kuç li ser kuç nahêlim. Pîrebok û dêw û sêrbaz ji

min re hîç in! Tê bibihîzî da ez dê çî bînim serê wan! Tu û Ristemê xwe li welêt bimînin û şîyar bin bes e.”

Zal lê wekiland:

“Ez dîsa dibêjim. Min rewşê bi dilekî xemgînî ji te re eşkere kir. Lê belê Şah tu yî, ne ez im! Tu zulmê dikî tu zanî, dadiyê bincîh dikî tu zanî! Kesek ji mirinê xelas nabe û nikare derziyê jî di çavê felekê de qûç bike, dem û dewranê kor bike. Ez çî bêjim; dunya ronî bila li te pîroz be! Hêvî dikim ku tê dibîranîna van gotinên min de mecbûr nemînî û li xwe poşman nebi!” Zal, piştî axaftinê ferman da Tûs û Guhderz da artêşê bi rê bikin. Dema berbang lê xist û roj hilat, Şah û pêlewanan berê xwe dan Mazenderanê. Kawûs mufta gencînê, taca serê xwe û gustîlek zêrîn teslîmî pêlewanê xwe Mîlad kir.

Çend roj bi şûn de Keykawûs, qerargeha xwe li qûntara çiyayê Espîrozê damezrand û serî xist xewê û hetanî roj çû ava ew di xew de ma. Gava şîyar bû, pêlewanan civand. Kawûs gotina pêşî ji Gîw re got: “Du hezar leşker ji min re bibijêre. Yê jêhatî bineqîne û bîne. Bila karibin bi gurzan cengê bikin. Em dê derê Mazenderanê bi gurzan vekin. Tu li pêş here Mazenderanê, rojê li wan bike şev, bajar li wan bike dogeh, bila goştê wan bipije û biqijile. Sêhrbaz û pîrebokan biqelîne.”

Gîw, digel pêlewanên neqane û şervan ket Mazenderanê. Bi ser gel de şûr û rim, tîr û gurz barand. Ne jin û mêr, ne jî zarok û extiyar hişt. Her alî şewutand û kî ket ber wî qetl kir. Li dû xwe arî û dû, xwîn û laş, nalîn û qarîn hişt. Qesr û qonaxa padîşah ma. Li wur cariyeyên guharzêr û rûheyv hebûn. Zêr û zîv li qirikê bûn. Her cîh bi qumaşên Çîn û Maçînê, bi gul û sosinan xemilandî bû. Qîz û bûkên wan, nola hûriyan bûn.

Di demek kurt de, Îranî dev ji xerakirin û talanê berdand. Lê belê padîşahê wî welatî her tiştî dizanibû. Ji dêwê li rex xwe

re (ku navê wî Sence bû) wuha got: “Mîna heyvê bilez here, xwe bigihîne Dêwê Spî. Jê re bêje hal û mesele ev e; artêşek giran bi ser me ve girtiye, terş û talanên me, erz û eyalên me hemî dan bin piyan. Jin û zarok, extiyar û zana nehiştin. Kuştin, kuştin û kuştin. Serokê wan Kawûs e. Ger tu lez nekî û negihîjî me, li Mazenderanê çivîk jî namîne. Giya jî wê êdî şîn nebe li ser vê axê.

Sence nesekinî, xwe zûka gihand cem Dêwê Spî, jê re her tiştî got. Dêw wuha bersiv da wî: “Bêhêvî nemîne, artêşa Îranê ya giran bila xema nexê dilê te. Ez dê niha bi êla xwe û digel pêlewanan werim û piyê Kawûs ji Mazenderanê qut bikim.”

Dêwê Spî pijiqî, mîna çiyayekî herikî; mîrato volqan bû, agir jê alav dida. Rabû piya, haziriya cengê kir. Kawûs jî li çiya û berrîyan, li newal û qotan konan vegirt, ala xwe kişand, li her alî çikand. Çadirên wî xilbe bûn û bêhesab bûn; gava tav li wan dixist mîna pêlên deryayê dixuyan, çavê mirov li ber wan venedibûn. Şah di navenda wan de konê xwe yê sultaniyê ku ji bilûr bû vegirt, kumê pedersahiyê da serê xwe û li ser rûnişt. Pal da û mîna carê ji caran pêlewan û fêrisan li xwe civand: “Egîten mino, cengawerno! Em dê niha bi hev re rabin û berê xwe bidin bajarê Mazenderanê. Veger û rev ji me re nîn e. Roja namûsê ye. Kî ji meydana şer baz de çarika jina wî li sera be! Em dê bikişin weke şêran têbikoşin û dor li wan bipêçin, dagir bibin bi ser bajarê mezin de, em dê ne paşa bihêlin û ne jî leşker. Bila zanibin da arî kî ne! Em dê serê wan di bin nalên hespê xwe de bipelçiqînin. Hetanî serî pêl nekin, em ji ser sînga wan ranabin. Weke qinyata dilê xwe, em dê bi wan re bikin!”

Şev hêdî hêdî, mîna marê nava pûş bi dizîka dageriya bû. Zulûmat her cîhî wunda kiribû. Ewrekî reş û tarî jî pê re hatibû û bi ser Kawûs û artêşa Îranê ve girtibû. Dunya bûbû çadira ji

qîrê, lê belê wan hay jê tunebû, ketibûn galgalê. Dûxanek reş ji ezman dihat jêr û bi ser rûyê axê ve belav dibû. Te pêçî têxista çav, çav nedineqîya. Ji wî ewrên mîna kevirê bazaltê yê reş, pêşî zîpik bariya. Zîpîkek wulo ku ya star; her libek mîna gûza Hindê gir. Gurmîn ji konan çû, serê Îraniyan bi zîpîkê şikest, leşkeran xwe li ber zîpîkê negirt, belav bûn. Mîna têjikên ku diya xwe wunda kiribin vir de wê de bazdan. Gava Keykawûs ev rewş dît, kezêba wî şewufî, zuxurkên xwêdanê di eniya wî re avêt. Wê kêliyê Dêwên Mazenderanê bi ser wan ve girtin. Hin kuştin û hin dîl girtin. Kawûs bi hatina wur, gelekî poşman bû.

Hefteyek buhurî, kesek neduxuya, ne leşker hebûn ne jî aligir. Kawûs şaş ma û tirsîya. Şeva heştan xuşîn ji ber kon hat, Dêwê Spî ji nişka ve li hember Kawûs mîna reşîkê şevê derket: “Ho paşayo!” got bi qêrînî, “ger bi rastî jî Şahê Îranê tu bî, xwelî li serê Îraniyan be! Çawa yekî mîna te ku ji tîrsa mîna dara hewrê dilerize şandine vir. Şinge şinga diranên te tê min rebeno! Tu li benda çi bû yî û te çi dît? Qey deşt û zozanên Mazenderanê pêgêle ye ku tu bi simên hespan hûr bikî! Gelek mirîşkên birçî mîna te di xewna xwe de garis dîtine! Pişika te nepixî, te gelek qetl û qîtalê dixwest, xwe qurre dikir. Lê belê te hesabê min nekir. Te nav û dengê min nebihîstibû. Tu şukur bike ku bav û kalên me bi Gurşasbê we re peyman çêkirine û gotine em dê bi Îraniyan re neyariyê nekin. Ya na, min dê niha nefes li te biçikandana û yek pêlewanekî te sax nehiştana. Lê belê niha ez dê we dîl bigrim û bavêjim binê zîndanê. Hetanî taliha we vedibe hûn dê di wur de binalin û bigrîn.”

Duwazdeh hezar dêwê bi şûr û xencer dorhêla leşkerên Îranî girtin û ew xistin zîndanê. Çi malê paqij hebû; ji zîv û zêr, ji aqût û almas hemî ji Padîşahê Mazenderanê Erjeng re birin.

Dêwê Spî berê xwe da qonaxa Erjeng, derket dîwanê û wuha got:

“Êdî tiştêkî ji Ehrîmen nexwaze! Min ew li erdê raxist. Şahê Îranê û pêlewanên wî ne êdî rûyê tavê dibînin û ne jî yê heyvê. Min Keykawus nekuşt bona qencî û xerabiyê nas bike. Ew dê poşman bibe, lê belê ditirsim ku êdî dereng bimîne.”

Gava Keykawûs dîl girtin, yek ji leşkerên Îranî xwe avêt ser zînê hespê û di tarîbana şevê de çargahvî ajot. Dotira rojê ew kes xwe gihand cem Zalê Zêrîn û jê re rewşa Îraniyan got:

“Feleka xayin li me çep geriya. Tu nizanî çî hat serê me? Tac û textê me li bin piya çû, rûmet û heysiyeta me nema. Hemiyên dîl girtin Qehreman û pêlewan hemî şandin zîndanê û Keykawûs jî bi wan re. Dêw mîna zerzûlan bi ser me ve raweşiyên. Dunya tarî bû. Niha hemî di nava neynokên Ehrîmen de ne. Ger tu kembera xwe girê nedî û bi hawara wan de neçî, dêw xwîna hemiyên vexwun jî têr nabin.”

Zal got “heywax! Mala me xerabû, çira me tefîya, derê me mor bû!” Bi naperûkan rûyê xwe çirand, ax bi serê xwe de kir û kincên xwe pirtî pirtî kir. Bang li Ristem kir:

“Rabe, Ristemê min rabe,
Em dinêrin rewş xerab e,
Hergav bi şox û şengê nabê,
De rabe mêrxasê mala bavê min,
Kawûs dîl girtine em bi eyb û şerm in,
Şûrê te di kewdan de zeng girtiye,
Tê çawa derê derve ji heya rû ye?”

Em dê şeref û rûmeta text xelas kin,
Axa Mazenderanê bi gul û rehan kin,
Dêwê Spî bikujin, zulmê ji erdê rakin,
De rabe mêrxasê mala bavê min,
Kawûs dîl girtine em gelekî rûşerm in,
Şûrê te di kalan de zeng girtiye,
Nikarî derê derve ji heya rû ye.
Ez extiyar im, emrê min du sed sal e,
Kurê Sam, têjika Sîmir êdî pîr û kal e,
Kawûsê Keyanî di hefsê de zar e zar e,
Rabe hey mêrxasê malbata min,
Bav û kalên me netirsîn ji dijmin,
Gurzê te li newalê zeng girtiye,
Nikarî biçî civatan ji eyba rû ye.

Ger tu Şah xelas bikî ji wê xerabiyê,
Zîndanê vekî, wan bîn ji xerîbîyê,
Navê te wê belav be li deşt û çiyê,
Rexşê Belek zîn bike egîte bavê min,
Me qet çav neşikand ji neyar û dijmin,
Xencer di qewlik de zeng girtiye,
Tê çawa biçî nav gel ji fediya rû ye?

Xwe girêde, li Rexş suwar be bi mêranî,
Te çiya ditewand, şêr û piling ser hilnanî,
Te gurzê Sam ji bîr kir, li ku der danî?
De rabe lehengê bavê min de rabe,
Kawûs dîl girtine, rewş pîr xerab e,
Şûrê te êdî di kewdan de zeng girtiye,
Em nikarin derên derve ji heya rû ye.”

Tan li Ristem ket, gotinên bavê wî ew hêrs kir. Rabû piya, bejn û bala xwe girêda. Zerx û kumzerxê xwe, zirîç û kumzirîç hilanî, gîzma fenerî kişand lingê xwe, gurzê Sam yê ku ji mifriq û pola bû û not movikî lê zêde kiribû da ser milê xwe. Bi heybet li meydanê sekinî û sînga xwe nepixand. Bavê wî pêçiya xwe dirêj kir:

-Xew ji te re êdî heram e. Sekin jî nîn e. Ka bêje; kesê ku pozê rima te dîtiye hetanî îroj xelas bûye? Erjeng û Dêwê Spî gava çav bi te bikevin, çokên wan dê sist bibe. Sînga wan biperitîne, hûr û rodiyên wan birijîne! Bila derbên xweşmêran li ber çavê xwe bibînin. Zanibin goştê her çûkî nayê xwarin!

Ristem:

-Bavo! Te kezeba min peritand, dilê min kir sotikê êgir. Riya Mazenderanê riyek dûr û dirêj e. ez dê çawa herim, ji min re bêje.

-Du rê hene; lê belê her du rê jî gelekî bi xetere û astengî ne. Yek pir dirêj e, ya din kin e. Riya dirêj digihîje zîndana ku Keykawûs tê de dîl e. Lê belê ya kurt du hefte dajo bi piyê hespê. Li ser wê gelek şêr û dêw hene, riyek tarî ye. Ber çavê te wê reş û tarî bibe. Lawo, tu ji mala egît û fêrisan î. Kalê xwe Sam di bîr bîne. Metirse, di vê rêyê de here. Hespê bin te jêhatî ye. Bona ez careke din bejn û bala te bibînim, ez dê hetanî berbanga sibehê dua bikim. Mêrxasekî mîna te ger ji mirinê bitirse, ev gelekî eyb e.

Ristem kûr ponijî, dû re wuha got:

-Heta niha ez ji gotina te derneketim. Niha jî fermana te re amade me. Ez dê sêhra wan pîrebok û ecinîyan xera bikim. Çiqas pêlewanên Îranî hebin, ez dê wan bicivînim û birêkim. Ez dê ne Dêwê Spî bihêlim ne jî Erjeng! Ez sond dixwum bi

Xwedayê şev û rojan, hetanî Erjeng hêsîr negrim, dest û piyên wî girê nedim û sitûyê wî li qeydê nexim, ez ji ser piştta Rexş danakevim xwarê.

Hespê kihêl rabû ser du piya, firnikê pozê wî mîna qirika marê qobra fireh bû. Ew gav Rûdabe ji hundur derket û giriya:

-Niha ez çi bêjim, li te tesîr nake. Tu min di nava elem û axînê de dihêlî û diçî!

Ristem dest danî ser milê diya xwe:

-Ez bi xwesteka dilê xwe naçim dayê! Li eniya min wusa nivisî ye, ez çawa bikim?

Ristemê Zal, ji welatê Nîvrojê di bin ezmanekî şîn, rojeke vekirî de veqetiya. Hesp xweş ajot, hîç nelukumî û ranewesta, riya ku du roj diajot, (şev jî lê bû roj) wî di rojekê de li dû xwe hişt. Çend roj bi şûn de fire fir ji pozê Rexş hat û rawestiya û birçî bû. Li deştek fireh, li ser mêrgêkê rawestiyan û bêhn berdan. Gakûvî di wê berriyê de gelek bûn. Ristem yek ji wan bi xavê kemendê zeft kir û serê wî jê kir, qirş û pûş û êzing civand. Tîr avêt tatê bi çirûska tîrê pûşê hişk vêket, agir alav da. Gakûvî pijand û bi goştê wî zikê xwe têr kir. Serê hesp ji dizgînê vekir û ew berra ser mêrgê da. Rexş li dorhêlê tor tor geriya û çêriya. Ristem jî xwe berra nav zil û qamîşan da û di qoziyekê de xwe dirêj kir û niviya. Xewa sê şev û sê rojan ketibû çavê wî. Şûr xistibû bin serê xwe, haya wî ji bayê felekê tunebû. Nizanîbû cîhê ku lê razaye lana şêr e! ew di xewa şêrîn û kûr de, şêr vejeriya lana xwe. Dît ku mirovekî di qelafetê fil de wulo gir û zexm di lanê de dinive û hespê wî jî li deştê diçêre. Cesaret nekir ku pêşî êrîşî zilam bike, berê xwe da caniyê belek. Gava Rexş şêr dît, ji cîh hilqevizî û her du piyên pêş avêt ser serê wî, diranê xwe di piştta wî de bir xwarê. Orîn ji şêr çû û ket

erdê, li ser mêrgê gevizî. Ji dengê wî, Ristem şiyar bû û dît ku şêr li erdê dipirpîte. Bi Rexş re hêrs bû:

“Kî ji te re got şêran bukuje? Şêrê reben çi kiribû ji te? Tu çi hespekî bêhawe yî? Ger şêr te seqet bikirana, ev gurz û mertala giran wê kî hilgirtana? Kî wê zexê ji çermê bebîr bibirana hetanî Mazenderanê? Gava şêr êrîşî te kir, divê tu bihatana cem min û ez şiyar bikirama.”

Dîsa serî xiste xewê. Hetanî roj bi nazenînî serê xwe ji pişt çiyayên poztûj derxist, ew nivîyayî ma. Dema şiyar bû, ewul caniyê xwe şeh kir, mûyên wî paqij kir û zîn da ser piştê. Derket rê; çol û çolistan, berî û beristan çû. Li pêş wî riyek derket, serê hespê bi wur ve zîvirand. Bala xwe dayê ku erd terikî ye û ax dikele, celx tê de vebûne. Germaya axê rûyê wî alast. Xwêdan da, pişikî wî zuwa bû. Nihêrî ku rehekên ser axê jî ji germê hişk bûne. Ew gav çend teyr di ser sera re firiyar, lê belê li hewa hişk bûn û serserkî hatin xwarê. Bayê deştê jî mîna alava êgir bû û çermê mirov dişewutand. Kêliyêkê hesp ajot, lê belê her diçû erd bêhtir disincirî, germ zêde dibû. Tî bû, zimanê wî bi ezmanê devê wî ve zeliqî. Rexşê Belek jî bê mecal ket. Hesp rawesta û ew jê daket xwar, rahişt tîr û kevanê û bi çolê de bazda. Bi ku ve direviya? Bo çi? Wî jî nizanibû. Tu çare nedît; çok da erdê, dest vekir û berê xwe da jor: “Ya Xwedayê şev û rojan! Divê ez Kawûs xelas bikim. Dilê Zalê Zêrîn bi derdê min dax neke!” Kevirên goristanê hat pêş çavên wî. Zarotiya wî, ceng, dilşahî û heval hemî hatin, yek bi yek di nav ewran re buhurîn. “Ez çi bikim? Ez ku Ristemê Zalê bim, çawa têkevim vî halî! Ez dikarim bi gurzê xwe çiya hilweşînim, lê belê çara bêaviyê nîn e. Mirin gahv bi gahv nêzîkî min dibe. Lê ez bêçare li benda wê me...” Axifî, bi ser kul û derdên xwe ve kelegirî bû, hetanî li ser pişt ket, ji tîna pişikî wî zuwa bû. Lê belê hişê xwe wunda

nekir. Ew gav dît ku mêşinek di ber wî re buhurî û marîya. Mare mara wê bihîst. Got ev xewn e. Dîsa jî serê şûr di axê de çikand û bi alîkariya şûr rabû piya. “Cîhê ku pez lê hebe, av jî heye! Pez hebe, av jî heye... Av jî heye...” dubare kir û li pey mêşinê çû. Di destekî de şûrê tazî, mêşin li pêş çû û ew jî li dû meşiya. Ji dûr ve kaniyek dît; mêşin bazda ser ava kaniyê. Ristem keniya, li dora kaniyê geriya, şopa simên heywên tunebû. Xwe dirêj kir û liç li avê bû. Dû re piştî mîhê mizda û jê hez kir. Bazda cem Rexş, zînê wî vekir û ew şûst û hênik kir. Pirça wî ya belek biriqand, bi avê têr kir. Rahişt tîr û kevanê û ket nava da'lê. Ji newalekê pezkûvîyek reviya, çindik da xwe û jê dûr ket. Lê belê kurê Zal tîrek li pey şand, ew gêndirî erdê kir. Ew gurand û goşt pijand û li qeraxa kaniyê rûnişt, têr xwar. Piştî di aramiyê de, di nava bêhna xwezayê de û di bêdengiya şevê de nivîya. Rexş jî li deştê giya qurmuçand, zikê xwe têr kir.

Pêşiya gotibû “xew û mirin yek e”, di kûraniya xewê de ejderhayek ji nava daristanekê derket. Heywanetek gir û wahşî bû. Serê wî biçûk, lê gewde mezin bû. Dûvîka wî kin û stûr bû û di piştî wî de hetanî serê dûvê quloç hebûn. Gava êrîşî Rexş kir, ew ber bi xwediyê xwe bazda, bi simên xwe pêkolîn kir û erd veda, hîre hîrek jê çû ku dunya lerizî. Ristem şiyar bû û tavilê rahişt şûr, xwe gihand cem hespê, lê belê tutişt nedît. Vir de çû, wê de hat, geriya. Cenawur wunda bûbû. Bi Rexş re hêrs bû: “Tu nahêlî çavên min herin ser hev!” Hêja xirmaşê xewê bû, ew ejderha cardin hat û caniyê belek dîsa geremoziya kir, serî hejand û kir fire fir. Dû re erd kola û tozê li dûmanê xist. Xwedî dîsa şiyar bû, kete tatêlê û xeterê. Li çar alî qenc nihêrî, guhê xwe da dengê şevê. Ji bilî dengê çirçirkan û xuşîna bayekî sivik tutişt nebihîst. “Tu çi dixwazî hey heywanê hêç? Tu xeyalan dibînî, reşayî tîr ber çavê te, tu min şiyar dikî! Tu dawa

îmana min dikî hey hespê nalet! Ger tu carek din min bê sebeb şiyar bikî, ez dê serê te bi vî şûrî jêkim. Ez dê hetanî Mazenderanê peyatî herim û gurz û kemend, tîr û kevan, zerx û meratala xwe hilbigrim.”

Cardin niviya. Ejderha dîsa hat û sewtek wulo derxist ku guh kher dikir. Axa bin Ristem hejiya. Ji ber hulma wî dunya germ bû. Firnikên pozê wî alav davêt. Rexş li dûr bû; vêcarê nehat cem xwediyê xwe û ji ejderha jî reviya. Him ji Ristem tirsîya û him ji ejderha. Ristem şiyar bû û vêcarê ejderha dît. Şûr kişand û êrîş kir. “Ya ejderhayê xerîb! Tu min nas nakî, lê tu dê niha bicehimî!” Ew gav Xwedê ziman avêt devê ejderha: “Kesek ji pencên min nafilite. Ev çol di bin fermana min de ye. Erd ezmanê vir jî ji min tê pirsîn. Bê destûra min teyr jî nikarin bifirin. Bêje tu kî yî?”

“Ez im neviyê Teyra Sîmir, kurê Zalê kal. Ordîyan belav dikim, pêlewanan radixim li erdê.”

Ejderha ji nişka ve êrîş kir. Dûxan rabû, erd hejiya. Ristem şewuşî ser axê, lerizî û hindik ma ku goştê canê wî wesle wesle bibe. Rexş nihêrî ku rewş xerab e; guhên xwe mûç kir, serê xwe qûç kir, dûva xwe rep kir û beziya. Hat, diranên xwe di piştê ejderha re kir, cêtiyek goşt jê anî xwarê. Xwîn pijiqî. Bi vê fersendê re, Ristem jî şûr kişand û serê cenawur pekand. Dû re çû ser kaniyê, dest û rûyê xwe şûşt, pûrta Rexş tîmar kir, zîn danî ser pişt. Nese kinî, ket ser rê. Ew rê, weke ku Zal jê re gotibû, ya pîrebokan bû. Hesp bi çargahvî ajot. Dotira rojê, gava tava zer pelên dara biriqand, cîhekî pir xweş derket li pêşiya wî. Her alî şîn bû, gul û sosin her alî xemilandibûn. Li çar alî dar û devî hebûn. Çîk çîka çivîkan, dengê şalûr û bilbilan û şire şira avê dihat. Kaniyek di navenda mêngê de diherikî. Ava wê zelal bû û mîna çirra şîr jî paqij. Li qeraxa kaniyê

stekanek zêrîn dibiriqî ku tijî şeraba xurmê bû. Sifra xwarinê li erdê bû û goştê berxan yê sorkirî amade bû. Dendik û bindeq, bihîv û fisteq jî li alî din bûn.

Li sifrê nihêrî û xwe ji ser hesp pengizand xwarê. Ji wê sifrê ket şikê. Ew xwarin ya pîrebokan bû. Gava ji dûr ve kurê Zal dîtibûn, tirsîyabûn û reviyabûn. Çû li nava daalê rûnişt, stekana şerabê hilanî. Tembûr bi darê ve hilawestî bû. Rahîstê û bi ser kul û derdan ve sitranekê got:

“Ez Ristemê Zal, bê talih û siûd im, bê reng û rû
Eware dîgerim, rojek li min xweş derbas nebû,
Min xêr ji ciwaniyê nedît, hêlîna min qet çê nebû,
Di şer û cengê de, cîh-warê min tim çol û çiya bû.

Feleka xayin ji mey û neyê, ji gul û reyhanan,
Mehrûm hişt, min derd kişand bi dem û dewranan...”

Gava tenbûra wî dengveda û sewta wî ket çiya û newalan, pîrebokan bihîst. Yek ji wan rabû, xwe xemiland, kincên balkêş li xwe kir, bêhnên xweş di canê xwe da û çû cem Ristem. Li rex wî rawesta û li hal û wextê wî pirsî. Kêfa Ristem jê re hat: li wê çola tenha, li bin wî ezmanê bê sitûn, keçika xweşik, şerab û tenbûr, xwarina xweş... Û dîsa sermestî. Sitekanek tijî mey kir û da keçikê. Keçik mey ji destê wî venexwar. Lewma Ristem ket şikê. Derhal kemend avêt sitûyê wê, got “bêje tu kî yî, zûka xwe eşkere bike!” Rû û made li keçikê guherî, gepên wê reş bûn, şîn bûn û dev û lêvên wê zuwa bûn. Piştê rûyê wê jî qermiçî û çermê canê wê daleqîya; bû mîna pîra heftê salî. Ristem fam kir ku ew pîrebok e. Xencera xerzanî ji ber xwe deranî û li ser dilê wê xist.

Suwarê Rexşê Belek ji wur rabû, dîsa teng û bertenga zîn, şirik û gulik, gem û mînder pê ve şidand û ajot. Piştî wî, pîrebok hatin ser meytê hevala xwe. Derba Ristem bi çavê serê xwe dîtî û sawa wî ket dilê wan. Çend saet bi şûn de roj çû ava, tarîbana xwezayê dîsa bû hakimê dunê. Ristem xwe gihand welatekî xerîb. Zilûmat nedihîşt ew bilive. Ne heyv hebû, ne stêrik hebûn. Tarî teniya bin beroşê bû, diket çavên wî! Ne dem dibuhurî, ne sibeh dihat û ne jî stêrik diavêtin. Wî rê şaş kir. Çiya û devî dor lê pêçan, rojhilat û rojava, başûr û bakur lê guherîn. Piştî bû pêş, çep jî bû rast! Tu rê nedît, bê çare ma. Hema dizgîna hespê serbest berda. Hesp meşiya, kêlikê bi şûn de ji tarîyê xelas bû, Rexş derket nava zeviyên hêşîn, roj bişirî, ronahiyê erdê spî kir. Xwêdan dabû, kincên wî şil bûbûn. Betilî bû û ji hayho ketibû. Xwest hinekî raweste. Zerxê ji çermê bebirê deranî, dû re kumzirîçê xwe avêt, zîn û gema Rexş vekir ew berra nav zeviyê da û xwe li ser mêrgê dirêj kir. Piştî ku kinc zuwa bûn, wî ew li xwe kir, ji gîyayê balîf çêkir, xist bin serê xwe û raza. Demek kurt buhurî, notirvanê zeviyê hat, hesp di nav zeviyê de dît. Bang kir: “Kî ev hesp berra nav zevîya min daye?” Kesekî bersiv neda. Çavê xwe gerand; Ristem li ser mêrgê dirêjkirî dît. “Ho rêwîyo! Lawo ev der palava te û bavê te ye?” Deng jê nehat dîsa. Hema lezand cem û ew hêja di xewê de, dar li bin piyên wî xist. Ristem veciniqî, xirmaşê xewê bû, lewma tişteki ji rewşê fam nekir. Nobedarê zeviyê domand: “Hey zindiq! Te ev ax bê xwedî dît ne wulo? Ne eyb û fediye zerar û zîyana xelkê dikî?”

Ristem deng nekir, hema ji hindav de rabû û rahişt guhê wî. Ew axifî û Ristem jî guhê wî şidand, hetanî guhê wî jêkir. Rebeno çav bi xwîne ket, giriya, hewar û gazî kir, lê belê kesek di hewara wî de nehat. Bê çare ma, rahişt guhê jêkirî û reviya.

Di wî welatî de bi navê Ûlad pêlewanek hebû. Xweşmêrekî bi nav û deng bû. Notirvanê zevîyan tevî guhê jêkirî û sitûyê xwe yê bi xwîn çû qesra Ûlad. “Belayek hat serê min ya mîrê min!” got. “Min zilamek di nav zevîyan de dît. Zerxek lê hebû ji çermê bebir, kolosek li sera bû ji hesin. Bejna wî mîna spîndarê dirêj bû. Dabetulerdek bû, an jî ejderhayek ez nizanim. Dibe ku şeytên be jî. Ez çûm cem. Min dar li bin piyên wî xist. Lê belê, tu dibînî, wî guhê min jê kir. Dû re dîsa nivîya.”

Kufe kuf bi devê Ûlad ket, rabû piya. “Mêrê biyanî li bela xwe digere? Çi heqqê wî heye zevîya me diçêrîne?” Pêlewan û leşkeran li hev civand, çek û xêbet hilanî û da ser rêça Ristem. Dotira rojê, Ûlad û zilamên wî, li çiyayekî asê xwe gihandin Ristem. Dema kurê Zal ew dît, bazda û bi lez piyê xwe xist rikêba zînê Rexş. Her du pêlewan gava hatin hember hev, Ûlad pirsî: “Tu çi ji me dixwazî, bo çi zeviyê me diçêrînî? Çi karê te li welatê dêwan heye? Te guhê notirvanê me jêkir; tu li hember kesên reben û belengaz şêr î?” Ristem lê vegeand:

“Te di temenê xwe de ewrê zîpikê dîtiye gelo? Ez ew im û rim û şûr û tîran dibarînim. Seriyên digindirînim ser axê. Ger ez navê xwe bêjim, xwîna dilê te wê bisekine. Ez Ristemê Zal im. Sibehê, diya te ya reben wê kefenê te bibire û şîne bigre!”

Şûrê xwe yê ji xwîne re tîbûyî ji kewdan kişand, kemendê bi zîn ve girêda û gurz hilanî, ajot navenda leşkeran. Ji berevkê ve, kî ket ber, bi ket û birr şûr hejand. Pêlewanên Ûlad bûn mîna pezên guraxwarî; her yek li cîhekî ket. Hin ji wan bê serî li erdê perpitîn, hin ji wan bi ser birînên xwe de naliyan. Yê ku sax filitîn jî revîyan, berê xwe dan çiyayan. Ûlad tenê li navenda şer ma. Ristem serê xavê kemendê kir girênîvik û avêt serê wî. Ben ket qirika Ûlad. Ristem ew kaş kir û ji ser hespê anî

xwarê. Ji Rexş daket û çû li ser sînga wî rûnişt. Dest û piyê wî girêda û jê re wuha got:

-Ger tu cîhê Dêwê Spî, Gundî û kurê wî Polad, cîhê Bîd ji min re bêjî, zîndana ku Keykawûs niha tê de dîl e nîşanî min bidî û pîrsên ku ez ji te bikim tu rast bibersivînî, ez niha te nakujim. Ger tu alîkariya min bikî jî, dema ez tac û textê Mazenderanê bidestxînim, ez dê paytexta vî welatî teslîmî te bikim. Ji riya qencî û rastiye derneyê bes e. Lê belê ger tu derewan bikî û min bixapînî, ez dê çavê te birêjim û sitûyê te jî bişkênim.

Ûlad di bin de hêdîka got:

-Ka ewul dilê xwe safî bike! Rik û xereza nava xwe bavêje! Jixwe tişteki bê çareser namîne. Tu ruhê min nestîne, ez dê pîrsên te yeko yeko bibersivînim. Ez zîndana ku Keykawûs tê de ye dizanim. Ger baweriya min bi te were ku tu dê min nekuji, ez dê cîhê Dêwê Spî û Bîd jî nîşanî te bidim.

-Ez li ser soz û qerara xwe me.

Ûlad:

-Ê, baş e. Binêr, cîhê ku Kawûs lê hefskirî ye sed fersah ji vir dûr e. Riyek ji wur digihîja mala Dêwê Spî. Heta wur jî rê sed fersah dajo. Lê belê temeniya min li te, divê tu gelekî bi balkêş li rê biçî. Çimkî ew rê li ser piştî çiyayekî tûj de dibuhure. Mala Dêwê Spî di nava du çiyayan da ye. Cîhekî wula bêkeys de ye ku rawur û teyr û turûd jî xwe nagihînin wur. Di gelî de sed bîrên gelekî kûr hene. Şahê we di binê wan bîran de dîl e. Lê belê di kîjan bîrê de ye, bi Xwedê ez jî nizanim. Duwazdeh hezar dêwên şervan ji bona Kawûs nobedar in. Serokên wan Bîd û Sence ne. Navê fermandarê mezin jî Gundî ye. Lê belê Dêwê Spî serokê hemiyar e. Ew yekî gelekî gir û şerûd e, çiya jî jê ditirsin. Jixwe bejna wî mîna çiya ye; nav

milên wî, sînga wî û çepilên wî her yek qasî kemendek fireh û dirêj in. Tu bi van zend û bendê xwe, bi şûrê tûj, bi gurzê risas û digel rima xwe jî li hember wî derneyê. Bo te nebaş e. Piştî ku tu ji wur derbas bûyî, zinarek dê derkeve pêşiya te û dû re jî çolek. Di wê deştê de ask jî nikarin bibuhurin. Tê bêjî çima? Riya wur ne baş e û cenawurên wur gelek in. Piştî ku te çol derbas kir, çemekî ku firehiya wî du sed fersah e wê riya te bibirre. Dêwekî li ber çem heye, navê wî Xunereng e. Yê din di bin fermana wî de ne. Piştî tu dê qesrek gelekî dirêj, bilind û fireh bibînî; navê wê min ji bîr kir. Çi bû? Çi bû? Buzgûş bû, belê belê Buzgûş. Dêwê Nermpa li wur e. Riya ku ji wur diçe Mazenderanê gelekî dûr û dirêje, tewer xelesemt e jî. Bi hezaran suwariyên wî welatî hene. Hemî jî bi çek in û çeleng in. hezar û du sed jî fîl xwedî dîkin. Lê tu? Pêlewano lo, tu yek mirovekî! Ger tu ji kevir bî jî, tu dê çawa xwe têxî bin birreka Ehrîmen?

Ristem kenîya û kurt axiff:

-Ger tu bi min re werî, tu dê li ber çavê xwe bibînî da ez çî hukmî dikim. Tê bibî şahid, ez dê wan dêwên bi nav û deng çawa li erdê raxim, axa wur bikim gola xwînê. Gava hêz û qeweta zend û bend û masûlkên min bibînin, sosreta gurzê min fam bikin, ji tîrsa wê piyên wan ji erdê bê bîrîn û çermê wan wê biçirre. Ne dizgîn wê bibînin, ne zengû. Axaftina dirêj min navê. De rabe ser xwe û bide pêşiya min, cîhê Keykawûs nîşanî min bide!

Xwe bi coş avêt ser piştî Rexş û Ûlad jî da dû.

Negotin ev şev e, negotin ev roj e, nenihêrîn li ronahî û tariyê, ranewestan bi berf û baranê, zîpik û tofan jî li wan tesîr nekir, çûn. Çiya bi çiya, newal û newal, deşt û zozan çûn, gehîştin çiyayê Espîrozê. Ristem rast li dêw û pîrebokan hat; heta nîvşevkî dengê def û borîyên wan dihat. Ji dûr ve li çar

aliyê Mazenderanê alava êgir dixuya, di tariyê de mîna zêr dibiriqî. Ristem ji yê li rex xwe pirsî:

-Ew cîhê ku wuha bi êgir e, ku der e gelo.

Ûlad got:

-Deriyê bajarê Mazenderanê ye. Dêwê wur gelek in û ji sê payan yek ranazên, notirvaniyê dikin. Polad, Erjeng û Bîd di nava wan de ne. Ka baş bala xwe bidê; wa ye darek gelekî bilind dixuye, serî digihîje ewran û stêrik li dora pozê wê civîyane. Cîhê Erjeng li rex wê darê ye.

Ristem pê bawer kir. Lê belê dema dema xewê bû. Ûlad bi kemendê girêda û serî xist xewê. Hetanî roja sibehê rûyê xwe yê sor û zer deranî, ew raza. Piştî şiyar bû, gurzê kalê xwe bi zînê hespê ve girêda, haletên herbê hilanî û ket rê. Qederê demekê çû, hetanî xwe gihand nav wan dêwan, cîhê êgir. Gava gihîşt wur, digel betilî bû jî, dîsa serê Rexş ber bi cîhê Erjeng ve zîvirand û dengê halana wî di nava wan çiyayan de olan da: “Heyho! Heyho! Ez kî me lo? Ez im Ristemê Zal, şêrê Qela Zabilê, şervanê Çiyayê Elburzê! Qey wê heyfa Kawûsê Keyanî ji we re bimîne lo? Hûn dê bi ku ve birevin?”

Çiya meşiyar, xuşîn ji dar û deviyan çû. Ji ber sewta dengê wî kêliya hemî teyr ji hêlînên xwe firîyan, Erjeng jî ji bin çadira xwe derket. Ew li ber kon, kurê Zal, suwarê Rexşê Belek ji cîh hilqevizî û şûr avêt serê wî. Erjeng hêja rewşê fam nekiribû, bi yek derbekê re serê wî pekiya. Ristem rahişt serê bê laş yê bixwîn, bi por girt, li hewa carek ducar hejand, bi destê çepê avêt bi yê rastê zeft kir û bi qêrîn heliqand nava dêwan. Dêw terişîn, ji hev belav bûn. Hêza masûlkên wî li ber çavê xwe dîtibûn. Serê Erjeng yê jêkirî qudûm bi wan ve nehişt, xof xist nava hemiyar. Cîh û war, erz û eyal, mal û xêbet hemî ji bîr kirin û ketin ta'têla canê xwe. Ristem bi nav wan ket, şûr

hejand, tîr avêt, rim çikand û kemend pengizand. Bi dengê zarîna dê û bavan, nalîna birîndaran dê weledê xwe davêt. Bira nediçû ser termê bira. Extiyar û jin li bin dest û piyan çûn. Hetanî roj çû ava, Ristem di nava wan de cengê domand û seriyar gendîrî ser axê kir. dema lembe dunê serê xwe di pişt çiyayan de veşart, kurê Zal rawestiya, helke helk bi ser ket û xwêdan da. Serê xwe rakir, bi dilekî xemsar li raserî xwe mêyzand, li çiyayê Espîrozê nihêrî. “Hey Espîroz! Bê bext! Tu ne mîna navê xwe pîroz î! Te Şahê me hêsîr girt.” Dû re Ûlad girt cem xwe û her du çûn bin darê rûniştin. Careke din ji Ûlad cîhê Kawûs pirsî. Wî dîsa got “di bîrê de ye.” Rabûn û di nava bîran de geriyan. Ji nişka ve hîrîna hespê hat. Hîrînek wulo ku mîna dengê şîrîna brûskê. Rexş Belek bû ev. Dengê wî çû guhê Keykawûsê di bin bîrê de hêsîr. Dengê Rexş nas kir û mizgîn da dilên din yên Îranî: “Rabin, rabin! Rojên tarî xelas bûn. Canê min bi dengê Rexş teze bû. Bedena min zîl da! Rexş di rojên girîng de dihîre. Tê bîhra min, gava Keykûbad êrîş bir ser padîşahê Tirk, ew gav jî hîriyabû.”

Yek ji girtiyan bersiva wî da: “De here lo! Te di zîndanê de eql avêtiye. Tu li ku û Rexşê belek li ku? Ben û qeydan hiş ji serê te biriye. Xewn û xeyalên zîndanê xweşin!” Ew gav Ristemê Zal serî di wan re derxist. Qehremanê Qelafetfil nêzik li Keykawûs kir. Nihêrî ku Guherz û kurê wî Gîw, Gustehem û Sîdûş û digel Behramê Hêç jî li wur dil in. Dilê Ristem bi rewşa Kawûs, bi kincên wî yên qetiyayî û gemarî, bi riha wî ya dirêj şewutî û êşiya. Şah jê re wuha got: “Rexş nehîriyana te cîhê min nedidît. Ger Dêwê Spî bibihîze ku te Erjeng kuştiye, ew dê hemî dêwan li ser serê me bicivîne. Ew gav hemî keda te wê bi avê ve here. Berê xwe bide qesra Dêwê Spî. Lê belê li pêşiya te heft çiya hene û hemî tijî dêw in, ew kom bi kom digerin. Piştê

tu dê leq li şikeftekê werî. Li gor gotinên gotinbêjan ew der cîhekî bi xof û saw e. Qesra Dêwê Spî mixare ye û dêw riya wur diparêzin. Ez ditirsim ku gelo tu dê pê karibî an na. Hay ji xwe hebe.

Di dîlgirtina me de dijmin pir tade û zorê li me kir. Çavên me kor kirin. Niha ez te nabînim, tenê dengê te dibihîzim. Zana û hekîmên ku niha li cem me dîl in, dibêjin ku mêjiyê Dêwê Spî dermanê korbûna me ye. Ger em di çavên xwe bidin, wê rihet bibin. Bijîjkek jî dibêje sê niqutên xwîna dilê Dêwê Spî besî rihetkirina çav e.”

Dem ne dema gotin û galgalê bû. Dêwan xwe ji cengê re amade dikir. Ristem berî ku xatir ji wan bixwaze wuha got: “Ez va ye diçim şerê Dêwê Spî. Hûn jî şiyar bin. Ew dêwê cengê ye û gelekî çeleng jî li dora wî hene. Ger ew zor bide min û ez bisernekevim, hûn dê bi salan di zîndanê de bimînin. Ya na, heke Xwedanê şev û rojan alîkarê min be û felek li piştê min be, em dê bigihîjin welatê xwe, Tac û textê me, qesr û qonaxên me wê bê Şah nemîne. Dara pedersahiyê wê dîsa fêkî bide!”

Hemî dîlan bi hev re li pey wî dua kirin:

“Bila hesp û gurzê te, şûr û zîne bin te bê xwedî nemîne!”

8.

Şerê Ristemê Zal û Dêwê Spî şerekî pir bi nav û deng e. Di dîroka Mala Zalê de piştî şerê Laab û Ab û Neynokdirêj, piştî cenga çiyayê Elburzê, ev şer cîhekî girîng digre û balkêş e.

Ji bona Malbata Keyaniyan û textê pedersahiyê piştî vî şerî dîrok ji nuh ve tê nivîsîn.

Ristemê Zal kembera zêrîn li nava xwe pêça, çek û haletên herbê hilanî; xavê kemendê, mertala pola, zexê ji çermê bebir, zirîç û kumzirîç li xwe kir û zîne Rexş li ser piştê şidand. Êlad bi xwe re bir û çû, toz û dûman li pey xwe hişt. Hespê kihêl geh bi telebê beziya, geh bi loqê û geh bi rehwanî. Xwe berra nava wan heft çiyayan da. Alavên êgirên ser çiyayan şeva tarî belav dikir. Komên dêwan li dor terrafa wan êgiran mijûl dibûn, kêf û henek dikirin, haya wan ji bayê felekê tune bû. Kurê Zal raste rast ajot ber derê şikefta Dêwê Spî, nihêrî ku çi bibîne! Malik mîrat be; ne serî heye ne binî!... Dêw jî dor lê girtina, nahêlin mêş jî bifire hundur. Ji Êladê li rex xwe pirsî:

-Gotinên te heta niha rast derket in. Riya ku te nîşanî min da jî rast derket. Îcar dor hat kuştina Dêwê Spî. Wextê êrîşê hat. Ka bêje rê di ku de ye. Sîrrên vir çi ne?

Êlad:

-Ez riya rastiye bernadim. Piştê... Piştê jî tu û wujdanê xwe. Tu min dihêlî jî û dikuji jî tu dizanî. Her mexlûqatek xwey kêmasî ye. Gav û saetên jar hene ji hemîkesî re; Dêwê Spî jî dema tava nîvro tûj dibe, xewa wî tê, mitleq dinive. Kêliya ew xirmaş bû, tu êrîş bibe ser. Ger tu ew gav bisernekevi, tu nema karî bi wî. Niha sebr û sebat ji te re divê. Hinekî bisekine... Her tişt bi bêhna fireh, hêdî hêdî... Ji bilî çend pîrebokên nobedar, hemî dêw wê razên.

Ristem li benda bilindbûna rojê dipa. Gava roj di navenda ezmanê bê sitûn de li ser firavîne rûnişt û agirê xwe reşand ser dunê, qêreqîja navrojê gul û sosinan qermiçand. Mar ji qulan derketin, kûsî û jociyan serî ji qalîk dirêj kirin, çirçirkan li nava zeviyan gazî hev kirin, zebeşê kal cîhê dendikê xwe sor kirin,

wî carek din dest û piyên Ûlad girêda. Li hespê belek mîna carê caran suwar bû. Bejna wî bû çiya, serî gihîşt ewran, şûrê tûj û khêrî ji kewdan kişand li ber rojê biriqand. Wext hatibû. Wexta man û nemanê. Bi coş û heyecan nav di xwe da: “Lo ez kî me lo! Ez im neviyê Samê Nerîman, qehremanê çiyayê Sîpendê, pêlewanê ku serê Ab jêkir. We Şahê Îranê dîl girtiye; ma hûn me çî dihesibênin lo! Heke ev yek ji we re bimîne, bila şîrê Geveşîna diya Emermadîn li min heram be! Hûn dê niha şîlfê tazî di bedena xwe de bibînin!” Xwe mîna ecacokê berra nav koma dêwan da û xwîn herikand kir mîna lehiyê. Wê axê bi xwînê hine kir. Kesek li hember wî nema. Yên mayî jî ji bizav ketin. Nihêrî ku tukes serî ranekir, vêca mîna bablîsoka ji êgir ber bi alî cîhê Dêwê Spî ve pekîya. Çû wur, nihêrî ku şikeft e. Şikeftek tarî ye, mîna dojhê ye, bêhna mirinê jê tê. Bîstkê li wur rawesta, çav û bijangên xwe paqij kir. Çavê xwe ji tariyê re elimand û li kûraniya mixarê nihêrî. Li paşiyê, cenawurek ku pirça wî di rengê moriyê de bû mexel hatibû û razabû. Ji xire xira wî, dîwarên şikeftê dihejiya. Ristem bi dengê piling qêrînek wulo derxist ku, dêw veciniqî û ji cîh hilqevizî, serê wî li qatiyê şikeftê ket. Taviê xwe avêt ser Ristem. Zend û bendên wî, kum û kolosên wî ji hesin bûn. Rahîşt ferê destarekî û êrîş kir. Mîna çiyayekî reş dixuya mîrato. Ristem ew gav tirsîya û ket xeterê, cara yekemîn bû ku ji dijminê xwe fikaran dikir. Sekinî û fikirî. Tirs, eyb û şerm bû ji wî re; hema cesaret da xwe û weke şerekî bêhawe xwe çeng kir dîsa. Derba pêşî neda neyar, wî li dêw xist. Şûr di nava piştê de bir xwarê. Orîn ji Dêwê Spî çû. Cara duemîn vêcarê şûr li alî çepê hejand. Lîngêk û destek dêw jêkir. Xwîn pijiqî rûyê wî. Ew li benda ketina wî ma, lê nafilê!

Dêwê Spî neket; mîna marekî birîndar xwe kir xelek û hêza xwe civand, cardin xwe gihand Ristem û pê ve zeliqî. Her

du mîna filekî hêç û şerekî devbixwîn çûn û hatin, di nava mixarê de zîzikîn. Bi hev ve gevizîn, helke helka wan ji dervayê şikeftê jî dihat bihîstin. Dêwê Spî li ser lîngêk mabû, êrîş dikir û diberxwe dida. Milên wî li dîwaran û serê wî li qatiyê şikeftê diket. Ji her duyan jî weslên goşt dihat xwarê. Di xwîna hev û din de digemirîn. Li gola xwînê dişemitîn û mîna neynikê şiklê xwe tê de didîtin. Ristem di dilê xwe de wuha got: “Ger ez îroj canê xwe ji destê vî bêbavî xelas bikim, ez dê bawer bikim ku êdî mirin ji min ra nîn e!” Êşa birînen Dêwê Spî her diçû zêde dibû û hêviya wî gav bi gav kêmbû: “Piştî ku destekî û lîngêkî min jêbû, ger ez karibim xwe ji destê vî ejderfî xelas bikim, êdî ez li van deveran namînim. Divê kesek rûyê min nebîne. Ez dê birevim û herim.”

Li hev xistin bi şûran!

Li hev xistin bi gurzan!

Haho! Haho! Şerê egît û mêrxasan!

Xavê kemendê avêtin hev,

Xwîn û kêmbû herikî ji dêw!

Gurme gurm ket mixarê,

Li hev xistin heta êvarê,

Xwêdan wek lehiya buharê,

Dêw û leheng bi qare warê,

Hemî kher bûn ji dengê kurê Zalê.

Ristem bi pencên xwe yên tûj û bihêz Dêw zeft kir û ew bilind kir, li erdê xist. Ev peşreva dawî bû; Dêw hîç nelibitî. Kurê Zal şaş ma. Wî bawer nedikir ku wê wuha zûka bimre. Ew gav xencera Xerzanî ji ber xwe deranî, sînga wî çirand, dilê wî yê reş jê hilanî.

Dêwên din, piştî kuştina serokê xwe tirsîyan û hemî revîyan. Kesek li hember Ristem derneket. Ristem meşîya der; kembera xwe vekir, zerx û kumzerxê xwe deranî, ser û sincê xwe ji xwîna dêw şûst. Piştî veşerîya cem Êladê dîl, ew ji qeyd û ben vekir, kemenda xwe bi zînê Rexş ve girêda. Dîlê Dêwê Spî da destê Êlad, xwest ku berê xwe bide cem Keykawûs. Lê belê berî ku têkeve rê, Êlad jê re wuha got: “Mîrê min! Tu şêrê Îranê yî. Tu zanibî ku gerdûn ji şûrê te re serî tewandiye. Lê gelo çima hêja jî ben û qeyda te cîh di canê min de çêdike? Te soz dabû min ku piştî kuştina Dêwê Spî tu dê min azad berdî. Ka ad û waada te? Li Mazenderanê kesek nema ku li dijî te rabe. Tukes êdî newêre bêje siya te xwar e. Tu dest bi çi bikî, tu dê biserkevî. Tac û text jî heqqê te ye. Min heta niha riya rastiyê nîşanî te da. Min bide xatirê jin û zarokên min, min berde.”

Ristem bi dilekî şewutî got “Metirse berxê min! Ez dê welatê Mazenderanê hemî ji te re bihêlim. Lê belê karekî me yê girîng hêja maye. Em divê padîşahê Mazenderanê ji vir biqewurînin. Bo vê yekê ceng divê. Ya na, tu dê çawa bibî hakimê vî welatî?”

Her du hatin cem Keykawûs, binê bîrê. Dîlên wur bi veşerî Ristem gelekî kêfxweş bûn û jê re li çepikan xistin. Kurê Zal li wur wuha axîfî:

-Ya Şahê Cîhanê! Tu yeqîn bike ku mirovên xerabiya te dixwazin êdî najîn. Tola te li erdê nema, ji min bawer bike. Min zikê Dêwê Spî qelaşt. Ger tu bawer nakî, va ye dilê wî min ji te re anî. Emir bide, tiştê din heye ku ez bikim?

Kawûs bi kêf:

-Bila Xwedanê şev û rojan te ji me re bihêle! Artêş û sazî, tac û text bi saya te hene. Kîjan dayik çok da erdê û te anî? Ew

kî be, gelekî pîroz e. Hezar car aferîn ji bavê te yê gernas re. Ji Zalê Zêrîn re ku tu ji xwîna wî yî û ji piştî wî yî! Bila haveynê bavê te li te helal be lawo! Qela Zabilê bi rûmeta te ser bilind e! Berxê bavê mino, de ka xwîna wî zalimî bîne, çend niqut berde çavê xalê xwe û çavên van leşkerên reben, bila ronahî têkeve çavê me. Da em jî karibin rûyê te yê mubarek bibînin.

Ristem rahişt dilê Dêwê Spî û xwîn jê guvaşt û çend dilop niqutand çavê Kawûs. Çavê wî ji nişka ve biriqî û mîna rojê çirisî. Piştî xwînê berra çavên dîlên din jî da, hemîyan ronahî dît. Bişîrîn, rûyê wan şên bû. Digel Kawûs, Tûs û Gîw, Guherz û Ferîbûrz, Gurgîn û Behramê Hêç jî ji zîndanê derketin. Hemî bi hev re berê xwe dan qesra padîşahê Mazenderanê. Gava gihîştin wur, Kawûs hilkişîya ser textê ji diranên fil û taca wî jî da serê xwe.

Îraniyan li wur şox û şeng li dar xistin; dîlan girtin, mey vexwarin. Heft roj û heft şevan sitran gotin. Roja heyştan, pêlwan li hespan suwar bûn, rahiştin gurz û şûrên xwe, li nava bajarê Mazenderanê belav bûn. Kawûs ferman dabû, lewma hemî gelê Mazenderanê di bin şûr re derbas kirin. Xanî û zevî şewutandin û her cîhî wêran kirin. Werhasil dîwarek jî li piya nehiştin. Hetanî tarî ket erdê, şûrên xwe ji xwînê paqij nekirin. Êvarê, Keykawûs wan civand û wuha got:

-Sûcdaran cezayê xwe dîtin. Êdî bes e, xwîn merêjin. Lê belê yek ji we, suwarekî şîyar û zana, bila biçe koşka padîşahê Mazenderanê û bila wî ji xewa kûr hişyar bike û ew bitirsîne.

Pêlwanê ku navê wî Ferhad bû derket pêş, Kawûs nameya ku li ser qumaşê hevrişimî nivîsîbû da destê wî û ew şand. Di nameyê de wuha got:

“Ez ku Şahê Îranê me, dixwazim ji te re wuha bêjim: Tu fermanderê welatekî yî, lê mixabin bi saya dêw û pîrebokan

saziya xwe didomînî. Ger eql û mêjî bi te re hebe û dixwazî riya rast bibînî, dev ji textê Mazenderanê berde û were têkeve bin femandariya min, ji min re xizmetê bike. Her sal baca xwe bide. Ger tu bacê bidî, em zerarê nadin te û tu dê li ser textê xwe bî. Ya na, mîna Erjeng û Dêwê Spî tê di xwînê de bigevizî.”

Ferhad axê maç kir û rahişt nameyê, çindik da hespê khêl.

Hesp di nava dar û diriyan de, di çol û zeviyan de beziya û xwe gihand qesra paşê. Dergevan ew berda hundur. Ferhad bi kincên niwînerêkî çû, name da destê katib. Navê katibê wan Hûbît bû. Wî nameyê xwend. Xwend, lê belê her ku xwend qermûçekê eniya wî zêdetir bûn. Hûbît elama paşê pê xist ku Dêwê Spî hatiye kuştin. Çavê paşa tijî girî bû, dilê wî xeliya. “Roj diçe û şev tê, lê belê em ji Ristem nafilitin. Bûye bela û ketiye pêxîra me! Ew li serê dunê jî bûye bela.” Paşa nehişt Ferhad bizivire; ew sê roj li qesrê dîl girt. Bang li pêlewanan kir û ew civand. Ferman da ku xwe ji cengê re amade bikin. Hemî li ser serê Ferhad kom bûn. Yek ji wan bi destê Ferhad girt û hetanî jê hat, destê wî bi hêz şidand. Hindik ma hestiyê pêçiyên wî bişkêne. Destê Ferhad êşiya, lê belê wî qet li eniya xwe dananî. Roja çaran paşa bang li Ferhad kir, jê re got : “Here cem Şah, bêje şerab û ava deryayê dibe yek? Qey tu nizanî ku şer bi min re nabe? Çawa devê te digere, tu dibêjî were bibe xizmetkarê min? Qesra min jî ji ya te mezintir e, leşkerên min jî ji yên te pirtirin. Dêwên min berê xwe didin kîja welatî ew der xera dikin. Ne kevir dihêlin, ne mal û ne jî dar! Te nav û dengê Sence bihîstiyê? Du hezar Senceyên min hene. Ger ez defa hewarê lêxim, tu dê şaş bibî; tu dê heyv û masî ji hev nas nekî! Xwe hazir bike ji min re. Ez dê we ji xewa xefletê şîyar bikim. Hezar û du sed filên min yên cengê hene. Ez dê toza Îranê rakim ku hûn erd û ezman ji hev nas nekin.”

Ferhad vegeriya. Gotinên paşayê Mazenderanê yeko yeko ji Kawûs û Ristem re got. “Ew di nava ewran re difire.” Ristem gava gotinên wî bihîst hêrs bû, kêliya axifî agir ji deva bariya: “Ez dê gelê xwe ji vê bêrûmetiyê xelas bikim. Ez dê weke niwînerêkî herim Mazenderanê û şûrê xwe bikşînim. Bila fam bike ku em serbilind in. Divê ez nameyek bi rêk û pêk û tûj binivîsînim. Gava ez gehiştim cem wî paşayê qurre, ez dizanim jê re çi dibêjim. Ez dê wî bi axaftinên xwe dîn bikim.”

Nameya Ristemê Zal ya ku ji padîşahê Mazenderanê re nivîsî wuha bû:

“Ya padîşahê rêşaşkirî! Tu ji ola xwe derketî yî! Gotinên te vala ne. Serê xwe ji ramanên wuha paqij bike û were vir. Di qesr û qonaxên me de xizmetê bike. Ya na, fermana ku em ji te re dişînin bincîh bîne. Tu dê encex bi vî awayî canê xwe xelas bikî. Heke na, tu dê bibî sebebê wêrankirina Mazenderanê. Ez dê bajarê te, bi ser serê te de hilweşînim. Teyrê sîsarik li benda xwarina mêjiyê te ye!”

Ristem rahişt nameya xwe û derket rê. Gava gehişt nêzikî Mazenderanê, gurzê xwe bi zîn ve hilawist. Lê belê padîşahê Mazenderanê nûçe girtibû ku pêlewanek ketiye rê û tê. Padîşah rabû, çend şervanên bijarte bi leq wî ve şand. Dema Ristem çav bi wan suwariyên Mazenderanê ket, dest avêt darek li qeraxa rê û ew ji kok ve rakir, danî ser milê xwe. Leşkerên Mazenderanê li vê yekê şaş man. Heta wê rojê kesekî wuha bi hêz û cengawer nedîtibûn. Çokên wan sist bûn. Ristem ew dar bi ser wan ve avêt. Suwarî di bin de pelixîn û ruh dan. Pêlewanekî din derket pêşiya wî. Bi destên wî girt û mîna ku yê Ferhad şidandibû, wulo yê Ristem jî şidand, hêza wî ceriband. Lê belê kurê Zal bi pêçiyên wî girt û bi ser hev de heland. Madê pêlewan zer bû û ew ji ser hespê ve hat xwarê. Damarên destê wî qetiyên,

qevdika destê wî werimî. Pêlwanên din ji Ristemê Zal tirsîyan, nûçe gihîşt Padîşah, gotin hal û mesele ev. Wê demê bi navê Kelaxwur pêlwanekî Mazenderanî hebû. Ji bilî şer û pevçûnê ji tiştêkî fam nedikir. Pilingekî har bû. Padîşah bang li wî kir û jê re got “ here li leq wî niwînerê Keykawûs ve, hunerên nuh şanî wî bide. Bila zanibe ku mêr û şêrê me jî hene.”

Kelaxwur nefesek kûr kişand, fişîn pê ket û madê xwe tirs kir, di bin awûrên tûj de çavê xwe bir û anî, spîçka çavê wî birbisî. Li dorhêla xwe nihêrî, xwe dîno mîno kir û çû pêşiya Ristem. Her du li hember hev sekinîn. Wî pêşî pencên xwe avêt ser Ristem. Lê belê Ristem bi lepên wî girt, Kelaxwur jî lepê xwe lê şidand. Destê Ristem mor bû û êşiya, lê qet deng dernexist û di rûyê xwe de eşkere nekir, diranên xwe da ser hev û qirçand. Dor hat ser Ristem. Heta tê de hêz hebû destê Kelaxwur guvaşt, ew gav neynokên wî mîna pelên darên payizê weşiyar. Kelaxwur bi dilekî şikestî veşeriyar cem Padîşah, jê re wuha got: “Ez çi ji te veşêrim jî, ji Xwedê nayê veşartin. Tu birînên destê min dibînî. A baş ew e ku, bi zarekî şêrîn pê re biaxife. Saadetê neguherîne bi felaketê! Em nikarin pê. Ger tu bacê bidî Îraniyan, ev ji me re çêtir e. Em dê ji nava gel zêran bicivînin û baca wan bidin. Ev ji kuştin û qetl û qîtalê ne baştir e?”

Hêja gotin di devê wî de, Ristem ket hundur, weke filekî debdebe qelafetê wî odê tijî kir. Padîşah hûr hûr lê nihêrî, ji serî heta pê awur lê gerand. Bi balkêş li mil û sînga wî nihêrî û wuha got:

-Ristemê ku bi nav û deng e,
Lê gelekî jî leheng e,
Bêhna wî jî pir teng e,
Ala wî sê reng e,

Di cengê de zana û çeleng e, ew tu yî, an na?

Ristem:

-Tu eyb nakî? Ez li ku û Ristemê Zal li ku?

Padîşah:

-Mêrxasê bi ruşt,

Yê ku Dêwê Spî kuşt,

Ew egîdê gelekî bi rewuşt, ne tu yî?

-Naxêr! Ez ne kolê wî me jî? Nikarim avê jî li destê wî bikim! Xwedê ji te razî, rebenekî mîna min niwîner û pêlwanê miletê Îranî Ristemê kurê Zal qet dişibin hev? Ez li ku, ew li ku! Ew gava dikeve cengê mîna çiyayekî ye, lê ez? Nikarim gurzê wî jî ji erdê rakim. Ew çiya diguherîne deryayê û deryayê jî dike çiya. Gava dikeve şer, ji her cîhî qêrîn û nalîn tê. Ne dêw, ne fîl û ne jî şêr pê kare. Ew nabe niwîner. Lê belê ez dergevanê wî me. Bi min re name şandiye ji we re. Va ye wuha dibêje: Ya Padîşahê Mazenderanê! Heke piça mêjî di serê te de hebe, dev ji tovê neyariyê berde, bes biçêne. Bi xerez û buxdê, we gelek tişt anî serê pêlwanên Îranî. Lê belê ew çax we hêja nav û dengê Ristem nebihîstibû. Ger Şah destûr bide û ez li hember we derêm, yek mirovekî jî ji we sax nahêlim. Ez dê we hemiyan di bin şûr re derbas bikim. Va ye name bi min re ye û wuha dibêje. De ji we re û baş bi xweynin.

Padîşah li aliyekî li axaftina wî û li alî din jî bi naveroka nameyê şaş ma. Hinekî hêrs bû:

-Tu çima wuha eletewş û bi kîn û xerez diaxifi? Çi hewceyî fesadiyê ye? Tu here jê re bêje, paşayê Mazenderanê dibêje ku, çawa pêlwan û fermanarê Zabilistanê tu yî, herwuha padîşahê vî welatî jî ez im. Di bin min de jî textê zêrîn û li serê min taca pedersahiyê heye. Ez jî xweyêl û xêbet im, nayê ber piyê te. Kûr bifikire û baş hişê xwe bide serê xwe; tac

û textê mezinan nexwaze. Bona vê yekê wê serê te têkeve belayê. Ya tê berê dizgîna hespê xwe bi şûn de vegeînî, an na, rima mina poztûj dê dawîya jiyana te bîne! Tê zanîn ku tu bûyî hêsîrê xwestekê xwe yê kambax. Here jê re wuha bêje: Ya pêlewanê hêja! Heta niha Kawûs çi daye te û çi menfîeta wî gihîştiye te gelo? Ew çi dide te, ez dê sed qat zêdetir bidim te. Ez dê te bikim serfermandarê xwe û te di zîv û zêran de xenê bikim!...

Ristem tutîşt negot, devê xwe jî venekir, lê belê di nava xwe de hêrs bû û tijî bû. Bîstkê bi şûn de, Padîşah kincek xweşik û hespekî Erebi anî bona “Niwîner” ji Ristem re bibe. Lê belê Ristem ne kinc û ne jî hesp qebûl kir. Bi hêrs ji ber textê wî rabû piya û xwe ji wur dûr kir. Bang kir:

-Ya Paşayê bêfîkr û bêraman! Tê zanîn ku bextê te reş bûye. Pêdiviya Ristem ne bi xezîna te û ne jî bi zengînîya te heye. Ew paşayê welatê Nîvrojê, kurê Zalê Zêrîn e. Kesekî mîna wî xweşmêr nehatiye dune. Carek din qala wî meke! Navê wî bi devê te nakeve. Ya na, ger tu pir li dijî wî biaxifî, ez dê zimanê te jêkim.

Paşa gelekî kahirî, di cîh de enirî. Ji celladê kêleka xwe re got:

-Lez bike, zûka vî niwînerê beradayî dîl bigre û sitûyê wî bişkênê!

Ew gav Ristem û Padîşah li jor bûn, celladê qesrê bi destê Ristem girt, xwest wî ji jor bîne xwarê. Lê belê Ristem bi destê wî girt û ew kişand jor, cem xwe û dû re bi piyekî xwe pêl ranê wî kir. Bi destekî jî bi ranê din girt û kaş kir, cellad kir du şeq. Sosretek wuha qet nehatibû dîtin. Qêrînek li nava serayê belav bû:

“Hey cahilno! Hûn nizanin ez kî me! Fermandarê Zabilê, lehengê Îranê Ristemê Zal ez bi xwe me. Ger Kawûs destûr bide em dê bi artêşa xwe werin vir û hev û din li qeynter û mîzanê bixin. Ka Xwedê dide kî!”

Çavê wî bûbûn du fîncanê tijî xwîn. Bi vî halî ji qesrê derket. Vegeriya welêt, bi xwêdana rê çû cem Şah. Dîtin û ramanên xwe, bihîstin û nirxandinên xwe ji serî hetanî binî jê re got. Wuha bi ser ve kir:

“Metirse! Bila xetere ji te re çênebin. Xwe ji şerê dêwan re amade bike. Ne padîşahê wan ne jî pêlewanên wan li pêş çavê min ne heba dendikê ne jî! Ev gurz besî wan e. Xwesteka dilê te wê were cîh.”

Ji alî din ve padîşahê Mazenderanê jî dest bi amadehiya cengê kiribû. Artêşa xwe ji nav bajêr deranî, çadirê li deştê vegirt. Çol û pesar, çiya û newal bi leşkeran dagirt. Derzî li erdê nediket. Keykawûs nûçe şand ji Ristem re got, kembera zêr bide pişta xwe. Ji Tûs û Guhderz, ji Geşwat û Gîw û Gurgîn re jî nûçe şand got werin, roja cengê ye. Rim û mertalan, gurz û tîran amade kirin, sîngên konên artêşê li çola Mazenderanê çikandin. Di ordiya Îranê de, li alî milê rastê Tûsê lawê Newzer, li alî çepê Guhderz û Geşwat hebûn. Keykawûs di navendê de cîh girt. Leşker li dorhêla wî sef bi sef civiyan. Û li pêşiyê jî pêlewanê rojê giran Ristemê Zal ala xwe kişand.

Mêrxasan li hev nihêrî, kîn û xerez ji hev kişandin, çav di çavan de sor bûn, awur di awuran de tûj bûn. Gava cengê destpêkir, pêlewanek ji nav Mazenderaniyan derket pêş bi navê Guya. Pêşî êriş anî ser Kawûs. Çirûsk ji şûrê wî dibariya. Zerxê wî dibiriqî. Nav di xwe dida: “Ez Guya me, pêlewanê ku wê li ber min rabe, hêja ji diya xwe çênebûye. Kî dikare avê bike toz, ew bila derê pêş!”

Kesek ji Îraniyan bersiv neda. Pêlewanê Îranî tirsîyan, xwîn ji canê wan kişîya. Kawûs ev rewş dît, bang kir:

“Çi bû ji we? Qudûm di çokên we de nema, dilê we sekinî, xwîna we çikiya. Bila bizav were we, an na ûrt û ûcaxê bavê min wê ji dunê rabe. Çi ji we hat?”

Dîsa jî deng ji kesekî derneket. Hemiyan serî tewand, bûn kevirên goristenê wusa bêhis û bêçip. Ew çax Ristem serî bilind kir. Rima biriqokî danî ser milê xwe û dest avêt dizgîna hespê. Li Kawûs nihêrî û got: “Ger destûr hebe, ez dê li hember vî mendebûrî rabim. Sînga xwe bikutim sînga wî.” Kawûs bişîrî ew gav û wuha lê vegerand: “Jixwe ev kar cardin li ser pişta te ma. Bila Xwedanê şev û rojan hevalê te be û dêw û pîrebok jî nêçîr bin ji te re.” Neviyê Sam hema gema Rexş sist kir û hejand, tozê bi ser serê xwe xist. Dema gihîşt meydana cengê, li hember Guya sekinî û wuha got: “Kesê bêesl û bêurt tu yî? Wextê cezayê te hat. Diya te ya rebena belengaz, bila were û li ser meytê te bigrî!”

Guya di bin tan û niça Ristem de nema:

“Bi rastî, ya kezebperitî wê diya te be. Zerx kumzerxê te jî wê li ser laşê te bigrî he neviyê teyr û turûdan!”

Ristem nema karibû xwe bigre, kişîya pêş. Guya ji zerp û hêrsa wî tirsîya, dizgîna hespê xwe li ba xist, çavê wî ket revê. Ristem da dû û mîna gurrîna ewran deng derxist. Ji paş ve gihîşt wî û rimê li nava pişta wî xist. Serê rimê li texma movik û bijkoşkên zerx ketibû helqeyan, ew ji hev belav kiribû. Rim di sînga Guya de avêt, xwîn ji deva rijîya. Ristem ew bi serê rimê ve rakir hewa û ji ser pişta hespê anî xwarê. Dêwê Guya di nava axê de gevîzî û perpitî, hetanî can da. Pêlewanê Mazenderanî bi vê yekê ecêbmayî bûn. Femandarê wan dît ku rewş xerab e. Got “çok biçikînin, bila besta we were.”

Pêlewanan cesaret girt û livîyan. Artêş hemî meşîya navenda cengê. Yê Îranî jî sist nebûn. Bêhna mirinê dîsa hat. Peyayan pêl zikê hev û din kirin, hin ji wan eçiqîn, hin ji wan di gola xwînê de fetisîn. Hewa reng guhert, bû weke rengê çemê Nîlê. Şûr û rim, mîna tîrêjên birûskê, di bin dengê def û boriyan de diçirîsîn û şewq ji wan diçû. Al hilkişîyan, li ber bayê hilma pêlewanan pêl dan. Gotin Sefyan e an Deccal e hatiye ser rûyê erdê. Roj çima ji ezmanê heftan hatiye yê yekemîn? Rûyê erdê bû mîna deryaya qetranê ku pêlên wê ji xencer û rim û gurzan pêk hatibû. Gurra gurra ewran dihat, roj di tarîya nava vê teqanê de xeniqî bû. Hespên cisne ku piyê wan ji bayê bû, dişîbiyan keştiyên nava vê bahrê. Fire fira pozê wan weke xuşe xuşa avê bû û kefa dev û pozê wan jî mîna kefîka ser deryayê bû. Serî digindirîn, sîng û ber wesle wesle dibûn. Ristemê Zal di nava cendekan û nalîna birîndaran de, bi şûrê ruhsitên rê ji xwe re vedikir. Her carekî ku şûr dihejand, ji nav dêwan qêrîn û hawar bilind dibû. Bi her derbeyek şûr, deh serî digindirîn. Bi şiddeta gurzê wî dilê ezman parçe parçe dibû.

Ev ceng heftiyek domiya. Roja heyştan, Kawûs, kolosê malbata Keyanî ji serê xwe danî, berê xwe da rojê, giriya û dua kir. Zare zara wî li deşt û newalan olan da. Piştî rûyê xwe li ser axê gerand û çengek ax bi ser çavê xwe de kir. “Ya xwediyê vê ax û avê!” got, “tu me li hember van bêbavê dêwan rûş mekî!” Piştî dîsa kolos da serê xwe, teylesan girêda û veşîya nav leşkerên xwe. Di bin dengên têkel de artêş keliya û ji cîh liviya. Padîşahê wan bang li Tûs û Guhderz, Gîw û Zenge û Gurgîn kir, got “Lawo, ez di bextê namûsa we de me! Hûn fil û defan li pey artêşê bînin. Ew gav alek li ser milê Guraze hebû ku heyşt gaz bû. Ferhad û Xerat, Berzîn û Behramê Hêç di tevgerê xweş de bûn. Ristem, berê xwe dabû navenda artêşa

Mazenderanê, her diçû. Êla wan diterişand. Guhderz û Geşwad jî zor didan alî rastê. Heçî Gîw jêhatî bû, mîna gurê dev bi xwîn bû.

Ji tarîbana şevê, hetanî roj avêt û cardin çû ava xwîn herikî. Ne merhamet, ne dilgermî, ne jî mirovahî dihat bîra kesekî. Cendek li navenda cengê bûbûn kom û pirtiyên mêjîyê wan bi giyayê ve zeliqî bûn. Ji nişka ve, rûyê rojê jî hat girtin. Ristem, digel hevalên xwe hesp ajot ser Padîşahê Mazenderanê. Padîşah jî ew dît, lê belê ji cîh neliviya û nelibitî. Bi kîn û xerez û rik wulo rawesta. Dêwê wî jî ew gav êrîş anîn ser Ristem. Padîşah qêriya: “Lêxin lawo, sekin nîn e! Ji bilî cengaweriyê tişteke me xelas nake!” Bi vî dengî re, hemî dêwan bi carekê re şûr kişandin û li Îraniyan xistin. Her du artêş, mîna şeh û por li nav hev û din ketin, di hev re derbas bûn. Suwarê Rexşê Belek bi gurzê kalanî dixebitî, tédikoşiya. Laşê filan li erdê diciviya, xortuma wan weke gijika pîrebokan li nav hev û din diqelibîn. Kurê Zal êrîş bir ser Padîşah, lê belê ew ji rima Ristem bizdiya, çokên wî lerizîn. Ristem weke şêr gurmijî û rimê li nava qolincê wî xist. Zerx qul bû, pozê rimê di movika piştê de qûç bû. Lê belê sêr li ser wî hebû. Ew bi xwe jî sêrbazekî pîrebokan bû, lewma ew gav laşê wî guherî, hişk bû, bû zinarekî giran. Şûr tê de neçû. Ristem heyirî ma, xwîna wî ji vê sosreta giran cemidî, mêjîyê wî sekinî. Nema karibû tişteke bike. Di temenê xwe de tişteke wuha nedîtibû. Bê çare ma, zîvirî û paş ve çû. Rimê da ser milê xwe, hat cem Keykawûs.

Şah:

-Tu çima wuha dereng mayî? Çi bû, çi qewumî?

Ristem:

-Min keys li Padîşahê wan anî, rimê di piştê wî de çikand. Ez li benda ketina wî bûm. Lê neket. Seba ew bi sêr bû, canê wî

hişk bû û guherî, li ber çavê min bû zinar. Min çikir, bê feyde! Ew ji nava zinar derneket. Niha ez dixwazim wî bînim cem te. Dibe ku li cem te sêra wî xera bibe û dîsa biguhere û bibe mirov.

Şah ferman da, fermana padîşahan herdem bi xof û tirs û saw e. Pêlwan hemî li ber konê wî civîyan û rêz girtin. “Herin wî zinarî ji min re bînin!”

Hemî çûn, rahiştin zinarê bi sêr, lê belê gelekî giran bû, ji cîh nelibitî. Bang li Ristem kirin. Ew çû, mîna rake gurzê xwe zinar bilind kir û li ser piştê xwe danî. Meşiya, bi meşa wî re pêlwanê Îranî dan dî û li ser serê wî li çepikan xistin, zêr û zîv reşandin. Ristem ew anî, avêt ber textê Keykawûs. Kawûs ew gav li derve bû. Ristem bang li kevir kir: “Ya Paşayê Mazenderanê! Ji nava vî ta’î bi hêsanî û xweşkahi derê der. Ya na, ez dê bi şûrê xwe yê tûj û bivirê kevir te ji hev parçe parçe bikim.” Padîşahê Mazenderanê ev deng bihîst, kevirê mezin terikî û vebû, ew ji nav derket. Kumzerxê qul hêja li sera bû. Lê belê ew gav bû ewr. Ristem bi telpa ewr girt û anî cem Şah. “Va ye min ew anî. Ewul kevir bû, niha jî guherî telpek ewr.” Kawûs lê nihêrî, Padîşah guherî, ket şikleke din: Mirovekî pîs, nelihevhatî û kirêt. Bejna wî dirêj, rûyê wî bi zuxruk bû. Ser û sitûyê wî, mîna yê mar bû. Wê kêliyê êş û elema cenga Mazenderanê hat bîra Keykawûs. Ji Ristem re got serê wî bipekîne, bila bicehime. Ristem bi riha wî girt û ew derxist derve. Li pêş çavê gel ew cêtî cêtî ji hev hûr kir.

Keykawûs, Ristem anî cem xwe û jê re wuha got:

-Te mêranî û cengawerîya xwe nişan da. Bi saya te, ez gihîştim text û paytextê xwe. Heta dunya ava be, tu her hebî!

Ristem nefsbîçûk axiff:

-Ya Şahê şêrîn! Li dunê, her mirovek bi kêrî tişteki tê. Ev kar û xizmeta ku min kir, ne ya min e, ya Êlad e. Bi saya Êlad min cîhê zîndanê hîn kir. Wî rê nîşan da. Min soz dabû wî, ger ez we xelas bikim, ez dê wî bikim paşayê Mazenderanê. Wî bawerî bi min anî. Niha ew li benda min û bincîhanîna sozê min e. Ger tu niha mohra Mazenderanê teslîmî wî bikî, çêtir e.

Keykawûs mohr û textê Mazenderanê teslîmî Êlad kir û tevî pêlwan û leşkerên Îranî berê xwe da welêt.

9.

Keykawûs vegeriya Îranê. Jin û mêr, zarok û pîr hemîkes li wî û pêlwanan civîyan. Bajarê paytextê seranser ji gul û sosin û beybûnan xemilandî bû. Dengê ney û rûdê belav dibû. Dengbêjan pêçî xistibûn guhên xwe û sewta wan dengvedida li nav qesr û qonaxan. Şah çû li ser textê xwe rûnişt û Ristem jî seba serpêlwanê Îranê bû, li rex wî cîh girt. Devê gencîneyê vekirin û diyariyan li gel belav kirin.

Kawûs qatek kincê xweşik û nexşkirî, textekî ji firûze, tacek padîşahan ya bi zîv û zêr xemilandî, balgîfek ji zêr honandî, bazinek fireh û bi xişxişk, gerdenîyek, sed koleyên kemberzêrîn, sed cariyeyên porê wan ji miskê, sed hespên zînzêrîn, sed qantirên gemzêrîn, sed kasikên ji zêr, sitekanek ji aqûd û tijî misk, sitekanek ji firûze û tijî ava gulan ji Ristemê Zal re diyarî kir. Dû re hubr jê re anî. Di nava wê hubrê de misk û mey û ember hebû. Kawûs got: “Here bila riya te vekirî be, welatê Nîvrojê li te pîroz be! Serok û rêberê Îranê bila herdem bi te peznê xwe bidin. Dilê te bi şifqet be!”

Ristem meşiya, çû text maç kir. Li Rexşê Belek suwar bû, berê xwe da malê. Dema ji bajêr derket dengê defan hetanî ezman diçû.

Ristem vegeriya welatê xwe, welatê Nîvrojê, cîhê bav û kalan, Qela Zabilê, qerargeha Zalê Zêrîn. Şah, Tûsê Newzer kir fermandarê artêşê û rêveberiya Îsfahanê jî xist destê Guhderz.

Sal buhurî, dem guherî. Padîşahê Hamawêranê, bi xap û bi kemîn Kawûs ji serayê revand. Keykawûs bi ecêbek giran wunda bû. Gel şaş ma. Rêveberî û hukumdarîya Îranê sist bû, dewlet bê serok ma. Piştî vê yekê mîrekên li sînorê Îranê çav berdan welat. Kîn û xerez cardin bijkuvîn. Efrasîyabê Bavpêşeng leşker civand û li tuxub bincîh kir. Gel ket xeterê, tirs li her derî belav bû: “Şîyar bin, êrîşa Tûraniyan li rê ye! Wê werin, tola xwe bistînin!”

Lê belê nehatin, ew girseya leşkeran berê xwe da welatê Eraban. Ceng li dar ket; artêşa Tirkan sê meh di welatê Ereban de ma bi şer û pevçûn. Gelek leşker û pêlwan hatin kuştin, di encamê de Ereban li ber Tûraniyan şikîyan û têkçûn. Efrasîyab, berê hespê xwe cardin da tuxubê Îranê. Li ser vê bûyerê, zana û porspîyên Îranê li hev civîyan, lijneyek çêkirin, tevî nameyekê şandin cem Ristemê Zal.

Ristem rabû xwe girêda, hacetên herbê hilanî, nûçe şand çar aliyên dunê, ji dost û alîgirên re. Ji Zabil û Kabîlê û ji Hindê xweşmêr û pêlwan anî. Niwînerêk jîr û çavvekirî li pêş şand ji Hamawêranê, bona ku ew Kawûs di zîndanê de bibîne. Herwuha niwînerêk jî tev li nameyekê şand ji Padîşahê Hamawêranê re û jê re wuha got:

“Tiştên ku te kirine, tofana ku te bi ser gelê Îranê ve aniye, şîrheramiya te nîşan dide. Te bi dek û dolaban Keykawûs dîl girt. Ev ne mêranî ye, cahilî ye, ji xwe fedî bike. Şer û ceng bi

merdî û mêranî divê. Ger tu bixwazî ji penceyên min bifilitî, zûka Kawûs azad berde! Ez gava biryara cengê didim, şûrê min tîmsehê binê bahrê jî dişewutîne. Ez bi navê Hurmuz, bi roj û heyvê sond dixwum bi sonda tamam, ez dê heyfa Kawûs û welatê Îranê ji te bistînim. Ger tu ji min bawer nakî, ji zana û giregirên xwe bipirse, ew ê bêjin te nav û dengê min. Bila cengawerên Mazenderanê ji te re bêjin min çi anî serê Poladê Gundî, Erjeng û Dêwê Spî?”

Bersiv zûka hat ji Hamawêranê; padîşah wuha digot:

“Çavê Kawûs êdî deştê nabîne. Tu kengê dixwazî were! Suwariyên min dizgîn di dest de, li benda we ne. Piştî ku tu dixwazî bi piyê xwe têkevî dafikê, qey ben û qeyd tune ji te re? Di zîndanên me de cîh gelek e.”

Ristemê Zal piştî van gotinan bihîst, wuha sond xwar:

“Ez bi mohr û gustîla Şahê Îranê, nanê Qela Zabilê kim, ez dê welatê Hamawêranê ji destê yekî mîna te zalim û bêbext xelas bikim! Ez dê te li meydana herbê, mîna çivîka li şîşê velorînim!”

Piştî ferman da, leşker û pêlewanan kincê cengê li xwe kirin, hesp deranîn ji tewlê, defa cengê lêxist. Pêlawan û lehengê Îranî bi hespan çûn heta qeraxa deryayê. Li wur, li keştî û keleşkan suwar bûn. Dema li wî aliyê qeraxa deryayê pê danîn ser axê, Ristem ji wan re axifî:

“Hevalno! Leşkerên min yê pîroz! Bi rîman êrîş bikin û nefesa wan biçikînin. Ez bê sebr im; dixwazim zûka derêm meydana cengê!”

Qamçî li ranê Rexş xist, hespê wî rabû ser her du lingên pêş û hîrîya. Suwarê ketin nava çoşeke bêhempa. Li rasta cengê gelek tîr û rim civîyan weke zeviya qamîşan. Ristem ji wan netirsiya, lewma hesp ajot navenda wan. Leşkerên Hamawêranî

kêliya li bejn û bala wî û li gurzê destê wî nihêrîn, ji tirs û sawa wî qolincî bûn. Qefesa sînga wan ji dilê wan re teng hat. Ew gav terq li artêşa wan ket, ji hev belav bûn û revîyan. Padîşahê wan nihêrî ku rewş xerab e, bang li du leşkeran kir; yek ji wan şand welatê Misrê, yê din jî şand Berberistanê. Di nameya ku dabû destê wan niwîneran de wuha nivîsî:

“Ez di tengasiyê de me. Em ji berê û paşê de birayên hev in. Welatên me, ji hev û din ne dûr in. Lewma jî em mîna yek dewêlek tîne hesêb. Di rojên bextewarî û xweşiyê de, di felaket û xerabiyê de, dilê me bi hev re lê dikeve. Ger hûn alîkariya min bikin, ez dê li dijî Ristemê Zalê cengê bikim. Niha ew ketiye axa welatê min. Ger ez xwe xelas nekim, sibehê ew dê bigihîje tuxubê we jî. Ew çax, ev agir wê we jî bişewutîne.”

Padîşahê her du dewletan nesekinîn û di hewariya Padîşahê Hamawêranê de hatin. Çiya bi çiya, newal bi newal, çol û pesar, deşt û zozan hemî bi simê hespên xwe dewusandin û bînpê kirin. Kevir û zinar gêndir bûn, nebat şikestin û pelixîn, kêzik û kurmik li bin dest û piyan çûn. Toza nalê wan mijê çêkir. Ristem ew mij dît, ket xeterê. Ji Keykawûsê dîl re nameyek din şand, wuha got:

“Padîşahê sê welatan li ser serê min civîyan, hêzên xwe kirin yek. Ez natirsim ji cengê, lê belê fikara min ew e ku ev ceng zerarê bigihîne te. Pêşyan gotiye: Ji xeraban xerabî çê dibe! Ger tu nexwazî, ez cengê nakim. Min textê Berberistan û Hamawêranê navê.”

Keykawûs bersiv ji zîndanê şand:

“Dev ji min berde, li min nenihêre. Ma dunya hemî ji bona min ava bûye? Jixwe çerxa felekê ji mêj ve ye wuha ye. Jehrî bê hunguv, hezkirin jî bê dijîtî nîn e. Tu gema hespê xwe ye

pirçbelek serbest berde û guhên wî bi hesinê serê rima xwe bixwûrîne û miz bide!”

Dilê Ristem ket cîh; destûr girt. Êdî firîqet bû, dizgîna Rexş ber bi navenda cengê zîvirand. Gava gihîşt cîhê mirin û xwînretinê, bang li wan kir: Kî di nava xwe de ji xwe razî ye û mêrxas e, li hember min derînin, bila serî rake. Îroj Hurmuz ya wê bide min, ya jî wê bide we!”

Deng ji kevir dihat, lê belê ji wan nedihat. Çûçik serî hilnanî. Bêdengiyek aram bersiva wî da. Heta roj tîrêjên xwe di pişt ava deryayê de veşart, ev bêdengî domiya. Bû şev; tarî dîsa rijiya ser av û axê. Ristem paş de hat, cîhê xwe bin kon. Ew şev têr raza û xwe rihet kir. Dotira rojê bi serê pozê tavê re pêlewaniyê xwe yê biyarte xist rêzê û cardin xwe berdan cîhê cengê. Dît ku her sê padîşah jî li wur amade ne; tevî artêşa xwe li benda wî ne. Kurê Zal, ew gav li ser milê xwe li ba ket, li pêlewaniyê xwe nihêrî û bi sewtek cesûr bang kir:

“Gelî heval û hogiran! Çavê xwe vekin! Ji bilî dizgîn û damûska hespê xwe û hesinê serê rimê, li tişteki nenihêrin. Dijmin bi sedan, an jî bi hezaran be, ji me re ferq nake. Şika min nîn e ku em dê biserkevin. Metirsîn, ez bi we re me!”

Ji Berberistanê sed û şêst filên hêç anîbûn. Sed fil jî yê Hamawêranê hebûn. Artêşa Misrê li rex wan cîh girtibû. Hîre hîra hespan, xurmîna dengê fil û dêwan bû. Çiyayê Elburzê zerx li xwe kiribû! Rûyê erdê guherîbû hesin. Bi halanên mêrxasan çiya dinaliyan, dil û cegerên şêran diperitî. Teyrên berate bêhna xwînê hilanî bûn, li ezmana basik vekiribûn, li benda laşê mirî bûn. Ewr ji vê rewşê ditirsiyan û ji hev belav-welav dibûn. Her du alî artêşên xwe bi tekûzî xistibûn rêzê. Guraze xwe da alî rastê û Zuwareyê şêr û dilejder jî alî çepê girt. Navend, mîna hercar cîhê Serpêlawan bû. Kemend bi terkiya

zîn ve hilawistibû. Belê ew, dîsa ew hatibû û fermana lêketina borîyê dabû. Rim li erdê çikandin, mîna darên devîyekî şên kirin. Agir ji pozê Rexş dibariya dîsa. Bi dengê borîyê re ceng destpêkir. Şingîn ji şûran çû, gurmîn ji gurzan. Mertal mîna baskên teyran geh fireh dibûn geh teng. Çend saet wuha bi germî buhurî. Bi şîta xwînê, meydan bû çemê Zemê. Bela ji ezman dibariya; hemî li ser hespan bûn. Mirina zer diket spîçka çavê kesên li erdê. Leşkerên her sê welatan kom kom reviyên. Ristem ew gav Rexş ajot ser Padîşahê Şamê. Û kemend avêt, piştî wî zeft kir. Gava kişand, zerxê piştî wî qetiya û benê kemendê di hestiyê movikên wî de rûnişt. Ristem ew ji ser zîn anî xwar û dest û piyên wî girêda. Padîşahê Berberistanê jî tevî çil zilamên xwe ket destê Guraze. Li alî din, Zuware jî weke şêrekî hêç û bêhawe xwe avêt ser Mulûkê Misrê; şûrê xwe yê ku li jehrîyê mijiyabû, avêt serê wî. Bedena wî kir du qet û li erdê raxist.

Padîşahê Hamawêranê ev rewşa xerab û têkçûyî dît. Ew gav, biryara xwe guhert. Li Ristem nihêrî ku çi bibîne! Bi şûrê xwe yê tûj qiyametê radike! Niwînerê şand cem kurê Zal, xwestina aşîtiyê pêşniyazî wî kir û sozek wuha da: “Ez dê Keykawûs azad berdim û ew bînim hetanî Hamawêranê. Ez dê çadir, gencîne, tac û text û cariyeyên kemberzêr jê re diyarî bikim.”

Padîşahê Hamawêranê ji eniya cengê vegeriya bajêr û bi şêwurmendên xwe re qise kir, Keykawûs serbest berda, ew anî cem xwe û pê re peyman çêkir, dev ji kursiyê pederşahiye jî berda, Kawûsê Keyanî xist dewsa xwe. Li gor vê peymanê, Ristemê Zal jî dest û piyên leşkerên dîl vekir û ew azad kir.

Keykawûs textekî ji aqûd û firûze amade kir, ew bi zîv û zêr xemiland, li ser piştî hespekî rehwan bincîh kir û Rûdabe li

ser suwar kir. Li sūkê gel jê re li çepikan xist û lîland: “Bijî! Tu her bijî diya şêrîn! Te tenê çok da erdê û kur anî! Lawê te rûmeta te ye. Tu bi wî gelekî bextewar û serfiraz be!”

Kawûs suwariyek mîna niwîner ji Kayserê Rûm re şand, jê re got: “Ji min re leşkerên jêhatî û wêrek, herwuha dunyadîfî û şervan bişîne. Ez dê wan bişînim welatê biyanî.”

Çend roj bi şûn de nameyek ji Ereban hat ji Kawûs re; tê de wuha nivîsî bû:

“Em hemî di bin fermana te de ne. Bi saya te em dikarin bi serbestî bijîn. Me bihîst ku Efrasîyab dixwaze textê Îranê bidestxîne. Xewna mirîşka birçî dibîne, lê garis dûrî wî ye! Rojekê li me û wan jî qewumî, me bi rim û şûran li hev û din xist, felekan ji hev re çêkir! Me ji wan kuşt, wan jî ji me.

Em bawer in ku pedersahîya te, her diçe bi hêz dibe û tu xurt dibî. Em dê alîkariya te bikin!”

Fesadî û gelaçî cardin destpêkiribû. Galgalên di derheqa Tûraniyan de her diçû zêde dibûn. Hin kesan digot, leşkerên wan bi dizî ketine tuxubê Îranê, hin jî digotin gelek çek kîrîne û xwe ji cengê re amade dikin. Bona vê yekê Kawûs name nivîsand ji Efrasîyab re:

“Fesadî û galgala di derheqa te de, êdî serê me werimand. Bes e! Tu derhal hemî hêzên xwe ji Îranê bikşîne. Tu çima çavê xwe berra welatê me didî? Ev çavbirçîtiya te wê bibe bela li serê te. Ji heddê xwe derneyê! Tu jî dizanî ku Îran ne bêxwedî ye. Piling çiqas bêhawe û hêç be jî, nikare xwe têxe nava pencên şêr! Tu ji malbatek Tirk î û te ala meznahiyê vekiriyê. Lê belê pêşiyên gotiye: çi tê serê quling ji qêrîna wî ye. Xwe neke quling. Divê tu êdî têkevî riya eql û zanyariyê. Ger welatê te wêran û kambax bibe, paşê poşmanî pere nake. Heke ez artêşa xwe têxim cengê, dunya wê li serê te bibe zîndan. Leşker û

pêlwanên me yên mêrxas, çek û pûsadên me gelek in. Wê serê te yê di nav ewran de, têxin bin axê!”

Name mohr kir, da destê niwîner û şand. Dema niwîner gihîşt qesra Efrasîyab, ew gav padîşahê Çînî jî li wur bû, li gor urf û adetan axê maç kir, peznê padîşah da û name teslîm kir. Eniya Efrasîyab bi xwendina nameyê re qermiçî, xêzên rûyê wî pirtir bûn û lêva wî jî miçiqî. Piştî madê wî reş, çavê wî jî sor bûn. Di ber xwe de wuha kir pile pil: “Kawûso! Ger Îran têra te bikirana, te çav bernedida Hamawêranê.” Qirçe qirça diranê wî diçû xanedanê Çîn, lê belê wî deng nedikir. “Tu jî dizanî ku, ez gava biryara cengê bidim, masiyê bin çeman jî ji tîrsa şûrê min dipijîn û bi ser avê dikevin. Ez amade me û ala şer hildidim. Ya şahê dilreş! Min artêşek ji bi gurz û rim, tîr û kevan, mertal û xenceran hazir kiriyê. Ez dê dersek wulo bidim te ku, tu dê êdî behsa Îranê jî nekî! Jixwe axa Îranê ya min e. Du sebeb bo vê yekê hene: Yek, ez ji malbata Tûrê kurê Ferîdûn im û dudo; min bi hêza van milê xwe axa Îranê ji dagirkeriya Ereban xelas kir.”

Di dîroka Keyaniyan de cara yekemîn bû ku leşkerên biyanî jî mîna alîkar vexwendî bûn Îranê. Şervanên Rûm bona êrîşek mezin li Îranê bûn, di nava sefên pêlwanan de cîh girtibûn. Kawûs vê carê rêça xwe guherî. Ji Berberistanê rabû, berê xwe da nav welatê Ereban. Ji wur êrîş kir û du sed hezar leşker derxist meydana şer. Ristemê Zal, li ser piştî caniyê belek ji navenda artêşa Îranê damûsk hejand û mîna berê, dizgîna hespê dîsa ber bi navenda koma leşkerên Tûranî ve sist kir. Xwe li nav wan xist ji hev terişand û belav kir. Bi her êrîşekê re, bi pozê rimê gelek pêlwan li erdê raxist û suwarî pengizand. Efrasîyabê Bavpêşeng çelengiya Ristem dît. Bi sê dengazî peya û suwariyên xwe kir:

“Egîten mino! Şêr û pilingên mino! Lawo, îroj roja cengê ye. Min bi destê xwe mîna bav we mezin kir ku hûn jî di rojek wuha de karibin dijminan di bin şûr re derbas bikin. Dem dema hêz û qewetê, roj roja namûsê ye! Nerevin, di ber xwe bidin, hetanî şer li dar be, serî pêl nekin. Cîhanê li serê Kawûs bikin tara bêjingê! Bila bibîne hêz û qeweta, çavsorî û hîkmeta Tirkên devbixwîn! Wan yek bi yek bikujin. Lê belê temeniya min li we, hûn hay ji Ristemê Zal, gurê sebatê devbixwîn hebin. Ger hûn wî nas nakin, ez dê nîşanên wî ji we re bêjim; ew şervanekî bi dest û pê, qelafetfil e. Di destê wî de gurzê kalê wî Sam heye ku di şiklê serê ga de ye. Zînê bin wî ji çermê piling e. Ala wî ala Kawa ye, hespê bin wî piştisor û belek e. Çav û birûyên wî reş in, lê belê por xelek e! Pir çalak û pir wêrek e. Heke we keys lê anî wî nekujin, bi zindî binin cem min. Hûn dikarin serê wî têxin kemendê. Pêlwanê ku ew ji min re bîne, ez dê gelek diyarî bibexşînim jê re. Û ez dê qîza xwe jî lê mar bikim.”

Bi dengê wî re pêlwanên Tirk êrîş kirin. Rimên wan ji alava êgir, şûrên wan ji brûskê bûn. Sîng di sîngê de, enî li eniyê, şûr li ser şûr şer kirin. Bîstkê wuha domandin, hin hatin kuştin, hin birîndar bûn û hin jî bêkeys ketin. Hesp li ser herî û teqana xwînê şemitîn. Di encamê de Îraniyan zora wan birin. Êrîşa Tirk şikiya. Efrasiyab, tev li leşker û pêlwanên xwe ji ber Ristem reviya. Ji bajarê Gûrê, berê xwe dan welatê Tûranê.

Bi rastî ev ceng, cengeke xweser bû û gelek taybetiyên xwe hebûn. Berî her tiştî, ev cengek navnetewî bû. Ji bilî Îranî û welatê Nîvrojê, Berberî, Hamawêranî, Rûm û Erebb û Misrî jî tê de cîh girtibûn. Şerekî girîng bû, lewma di encama şer de, Keykawûs xelatek gelek bi nirx û bêhempa bi sînga Ristemê Zal

ve kir. Belê, xelata pîroz ya “Pêlwanê Cîhanê” piştî vê bûyerê bû para Ristemê Zabilî.

10.

Kawûs qesrek mirêsdar li ser çiyayê Elburzê ji Pêlwanê Cîhanê re ava kir. Dêwên Mazenderanî ku berê hatibûn dîlgirtin, gelek av û ax û kevir bo avakirina qesrê li piştî xwe kirin û kişandin ser çiyê. Mîna koleyan xebitîn. Kevir û zinar hatin rewêrtin. Qesr bi qasî deh kemendan bilind kirin. Li rex wur, tewla hespan ava kirin. Nava tewlê bi kevir û hesin û bizmaran, bi rêk û pêk çêkirin. Deve û welaq jî li wur xwedî kirin. Cîhekî fireh, eywanek gelekî mezin, ji bona şevên dilşahiyê, vexwarin, reqş û şox û şengê, di navenda koşkê de cihê kirin. Bi taybetî, kevirên xweşik ji Yemenê anîn û bona perwerdeyî û xwendinê kumbetek lêkirin. Du ode jî, bona cebilxanê pêk anîn û derîyekî hesinî li ber xistin.

Rojek ji rojan Ristemê Zal Pêlwanê Cîhanê Li qesra xwe ya nuh rûnişt. Dilê wî yê bi kovan, birçiyê hezkirinê, belengazê eşqê bûbû. Mîna tişteki kêr, leystikokek di canê wî de dileyist. Aramiya ruhê wî wunda bû. Di qesrê de eywanek bi navê Navend hebû, rabû, gazî qewraşan kir, ew der xemilandin. Bang li hevalên xwe kir. Tûs û Guherdz, Geşwat û Behramê Hêç, Gîw û Gurgîn, Zengeyê Şaveran û Gustehem, Xerat û Berzîn û Guraze li dora xwe civand. Got “Hevalno, hogirno! Ma jiyan bi tenê şer û ceng e. Qey ne bese lo! Em ji bêhna xwînê beccîn û kerixîn. Ka bêhna şevê û şerabê çewa ye? Ka em hinekî jî bi leystika bav û kalan bi Guy û Çevgenê bileyzin lo!”

Meygeran mey gerand, pêlewanên Zabilê û Îranê vexwarin û stran gotin, pêkenokan bi lêv kirin, kenyan û rojên derbasbûyî, rojên kambax ji bîr kirin. Li kêfa xwe nihêrîn. Şevbêrkên xwe şên kirin. Demekê wuha bi kêf û dîlan buhurandin.

Rojekê dîsa wuha serxweş û sermest bûbûn, Gîw di cîhê xwe de qirçilî, xwest tan li Ristem bide û wî biqehirîne. (Jixwe ji bilî wî kesek nikarîbû henekan bi Ristem bike. Seba ku ew zavê Zal bû, xuşka Ristem li cem wî bû.) Gîw:

-Ya Pêlewanê Cîhanê! Tu dibêjî mêr di ser pozê min re tune û kesek nikare di ber siya min re here, nêçîrvanê herî baş im. Madem wulo ye, rabe em herin têkevin zevî û baxçeyên Efrasîyab, zozanên Tûraniyan biçêrînin û tê de seyda pezkûviyan bikin. Ger tu mêrekî jêhatî bî, rabe, em biçin, rûyê roja bi şewq, bi toza ber piyên hespê xwe û bi baskên başokan serxêlî bikin. Rabe em herin şêran bi şûr bikujin, gakûviyan bi kemendê bigrin, bi çatkêşan maran bikujin, bila başok jî ji me re çivîkên semanek bigrin.

Ristem bişirî û li zavê xwe nihêrî, bi dengê bilind:

-Lo helal be ji te re! Te ev gotin ji ku anî? Tu her hebî! Ev gotina te bi serê xwe ye û gelek li xweşa min çû.

Gîw:

-Mebesta min ev e ku, gava zarokên me mezin bibin, da sêrpêhatiyek me hebe ku em ji wan re bêjin. Divê em sibehê bi berbangê re li pey xezal û pezkûviyan bibezin. Li vegeê, em dê şeraba xurmê bi ser goştê pezkêviyan de biniqutînin. Ristemo, ma tu nizanî! Gava goştê pezkûvî li mîrata şerabê dimije çiqas xweş e! De bixwe, heta zikê te pê direpise!

Pêlewanan jî deng nekîr, li xweşa wan jî çûbû. Wan jî serenc dixwest.

Dotira rojê, berî berbangê şiyar bûn û kincên seydê li xwe kirin. Lê belê xencer û şûr, tîr û kevan, kemend û mertal û gurzan jî bi xwe re hilanîn. Berê xwe dan çemê Şehdê. Li rê lerizîn, geh hesp ajotin, geh bi loqê çûn. Ji tuxub buhurîn, xwe gihandin axa Tûranistanê, cîhê seyda Efrasîyab. Ji aliyekî şîre şîra ava Şehdê, ji aliyekî jî dengê teyran ji ser çiyayekî bilind dihat. Li aliyekî wan bajarê Serhasê bû, li pêşiya wan jî deştek gelekî fireh hebû, pezkûvî û ask tê de çindik didan. Şêr çav bi wan ketin û reviyar ji lanên xwe. Kêliya wan dest bi seydê kir, teyrên berate ji bin ewran derketin û xwe dan ber rojê. Bi nukulên khêrî êrîşî laşên rawur û heywanên mirî kirin. Başok û baz ji meytê kewan pir hez dikirin. Pencên qertelan di xwînê de gemirîn.

Ristem bi şêr û guran re şer kir, berra pey gakûviyan da. Pezkûvî û xezal ji kemenda wî xelas nebûn. Dilê şêran ji şûrê xwe re kir kewdan. Ew roj hetanî êvarê nêçîrek xweş kirin. Vegeriyar Navendê, li wur kirin gêta goşt. Rûniştin û li rûdê xistin. Ma kambaxa rûdê deng li ser hebû! Kezeba mirov dipertand; gava muzîka kilamek dilşewat lê diket, dilê mirov pê re dianî xwarê! Dengê wê li zozanan belav dibû û olan dida. Hefteyek wan wuha buhurî; stekanên meyê ji dest dananîn. Her yek ji wan deh şûşe şikestin, li bin guhê dîwaran xistin. Geh dîlan girtin, geh çîrok û stran gotin. Bi methelokan kenyan, qerfa avêtin hev û din carna jî. Roja heştêmîn Ristem li rewşê nihêrî, pêvajoyek wuha neket serê wî; bivê nevê zilamek dunyadîtî bû, lewma ji wan re wuha got:

-Em niha wuha bêxem ê xeyal, bêderd û elem dikenin û şa dibin. Lê belê em tiştêkî ji bîr dikin. Texmîna min ev e ku Efrasîyabê bela serê me, niha bi vê yekê hesiyaye. Ger ew ji nişka ve bi ser me ve bigre, niha em ji şer re ne amade ne, wê

me hemiyan bikuje. Destê min li ser dilê min e; ditirsim ku em nêçîrvan bibin nêçîr! Ka em yekî ji nav xwe hilbijêrin û bila ew heval çavdêriya me bike. Gava rewşek xetere dît, an tiştêk çêbû, bila were ji me re bêje, me ji xew şiyar bike.

Guraze xwe avêt pêş, lê belê kurê Zal berî ew bişîne lê şîret kir:

-Bazde û biçê qeraxa çem. Riyek ji alî Tûranê tê heta ber çem, tu çavê xwe ji wê riyê neneqîne. Şiyar be!

Guraze û du peyayên din bi hev re çûn. Yên mayîn jî dîsa dest bi kêfê kirin.

Ji alî din ve, mirovek Tûranî, pêlewanên Îranî dîtibû li nav zeviyan û li seydê. Li hespê xwe suwar bûbû û xwe gihandibû qesra Efrasîyab. Nivê şevê ew şiyar kiribû û ji nava nivînan rakiribû.

Efrasîyab radibe, kincê malê ji xwe dike, kincê cengê li xwe dike, gurz û xencer û şûr hiltîne û bang li pêlewanên xwe dike:

-Rabin, zûka rabin, ne roja razanê ye! Îranî hatine zozanên me diçêrînin, di axa me de, nava bax û baxçê me de nêçîrê dikin. Divê em ji nişka ve bi ser wan ve bigrin û ew hêsîr bigrin. Ji xwe fermanî artêşa Îranê hemî li vir in. Piştî ku me ew dîl girt, ka Kawûsê reben kare çî bike? Ezman wê lê bibe qula rovî! Rabin, xwe ji “seydê” re amade bikin, em dê mîna wan derkevin seydê! Em dê wan bi vî awayî bixapînin û heke me keys dît, ew gav em dê weke dilê xwe bi wan re bikin.

Sê hezar leheng ji nava artêşê bijartin. Ew kesên jêhatî bûn. Ê pisporê şûr hejandinê. Padîşah li wan şîret kir: “Qethen di rê de meçîn, di nava şûv û zeviyan de herin. Newal newal, çol û pesar, çiya û gelî bimeşin. Bi roj û şev ranezên, bila xew ji we re heram be. Li keys û fersenda xwe binêrin.”

Guraze ewrekî reş dît ku ji dûr ve li çolan belav dibû û dihat. Artêşa Efrasîyab bû ew ewr! Ala reş li pêşî pêl dida. Lez kir û zîvirî bin kon, cîhê Ristem. Lê mixabin Pêlewanê Cîhanê ji vexwarina meyê êdî serxweş bûbû û hêja jî qadeh li ser qadehê bi ser xwe ve dikir, bi sînga xwe ve dirijand. Dîmen li xweşa Guraze neçû, bang lê kir:

-Ya pêlewanê bi nav û deng! Niha ne wextê sermestiyê ye! Çi li te qewumî ye gidî? Me îcar ji bav û kalên xwe zêde kir! Di demek nêzik de wê bobelatek were serê me ku kesekî di dewr û zemanan de nedîtibe. Zûka here serê xwe bişûne, bila hişê te bicive. Tirkan bi ser me ve girt malnemîrato!

Ristem ewul, mîna her car di ber xwe de bişirî, tevgera xwe hîç xera nekir, dû re jî bi hire hir keniya. Bi kenê xwe ziko piştî bû. Guraze li ber çoka wî bû, quncirîkan dida wî, digot “Ristem! bavê mino, kalê mino, deng bibe xwe! Ez çî dibêjim ji te re? Dijmin di ber guhê me de ye! Hindik ma dengê simê hespên wan were. Lê tu li vir li kêfa nizam çikê xwe dinihêrî!” Ristem hîç guh neda wî. Serxweş e, ne bi min e, ne bi te ye! Dikeniya, heta nefesa wî diçikiya dikeniya. Êdî histêr ji çavên wî hat. Li ser milê xwe li ba ket got: “Hey rebeno, belengazo! Tu çima fikaran dikî? Tu di ta”têla çî de yî? Piçekî mêr be mêr! Kezeba tajiyê bi te ra heye malneketo! Talih û oxira serkeftinê, jixwe çawa hebe bi me re ye. Metirse, ez bi gurzê xwe, bi hespê khêl û bi zexê xwe besî wan im. Ez ne ji Efrasîyab û ne jî ji sitûlayên dora wî ditirsim. Bi qasî serê derziyê jî ji wan fikaran nakim. Bila ji Îranê jî kesek di hewariya me de ne ye. Yek pêlewanek me, bi du hezar mêrên wan e. Lo meygero! Tu çî sekinî yî? Ka ji wê şeraba Zabilê bîne. Bila qirika me piçekî şil bibe lo!” Sakî hat, stekan tijî kir û da wî. Ristem stekan bilind

kir û got : “Noş! Ji Şah Kawûsê Keyanî re! Bila canê wî ji me re sax be bes e. Bila dîzika wî tijî, şûrê wî jî tûj be!”

Gîw ji cîh hilqevizî û got “Şûrê wî tûj e, lê belê yên me ko bûne! Ev çi hal e! Va ye ez diherim, riya padîşahê Tirkan dibirim. Kî tê, na yê ew zane! Ez nahêlim ew di ser pirê re derbasî vî alî bibe. Bila li wî alî hinekî meşxele bibe. Hûn jî xwe amade bikin ji şer re. Dema kêfê kêf, dema cengê jî ceng divê!”

Gîw, li bayê bezê xwe gihand ber pirê. Lê belê dereng mabû. Efrasîyab û digel artêşa xwe hatibûn vî alî. Ew li pêş bû û ala wî ya reş li ber bayê direqisî. Gîw tîrê li kevanê xist. Hevalekî wî zîvirî Navendê, nûçe gihand Ristem. Pêlwanê Cîhanê nesekinî, rabû piya. Zerx li xwe kir, gîzma fenerî kişand pê, kum û kolosê xwe xwar kir û mertala ji mifriq danî ber xwe. Xavê kemendê bi zînê hespê ve girêda, gava li caniya nalşûşe û piştorsuwar bû, hîrîn ji heywanê çû. Ev deng li qot û newalan belav bû. Kêliya beziya li çolê, simê wî niv mîtro di axa sist de çû xwarê. Mûyên damûska Rexş û yên dûva wî digihîşt hev. Gîw û Gurgîn bi tîr û kevan, Behramê Hêç û Zengeyê Şaveran bi gurz, Berzîn û Ferhad jî bi şûrê Hindê xwe nîşandan û li pêş derketin, Li benda fermana Pêlwanê Cîhanê man. Pêşî dengê def û boriyên cengê hat. Bi vî dengî re Gîw xwe dîn kir; bû mîna şêrê nêçîr wundakirî. Li çar aliyê xwe tîr weşand û derba wî fewt neçû. Her tîrek, barîn ji yekî dibir. Tîrên Gîw malik li wan xera dikir. Lewma cesaretê wan şikest, çav berdan revê. Lê belê Efrasîyab nehişt û bona cesaretê bide wan, hespê xwe ajot navenda pêlwanên Îranî. Ristem gava çav bi wî ket, gurzê risas da ser milê xwe, ajot pêşiya wî û kurê Geşwat jî bi gurzê xwe da dû. Pêlwanê Cîhanê bang li fermandarê Tûranî kir:

-Malxerabo! Niha hewce bû te leşker li ser serê me civand? Tu di vê şeva tarî de ji nav cîhan rabûyî, bo çi? Em jî te nas dikin û tu jî me nas dikî. Şûrê me li ku bilind dibe tu jî zanî. Tu zanî ku cîhê Ristem lê hebe, artêş feyde nake! Ez û Gîw besî we ne. Yên din zêde ne. Hûn ne mêrê şer in, hûn yên himêza jinan in. herin malên xwe, nava nivînên germ! Hey Tirkê rêşaşkirî! Tu layiqî cenga mêrxasan î? Lawo tu here weke jinan teşiyê li çoka xwe bixe û bade. Mîna qîzan jî di nava cariyên de rûnê û desmalan binexşîne! Ez dê bi vî şûrê Hindê yek derbek li serê te bixim ku zerx û kumzerxê te jî bi te re bigrîn!

Efrasîyab li ser van gotinên Ristem, tirsîya û paş ve gahv avêt. Lê belê bang li Pîran û Pîlsem, her du birayên hev, mêrxasên roja xerab kir. (Bavê wan Weyse gelekî jêhatî bû, Tirkan jê hez dikir.) Xasma, baweriya Efrasîyab bi Pîran hebû. Lewma berê xwe da wî û jê re wuha got:

-Te gelek ceng dîtine, gelek bela di serê te re buhurîne. Roj roja xîretê ye, dizgîna hespê vegeerîne ser Îraniyan. Wan bişkîne û meydana cengê paqij bike! Ger tu biserkevî, gava em welatê Îranê dagir bikin, ez dê av û axa wur hemî bi qurbana te bikim, taca Kawûs bidim serê te!

Piştî vê gotinê, besta Pîran rabû, dilê wî bi gulpîn lê xist, ji nava artêşê weke bagerê li hev zîzikî, bi hezaran Tirk jî dan dû wî. Hemî jî şervanên xencerê bûn. Xencer di heliqandin, davêtin û ji dûr ve li nav piştî mêran dixistin, tê de çik dikirin. Tavilê dor li Ristem pêçan. Çaxê Pêlwanê Cîhanê ew dîtîn, bû mîna kefê û nepixî, hema Rexş ji cîh rakir. Êdî derya keliyabû. Pêl bi pêl wê bihata. Mertal bilind kir, da pêş eniya xwe, bi qevda şûr girt û hejand. Got “Hel hel! Ez bavê we me lo! Hûn cîhê şilfê me lê çikandiye nizanin hêja!”

Efrasîyab xwe dabû kêlekê û temaşe dikir. Ji Pîlsemê cem xwe re hêdîka wuha got:

-Ger ev ceng heta êvarê bi van Zabilî û Îraniyan bidome, suwarîyek jî ji me namîne. Em gava hatin vir, weke şêran bûn, lê belê ez niha dinihêrim ji bilî kewroşk û roviyan kesek ji me nabînim.

Pîlsem li vê yekê hêrs bû, tan lê ket. Ew mêrekî ji nava xwe tije, ji xwe razî bû. Li welatê Tûranê, kesek nikarî bû pê re şerê yek bi yek bikirana. Bi çavekî sor, wuha li Efrasîyab vegerand:

-Ez qehremanê vî gelî me. Li hember min ne Tûsê bêtirs, ne Gîwê bi nav û deng, ne Behramê Hêç, ne jî Zenge û Guraze dikarin serî hildin. Ew li ber çavê min ne qurtek qimiz in! Ferman bide, tan û niça li min nexe, tê bibînî ez dê çewa seriyani di ber milan de bifirînim! Tu dê li ber çavê xwe bibînî, ez dê çawa heyva wan ya siûdê di bin ewrên reş û tarî de veşêrim!

Efrasîyab:

-Ne roja fortan e! Here mizgîna serfiraziyê ji min re bîne! Lê belê ev şîreta min bike guhar û bi guhê xwe ve daleqîne: gava te hesp ajot ser Ristemê Zalê, gelekî şîyar be. Ew weke Ehrîmen dilxerab e, xwey dek û dolab e, qurnaz û devbixwîn û bi hestî û kab e, çavê te lê be, tucar pê nexap e!

Pîlsem sîqilî, bû xwê û ket agir. Halan di xwe da û êrîşî komiza cengê, cîhê gurr kir. Bi gurz û şûr li çep û rast xebitî, weke bayê bakur bi pêş ket û xwe gihand Gurgînê Îranî. Şûr hejand, lê Gurgîn xwe tewand, şûr li serê hespê wî ket. Hesp likumî û li ser piyên pêş daqulî erdê bû. Gustehem vê yekê dît; hema lez kir, ji cîh pengizî, rim avêt nav piştê Pîlsem. Lê belê ew rim tesîr li pêlewanê Tirk nekir. Rim şikest, darê rimê ket ser

axê. Pîlsem lê zîvirî û şûr avêt serê wî, devê şûr kumzerxê Gustehem hilanî, kum li ser axê zîzikî. Gustehem wulo bêrim û bêkumzerx li navenda şer şaş ma. Zenge li halê wî zû şîyar bû. Caniya wî ya qemer bizerx bû, ew ajot. Mixabin Pîlsem rê li wî jî birrî û zerxê hespê wî kir du parçe. Zenge ji ser zîn daqulî xwar bû. Parçê zerx civand, kembera xwe dîsa girêda û ber bi Pîlsem ve çû. Li alî din jî Gîw hebû, wî hukmê Pîlsem dîtibû û zanibû. Weke brûskek ku ji çiyê berjêr bibe, hat di hewara hevalên xwe de. Pîlsem netirsiya û nereviya, bi her çaran re jî cengê domand. Geh bi gurz, geh bi şûr li wan xist. Di hev û din de xwêdan dan. Pîlsemê Weyse betilî. Pîranê birayê wî xwe gihand wur û bang li Gîw kir:

-Tu mirovekî biesl î, xwey eşîr î! Lê belê ev tevger bi te nakeve! Ne eyb û şerm e, hûn çar kes li birayê min hatin hev. We dor lê pêça! Mêranî yek bi yek û teko teko divê.

Pêlewan li hev û din sor bûn. Ristem nêzîkî wan bû. Pîlsem li hember wî sîng kuta. Lê belê ejderhayê Zabilî ew tirsand. Pîlsem ji ber wî zû reviya, canê xwe xelas kir.

Îraniyan gelek leşkerên Tûranî kuşt, pir jî birîndar hişt in. Efrasîyab rewşa artêşa xwe, ew rewşa kambax dît; kezeba wî peritî û qêriya. Qêrînek wulo ku, hemî di cîh de rawestiyani û nelibitîn.

-Kanî egît û fêris?

Ka pêlewan Elkûs?

Ka mêrê pezn û fortan?

Gava ew serxweş dibû,

Çavê xwe li Ristem digrand!

Elkûs çokên xwe li kêlekên hespê xist, “deh” kir û hat li ber Efrasîyab sekinî. “Ez ji mirinê re me!” Lê belê fermandarê Tirk bi çavekî balkêş û bêbawerî hûr hûr lê nihêrî, got: “Ger tu

tenê herî, Ristem wê te bikuje, av bi ser te de venaxwe.
Pêlewanan bi xwe re bibe.”

Hezar kes, digel Elkûs xwe ji artêşê cihê kirin. Ew li ser rîya xwe pêşî xwe gihandin birayê Ristem Zuware. Ew dişîbiya kekê xwe.

Ji Elkûs tirê ew Ristemê Zal e,
Nîzanî bû ew Zû-War e!
Zuware, weke gurê har e,
Dijmin dikin qare ware,
Dibêjin hewar e, hey hewar e!
Dunya ne zivistan, ne havîn e,
Ne payiz e, lê belê buhar e,
Mêrxas halan didin,
Birîndar dikin nale nale!...

Zuware bi rimê êrîş kir,
Lê Elkûs hespê xwe li ba kir,
Rima Zuware şikest,
Dil tirsand, ew perîşan kir,
Dîsa çok çikand, şûr kişand,
Piştîre gazî û hawar kir...

Cengê kirin, gurz rakirin, şikest şûr,
Zuware qêriya, birîna wî gelekî kûr...

Zuware ji ser hespê ket. Deng jê hat birrîn. Elkûs xwe avêt ser. Xwest serê wî jêke. Lê belê Ristemê Zal di hewara birayê xwe de hat, wuha bi ser Elkûs re bariya:

-Tu zanî pencên şêr çawa nin? Tu nizanî. Ger te zanibûna, tu hewqas ji ola xwe dernediketî!

Elkûs ji wur dûr ket, Ristem rahişt milê Zuware, ew bi wî halê birîndar û bixwîn li hespê suwar kir. Lê belê Elkûs cardin zivirî ser wan, rimê li kembera Ristem xist. Serê rimê di zerx de erqilî û ma. Kurê Zal serê xwe zivirand û wî jî rimek pengizand serê Elkûs. Xwînek boş pijiqî.

Piştî ku Elkûs hat kuştin, leheng û şervanên wan tirsîyan. Ew gav, heft pêlewaniyên Îranî û Zabilî bi hev re şûr tazî kirin û ketin êrîşê. Efrasîyab nema karibû di ber xwe bide. Fam kir û qenc bawerî anî ku bi Îraniyan re dernakeve serî. Qamçî li hespê xwe da û rakir telebê, reviya. Gava Ristem da dû, di guhê Rexşê Belek de wuha got: “De bibeze caniya belek, bibeze! Tu heywanek bi fam î, te heta niha rûyê min reş nekir, serê min berjêr nekir. Xwe sist meke! Li ser piştî te, ez dê ruhê paşayê Tûranî bistînim û bi xwîna wî, vê deştê bi rengê mercanê rengîn bikim!” Rexş baskê xwe vekir; damûska wî li ber bayê pêl da û li vî alî wî alî rûyê Ristem mizda. Dengê simên wî diket kerrika guhê Efrasîyabê Bavpêşeng û mîna dengê piyê ruhsitên ew dibizdand. Ristem hêdî hêdî xwe nêzik kir û kemend weşand ser, xwest ben li nava wî bipêçe. Kemend li zengûya wî erqilî, Efrasîyab tavilê xencer ji ber xwe kişand û ew birrî. Çend qamçiyê din li hespê xist û zor dayê. Di xwêdanê de şil bû û lêvên wî miçiqîn, dev û diranên wî li hev ket, canê wî lerizî.

Suwariyên Tûranî jî dan dû wî. Hemî weke pirtikên ber bayê firiyan wî aliyê çem.

Îranî veşerîyan cihê xwe, birîna Zuware xedar bû, ew derman kirin, li ser doşekê dirêj kirin. Yekî ji wan hekîmiya wî kir. Yê din dîsa dest bi seyd û nêçirê kirin. Ristem ji seyda

pezkûvî û gakûviyan pir hez dikir. Carna bi tena serê xwe bi roj û şev li çol û çiyayan digeriya.

Rojekê dîsa tîrkeşa xwe tije tîr kir û derket seydê. Berê xwe da tuxubê Tûranê, alî welatê Semenganê. Xwe berra quntara çiyayekî da, piştire bergehê vekirî derket pêş çavê wî; berriyek wulo ku ne serî hebû ne jî binî. Ripî rast bû, te hêk danîna ji deh fersahan dihat dîtîn. Gakûviyan tê de zîtîk davêt, mûziyan didan xwe û digeriyan. Kêfa wî hat, got qismetê min fireh e û berê Rexş da wur. Bi tîr û kevanê û bi xavê kemendê çend gayên kûvî zeft kir. Birçî bûbû, lezand, darên hişk û pûş civand û agir vexist. Gava terrafo êgir qenc sor bû û pêt biriqîn, şaxeke ter ji darê jêkir û goşt li darê ter xist, cîtiyên goşt kir rêz. Goştê sorî kurr xwar, li hestiyên tijî mox mijiya. Rabû û çû ser avê, lîçî ava qerisî bû, tîr vexwar. Paşê serî xist xewê.

Heft-heşt peyayên Tirk di wê berriyê re buhurîn. Li çayirê û li qeraxa çem şopa simên hespekî dîtîn. Li pey şopê çûn, Rexşê Belek li ser mîrgê di çêrê de dîtîn. Dor lê pêçan û kemend avêtin sera. Rexş neket dafika wan, zîtîk avêt du kes ji wan birîndar kir. Serê yekî gez kir. Rêwiyan Tirk gelekî li dora wî çûn û hatin, kirin nekirin ew neket dafikê. Bîstê wulo bi hev û din meşqele bûn. Rexş xwe xelas nekir; serê wî xistin ben û ew hişk girêdan. Paşê lê suwar bûn û ew birin bajêr.

Li Bajêr, gel lê civiya, gotin “Ev hespê kî ye?”, rêwiyan Tirk gotin “Yê Ristemê Zal e, me ew li çolê girtiye û aniye.” Kesên xwey mehînan hatin, mehînan xwe anîn, ew dan ber Rexş bona ew rabe ser wan da caniyên baş ji haveynê wî çêbibin. Kurrî ji kezeba Rexş diçû, jixwe ew jî li tiştê wuha digeriya, ji mêj ve bû ku wî heywanetek mê nedîtibû. Lewma yê nava ranên xwe mîna milekî rep kir û carek dudo di ser çend mehînan

re derbas bû. Xwediyê wî di xewa kûr de li çolê xewnan didît, Rexş jî li kêfa çikê xwe dinihêrî!

Ristem demek bi şûn de şiyar bû. Çavê xwe li Rexş gerand, li newalan meyzand, ew nedît. Vir de çû û wur de hat, hisa caniyê nedihat. Axîn kişand û berê xwe da bajarê Semenganê. Bi rê ve, bi xwe re wuha axifî, kire pile pil:

“Ka ez dê wuha piyatî û serberjêr çawa vegerim malê? Ez dê bi çi halî tîrkeş û gurzê giran, kumzirîç û şûr û zerx hilbigrim? Di vê çola fireh de, ger dijminek leqay min bibe, ez dê çawa xwe biparêzim? Sibehê, gava Tirk bi vê yekê bihesin, wê bêjin ‘Xwelî li serê Ristem be! Mîna mirîyekî serî xist xewê, xelkê jî hat hespê wî dizî!’ Lê çare nîn e, piştî ku hevalê min yê sadiq wunda bû, ka çi ji destê min tê? Ez dê çek û mertal û zerxê xwe hilgirim û bimeşim. Jixwe halê dunyalikê ev e: carna mirov li zîn suwar dibe, carcarnan jî zîn li mirov!...”

Ristem xwe gihand bajarê Semenganê, li qeraxa bajêr li deriyekî da, xortekî derî lê vekir. Ristem xwe pê da naskirin. Malûm e, ew bi nav û deng bû, hemîkesî navê wî bihîstibû. Xort ew li wur hişt, çû qesra paşê, got hal û mesele ev, Ristemê Zal hatiye, hespê xwe wunda kiriye. Paşa û fermanarên wî bi hev re hatin cem Ristem. Paşa:

-Çi bû, çi qewumî gidî? Kî bêbextî bi te kir? Em hemî ji fermana te re amade ne, hemî pêlwan û çekên me di oxira te de ne.

Ristem:

-Ne hûn bipirsin, ne jî ez bêjim. Rexşê min li ser mîrgê diçêriya bêgem û bêzîn. Hema ji nişka ve wunda bû. Min da pey şopa wî, hetanî bajarê we hatiye. Texmîna min ew e ku ew li nav bajêr e. Ger hûn karibin ew bibînin, qenciya we bêbersiv

nahêlim. Lê belê ger ew neyê dîtîn, bona we jî ne baş e! Xelkê bêje Semenganîyan hespê Ristem dizî!

Paşa:

-Ya pêlewanê leheng! Kesek newêre xerabiyek wuha bi te bike. Tu îşev bibe mêvanê min; sibehê Xwedê mezin e. Dibêjin Sibeh tê û xêr pê re... Tu çi bêjî, em dê bikin. Were em îşev bi hev re şûşan li bin guhên hev xin, dilê xwe şên bikin, xem û xeteran deynin aliyekî. Ji hêrsê tiştêk dernayê. Hespê te, hespek xuyanî ye, wê têkeve kîja qulukî? Ew nayê veşartin, here ku derê, wê were dîtîn û nasîn. Sebir bike tu. Em dê lê bigerin û ew bibînin.

Piştî gotina paşê, fikarên dilê Ristem hinekî belav bûn, kela dilê wî daket, hêrsa wî buhurî. Berê xwe da qesra paşê û ew şev bû mêhvanê wî. Paşa qesr û qonax xemiland, bang li sazband û dengbêj û govendgêriyan kir. Sifra xwarinê li erdê raxist. Dengê rûdê bilind bû. Dû re meygerên rûsor û bêhnxweş di nava kincên rengale de anîn. Xwarin û vexwarin, hetanî nivê şevê bi hev re axifîn, derheqa deng û behsên dunê de qise kirin. Nivşevkî, ji wî serî de Ristem sermest bû û ji xwe ve çû. Mazûvan, oda razanê jê re amade kir, ew bir ser nivînan.

Şev bû. Stêr li ezman dixuyan, lê belê hêja heyv nehilatibû. Bêdengîyek aramî bi ser bajarê Semenganê vegirtibû. Mîna ku bajêr jî bi bajarvaniyan re ketibû xew. Çirrîn ji deriyê oda ku Ristem lê radiza hat. Ew deng li eywanê belav bû. Silûetê mirovek pordirêj û yekî din jî li pey li ber deriyê odê peydah bûn. Di destê mirovê paşî de mûmek hebû, nivê rûyên her duyan ronî dikir. Bêhna emberê ji mûmê dihat. Ristem bi pêjna piyên wan çavê xwe vekir. Dest avêt şûrê bin balkîfê xwe. Çi bike, jîyana wî ev ders dabû wî. Mûm ode ronî kir. Ristem şaş ma, destê xwe ji ser şûr bi şûn de vekişand; qîzek

xama li hember wî bû. Koleyê pê re jî, mûm digirt. Çavê xwe çend caran neqand, got ev xewn e, an ji hukmê şerabê ye. Dîsa nihêrî. Belê, rûyê keçikê weke heyvê dibiriqî, ne hewceyî mûmê bû û ne hewceyî stêrkan bû! Fîstanek xweşikî melesî li xwe kiribû û bêhna miskê di xwe dabû. Birûyên wê mîna kevanê bûn, bijang jî her yek tîrek bû. Pora wê qasî kemendê dirêj bû. Bejna wê taya rehanê, hinarkên rûyê wê ji akîkê Yemenê bûn. Devê wê qula derziyê bû!

Bi salan bû ku destê wî bi keçikê nebibû. Jixwe şer û pevçûn nedihîşt ku hesên zayendî bilibitin û hezkirina jinan di dilê wî de bipijkuve. Xwîn dîtibû û her bêhna xwîn û xwêdanê jê hatibû. Qevda şûr, jê re qevda destê yarê bû! Bêhna mê, bêhna jinan, kenê keçan çi bû, ji bîr kiribû. ew Pêlewanê Cîhanê bû û devbixwîn bû. Dikuşt, tenê dikuşt. Seriyên digindirand, sitûyan jê dikir. Por û sitû miz nedabû heta wê gavê. Ji vexwarina şerabê hez dikir û ji seydê û hew! Maçkirin çi ye, mizdan, bêhn kirin tiştêkî çawa ye?

Wî li keçikê nihêrî, keçik jî li wî. Xwe negirt:

-Tu kî yî? Di tariyê de li vir çi dikî?

Bi pirsra xwe jî poşman bû. Bêdengî dehî xweş bû! Nihêrîn jî!

Dengekî zelal, tenik û nizm di wê tarîgewrikê de belav bû:

-Ez Tehmîne me. Qîza paşê. Ez hîç ji mal dernayê. Ne kesek min dibîne û ne jî dengê min dibihîze. Min te li kêleka bavê xwe dît; min nav û dengê te berê bihîstibû. Gava ez çav bi te ketim, tiştêk ji nava min qetiya, nizanim çima. Dilê min mîna yê kevoka kûvî ku têkeve dafikê hilperikî û ez lerizîm. Çîrokên derheqa te de, li civatan gelekî tên gotin. Min bihîst ku tu ji dêw û şêr û pilingan jî natirsî. Dibêjin ku, gava şêr û piling gurz di destê te de dibînin, dilê wan disekine. Ji tirsra rima te ya poztûj,

ewr jî rondikên xwîne dirêjin. Gava te şûşa şerabê bi bavê min re bilind kir, min zimanê xwe gez kir. Ji mêj ve ye, min dixwest te bibînim; niha Hurmuz te ji min re şand. Ez îşev dilkeser û dilteng bûme; xewa min reviya. Dikim û nakim çavê min naçin ser hev. Min xwest sîng û navmilên te, zend û bendên te ji nêz ve bibînim. Li vê odê, di tarîbana vê şevê de masî û çûk, teyr û turûd jî me nabînin. Ez li ser te dîn im, tu bizanibe.

Ristem guh da gotinên wê, baş dêhna xwe da awûrên wê. Bawerî pê anî, ew ne keçek cahil û vala bû. Fam kir ku ew keçek xwey fikr û raman e, hay ji dunê heye. Hêdika destê xwe ji nav cîya dirêjî wê kir. Koleyê mûm di dest de zivirî û bêdeng derket der. Her du çav ji çavan neneqandin, hetanî lihêv bi ser serê xwe de wer kirin.

Ew şev gula nuhbişkuvî, qîza ter û teze bi dilopên barana jîyanê ku di huburdanka wê de civiya, şil bû. Agirê dilê xwe temirand, kesera kûr ya dil haş kir û qinyata xwesteka canê xwe bincîh anî. Lê Ristem? Bedena wî germa nuh ya evîniyê ku ji cenga dêwan, ji şerê pêlewanan mirov bêhtir dişewutand nas kir, lê belê dilê wî li ser ban nebû, ramanên wî lê hûr nebûn. Mîna roj di pişt çiya de bibişire û kêliyekê ew germ bike û dîsa here ava. Lê belê dax bû ev, şewutandibû û ev şewata pêşîn jî tucar nedihat ji bîr kirin.

Sibehê, gava rojê weke her car bi dunê re dest bi leystikê kir, Ristem mohra xwe ku mîna hemayilê bi milê xwe ve girê dida vekir û ji Tehmîne re diyarî kir. Jê re wuha got:

“Rake vê mohrê û veşêre. Dibe ku ewladek ji te re çê bibe. Ger ew qîz be, vê mohrê bi porrên wê ve bike, ger kurik be bi masûlkên milên wî ve mîna bazbendê girê bide. Bila diyariya bavê xwe hetanî mirinê wunda neke. Ger ew kur be, texmîna

min ew e ku ew dê li kalê min Sam here. Seba ku Mala Zalê hemî li wî diçin.”

Ristem ji nav cîya rabû. Ji bavê keçikê re ev bûyer eşkere kir. Sibehê li ser taştê hemî mûbîd û porspiyê Semenganê civandin. Li gor urf û adetên wê demê wan zewucandin. Bo vê yekê gelekî kêfa padîşah hat. Piştî ku Ristemê Zal bû zavê wî, Paşa hesabê hêza xwe ya sîyasî kir.

Dotira şevê odeyek ji bûk û zavê re cihê kirin û ew şev jî Ristem li wur, bi Tehmîne re ma. Bi hev şa bûn. Lê belê behsa pêşeroja xwe nekirin. Rêça Ristem, rêça cengaweran bû, ew nikarî bû li Semenganê bimîne; Pêlewane Cîhanê bû, divê vegeriya Îranê, rêveberiya pêlewanan û femandariya artêşê bikirana.

Koleyê ku şevê berê bi Tehmîne re hatibû oda Ristem, bi heyecan bazda û hat hundur. “Rexşê Belek hat dîtin! Rexş li sûkê ye! Wa ye tînin malê!” Bi dengê zirav diqêriya. Ristem bi vî dengî re bazda derve. Kêliya caniya belek çav bi suwarê xwe ket, pozê xwe di gemê de bir û anî, qirika xwe dirêj kir û kin kir. Xwedî ji rewşa wî fam nekir, lê xwe nêzik kir, pirça wî mizda û paşê jî ew şûst û tîmar kir.

Sî qasî bejneke kurt bûbû û tîna tavê zêde bûbû, ew gav Rexş ji tewlê deranîn û zîn li ser edilandin. Ristem li ber derî destekî avêt gema hespê, destê din bi milê jina xwe girt û ew himêz kir, ser û çavên wê li pey hev gelek caran maç kir û xatir jê xwest. Dû re jî destê xezûrê xwe maç kir û serê hespê belek berda, gema wî sist kir. Rexş pêşî li paş xwe terisî û sînga xwe da bayê. Tehmîne li pey wî nihêrî û tevî dilê birîndar bi rastiya xwe re rû bi rû ma.

Ristem berê xwe da Sîstanê. Çend roj bi şûn de gehîşt wur û ji wur jî berê xwe da Qela Zabilê. Em wî li wur bihêlin, werin ser Tehmîne.

Tehmîne ji Ristem bi hemle ma. Piştî neh meh û deh rojan zarokek kurîn jê re çêbû. Lawek bi dest û pê bû û bi ser û sêncê xwe jî li Ristem û Sam çûbû. Navê wî, bi mana rûbikenî û ronakbîrîyê “Suhrab” danîn. Zarok gir bû; roj di rojê de qam berdida. Hêja yek mehî bû, bi qasî zarokek yek salî bejna wî dirêj bû. Sînga wî, çav û birûyên wî jî li alî bavê çûbûn. Gava gehîşt pêncsalîya xwe, meraqa pêlewaniyê jê re çêbû. Heçî ku bû deh salî, zarokên di temenê wî de êdî kesekî pê nîkarî bû. Suhrab li cem diya xwe û kalê xwe yê paşa mezin bû. Ji bavê xwe re kûvî ma û qet hezkirina bavê nedît. Di malê de zarok ew tenê bû, lewma hemîkesî jê hez dikir û bo vê yekê jî rûgirtî û pir şaqizî mezin bû. Bitir bû, zû dixeyidî û mîna hemî zarokên bêhezkirin zû hêrs dibû. Rojekê ji diya xwe re wuha got:

-Dayê! Bejna min ji ya hemsalên min gelekî dirêjtir e. ez naşibim sîp û sengeleyên vî bajarî û li alî xalanê xwe jî neçûme. Ka bêje ji min re, alî bavê min kî ne, ez ji malbata kî me dayê? Zarokên hevalên min li navê bavê min dipirsin. Di nav hevalan de fedî dikim seba ku navê bavê xwe nizanîm. Bavê min kî ye? Heke tu navê wî nebêjî, ez dê ji mal birevim. Ger tu derheqa bavê min de her tiştî ji min re nebêjî, bila şîrê te li min heram be. Ji niha û pê ve tu ne diya min î!

Tehmîne nihêrî ku zarok jîr e, çiqas mezin dibe, bêhtir tiştan miraq dike. Nexwest êdî ji wî veşêre:

-Hêrs nebe lawê min! Şanaz bibe bi malbata xwe. Tu kurê Ristemê Zal î. Tu ji nesla Destanê kurê Sam î. Sam di dewra xwe de mêrxasekî bi nav û deng, serpêlewan û fermandarê Şahê Îranê bû. Tu nabînî serê te digihîje ezman? Ev bejn bejna Sam e

lawo, pêşiyên me wusa dibêjin. Tu ji tuxmê pêlewanan, ji serbilindê welatê Nîvrojê yî! Here li ser çoka kalê xwe yê paşa rûnê, bila ji te re bêje. Mala Zalê maleke pîroz e lawo. Xwedayê şev û rojan, ji wexta ku dunya ava kiriye suwariyek mîna Ristemê bavê te neaniye ser rûyê axê. Felek jî hefza xwe ji kalê te Zal dike. Ez ji nezera heram dîr im lawo. Ji bilî Ristemê bavê te, destê tu mexlûqî bi min nebûye! Bavê te diyarî ji te re şandiye. Ez dê wan bidim te. Şîreta min li te, wan wunda meke.

Tehmîne Xanim rabû, çû alî odê. Devê sindoqek biçûk vekir, jê keseyên tijî aqûd, sê keseyên tijî zêr û nameyekê ji kurê xwe re anî. Ristem, çend roj berê, sedemî salvegera jidayikbûna Suhrab ew ji Zabilê şandibû. Tehmîne bi ser ve kir:

-Rake van. Ez dê niha mohra bavê te jî bi milê te ve bikim. Mîna bazbendê ew bi xwe re bigerîne. Hetanî mirinê veşêre. Ji kesekî re nebêje ez kurê Ristemê Zal im. Lawo Efrasîyabê Bavpêşeng ger bibihîze, wê te bikuje, an wunda bike. Ew neyarê malbata Zal e. Kîn û xereza wî gelek e. Ez naxwazim tu herî Zabilê, cem bavê xwe jî. Seba ku bavê te bibihîze ku tu bûyî xort, wê te ji min cihê bike û li cem xwe bincîh bike. Dayika te reben e lawo, ez tenê me. Ez dê bêyî te çawa bijîm di vê dunya xerab de? Tu kezeba min î, ruh û canê min î, naxwazim derdê te bikşînim berxikê diya xwe.

Suhrab serê xwe rakir:

-Dayê! Gotina te heq e. Te bi şîrê helal min mezin kir. Ka hela bêje: li ser rûyê erdê, kî dikare navê bavê xwe veşêre? Nepeniyek wuha di dil de bi abadinî dimîne? Îranî qala serpehatiyên Ristem dikin. Ew mirovek pîroz e. Ez dê çima navê wî ji xelkê veşêrim? Ez eslê xwe înkâr nakim. Gava ez

dest bi şer bikim, ez dê ji şervanên Tirk artêşek amade bikim, êriş bikim ser Şah Kawûs, ew ji ser text bînim xwarê û tacê ji sera bikim. Ez dê Tûs û Gurgîn, Guherz û Gîw, Gustehem û Behram jî bikûjim û çiqas gencîneyên Îranê û welatê Nîvrojê hebin, ez dê hemiyar bidestxînim û bidim bavê xwe Ristem. Taca Kawûs bidim serê bavê xwe û ez dê li rex wî rawestim, parêzgeriya wî bikim. Piştî, ez dê berê xwe bidim Tûranê, serî li ber Efrasîyab jî hildim, ez dê qesra wî bi ser serê wî ve hilweşînim. Ew gav tu dê bibî prensesa Îranê! Tenê tiştê ji te dixwazim: hespekî jêhatî. Bila canîyek wulo be ku simên wî ji mifriq û pola bin, gava pêlî kevir bike bihêre bike toz, bila bi teyran re bifire, mîna masiyan ajnê bike û bi xezalan re jî bibeze. Hespekî bi hêz be bila, ku bikaribe ev gewdê min yê giran û bivirê destê min hilbigre.

Tehmîne:

-Heqqê te ye, tu êdî xort î, pêlewan bê hesp nabe.

Tehmîne rabû û çû cem seyisê Semenganê û jê re got here nava tewlê hemî caniyar bîne û li hev bicivîne. Revokên çolê jî bîne bi tewlîne.

Roja din, seyîs hesp civandin, Suhrab çû nav wan, kemenda xwe avêt serê wan, hespan girt û yeko yeko ceriband. Tu hesp nikarîbû ew hilbigre, bedena wî gir bû, li bavê xwe çûbû. Li kîja hespî suwar dibû, ew di bin de mexel dihat. Pêlewanekî Tirk ev yek bi çavê xwe dît, hat cem Suhrab û got: "Hespekî min heye ji xwîna Rexşê Belek e û weke bayê payizê dibeze. Mîna giraveke nav deryayê dixuye, lê gava ku bazdide, mîna teyrê baz basikê xwe vedike. Li deştê gava dide pey yekî, mîna tîra ku ji kevanê dipeke bilez digihîje kesê li pêş xwe." Şewq û alava kêf û şahiyê ji rûyê Suhrab bariya. Ew pêlewanê Tirk, wî caniyî ji Suhrab re anî. Kurê Ristem ew

eciband û pirça wî mizda, jê hez kir û ew hînê xwe kir. Dû re zîn li ser piştê şidand, gem xist deva û lê suwar bû. Rimek dirêj ku mîna suluxê xaniyan bû girt destê xwe. "Li ser piştê wî hespî, ez dikarim êdî kabûs bi Kawûs bidim dîtin!"

11.

Wext buhurîn, sal guherîn, Suhrab mezin bû, êdî çû nêçîrê, bikaranîna haletên herbê hîn bû. Li şerê pêlewanan temaşe kir. Rojekê çû cem kalê xwe yê Padîşah:

-Kalo! Destûra te hebe, ez dixwazim herim Îranê û ji wur derbasî Zabilistanê bibim, bavê xwe bibînim û ew nas bikim.

Kalê wî jê hez dikir, got:

-Bila be berxê min, destûr a te ye. Kember û mertal, şûr û kumzerxê min jî bi xwe re bibe. Pênc barê zêran jî li deveyan bike û bi xwe re bibe ji bavê xwe re.

Suhrab dest bi amadehîya çûndinê kir. Fesad û gelac zaf bûn, nûçe gihandin Efrasîyab, gotin Suhrab xwe hazir kiriye, komek leşker jî li xwe civandiye, wê biçe Îranê. Welew hêja zarok e jî, pêlewanekî jêhatî ye, qala tîr û kevan, gurz û rîman dike. Mêr di ser pozê xwe re nabîne. Ji Keykawûs hez nake. Xortên Semenganî jê hez dikin û bawerî pê tînin.

Efrasîyab bi vê xeberê re kenîya, şeytaniyek di serê wî re derbas dibû. Ji nav şervanên xwe komek pêlewan bi taybetî bijart, Barman û Hûman jî kir fermandarê wan. Ji wan re wuha axîf:

-Ez dê niha gilî û nepenîyek ji we re bêjim, lê hûn ese ese ji devê xwe dernexin ha! Heta niha Ristemê Zal gelek pêlewan ji me kuştine. Niha kurê wî li Semenganê li cem diya xwe mezin bûye û heta niha bavê xwe nedîtiye û ew nas jî nake. Ristem zane kurek wî heye, lê ew jî nizane ku mezin bûye û niha pêlewan e. Suhrab ji Kawûs hez nake. Divê hûn nehêlin ew bavê xwe nas bike. Qethen nehêlin! Şerê bav û kur! Hoy Rebbî! Kew li darê me ket! Suhrab cahil e, naşt e, xwîna wî dikele. Ji şerê yek bi yek pir hez dike. Ê, hûn Ristem jî nas dikin jixwe. Ristem êdî qert e û por spî kiriye, dibe ku Suhrab zora wî bibe. Bi vî awayî nîn be, em nikarin ji Ristemê Zal xelas bibin. Tenê kurê wî encax ji heqqê wî derê! Piştî ku wî bavê xwe kuşt, dor wê were ser Suhrab jî. Ew jî li min! Ger hesabê me çep vegere û Ristem kurê xwe bikuje, ew dê bibe qatilê lawê xwe, rojek-du roj bi şûn de wê li vê yekê agahdar bibe, jixwe ew gav wê bikesire û ji qehra bimre. We fam kir? Mîna çeq û berkê: kur jî bimre em li karê ne û bav jî bimre...

Du pêlewanê Tûranî, bi fermana Efrasîyab berê xwe dan Semenganê cem Suhrab. Jê re gelek diyarî jî birin: barên bîst qantir û hespan tijî mucevher û xalîçe, textekî ji firûze, tacekî ji aqûd. Li ser tac durr hebûn û piyên text ji diranên fil bûn. Nameyek wuha nivîsî bû Efrasîyab ji Suhrab re:

“Ger tu paytexta Îranê bidestxîni, ez bawer im ku bi dadî û sazîya te wê hemî gel bigihîje aramî û rihetiyê. Semengan, Îran û Tûran hemî wek hev in. Çi cudahî di nava me de heye? Tu çiqas leşker ji min bixwazî, ez dê ji te re bişînim. Barman û Hûman wê her bi te re bin. Heta ku pêdiviya te bi wan hebe, bila mêvanên te bin.”

Dema ev kom gihîşt Semenganê, Suhrab bi leq wan de çû. Kalê wî jî pê re. Hûman gava çav bi Suhrab ket, şaş ma.

Pêlewanekî wuha bejndirêj û masûlkwerimî nedîtibû heta wê gavê. Silav û hurmetên Efrasîyab jê re pêşkêş kir. Suhrab gava nameyê xwend, bişirî. Ferman da, dengên defan bilind bû.

Çend roj bi şûn de, Suhrab berê artêşa xwe da tuxubê Îranê, ji tuxub buhurî û kîjan gund û bajar derket li pêş wî, hemiyan şewutand û xera kir. Tişteke li piya nehişt, hemî wêran kir. Hat ber bircekê, jê re digotin Birca Spî. Cîhekî asê bû û Îraniyan gelek bawerî bi wur dianî. Dîwarê qelê gelekî bilind û zexm bûn. Hêjîr fermanar û pêlewanê wê bircê bû. Hêjîr, ji ser banê qelê Suhrab û pêlewanên din dît. Li hespê xwe suwar bû, berî ku ji qelê derê der, bang li leşkerên xwe kir:

- Wa ye pêlewanek nêzîk li me dike. Êla wî li pey e, ala Semenganê bi wan re ye. Rabin, weke egît û mêrxasan di ber xwe bidin.

Bîstkê bi şûn de Suhrab li ber derî bû. Lê nihêrin, lê belê kesekî çok neçikand, nebizivî û newêribû here ser wî. Suhrab qêrîn li wan kir:

-Lo lo, hûn reben in! Serokê we ji ruhê xwe dibuhure! Ka fermanarê we? Ew kî ye ji mala kî ye? Diya wî, wê li çokê xwe bixe!

Hêjîr bersiva wî da:

-Ez Hêjîr im, Hêjîrê Birca Spî me! Ez tenê besî te me! Ger tu min nas nakî ji pêlewanên Tûranî û Îranî bipirse. Ez dê serê te jêkim û ji Paşayê Semenganê re bişînim û gewdê te jî bidim ber baz û qertelan.

Suhrab hesp ji cîh leqand, lê belê Hêjîr zanayê şer bû, xwe da aliyekî. Gava Suhrab li ba ket, wî rim avêt û di piştê Suhrab de çikand. Lê belê serê rimê li zerx ket, li valahiyê çû, canê wî neêşand. Kurê Ristem ji piştê xwe ew rim derxist û ji Hêjîr re şand. Rim li sînga wî ket û ew di hespê de terrayî erdê kir. Hêjîr

bi rima xwe birîndar bû. Suhrab ajot ser, xwest serê wî jêke. Lê belê Hêjîr kir lave lav, xwe xiste bextê wî, jê tika kir ku ji jin û zarokên wî re ew bibexşîne. Destê Suhrab neçû wî. Rabû dest û piyên wî girê da û ew şand cem Hûman, ew şev li wur, li nêzî Birca Spî kon vegirt. Dotira rojê gava tav derket, Tûraniyan kember girêdan û Suhrab jî bi wan re xwe avêt ser piştê hespê. Li nava qelê geriyan. Lê belê kesekî nedît, hemî pêlewan û leşkerên Hêjîr reviyabûn. Ew der viqî vala bûbû. Porspîyek wê qelê hebû, jê re digotin Gejdehemê Kal. Yekî dunyadîtî û pîr bû. Wî, hemî zarok û zêç, pîr û kal, bûk û jinebiyan bi xwe re biribû, ji Suhrab xelas kiribû.

Qîzek Gejdehemê Kal hebû, navê wê Gurdafrîd bû, ew jî li Qela Spî dima. Keçek şervan bû û nav û dengê wê li herême belav bûbû. Suhrab jî navê wê bihîstibû. Suhrab, bi taybetî çavê xwe li wê digrand, lê belê tu pêjn ji wê jî nedît.

Gejdehem, piştî ku ji Qela Spî direve, berê xwe dide bajarekî Îranê û li wur name ji Keykawûs re dişîne, dibê hal û mesele ev. Kawûs li ser wê rewşê diponije bi ser halê xwe de xemgîn dibe, hemî serbaz û fermanbaran li hev dicivîne û nameye Gejdehem ji wan re eşkere dixweyne. Dû re jî wuha dibêje:

-Tiştên ku ew xortê Semenganî dike, navê wî Suhrab e, çi ye, êş û elema dilê me zêde dike. Gejdehem behsa wî dike, dibêje bobelatekî Xwedê ye. Ew dê serê me gelekî biêşîne. Ka bêjin, em çi bikin? Ka kî dikare li hember wî rabe? Di erda Îranê de pêlewan heye ku sîngê li ber wî biçikîne?

Mirovek li ser navê pêlewanên di civînê de wuha dibêje:

-Bila Gîw here cem Ristemê Zal, jê re vê yekê bêje. Bi wî bide fam kirin ku textê Şahê Îranê di xeterê de ye. Bila nesekine

û were. Ji bilî Ristemê Zabilî kî heye ku li dijî şervanekî wuha şûr li mertalan bixe?

Kawûs piştî vê gotinê serê xwe hejand û got:

-Min tenê bihêlin, ez dê biryarek bi tûnd bidim.

Şêwr û mişêwra giran bi katibê xwe re kir Kawûs. Gilîyekî di guhên wî de got. Katib rabû, nameyek wuha ji Ristem re nivîsî:

“Ristemê ezîz, Pêlewanê Cîhanê! Bila dilê te hertim ferah û ruhê te jî ronî be! Ez ji te ev dixwazim: pêlewanekî bi hêz û xwey artêş û çek ji alî Tûranê hatiye û niha ketiye axa Îranê, Birca Spî vala kiriye, leşkerên me dîl girtiye. Xortekî leheng û şerûd e; kesek pê nikare. Tenê baweriya me bi te heye, tenê tu dikarî serî li ber wî rakî. Ne ji te be, wê welatê me here helakê. Pêşiya gotiye; ji malê yekî qalê. Ne tu bî kesek di hewar û gaziya me de nayê. Hemî pêlewan li hêviya te ne. Yê ku Mazenderanê dagirker kir û zincîrên me qetand û yê ku Hamawêranê ser û binê hev kir tu bû yî! Ji hêza gurzê te roj digrî û heyv dişewute. Toza ku ji ber simên Rexşê Belek radibe, mîna mîja adarê belav dibe. Kemenda te şêran girê dide û rima te çiyayan hildiweşîne. Di rojên reş de, tu sitara Îraniyan î. Pêlewanên me hemî bi te dipezinin. Pêlewan hemî civiyan û nameya ku ji Birca Spî, ji Gejdehem hatibû, xwendin. Biryar dan ku Gîw bişînin cem te. Ev name kengê û di kîja wextî de gihîşt destê te, ger şev be an jî roj be, nesekine û were vir. Ji kesekî re behsa vê bûyerê meke, bila veşartî bimîne çêtir e. Ger di dest te de qevdek gul jî hebe, bêhn meke û bi lez têkeve rê. Min bêriya dengê halanên te ku ji Zabilê li hemî dunyayê belav dibe kiriye.”

Keykawûs name da Gîw, got “Nesekine derê rê. Gava tu gihîştî mala Ristem, tu li wur ewle nebe. Xwe ne gewgirîne.

Heke tu bi şev bigihîjî wur, dotira rojê têkeve rê û vegere. Ji Ristem re bêje, ger ew neyê, ew dijminê Tûranî li ber çavê me biçûk nabe!”

Gîw berê xwe da mala xezûrê xwe. Ji mêj ve bû ku riya wî bi Qela Zabilê neketibû. Bi şev û roj, bêrawestin, nexwar û venexwar, li rê lezand. Li nêzîkî bajêr, nobedarê Qela Zabilê ew ji dûr ve dîtîn, bang li berpirsiyaran kirin: “Ji alî Îranê suwariyek pêlewan weke brûskê tê!” Ristem bi vî dengî re derket, çû pêşiya suwarî. Çend suwar jî dan dû. Ristem nihêrî ku yê ji wur ve tê, nebiyanî ye, lê mêrê ruşka wî ye. Lewma ji hespê xwe daket xwar. Li hal û ehwalê Şah pirsî. Kêfxweşî di hev dan û bi hev re çûn qesrê. Li wur, Gîw name da destê wî. Çi bihîstibû û çî hîn kiribû hemî jê re got. Ristem bi balkêşî lê guhdarî kir. Piştî ku nameyê xwend, gelekî şaş ma. Dû re jî keniya. Di ber xwe de hêdîka van bêjeyan mirmirand: “Gelo ew kî ye, ne Samê Duemîn be; dibe ku ew jî weke kalê min erd û ezman bihejîne! Ger ew ji Îranê an ji Zabilistanê bûna, ez lê şaş nedimam. Lê ji Tirkan yekî wuha? Ev dûrî eqle! Xeletiyek tê de heye! Ez difikirim, gelo ew ji malbata kî ye û ji nesla kî ye; lê belê ez dernaxim. Min bihîstiyê ku ji qîza Padîşahê Semenganê ya ku wextakî ez pê re zewucîbûm kurek çê bûye. Lê ew hêja zarok e, ne çaxê wî yê pêlewaniyê ye. Ew ne zane şer çiyê û ne jî zane meydana şer çewa ye. Min ji wê jina xwe ya kevn re mucevherat û diyariyan şandibû. Niwînerê ku çûbû, di veşerê de qala kurrê min kir. Got ew zarokek gelekî bejndirêj e, jêhatî ye û jîr e. Lê belê xortê ku tu behsa wî dikî, yekî mîna Hêjîrê Birca Spî dîl girtiye. Kurê min hêja hewqas mezin nîn e, ew dê nikaribe Hêjîr bigre û girê bide. Belê, ew kî ye?”

Çengelê pirsê di mêjiyê wî de, bi Gîw re çû seraya Zalê Zêrîn. Li wur mey vexwarin û kilam gotin. Bîstkê wusa mijûl bûn û henek kirin. Gîw devê xwe bir ber guhê Ristem:

-Destê min ji cîvata we nabe, lê hûn li min negrin, Kawûs got li Zabilê wext derbas neke, nesekine were. Ger ez dereng bimînim, ditirsim ku ceng dest pê bike. Pêdiviya wan gelekî bi min heye.

Ristem çeqilkêf bû, bi rihetî got:

-Na na! Qet meraq meke! Tu çima ditirsî? Bav û kalan gotine mirin heye xem tune ye! Ne wusa? Ka em îroj li kêfa xwe binêrin, Xwediyê sibehê Xwedayê şev û rojan e. Dev ji Kawûs jî û ji pêlewanên wî jî berde, li kêfa xwe binihêre lo! Lêvên xwe bi meyê şil bike! Em dê herin Îranê û bibin serokê wan. Bila berê felekê li me be, bes e! Gava Tirk ala min bibînin, ew agir bin jî li ber pêlên min nikarin rawestin. Dawet wê li wan bibe şîn.

Her du jî bi meyê sermest bûn; ji xwe ve çûn û ji dengbêjan re li çepîkan xistin. Roja din jî hetanî êvarê vexwarin û bêhiş ketin. Gîw, veşerê xwe ji bîr kir. Ristem bang li kevanîyan û qewraşan kir. Sifra xwarinê anîn. Piştî şîvê dîsa sitekanan li bin guhên hev xistin. Dû re Ristem rûd anî; hunermendan li rûdê xist û wî jî stran got. Dengê wan li kolanan belav bû. Ew roj jî wusa buhurî. Roja sêmîn jî, Keykawûs nehat eqlê wan. Roja çara, Gîw xwe ji veşerê re amade kir, berî li hespê suwarê got:

-Niha Kawûs hêrs bûye, mîna kûp nepixî ye! Ditirsim ku hiş jî li sera nemîne. Ew vê meselê gelekî girîng dibîne. Bi şev û roj, bi dilkeser û dilxetere ye, xew nakeve çavê wî, ked nakeve devê wî. Em di kêfê de, ew di dogehê de!

Ristem dîsa mîna berê got û wekiland:

-Na, na! Tiştên wuha nefikire. Heqqê wî nîn e ji te bixeyide.

Seyîs Rexşê Belek anî, zîn li ser piştta wî danî. Piştire bi fermana Ristem borî lêketin. Suwariyên Zabilî bi vî dengî re rabûn. Hespan zîn kirin, şûr û mertalan hilanîn, zerx li xwe kirin. Zuware da pêşî.

Gîw û Ristem berê xwe dan Îranê, li nêzî paytextê, Tûs û Guherz bi leq wan ve hatin û ew himêz kirin. Ji hespan daketin, peyatî pê re meşyan û bi hev re hilkişyan koşkê, cem Şah Kawûs. Li hember wî rêz bûn û hurmeta xwe jê re nîşandan, bejna xwe li ber wî tewandin. Lê belê Kawûs hêrs bûbû:

-Ristem pir qurre ye! Kes nikare pê re kapan bavêje! Lê hela bipirsin, ew kî ye? Hemwelatîyê min e û di bin fermana min de dijî.

Şah çav ji Gîw re şikand û ew tenha kir, gilîyekî di guhê wî de got:

-Ristem bixapîne û bibe cîhekî xelesemt, wî bi zindî daleqîne. Ji pêlewanan re bêje, bila carek din navê wî li cem min neynin zîmên.

Dilê Gîw ji vê xwesteka Şah şikest. Zavê Mala Zalê bû, xuşkek wî jî li cem Ristem bû. Qet bersiv neda Kawûs. Rû û sukûmê wî reş bû, eniya wî qumutî. Şahê Keyanî ew gav rewşa wî fam kir û li ber çavê hemî pêlewanan pê re hêrs bû. Mirovên serayê li hev nihêrîn, bi vê yekê şaş man. Şah bang li Tûs kir, jê re got "Bala te li Ristem û Gîw be! Gava te keys li wan anî, her du pêlewanan bigre û bavêje binê zîndanê." Tûs gava ji oda Kawûs derket, xwe gihand Ristem û bi milê wî girt. Lê belê kurê Zalê Zêrîn destê wî tan da û ew heliqand, xwe jê dûr xist. Piştire çû pehînek li derê oda Kawûs da û ket hundur. Dengê wî êlî bû û ji oda pêlewanan jî dihat bihîstin. Wuha digot:

-Giyayê hewşê tal e! Tu li dijî min jêhatî yî! Jixwe te heta niha tiştêkî pak nekiriye! Ger tu hewqas mêr î, here wî pêlewanê Tirk yê ku Hêjîr dîl girtiye bigre û wî daleqîne. Hemî gelên Rûm, Seksar, Mazenderan, Misrê, Çîn û Hamawêranê femandariya min qebûl kirine. Lê tu? Tu bi saya min li ser text î! Ne ji min bûna, tu dê dîl bimanayî di zîndana Mazenderanê de.

Kawûs tutişt negot, zimanê xwe xwar. Ristem ji hêrsa dilerizî; tavilê derket û derî li pey xwe bi şid lê da. Di şêmûka derî de, kulmek li pozê Tûs xist. Tûs li erdî pîj bû. Dev û pozê wî tijî xwîn bûn, Ristem pêl zikê wî kir û di ser re buhurî. Li ber derî xwe çengî ser piştta Rexş kir. "Deh" lê nekir, çimkî gelê Îranê li wur civiyabû. A ku nedît, gotarek anî zimên:

-Gelê min yê ezîz! Heval û hogirên min! Min hetanî îroj bi qeweta milên xwe şer kir û padîşahan ji ser text anî xwarê. Min çi kir, bona gelê xwe û bona welatê Îran û Nîvrojê kir. Lê mixabin îroj Kawûs xwest min dîl bigre. Kawûs kî ye li ber min? Tûs bi milê min girt. Tûsê reben û belengaz! Ne şah û ne jî artêş ev hêz û qewet dane min. Zînê Rexşê Belek kursiyê min e, kumzerxê min jî tac e ji min re, gurzê kalanî gustîla pêçiya min e. Du tişt rêberên min in: dil û mil! Hew qas! Şewqa şûrê birq, şeva tarî li ber min ronî dike. Azadiya min di destê kesekî de nîn e û ez ne koleyê kesekî me. Pêlewanan xwestin min bikin Şah; tac û text jî ji min re çêkirin. Lê belê çavê min di serokatîyê de nîn e. Ger min bixwesta, di dewsa Kawûs de ez dê rûniştama. Ez ji we dipirsim: min gotinên xerab û galgalên nexweş heq kiriye? Yê ku Keykûbad ji çiyê anî û ew derxist ser text kî ye? Ger Kûbad ji çiyê nehata, ne Kawûs dibû Şah û ne jî kesekî din. Ger ew pêlewanê Tûranî sibehê were vir; ew li mezin û biçûkan nanihêre, we hemiyar wê di bin şûr re derbas

bike. Hişê xwe bidin serê xwe. Çareyek ji vê pirsgirêkê re bibînin. Ya na ez li Îranê namînim. Nivîna we wê bibe ax û teyrê sîsarik wê we bixwun.

Piştî axaftinê, Rexş rakir ser piya, ajot û çû. Pêlwan xemgîn bûn, Ristem serokê wan bû, çûndina wî şîş li kezeba wan xist. Civiyan û lijneyek şandin cem Guhderz, jê re gotin:

“Tu destbirakê wî yî û hûn û Mala Zalê xinamiyê hev in. Ew te naşkîne. Pêşî here cem Şah, dilê wî xweş bike.”

Guhderz, digel Gîw û Gurgîn û Behram hilkişiyar serayê cem Keykawûs, jê re gotin:

-Ristem çi kiriye ku tu jê dixeyidî? Tu wuha bikî, Îran wê wêran bibe, li ber dest û piyan here. Te hay ji xwe nîn e. Te çi zû ji bîr kir; pêlwanê ku doh-pêr serê dêwan jêkir kî bû? Yê ku Hamawêranê wêran kir kî bû? Ristem çû, lê belê xêbetek giran bi ser me ve tê. Femandarê wan mîna gur e. Kesek xwe li ber wî gurî nagre. Di vê rewşa xerab de, kesê ku Ristem bixeyidîne, ew ehmeq e!

Şah ji vê gotinê tesîr girt, heq da wan:

-Gotina we rast e. Kesê ku Şah be, divê bi eql û îzan be. Ji hêrs û qahrê tiştê dernayê. Niha rabe, here cem Ristem, bi zarekî şêrîn dilê wî xweş bike, li ber bigere, hêvî têxe dilê wî. Ger tu ew bînî vir, dehî çêtir e.

Guhderz derket der, hemî serbaz û pêlwan jî li dû. Demek bi şûn de, hêja Ristem negihîştibû Zabilistanê, wan ew bi rê ve dît. Peznê wî dan:

-Hemî axa dunê li bin piyê te raxistiye. Textê Şehînşahiye hertim cihê te ye. Tu jî zanî, Kawûs mirovek bêmêjî ye. Gava hêrs dibê, çi tê ber deva dibêje, lê di demek kurt de jî kol poşman li ser dûva xwe rûdinê. Li xwe mukur tê. Ger tu jê ecz bûyî jî, ka çi sûcê gel heye? Tu çima ji welatê Îranê dixeyidî?

Şah poşman e, her roj piştî destê xwe gez dike. Tiştê çû mede dû! Bila kîn û xerez nekeve dilê te. Gelê me li benda te ye.

Ristem gotina xwe kêm nehişt:

-Ez ji mirinê re hergav amade me. Pêdiviya min jî bi Kawûs nîn e. Ew li pêş çavê min dilopek av jî nîn e. Galgalên wî bê re bûn.

Guhderzî, xuyê Ristem baş zanî bû, gotinek bijart ku tan lê bikeve:

-Ger tu nezîvirî, wê bêjin Ristem ji wî pêlwanê Tirk tirsîya, lewma ji Îranê revîya. Bawerim ku gelê Îranê wê koçber bibe û bi rê keve, terkîwelat bibe. Hemîkes Kawûs sûcdar dike. Tewer qewraş û dergevan, niwîner û xizmetkar jî wî niheq dikin. Lê belê hemî ji Suhrab ditirsin. Gel di tengasiyê de ye, rûyê xwe ji wan nezîvirîne. Navê te yê pîroz bi hezkirina welêt ve pelçîn bûye. Ger tu biçî Zabilê, ev navê te jî namîne. Bawer bike, rewşa leşkeran jî ne baş e. Roja ku Tûranî zora me bibin, dilê te jî wê bişkê, tu dê keserkûr bibî.

Ristem şaş me, li ser van gotinan fikirî û kûr çû. Kêliyêkê xays ma. Got:

-Ger bi qasî misqalekê tirs di nava min de hebe, ez dê niha li pêş çavê we xwe bikujim. Tu jî zanî ku ez ji cengê narevim. Lê belê Şah rûmeta min bînpê kir. Lê dîsa jî ez we naşkînim.

Ristemê Zal cardin veşariya Îranê. Keykawûs gava ew dît, ji ser textê xwe rabû, sitûyê xwe li ber Pêlwanê Cîhanê xwar kir:

-Xwedanê şev û rojan mirov çawa xulk kiribe, mirov wulo ye. Ji roja ku navê Suhrab ketiye kerrika guhê min, goştê canê min roj bi roj dihele. Min çewtî kir, neheqî li te kir. Bona

şerê Suhrab min bang li te kir. Ger min dilê te şikestibe, min bibexşîne.

Ristem lê vegerand:

-Ferman ya te ye! Rûyê erdê yê te ye. Va ye ez hatim!

Hefteyek buhurî, fermandar û pêlewan li hev rûniştin. Gava roja zer perda qetranê çirand, Kawûs ferman da Gîw û Tûs, got defên cengê li ser piştta filan girêdin. Dû re deriyê gencînê da vekirin û zêr li leşker û pêlewanan belav kir. Sed hezar leşker civiya, rûyê erdê ji nalên hespan û ji simê filan cîte cîte bû. Ezman şîn bû, erd biriqî. Ji dengê defê ax hejiya, dûman ji ber piyên hespan rabû. Mij hetanî ber rojê belav bû. Cihêtiya nava şev û rojê nema. Ne ezman, ne stêrka Perwîn, ne kevir û ta't, ne jî ax û av dixuya.

Êl û xêbet,

Bi tirs û heybet,

meşiya, çû;

Zû û her zû,

Kawûs li pêş,

Pêlewanan da dû.

Gihîştin ber qelayekî. Keykawûs çadira xwe du mîl dûrî qelê vegirt, ala xwe li ber çikand. Pêlewanên din jî sîngên çadirên xwe kutan. Notirvanên li ser qelê artêşa Îranê dîtin. Çûn, agahî dan Suhrab. Suhrab derket ser bircê, li artêşa gelekî şên nihêrî. Hûman jî li rex wî bû, gava ev dîmen dît, axînek kûr, ji kezebê kişand. Suhrab dest danî ser milê wî, “Xem nîn e” got, “Çek û leşkerên wan gelek in, lê belê pêlewanekî xuyanî û berbiçav, yekî ku serî li ber min rake di nav wan de nîn e. Ez karim vê deştê bikim gola xwînê.

Suhrab ji ser bircê hat xwarê, bi xem û xetere ji meyger stekanek mey xwest. Dema tîrêjên rojê paş ve kişiyên, Ristem xwe amade kir û çû bin konê Şah, jê re wuha got:

-Ger destûra te hebe, ez dixwazim herim nava artêşa Tûranîyan. Ez dê hîn bibim ka kîjan pêlewan li dora wî reqîbê min hene.

Kawûs li çi digeriya? Bi heyecan û dengê lertzok got:

-Ha wusa! Ev tevger û terz yê te ye! Bila ruhê te ronî be.

Ristem rabû, kincên Tirkan li xwe kir, mîna wan xwe girêda û çû, bi dizîka ket hundurê qelê. Nihêrî ku wa ye Tirk şarabê û qimiz veduxwun. Suhrab di navenda wan de cîh girtiye. Li aliyekî wî Jenderezmê kurê paşayê Semenganê, li alî din Hûman û li pişt wî mêrxasê bi nav û deng Barman heye. Suhrab ji hemiyên girtirîn e. Masûlkên milên wî mîna newqa hespê ye, sînga wî jî mîna sînga şêr e. Rûyê wî sorî kurr dike. Li rex wî sed leşker hene. Pêncî koleyên bi bazin li ber wî serê xwe tewandine. Ew gav, tiştê ne di hesab de qewumî, Jenderezm Ristem dît ku li pişt sitûnekê wa ye mêze dike. Ji nav hevalên xwe rabû, hat ji Ristem pirsî:

-Tu kî yî? Ka were ber ronahiyê, ez rûyê te bibînim.

Ristem ji cîh ne libitî. Jenderezm bi milê wî girt, kurê Zal bi girtina mil herdem hêrs dibû, kulm li dev û pozê Jenderezm xist. Pêlewanê Semenganî di cîh de ket û bêhna wî çikiya.

Ristem ji wur derket û şopa xwe wunda kir. Suhrab li benda Jenderezm ma, lê ew nehat. Çend peyayan li dû wî şand, lê geriyan, lê belê ew nedîtin. Demek bi şûn de xebera nexêrê ji Suhrab re birin. Cesedê Jenderezm li bin sitûnekê dîtibûn.

Suhrab pêlewanan li hev civand, ferman da:

-Bila îşev kesek ranezê. Xew ji me re heram e. Serê rimên xwe tûj bikin. Divê pirtîna baskê çivîkê jî we rake ser piyan.

Şeva ku çû, gurekî şivan û kûçikên me di şox û şengê de dît, lewma êrîşî kerî kir û xalê min kuşt.

Şev bû, Ristem vegeya nav konên Îraniyan. Gîw li ber konan nobedar bû. Ew ji dûr ve dît û pirsî:

-Tu kî yî, di vê şeva zulûmat de ji ku derê tê yî?

-Ez Ristem im. Ji nava êla Tirkan tîm. Min bi dizî raçaviya wan kir û bi wan veda weke mozê. Min pêlewanê Semenganî jî dît. Ez hatime vî temenî, min ji Tirkan kesekî wuha gir û çeleng heta niha nedîtibû. Ne di nav Îraniyan de û ne jî di nav Tûraniyan de kesekî wuha bejndirêj heye. Bi her hawê xwe, dişibe kalikê min Sam. Sam ji gorê rabûye û hatiye!

Roj bû sêla sor, rimên şewqa wê tûj bûn. Suhrab kincê cengê li xwe kir, yê rojane danî. Şûrê Hindê bi kêleka zîn ve hilawist, kumê paşayan da serê xwe. Kemenda ku ji çil helqeyî pêk dihat, bi terkiya hespê ve girêda. Hilkişiya cîhekî bilind, ser qotekî, bang li Hêjîrê ku ji Birca Spî ew hêsîr girtibû kir. Jê re wuha got:

-Ez dê niha çend pirsan li te bikim. Digel ku tu dilê min î jî, ez dixwazim tu rast biaxîfî. Ger tu jiyane xweş bixwazî, ji min re vir û derewan meke. Bersivên te heke ji dil û can bin, ez dê te bikim serbazê artêşê. Ya na, gotinên te çewt derên, ez dê dest û piyên te cardin girêdim, bavêjim binê zîndanê.

Hêjîrê dîl lerizî, bû pile pila devê wî.

-Ji rastiyê baştirîn tiştek nîn e mîrê min, got.

Suhrab:

-Ez dê niha, di derheqa Şahê Îranê Kawûs û pêlewanên wî Gîw û Tûs, Guhderz û Behramê Hêç û xasma Ristemê Zal de pirsan ji te bikim. Tu divê çadirên wan yeko yeko şanî min bidî. Were em ji navendê dest pê bikin. Niha binihêre; wa ye li hember me konekî fireh vegirtî ye. Dora kon bi qumaşên

heftreng neqîşandî ye. Wa ye çadirên ji çermê piling xuya dikin. Li pêşiyê sed filên hêç hene. Tu wî textê ji firûze û rengsîn dibînî? Ka li wê ala ji rengê binefşê binihêre; wa ye roj di navendê de ye û li ser rojê jî şiklê heyvê heye. Ew kesê ku li navenda wî konî rûniştiye, ew kî ye?

Hêjîr got:

-Ew Şahê Îranê Keykawûs e.

Suhrab pirsî duemîn jê kir:

-Ka îcar li alî rastê binihêre. Konê reş tu dibînî; li rex wî konî hesp û fil hene. Li dor wî leşker û li pêş jî şêr cîh girtine. Wa ye kîs dixuyin, bawer im ew yê zêran in. Li ser ala wî şiklê fil heye, ew konê kî ye gelo?

-Şiklê fil li ser ala Tûs heye. Ew pêlewan kurê Newzerê Keyanî ye.

Suhrab li konekî sor nihêrî.

-Ew kon yê kî ye? Tu ala ku şiklê şêr li ser e dibînî? Leşker gelek li ber kon civiyane. Ew bi rim û zerx in. Navê wî pêlewanî çî ye? Derewan meke, rast bêje!

Hêjîr bi carekê re û bêşik got:

-Ew Guhderz e, kurê Geşwat e. Tevî Gîw, heystê kurê wî hene.

Pêlewanê Semenganî hêja xwesteka dilê xwe bincîh nekiribû. Pirsî:

-Ka îcar li wî konê kesk binihêre. Li ser ala ber kon şiklê ejderha heye. Leşker li ber derî ne. textek di navendê de heye, di şiklê stêrka Kawa de ye. Pêlewanekî gir û kincxweşik li ser text e. Rûniştiye, lê serê wî digihîje raserî kon. Ji giraniya wî, kursiyê bin wî buhustek di axê de çûye xwarê. Hespekî belek û piştîsor wa ye li ber kon e. Kemend bi zîn ve ye, heta erdê dirêj e. Tu nabînî, wa ye dike hîre hîr, mîna deryayê dipijiqe. Li Îranê

ne kesekî wuha bejndirêj heye û ne jî hespekî wuha hêç! Ew kî ye?

Hêjîr bersiv neda, tev û lêvên wî li hev ketin, bû lepe lepa wî. Madê wî geh zer bû û geh sor. Nizanî bû çî bêje. Dudilî, li nav çavê Suhrab nihêrî. Nexwest ku bêje ew konê Ristemê Zal e. Jixwe hetanî wê gavê nizanî bû Suhrab lawê Ristem e. Wuha fikirî: “Ger ez bêjim Ristemê bi nav û deng ew e, dibe ku Suhrab ji nişka ve êriş bike û zora wî bibe û ew bikuje. Wê gavê, Îran wê bê serpêlwan bimîne. A baş ew e ku, ez navê Ristem jê re nebêjim û kone wî nîşan nedim. De serîkî ye, di riya heqqiyê de ye. Suhrab min dikuje, dihêle ew zane...” Qilqilî û çavê wî vir de wê de reviyar. Hêdîka got:

-Ha ew? Ew, ew... Pêlwanekî biyanî ye. Xanedanê Çîn, ew ji Keykawûs re şandiye bo alîkariyê.

Suhrab fam kir ku Hêjîr tiştan ji wî vedişêre. Hilmek kûr kişand, sînga xwe werimand, dîsa li çavê wî dilî nihêrî, pirsî:

-Lawo, ez ji te navê wî dipirsim. Tu çî dibêjî? Hey virreko?

Hêjîr tirsîya, dîsa dev û diranên wî li hev ketin:

-Ez navê wî nizanim. Dema ew ji welatê Çînê hat cem Keykawûs, ez wê çaxê li Birca Spî bûm.

Dilê Suhrab ew gav kizirî û madê wî reş bû, qumutî. Wî heta wê gavê, bi hêviya ku leqay şopa bavê xwe bibe, konê wî bibîne pirsan ji Hêjîr kiribû, lê mixabin hêviya dilê wî tefiyabû. Diya wî Tehmîne Xanim, berî ku ew derê seferê, şikl û nîşanên bavê wî jê re gotibû. Nîşanên bavê xwe di wî “Pêlwanê Çînî” de dîtibû. Lê belê Hêjîr bav ji kur vedişart.

Suhrab, pêçiya xwe dirêjî alîkî din kir. Konekî xemilandî şanî wî da:

-Ka Hêjîr vê carê jî bêje: ew konê ku fil û hesp li ber in, dengê boriyan jê tê, text di navendê de vegirtî ye û kole li hember sitûxwar in, ew yê kî ye?

-Yê Gîwê Guhderz e. Nîvê artêşa Îranê di bin fermana wî de ye. Zavê Zal e, xuşka Ristem li bal e.

Qêrnek di dil û mêjiyê Suhrab de destpêkir: “Hewar e! Hewar e!” Û dû re dengê diya wî hat ber guha: “Ez dê niha mohra bavê te bi milê te ve bikim... Mîna bazbendê ew bi xwe re bigerîne. Hetanî mirinê veşêre...” Ew gav destê xwe li ser hemayila milê xwe gerand. Dîsa bi biryar û rik lêgerîna bavê xwe domand, çavê xwe li ser çadîran gerand. Cardin pêçiya xwe dirêjî çadîrek din kir:

-Ho Hêjîro! Ka binihêre. Li wî kone alî rojhilat fêr bibe. Wa ye hezar leşker li ber wur sef girtine. Hin ji wan bi rim in, hin jî bi şûr û mertal. Di nav de textekî ji diranên fil heye. Pêlwanê li ser jî tu dibînî? Koma koleyan jî li ser çokan rûniştî ne û sitûxwar in. Ew yê kî ye?

-Tu konê kurê Şah nîşanî min didî mîrê min! Navê wî Ferîburz e.

Hêviya wî netemirî bû. Di dilê wî de bi qasî serê derziyê hêviya dîtina bav hebûya, ew dê dîsa li pey biçûyana. Nîşanek, yek îşaretek ji bavê... Gidî ji bo Xwedê, yek bêhnek... “Hey lo bavo, lo bavo! Ax lo bavo lo bavo!” Ev fixana wî di dil de difetisî. Hêjîr ketibû rikê. Mîna ku heyfa xwe jê hiltanî. Nema xwe girt:

-Tu çima qet behsa Ristem nakî? Te navê hemiyar got, lê ka Ristemê Zal? Tu derewan ji min re dikî. Artêşa Îranê bêyî Ristem naçe seferê. Di rojek wuha de ku Keykawûs jî hatiye li vir kon vegirtiye, derketiye meydana cengê, tu dibêjî Ristemê

Zal li mal maye! Di rojên wuha teng de, Pêlwanê Cîhanê divê li pêşiya leşkerên xwe bûya. Ristem mîrê te ye, ka ew li ku ye?

Hêjîr got:

-Belê, mîrê min mîrê mîran e,
Ew pêlwan û nêçîrvan e,
Nêçîrvanê şêr û pilingan e,
Bi şev û roj li deşt û çiyên e,
Ez sond dixwum bi Rehman e,
Ew niha digere li Zabilistan e.
Niha rûniştiye li nav bostan e,
Ew mêrekî bi sed mêran e,
Nayê şerê xişîm û cahilan e,
Vedixwe meyê, dukuje pezkûviyan e.

Suhrab:

-Ji çar aliyê dunê pêlwan hatina di hewar û gaziya Kawûs de. Tu hukmê min dibînî. Ji Çîn û Maçînê jî hatine. Çawa Ristem li Zabilê rûdinê şerabê veduxwe, an nêçîrê dike? Van virrên mezin meke lawo! Ez dê serê te jêkim, xwîna te bipijiqînim bi ser wan konan de. Ez soz didim te, ger tu Ristem şanî min bidî, ez dê şan û şerefê bidim te, devê gencîneya Semenganê ji te re vekim.

Hêjîr, weke dara hêjîrê ku bêar e, di zinar û lat û kevîran de hêşîn dibe, dîsa ji gotina xwe nehat xwarê:

-Ew ne li vir e. Lê belê ger ez di dewsa te de bim, ez dê nexwazim ku li hember wî cengê bikim. Tê bêjî çima? Ew ne yekî ji yekan e, ew bi çiya û zinaran re cengê dike. Hemî serok û rêber hunerên wî dizanin. Tu jî pê nikarî.

Suhrab şaş ma, serê xwe hejand:

-Te kengê Ristem dît û tu çawa ew wuha ji nêz ve nas dikî û peznê wî didî?

Hêjîr deng nekir, wuha ponijî: “Ger ez niha şan û şûndê wî xweşmêrî ji vî bêbav û bêînsafê Semenganî re bêjim, elametê wî eşkere bikim, gava Ristem bibîne, ew dê wî parçe parçe bike. Navmilê vî zalimî pan e, dest û lepên wî giran e, zîrek e, xwey eql û îzan e. Ger ew Ristem bike ji ruh û can e, Kawûs xwe li ber nagre, wê bireve ji Îran e.” Li xortê Semenganî li ba ket:

-Tu bo çî li pey Ristem digerî, qey tu li min maniya dikî ku min bikujî? Armanca te çî ye, eşkere bêje. Tu rêtina xwîna min dixwazî? Ristem bi hêsanî nekeve destê te.

Suhrab rûyê xwe veşart, histêrên çavê xwe bidizîka paqij kir. Hew xwe girt, bi hêz û zerpa dilşewatiyê bi piştê destê xwe sîleyek bihêz li Hêjîr xist. Hêjîr ji ber sîlê li hev zîzikî û ket xwarê. Suhrab vegeriya bin kon, taca zêrîn ya kalê xwe ji serê xwe danî, kumzerxê cengê yê Rûman li ser pora xwe bincîh kir, zerx û keftan jî li bejna xwe kir. Rim û kevan, şûr û gurzê giran, ev hemû hilanî. Xwîna wî dikeliya; li hespekî Erebi suwar bû. Bi dengê borî û defdefkan derket meydana cengê, çû li hember Keykawûs rawesta. Pêlwanê Îranî ji ber wî xwe dan alî. Nikarî bûn li rûyê wî binihêrin. Bang li Kawûs kir:

-Ya Padîşahê gernas! Tu li meydana cengê li çî digerî? Tu li hember şêran dikarî bisekinî? Na. Belê, çima navê te Padîşah e? ew şeva ku Jenderezmê xalê min bi bêbextî hat kuştin, min sond xwar ku ez dê yek suwariyek li ser axa Îranê nehêlim û te jî bi zindî daleqînim. Pêlwanê te yê herî jêhatî kî ye, bila serê xwe ji min re derxîne?

Kesekî bersiv neda. Suhrab nihêrî kesek nabizive, wî bêdengiyê xera kir û xwe li ser piştê xwar kir, hetanî tê de hebû rimekî heliqand nav konê Kawûs. Ji hukmê rima wî heftê sîngên

kon qetiyân. Kawûs hêrs bû: “Ka pêlewanên pîroz, mêrxas û egîtên axa Nîvroj? Lez bikin, agahî bigihînin Ristemê dilsoj! Ya na, ev Tirk, wê mêjiyê me hemiyan vala bike.” Ji kesekî deng derneket. Kawûs bi nalîn qêriya: “Xwelî li serê min be! Min jî digot pêlewanên min hene!”

Tûs xwe negirt, tavilê rabû û xwe gihand Ristemê Zal.

Suwarê Rexşê Belek çok çikand, gîzma fenerî kişand lingên xwe, weke hercar zerx û zirîç hilanî, kum û kolos xwar kir dîsa. Mertala mifriq da ber xwe, xencera xerzanî xist ber kemberê, piştî ku xavê kemendê bi hespê ve girêda, gurzê kalanî ku not movik lê zêdebûn da ser zînê Entabî. Kembera Keyanî da piştî xwe. Gava li Rexşê Belek suwar bû, weke Sîpan hilkişe ser Girê Meleto. Ajot, bi ajotinek best. Lê belê şaş ma; “Hewqas amadehî bo çî?” Her wekî ku li dijî Ehrîmen dihat. Birayê xwe Zuware li bin konê xwe hişt bona li yên mayî miqate be.

Ristem, Suhrab li navenda şer dît, jê re wuha got:

-Ez naxwazim em li pêş çavê leşkeran şer bikin. Tu bi ya min bikî, were em herin çolekê, yek bi yek duello bikin û hêza hev û din biceribînin. Ne ji Îranê û ne jî ji Tûranê bila kesek li me temaşê neke. Bi tenê ez û tu! Ne kesek din!

Suhrab, li axaftina wî nihêrî, tişteke di dilê wî de libitî, lê mane nedayê. Bersiv da:

-Belê, em dê biçin cîhekî tenha. Tu ji niha ve baş bizanibe ku, tu di şer de nikarî bi min. Tu nikarî li ber kulmek min jî bisekinî. Bejn û bala te, zend û bendên te li cîh in, lê belê tu êdî extiyar î, tu pîr û kal î. Tu çima xwe dixî vî halî?

Ristem bi zarekî şêrîn li xortê hember xwe kir gazî:

-Lawo, tu xort î û nuhciwanî, egît î, mêrxas î, lê belê tu nezanî. Naşîfî, tu hêja nepêlewan î. Erd hişk û sar e, bin axê bi

kurmik û kêzik û mar e. Lê belê hewa germ û nerm e. Hetanî vî temenî, ez gelek caran derketim meydana cengê. Min gelek ba û bahoz derbas kir, gelek artêş ji hev pelişand. Dêwan kir zare zar, lê ez tucar binketî nebûm. Tu biçûk î, hêja bêhna şîr ji devê te tê. Tu dê bigirîni bi ser diya xwe ve vegeerî. Ez qert im û kal im, lê belê ez di şer de ji te re ne heval im. Ger tu ruhê xwe ji destê min xelas bikî, bizanibe ku êdî mirin ji te re nîn e. Bîpirse ji çiya û geliyan, wê ji te re bêjin şer û cengên min. Stêrik şahid in; rûyê dunê li bin piyê min xaliçe ye. Gunehê min bi te tê, dilê min dişewute berxê min, ez nizamim çima. Tu di temenê kurê min de yî, ez naxwazim dest li ber te rakim, te bikujim. Dilê min dikizire! Tu ter û teze yî, simbêlên te hêja nuh xwêdan didin. Ez dêna xwe didim te, tu naşibî Tirkan. Bi Xwedê tu ji wan re nabî heval.

Piştî van galgalan, dilê Suhrab jî keliya. Pêjna hisên diltepinî tê de şiyar bû. Dîsa gotinên diya xwe dibîranî. Wuha got:

-Ez dê yek pîrsek ji te bikim xalo. Ji kerema xwe re bêje ji min re, bav û kalên te kî ne? Qala malbata xwe bike. Texmîna min ev e ku, Ristemê Zabilê, torinê Sam tu yî.

Ristem rawesta, kêliyekê bêdeng ma. Mat û xayis çû. Fikirî; nexwest xwe bi pêlewanê xort bide nasîn. Seba ku, ger di şer de têk biçûya, Îranî dê bikaribûna nasnama wî veşartana. Di dilê xwe de got “Bila Tirk nebêjin naşîtekî Ristem bindest xist.” Serê xwe hejand, çena xwe bilind kir:

-Na xwarzîkê min! Ez li ku, Ristemê Zal li ku? ew pêlewanekî mezin e, bi nav û deng e. Lê ez? Kal im, bêhalim. Ez rebenê Xwedê, ku dera min dişibe Ristem? Ne taca min heye, ne text û seraya min... Yekî mîna Ristemê Zal, tenezûlî xwe dike ku bi zarok û naşîtekî mîna te re derkeve meydana cengê?

Fikr û ramanên têkel di hişê Suhrab de geriyan, bi destê çepê çermê eniya xwe kaş kir. Nîşanên ku diya wî di derheqa Ristem de gotibûn, têra nasînê nedikirin. Demek kurt rawesta, dîsa li Ristem nihêrî. Hindik mabû ku bêje “Xalo, bêhna bavê min ji te tê!”

Rahişt rima xwe û çû.

Cîhê ku tenha bû, xelesemt bû ku bona şer bijartibûn, cîhekî teng bû. Lewma bi rimên destîkurt, dest bi şer kirin. Hetanî darên rima şikest û hesinê serê wan weşiya. Dû re hespên xwe li alî çepê zîvirandin û şûrên Hindê kişandin. Her du tenê bûn. Li cîhekî xir û xalî. Bav û kur. Ji xwîna hev. Parçeyek ji kezeba hev. Bi hêrs û best, bêsekin û tebat, çavsor û dilxezeb, bi rik û xerez şûr davêtin hev. Dengê dê, di dilê Suhrab de êdî nedipijkuvî. Şingîna şûran ku olan dida, dengê teyr û turûdan û hemî rawurên çolê û digel dengê hemî xwezayê birrî. Zimanê her giyandarî jêkir, guhên wan kher kir. Gava şûr li hev diketin, çirûskên agir bi erdê dixist. Bav û kur zora hev nebirin. Li hev û din xistin hetanî şûrên destên wan kol bûn, qevdika şûran sincirî û şikestin. Paşê rim jî parçe bûn, lê belê ew di hev de ko nebûn û nebetilîn. Rahiştin gurzên giran, êrîş kirin, mîna ku dijminên kevn bûn, neyarên ji bav û kalan. Kêliya gurz li hev diketin, gurmîn diket meydanê û erd dihejiya, terk li axê diketin. Her dû jî bêdeng bûn. Cara yekemîn bû ku Ristem di cengek wuha dijwar de halan di xwe nedida. Gurz giran bûn, qevda destê wan diêşandin. Xwîn ji nav pêçiyên wan herikî. Gurz jî di hev de ditewiyan. “Hewar e, hezar carî hewar e! Bila kula Xwedê sê kul be, bi ser Efrasîyab û Kawûs ve bibare, ku çawa bav û kur îroj ji hev re kirine dijmin û neyare!” Ev dengê Tehmîne, ger niha ew li wur bûna, wê li dilê bav û law tesîr bikirana. Mixabin ji Semenganê heta wur deng nedihat! Mîna

ku kesên biyanî bav û kur bêhiş xistibûn, wan weke boxên ku êrîşî cawê sor bike, berra ser hev dabûn. Mîna beranan hirrî hev dikirin. Xwediyê wan, li bin konan di kêfa xwe de bûn, ling avêtibûn ser hev. Li hev xistin; ew ranewestiyên, lê belê hespên bin wan êdî dilikumîn. Zerxên her du pêlewanan wesle wesle weşiyên erdê. Dest û piyên wan werimîn, bêlebat, her du jî ji hayho de ketin. Yek ji ber yê din nereviya, yek ji ber yekî negot el-eman û serî netewand. Di gola xwêdan û xwînê de man. Dev û pozê wan tijî ax bû. Tî bûn, ji tîna devê wan miçiqî, xwîn di zimanê wan re avêt. Bav, bi dilekî keserkûr, law jî westiyayî ji hev dûr ketin. Di dil û mêjiyan de ne hezkirin û ne jî merhamet û diltepînî mabû. Xwîn, xwîn û xwîn! Ev xwesteka di dilê wan de, di damarên spîçka çavan de xwe nîşan dida.

“Tîmseh jî mîna vî xortî nikare êrîş bike!” Gotina pêşî ya Ristem ku gava vejeriya bin kon ev bû. “Di şerê Dêwê Spî de jî hewqas newestiyabûm û çavtirsandî nebûbûm. Bi rastî, li hember vî xortê naşît, vî xişîmê nenas, ez ji lepkut ketim.”

Kawûs, li bin kon li rewşa pêlewane xwe nihêrî, bi halê wî yê xerab kêfxweş bû, lê belê di rûyê xwe de eşkere nekir. Bi tenê destê xwe di hev de mizda: “Roja Ristem hat, ez dê ji bela wî xelas bibim.”

Roja man û nemanê bû, riya çûndin, lê nehatê bû! Yek ji wan wê bihata kuştin. Kuştinek mêranî, di şerekî yek bi yek de. Tirs tune bû, ji ser vê riyê vejer jî nedibû. Tîr ji kevanê pekiyabû êdî. Ji her du egîtan wê diya kî bigiriyana? Kî ji wan bihata kuştin, wê yê din li ser bigiriyana. Ango diya herduyan wê bigiriyana. Têkçûn û serketin, van bêjeyan bo bav û kur bûn. Lê belê serketin nîn bû, her têkçûn bûbû para wan. Ristem çi digot berê: Felek li piştê min be bes e, min tişteki din navê. Lê

vêcarê felek li wan çep geriyabû. Feleka xayin... Pişta wan ne li felekê, berê wan jî êdî ne li oxirê bû.

Hespên bin wan rawestiyabûn. Cara duwem, dîsa bi rik û xerez derketin hember hev. Vêcarê tîr avêtin hev, mîna zîpikê bi ser hev û din de barandin. Çok dabûn erdê, kevanê heta ber pozê xwe bilind dikirin û darikê pozhesinî berra hev didan. Demek wuha sihêtiya hev kirin. Zerxê ser Ristem parçe parçe bûbû, zîval zîvalî, li erdê belav bûbû. Kincê wî jî wulo. Sînga wî ya sorî kur, pêsîrên xurt û werimî, masûlkên hişkê mîna hêta devê derketibûn holê. Suhrab jî bêzerx bû, kinc li ser wî jî nema bûn. Digel vê rewşê, her du pêlewanan xwe ji ber tîran nedidan alî. Gav û seat buhurîn, her du jî di hev de kerixîn û ko bûn mîna şûrên destê xwe. Hevesa cengê di dilê wan de temirî. Hespan li aliyekî hiştibûn. Vêcarê haletê cengê jî dan alî din. Bi hirê fêris û pêlewanan, bi quloçsikestina beranan çûne hav. Di vî şerê dirinde de, rahiştin kembera hev û din. Pêşî, Ristem bi kembera Suhrab girt û ew li erdê xist, lê belê Suhrabê çeleng zûka rabû piya, xwe da aliyekî din, kember ji destê wî xelas kir. Ristem şaş ma; pişta Suhrab zexm bû û bihêz bû. Ji hev dûr ketin. Suhrab xwe gihand hespê xwe û gurzê bi zîn ve hilawestî bû anî xwar. Hat, bi wî gurzî ve li ser milê Ristem xist. Êşê xwe berra kezeba kurê Zalê da. Lê belê diranê xwe şidand ser hev, êşê di nava xwe de veşart, qet deng nekir. Suhrab bang lê kir:

-Lo lo suwaro! Ker jî ji wî hespê te çêtir e. Pîr û kokimekî mîna te, bi hespekî zexel wê çawa li hember xortekî mîna min di ber xwe bide?

Êşa sermil, nehişt Ristem bersiva wî bide. Piştî ku her du di hev de kol bûn û bêzar ketin, Ristem berê hespê xwe da nav konên Tûraniyan. Suhrab jî dizgîna hespê xwe serbest berda û

xwe li nav Îraniyan xist. Gelek pêlewanê Îranî kuşt, gelek jî birîndar hişt. Ristem ev rewş dît, gelekî ecz bû. Kete xeterê; ditirsiya ku Suhrab xwe bigihîne konê Şah û ew der jî wêran bike, Kawûs bikuje. Lewma, zûka vegeriya berê xwe da bin konê xwe, lê belê bi rê ve Suhrab dît; serê rima wî bi xwîn bû û dest û kincên wî jî wusa. Hema bi ser ve qêriya:

-Hey Tirkê xwînxwar! Îraniyan heta niha çi xerabî û dijminî li te kirin ku tu niha bi kîn û buxd wuha êrîşî wan dikî?

-Ewul te êrîşî Tûraniyan kir, ne ez!

Ristem:

-Niha tu jî dibînî ku tariya şevê bi ser me ve hat. Êdî ne wextê şer e. Sibehê, em dê şûrên xwe, bi şûrên tîrêjên rojê re biçikînin li erdê. Ew gav li vê meydanê, wê him textê pederşahiye were vegirtin, hem jî dara sêpê! Dunya, dunyayek derewîne, tenê li ber hukmê şûr serî ditewîne... Tu mêrxasî, canê te ji şûr û rim û tîran re perwerde ye. Xwarzê! Hêja bêhna şîr ji devê te tê, tu ji leystika kolanan têr nebûyî. Em dê îşev bizîvirin bin konan, sibeh tê xêr jî pê re, ka hela felek wê bi kî ji me re bikene?

Tarî hukmê xwe da nîşandan, ew ji hev cihê bûn.

Gava Suhrab gihîşt bin çadira xwe, bang li Hûman kir:

-Ev pêlewanê destşêr û navmilpan kî ye gelo? Ew nijdevan, dema êrîşî nava we kir, çi got û çi kir? Min kesekî bi ecêba wî nedît! Zilamekî pîr û kal e, lê hêja egît e, qehreman e, ne ji şer radiweste û ne jî dibe bêzar e.

Hûman got:

-Çi ji destê me tê? Gava êrîş kir, dîsa zerar û ziyar da me. Lê belê em li gor fermana paşa tevdişerîn, lewma em nereviyan. Mîna serxweşan ket nava me. Gelek leşkerên me kuşt.

Suhrab:

-Ez dê heyfa wan sibehê hilînim! Miraqan nekin. Sibehê wê rojek bi nîşan be. Gur û rovî wê eşkere bibin. Kî tajî ye û kî şêr e, wê bê dîtin. Ez Suhrabê Semenganî me, bi sond û peyman, ez dê yek ji wan nehêlim.

Ji alî din ve, Ristem li rewşa hevalên xwe pirsî. Bang li Gîw kir:

-Ka bêje, dawiya vî şerî wê çawa be? Bi dîtina te, Suhrab bi çi teher û terzê cengê dike?

Gîw got:

-Heta niha, me yekî mîna wî nedîtiye. Divê mirov mêran bikuje jî, lê heqqê wan wunda meke. Mêrik mêr e û mêr di ser pozê xwe re nabîne. Gava êrîşî nava konên me kir, berê xwe da Tûs. Tûs li bin çadirê dirêjkirî bû. Çav pê ket ku Suhrab weke gur tê, ji cîh hilqevizî û xwe çengî ser hespê kir. Lê belê fersend nedît. Suhrab gurz li sînga wî xist. Kumê Tûs ji sera ket û dû re reviya. Tu jî dîzanî ku urf û adetên me Îraniyan hene; em tucarî xêbetên xwe ji xelkê re nahêlin û narevin. Ew gav kesekî li hember wî derneket û nebizivî. Ew jî nesekinî, hespê xwe ajot û çû.

Ristem berê xwe da bin konê Keykawûs. Jê re qala Suhrab kir:

-Sakûlê doh, emana me bir. Hêz û çelengiya wî dûrî eql û îzan e. Bejndirêj e, serê wî digihîje nav ewran. Di bin giraniya gewdê wî de ax jî dinale. Mil û ranên wî, hêtên devê ne. Li wî cîhê xelesemt, me bi rim û şûran li hev xist. Dû re me tîr weşand ser hev. Min carek tenê keys lê anî, bi kembera wî girt, lê wî xwe zûka xelas kir. Gûzeke hişk e, tê zanîn. Tariya şevê şer betal kir. Sibehê, Xwedê bide kî, ew e serpelewan.

Şah bi vaqûrî, qirika xwe qalind kir, xebxebê nîşan da û çavê xwe kuskusand. Di rûyê wî de dixuya ku, tiştê di dilê xwe de vedişart. Sira dilê xwe bi vî awayî bindoşek kir:

-Ristemo! Tu lawê min î. Ez dê heta sibehê îşev ji te re dua bikim. Li hember wî Tirkê bêbav û zalim, ji bo ku tu xalib werî, ez dê hêvî û tika ji Xwedanê şev û rojan, ji Hurmuzê Pîroz bikim.

Ristem hat bin konê xwe, Zuware yê birayê wî, ew ziyaret kir, li hal û wextê wî, li rewş û tendurustiya wî pirsî.

Pêlewanê Cîhanê wuha got ji birê xwe re:

-Şiyar be, gelekî şiyar. Te hay ji pêlewanan hebe û qet nekeve telaşê. Sibehê gava ez çûm şerê wî Tirkî, Tu jî artêşa me ya Zabilê amade bike. Ala min, text û pêlavên zêrkirî bîne. Bi tîrêjên rojê re, li ber kon amade be. Ger ez bi serketin vî şerî xelas bikim, jixwe li meydana şer nasekinim. Lê belê heke ez bîndest bikevim û têk herim, şîreta min li te tu megrî û qet menale! Eniya xwe jî neqermiçîne. Piştî kuştina min, wesiyeta min li we, bila kesek li dijî wî Tirkê pêlewan derneyê. Berê xwe bidin Zabilistanê, biçin cem Zalê Zêrîn, Destanê kal. Jê re bêjin, xem nîn e bavo, Ristem bi destê mirovekî pîsik û belengaz nemir, ew bi destê mêrxasekî hat kuştin. Kuştin riya mêran e, Ristem cêrê avê bû, li riya kaniyê şikest. Bêje bavo Ristem wesiyet kiriye, gotiye bila bavê min bi gotina Keykawûs neke, ew niha li pey dek û dolaban e û darê xwe ji serê Zal re dixeritîne. Tiştêkî xerab di dilê wî de heye, lê çi ye, ew eşkere nake. Piştê here cem diya me Rûdabe, li ber çokên wê rûnê, nehêle ew bigrî û bîlorîne. Bêje dayê, şîne li ser Ristem girê nede. Jixwe Ristem berxê nêr bû, lewma ji kêrê re bû û hat serjêkirin. Bêje dayê, tu diya egît û fêrisan î, bila kesek nebêje min weke te beran û hogiç anî.

Birayê min î şîrhelal! Gelek dêw û şêr, piling û ejder di nava pençên min de can dan. Min gelek qela û birç, qesr û qonax kambax kir û wêran hişt. Hetanî niha kesekî milê min dananî. Şervan û suwarê ku pê bixe zengûyê, zû an dereng, ew dê mitleq were kuştin. Cemşîd û Nerîman bîne bîhra xwe. Ka dunya ji wan re ma?

Sibeh hat, şewqa sor kum û kolosê xwe ji pişt giran deranî, basikên qertela reş ya şevê ku bi ser dunê ve vegirtibû civîya û qertel firiya, wunda bû. Ristemê Zal, lehengê qela Zabilê, Pêlewani Cîhanê, terhika welatê xwe, welatê Nîvrojê rabû, pêşî zerxê xwe yê ji çermê bebir li xwe kir. Çû cem Rexşê Belek, lê belê hespê wî hêç bûbû, vir de wê de ditirisan. Li ber geriya, ew haş kir û lê suwar bû. Haletên cengê hilanî û derket meydane. Her du artêş, li hember hev bûn, rim di dest leşkeran de bû. Lê belê bêdeng bûn. Di sibehek wuha şilfî tazî, aram û sar de li benda her du pêlewaniyan bûn.

Li milê din, Suhrab heta wê gavê di zewq û sefayê de wext derbas kiribû. Hêja jî şerab vedixwar, dengê rûdê ji bin çadira wî dihat. Bi xêfî, li ber guhê Hûman wuha got:

-Reqîbê min qert e û porspî ye. Ez dê bi vî halî jî pê karibim. Lê belê ew bi qasî min dirêj e, navmilpan e. ez hîç jê natirsim. Ew gelekî dişibe min; bi sîng û navmil, çav û birû, reng û rû. Gava ez li pê û çokên wî dinihêrim, şifqet û merhametek bêhempa di dilê min de vedije, ez nizamim çima. Tu bawer nakî, lê ez dê tiştêkî ji te re bêjim: ez ji wî fedî dikim. Weke mirov bi bavê xwe re cengê bike! An bi diya xwe re zinê! Rûyê min sor dibe, reş dibe. Ez nîşanê bavê xwe di wî pêlewani de dibînim. Dilê min lewma dipirpîte û dikizire.

Hûmano! Bimeyzîne, baş guh li min bidêre,

Neyarê min ne ditirse, ne dilerze, weke şêr e,
Çavronî ye, mêjîpak e, dilê wî jî weke zêr e,
Li meydane egî e, bi Xwedê ew pir bikêr e.

Ez poşman im ji xwîna vî şerî, dilê min pir zîz e,
Ew ne dijmin e, ji malê ye, xwînşêrîn e dilezîz e,
Em betilîn, hesp betilîn, çirûskên şûr wîze wîze,
Ez bi rik im, lê bi şik im: Efrasîyab bi me dileyîze.

Guman dikim; ew Ristemê Zal e, bavê min e,
Ne bi xerez e, ne bi kîn e, ne neyar û dijmin e,
Ger mirim, hûn'ê bêjin ew mêr e, lê emir kin e,
Ristem bimre, hûn'ê bêjin ji me re qet reqîp tune...

Hûman di cîh de cemidî. Dû re qîlqîlî. Weke dizekî ku malê diziyê di tûrikê wî de were dîtin, fedî kir û xwêdan da. Lê belê bersiva xwe mîna di ser tiştêkî de bişofîne da:

-Tu zanî ku ez çend caran li Ristem rast hatime? Te nebihîst ku wî li Mazenderanê çi hukum kir? Ew hewqas ne yekî biçûk e ku were li dijî te şer bike!

Leşker û pêlewaniyan Tûranî û Semenganî ji xew şîyar bûn. Dilê Suhrab ji kêfê û vexwarinê têr nebûbû. Ji cengê jî nereviya, wêrekiya serxweşiyê jî lê tesîr dikir. Kincê cengê li xwe kir, berî derkeve meydana halan di xwe da. Bi vî dengî re Tirk lerizîn, cesaret hat wan. Lê belê Ristem tiştêkî ecêb, maneyek eletewş li ser rûyê wî dît: dikeniya û serê xwe dihejand. Li halê Ristem pirsî û pê re bi dilekî germ û nerm, weke hevaleyê axifî:

-Tu têr razayî? Çima xwesteka şer û duelloyê li te bûye rik û inyard? Niha em dev ji hev berdin dehî ne çêtir e? Tîra

tolhildanê bişkêne, gurz û rim û kevanê bavêje erdê. Tu dil bikî, were em ji ser zîn dakevin û li cem hev û din rûnên. Rû û rûçikên me yên ku bi kîn û xerezê qermiçîne û di xwêdan û xwînê de gemirîne, em bi şerabê bişonin, gilî û gazincên xwe li hev bikin. Dilê xwe xweş û şa bikin. Ev şerekî bêwate ye, nîrxê xwe nîn e. Were em li ber destê Ruhê Hurmuz tobe bikin û sond bixwun ji hev re bo careke din şer û pevçûnê nekin. Dibe ku tu bawer nekî, lê gava ku cara yekemîn ez çav bi te ketim, hezkirinek ji kûraniya dilê min bijkuvî. Ez jî nizamim çima! Xalo! Rûyê min ji fediyê sor dibe. Ka ji min re bêje, di malbata te de kîjan pêlewan hene? Esl û fêslê xwe ji min re rêz û bêz bike. Min navê te ji gelek pêlewanan pirsî, lê mixabin kesekî ji min re negot. Ez tika dikim, xwe bi min bide nasîn. Tu reqîbê min î, lê xwe vedişêrî! Ma ev tiştêkî rast e? Tu neviyê Sam nîn î? Ristem heye, ji Zabilê ye. Ew ne tu yî?

Ristem di dilê xwe de got “Vî zarokî dixwaze min bixapîne”. Paşê bi dilekî reş û bibiryar lê vegerand:

-Lo xorto! Xortê xişîm û nezan! Tu li pey nav û dengê dunê yî? Tu çima van pirsan ji min dikî? Te peymanî me ya doh ji bîr kir? Me ji bona şer biryar girtibû. Neyê bîra te? Tu bi van galgalan nikarî min bixapînî. Min kembera cengê li nava xwe pêça. Ez wê ji piştî xwe venakim êdî. Were em dîsa rahijîn hev, ka hela Xwedanê şev û rojan wê bide kî ji me! Xwarzê, min vî porî li ber tavê spî nekiriye, min hetanî niha gelek fên û fit dîtine, serê min ketine gelek dafikan. Ez zû bi zû naxapim.

Suhrab li ber geriya:

-Xalo, tu êdî pîr û kal î, were guh bidêre. Ez dixwazim tu di nava doşek û lihêfa germ û nerm de, li mala xwe, di nava zarûzêçên xwe de, bi dilekî aram bimirî. Ne di nava gola xwînê de, ne di kefteleftek wuha de. Ev şerê dirinde bi te nakeve xalo.

Lê belê ger, di qedera te de ruhtênê te ez bim, ez ji vê yekê jî narevim û teksîr nakim, ez dikarim wê wezîfê jî bincîh bînim.

Her du ji ser hespan daketin xwarê. Sîngên xwe vekêşandin, serê xwe bilind kirin, bi hefsarên hespan girtin û birin bi zinaran ve girêdan. Di veşerê de li nava çavên hev nihêrîn, reşika çavên wan di nava birûyan de wunda bûn. Eniyek paqij, nihêrînek bi rûmet... Her du awur ji hev neneqandin. Mirin, mirin, mirin... Mirin li çokê, mirin di gewriyê de... Na, mirin di çavên zer de... Mirin di nava xwînê de... Dibe ku di navenda mêjî de...

Bi dilxemî destpêkirin.

Suhrab mîna şerekî ku erna wî rabûbe, ji cîh xwe hilavêt û mîna filekî serxweş bi kembera Ristem girt û bi zerp kişand. Halan da xwe “ez im Suhrabê Semenganî” û bi hêrs derb lê xist. Ristemê Qelafetfil li erdê dirêj kir. Piştî, carek din ew ji ser axê rakir, hêja hiş nehatibû serê Ristem, ew bilind kir û li erdê xist. Dev û pozê pêlewanê qert di axê de lewufî. Lê di ber xwe da. Bi şewuşîn rabû piya û bi ser Suhrab ve çû. Lê belê, wî fersend neda, rahişt Ristem û ew zîzikand, tavilê jî li ser sînga wî rûnişt. Xencera di rengê avê de, ji ber xwe deranî, da ser qirika Ristem. Xwest wî serjê bike bi pezîkî. Ew gav Ristem di dilê xwe de got “Îcar wext hat! Divê ez sira dilê xwe eşkere bikim.” Ji pêlewanê ser xwe re wuha got:

-Ya pêlewanê pîspor û jêhatî! Tu ji şûr kişandinê re û ji şerê gurz û kemend avêtinê re jî hoste yî. Urf û adet û toreyên me ne mîna yên we ne. Em Îranî û Zabilî, gava piştî pêlewanekî mîrxas didin erdê, ew digel ku dijmin e jî, em cara yekem serê wî jê nakin û wî nakujin. Li cem me, qewlê nebî du car in. ger em cara duemîn jî reqîbê xwe bavêjin erdê, ew gav qetla wî helal e. Banekên me ev in.

Piştî vê gotinê, Suhrab xencer ji ber qirika Ristem kişand û ji ser sînga wî rabû. Suwarê Rexşê Belek, bi vî awayî dek lê çêkir û xwe ji destê wî xelas kir. An jî li gorî gotinên gotinbêjan û rîwayetan, destê Suhrab neçû wî, nexwest ew bikuje, heyfa wî lê hat. Dilê wî debar neda.

Suhrab rabû piya, bi serkeftinê nefesek kûr kişand û li dor xwe meyzand. Kesek tunebû. Ristemê Zal di wî halî de, li wur hişt û berê xwe da beriyê. Hefsarê hespê xwe bi ser karxezalan ve sist kir. Xezalan çindik dida xwe û dibeziyan. Pezkuvîyan quloç di hev didan. Ew roj hetanî êvarê, wexta xwe bi seyda wan xezalan derbas kir. Wan bi kemendê ve girê da. Şer û pevçûna doh û pêr ji bîr kir.

Şev hat, xetere jî pê re. Gotin û galgala şewir û mişêwrê giran di bin konan de destpêkir. Porspî û jîrik li hev rûniştin. Hûman ji Suhrab rewşa şer pirsî. Tevera Ristemê Zal çawa bû, dixwest hîn bike.

Kurê Tehmîne got:

-Min doh keys lê anîbû, lê belê min wî da xatirê urf û adetên Îranê.

Hûman qaherî û careke din ew ji şer re sîqiland û wî li Ristem sor kir:

-Xwelî li serê te be! Ji bejn û bala xwe, ju sîng û ranên xwe fedî bike. Hey malneketo! Te bi destê xwe, şêrê di dafikê de serbest berdaye. Dunya keys û fesal e dînîko. Weyla weyla! Bi rastî jî tu xişîm î ha! Ez ditirsim ku buhayê vê çewtiyê wê gelekî giran be. Belê, destê min li ser dilê min e, Ristem keysfileh e. Ger tu têkevî kemîna wî, bi sonda mezin ew te efû nake û av jî di ser te re venaxwe. Paşayekî wuha gotibû: dijminê li hember xwe tucarî biçûk nebînin.

Suhrab mebesta wî fam kir, lewma bi dilekî paqij got:

-Bes e bes! Êdî van xem û fikarên kambax, van ramanên kirêt û têkel ji dilê xwe bavêje. Gava ew sibehê were li dijî min raweste, wê çaxê ez mecbûr im dirinde bim. Tu dê bibînî li ber çavê xwe ku zincîr û qeydên hêsîriyê çawa dixim sitûyê wî!

Suhrab xemgîn bû, di bin bandora pevçûnê de bû. Lezand, xwe ji Hûman dûr xist û çû bin konê xwe.

Ji alî din ve Ristem, piştî ku ji wê talûkê, ji hafa mirinê xelas bû, bêhna xwe da, li xwe nihêrî, gazî hekîman kir, tendurustiya xwe di bin çav de derbas kir, arîşeniya xwe li hev rast kir. Di demek kurt de bû weke çiya; gelekî xurt û zexm bû. Ava zelal vexwar, goştê gamêşan biraşt û carna jî bi hêta devê xwe têr kir.

Suhrab berî Ristem li meydana cengê amade bû. Di milê wî de kemend, di destekî wî de jî kevan hebû. Mîna ejderhayek serxweş vir de û wê de baz dida û halanan di xwe dida. Mîna sakê gamêşê, mîna boxê buharê toz û dûmanê bi ser serê xwe dixist. Ristem ew di vê rewşê de dît, kêfa wî şikiya, xemgîn bû, rûyê wî zer bû. Li ser encama vî şerî ponijî. Lê belê gava Suhrab çav pê ket, hevesa şer lê zêde bû, mîna berê diljan nîn bû. Xwe qurre dikir, pişik jê re çê dibû. Awurek tûj da Ristem û seranpê hûr hûr lê nihêrî. Piştê qêriya:

-Tu cara yekem ji destê min xelas bûyî, lê vêcarê? Tu çawa diwêrî serî li ber min rakî? Te riya xwe şaş kiriye, an tu ji canê û ruhê xwe ecz bûyî? Min cara ewul te da xatirê wî temenê te. Tu vêcarê jî têkevî lepê min, ez nema ji ser sînga te radibim!

Xuyê Ristem bû; tu car tan û niçê mêran li xwe nedîtibû û di bin galgalan de nedima. Wuha got:

-Pêlewanê xişim! Pişik ji te re çê bûye, tu fexr bûyî û ji ola xwe derketî yî! Xwarzê, mirovên gernas û egît, mîna te xwe qurre nakin û pozê xwe bilind nakin. Tu dê bîstkê bi şûn de bibînî da ev extiyar wê çî bîne serê te?

Roj bejneke dudo kişiya bû, vekirî bû û hewa çik sayî bû gava cardin rahiştin hev û din. Çawa gihîştin hev, bi kembera hev û din ve zeliqîn. Ristem pêşî teql li Suhrab xist, lê belê pêlewanê xort giran bû weke risas, qet ji cîh nelibitî. Mîna sîngêkî mirov di erdê de kuta be. Ev yek, kurê Zal tirsand. Çend caran ceriband, lê Suhrab pê da erdê. Dû re wî Ristem daf da. Wuha li dor hev çûn û hatin çend caran.

Dîsa bi hev girtin, Ristem bi serê Suhrab girt û piştî wî li hev tewand, ew gav qewet di piştê de nehişt, ew êşand. Piştî, bi vê yekê nesekînî, ew bilind kir û li erdê xist. Suwarê Rexşê Belek, pêlewanekî zana bû û gelek xaxên giran dîtibû li dunê. Ûsil û qayde, dek û çivên pêlewaniyê baş dizanî bû. Mirov bi ku devera bedena pêlewan bigre diêşê, jarî û hestiyarî di ku der de ye hîn kiribû. Karê pêlewaniyê, ne tiştêk hêsan bû. Wî temenê xwe wuha buhurandibû. Zanî bû ku heke vê carê keys têkeve destê Suhrab, ew dê nehêle ji erdê rabe. Niha Suhrab li erdê bû, lê Ristem pêjna rabûna wî hilanî. Lewma keys û fesal neda wî. Şûr kişand û tavilê bi çelengî sînga wî çirand. Suhrab, mîna dîkê serjêkirî perpitî. Kêliya xwîn ji canê wî avêt, wî êş hes nekir, tenê axînek kûr, gelekî kûr ji kezêbê kişand. Ev axîn du maneyên xwe hebû: yek; “min bavê xwe nedît û mirim,” dudo; “cara yekem min vî reqîbî avêt erdê, lê belê min ew efû kir.” Bêhna mirina zer û xwîna sor çû pozê wî wuha got:

“Te ev felaket bi min nekir,
Lê belê min bi xwe kir,
Dem miftê da destê te,

Jîyana min fedayê te kir.
Xalo, sûc ne ye te ye,
Kuştin riya mêra ye,
Mirin emrê Xweda ye,
Derdê mezin ew derde,
Kêf kêfa neyara ye,
Wê bêjin Suhrab kuştin,
Pêlewanî bi me maye...
Ax lo bavo, lo bavo, wax lo bavo lo bavo...

Biçûk bûm, sêwî mezin bûm xalo,
Diya min gotibû nîşanên bavo,
Emrê min bi heza wî derbas bû,
Lê niha hêviya min jî xelas bû,

Hemî lêgerîna min li valahiyê çû,
Min ne bav dît, ne reng, ne jî rû,
Ez va dimrim, êş û xeter jî li dû,
Masî û teyr, hesp an jî stêrk bî tu,
Nafilitî ji bavê min tu zû bi zû.
Ax lo bavo lo bavo, wax lo bavo lo bavo...”

Suhrab di nava xwînê de ma. Hilma wî ya germ li rûyê bavê wî dixist. Wuha domand:

-Rabe, ez birîndarim, birîna min pir xedar e. Heke tu ne pêlewan, lê belê ejderha bî, rojê jî bi destê xwe bigrî û bavêjî aliyekî, dîsa gava bavê min bibihîze ku balîfê min bûye parçeyek zinar, hetanî piyê wî av û ax bigre, ew dê li te bigere û te bibîne û wê heyfa min ji te bistîne. Mitleq wê mirovek min di vî halî de bibîne û roj wê bê ku ev rewşa ha ji bavê min î

Ristemê Zal re bêje, tu kuştin bêşahid nîn e xalo. Wê hinek kes ji bavê min re bêjin Suhrabê te kuştin, cesedê wî avêtin erda sara cemidî û hetanî wexta mir jî, di ber sekretê de navê te ji ser zimanê wî neket.

Dema Ristem van bêjeyan bihîst, sewuşî erdê û dilê wî xeliya. Dunya lê guherî, her alî reş û tarî bû. Derman di çokên wî de nema, taqet ji masûlkên wî derket. Ji xwe ve çû û li rex kurê xwe dirêjî ser axê bû. Hiş ji sera neçûbû, serê xwe di axê da. Dest bi girî kir û naliya. Ji wan gotinên Suhrab yê dawî bawer nekir. Bi zimanekî giran, bi zehmetî peyivî:

-Tu kîjan nîşan û alametê Ristem dizanî? Ka bêje?

-Ka milê min veke, mohra ku bavê min dabû diya min wa ye di nava hemayilê de. Bi çavê xwe bibîne.

Ristem bi destê lertzok kincê qetiyayî ji ser milê wî da alî. Ku çî bibîne? Çend sal berê mohra ku ji Tehmîne re şandibû wa ye bi milê Suhrab ve ye û xwîn niqutiye ser. Hema li çokên xwe xist û kûr naliya:

-Ax lawo, ax lawo! Ew mirovê felekreş ez im lawo! Ez bi qurbana te bim. Bila piştî vê yekê, nav û dengê min di bin erdê keve. Xwezî ez bicehimim û bi kuştinek sosret herim.

Mîna ku xwîn rijiyabû mêjîyê wî. Him digiriya û him jî xweliyê li serê xwe dikir û pora xwe dikişand. Suhrab ew di vî halî de dît û hêdîka axîfî:

-Ger bi rastî jî Ristem tu bî, bizanibe ku tu sedemî rika xwe bûyî qatîlê lawê xwe. Bona aşîtiyê ez gelekî li ber te geriyam, ez ketim bextê te. Lê belê gotinên min ketin guhekî te, lê di yê din re derketin. Niha jî tu loma li min dikî, lê dereng mayî! Şifqeta bavîtiyê piçek jî bi te re nîn e. Roja ku ez derketim seferê û dengê defên cengê bilind bûn, diya min ew hemayil bi milê min ve kir û got "Lawo, oxira te ya xêrê be, Ev

diyariye ji bavê te, veşêre. Roj heye ku ew bi kêrî te were." Belê, rast e ew gelekî bi kêrî min hat! Lê mixabin piştî xwîn bi ser de niqutî! Dereng e bavo, dereng e. Bêjeya "bavo" çiqas xweş e.

Ristem kinc û zerxê kurê xwe jêkir û hemayila milê wî vekir. Ew gav êş û elemek kûr li bedena wî belav bû. Hewar û axîn kişand û bi neynokên xwe qirik û sînga xwe çirand, xwîna xwe jî tev li a kurê xwe kir. Di ber xwe de hêdîka lorand: "Kurê mino, egîtê mala bavê mino! Ev êş û elem para min e! Wax lawo, wax!"

Dengê "wax lawo, wax lawo" di gelî û zinaran de, di çiya û çol û newalan de olan da û ev deng dîsa bi ser Ristemê dilreben de vegeriya û di tasa mêjîyê wî de cîh veda. Li ser axê giriya û bi qêrîn kir zare zar hetanî xwîn ji çavên wî niqutî erdê.

Suhrab got:

-Bavo! Êdî girî bi kêrî tişteki nayê. Çi bûye, jixwe bûye. Zarîna te, min ji te re venagerîne.

Roj çûbû ava. Tarî û serma, bi dizî mîna mirina ji nişka ve dihat; kêlîkê bi şûn de jî her cîhî zeft kir. Leşkerên Ristem ketibûn fikaran, çavê wan li riya Pêlewane Cîhanê bû. Lê ew nedihat. Di encamê de, bîst şervanên Îranî li hespan suwar bûn û hatin cîhê şer. Du hesp dîtin, her du jî li piya bûn, lê belê di nava toz û axê de mabûn. Pêjna Ristem nedihat. Zîne Rexşê Belek vala bû. Ew gav ew jî girîyan û bi ser Kawûs de zîvirîn, gotin qey Ristem hatiye kuştin. Dibêjin nûçeya xareb zû belav dibe. Leşkeran nûçe bihîstin û bi kuştina Ristem bawer kirin.

Kawûs bang li Tûs kir, got "Lez bike, bêje bila def û borî lêxin!" Paşê leşker û pêlewanan civand û wuha axîfî: "Bila niwînerê zana li ser piştê devê suwar bibe û here meydana cengê û bila agahdarî ji jiyana Suhrab bigre û dîsa vegere û

were cem min. Heke bi rastî jî wî zora Ristem biribe, jixwe divê em hemî bi ser halê Îranê ve bigrîn. Piştî Ristem kesek nikare serî li hember Suhrab rake.”

Niwîner derket rê.

Ji alî din ve, Suhrab bi bavê xwe re, digel wê rewşa birîndariyê, dîsa gazind û lome dikir:

-Jixwe hey ez yê mirinê me, hêviya xwe ji min bibirin. Ez ketime wê xeterê ku rewşa Tirkan wê xerab bibe. Bavo, qet nebe, ji niha û pê ve were rayê û bila êdî piyarî têkeve qelbê te. Here, xwe bigihîne Keykawûs, nehêle ku ew artêşê bişîne ser axa Tûran û Semenganê. Sûcê gelê wan welatan nîn e, leşker û pêlewaniyan wan bi min xapiyan, lewma êrîş anîn ser we. Min mizgîniya serkeftinê dabû wan. Min ji wan re gotibû ku, ez bavê xwe Ristem li ser rûyê erdê zindî bibînim, ez li dunê kesekî xwey tac û text nahêlim. Min nizanî bû ruhstênê min bavê min e! Qelayek nêzîkî me heye, pêlewaniyê wêrek xwediyê wur e. Navê wî Hêjîr e. Min ew dîl girtibû û avêtibû zîndanê. Min te ji wî pirsî, lê belê wî min şaş kir û xapand. Mebesta wî, bi vî awayî xwe ji min xelas bike. Min bi gotinên wî bawer kir û lewma min guhê xwe ji ser te birrî. Bêhêvî bûm. Gava tu vegeyriyayî, tu wî nekuje, lê belê hîn bike ew kî ye û çima wuha min xapand. Min nîşanên ku diya min di derheqa te de gotibû, hemî li te dîtin. Lê min bi çavê xwe bawer nekir. Di qedera min de kuştinek wuha hebû. Kuştina bi destê bavê! Niha li jiyana xwe difikirim: ez mîna brûskekê hatim rûyê erdê, niha jî mîna bablîsokê koç dikim. Jiyana vê dunê, her daîm dilreşî ye. Niha ez jê xelas dibim. Dilê min bi xwîn û çavê min şil e. Nefesa dawîn dikşînim pişîka xwe.

Ristem ew gav bi dilekî birîndar rabû. Li Rexş suwar bû û mîna ewrê buharê çargahvî firiya. Ne got ev çem e, ne got ev

çiya ye. Bi fedî û şermezari, bi qêrîn û hawar hat bin konê xwe. Pêlewaniyan û leşkerên Îranî lê civiyan. Kêfa wan hat, lewma dua kirin, axê maç kirin. Lê belê xêzikên şînê di rûyê Ristem de dixuyan. Ser û çav, dev û pozê wî hemî tijî ax bûbû. Kinc û zex zîval zîvalî bûbûn, sîng di xwînê de sor bûbû. Bi çavekî ecêbmayî li rewş û tendurustiya wî pirsîn. Ristem got hal û mesele ev. Ew gav pêlewaniyan hevalê wî jî pê re dest bi girî kirin. Ev deng li nav konan belav bû. Ristem got “Bi Tûraniyan re cengê nekin. Ev xerabî û dilreşî besî min e. Ez qatilê ewladê xwe me! Ev qursa reş hetanî mirinê wê li ser eniya min be û dilê min wê tucar spî nebe.”

Birayê wî hat. Zuware dilşewat bû û ji birîna xwe ya kevn rihet bûbû. Li Suhrab pirsî. Kekê wî got “Qet nepirse! Min kurê xwe birîndar kir, birîna wî xedar e. Ez poşman im, Bi vê extiyariya xwe min kesekî nedît, min rabû xwîna lawê xwe rê!”

Ristem bang li katib kir, ji Hûman re name nivîsî û şand. Tê de got:

“Bes e ev şer! Were em agirbesê êşkere bikin. Dema cengê buhurî. Bila şûr têkevin kewdanan û di wur de zeng bigrin. Tu fermandarî, xafil nîn be! Te, sedemî wê dilxerabî û xereza xwe, gotina rast ji Suhrab re negot. Tu bûyî sedemê vê qetlê û ev agirê canê min û van rondikên bixwîn.” Zuware namê ji Hûman re bir û di vegeyriyê de bersivê wuha anî:

“Min te ji Suhrab ne veşartîye. Mirovê ku te ji wî veşart û te pê neda nasîn Hêjîr e. Ew mirovekî şerxwaz e. Yê ku ev felaket anî serê te ew e. Niha karê me yê yekemîn, jêkirina serê wî ye!”

Ristem kêliya namê xwend bi çavekî sor rabû piya. Dîsa mertala kalikê xwe hilanî. Şerê Ab û Mînas û Dêwê Spî di bir anî. Berê hefsarê hespê ber bi cîhê Hêjîr ve li ba xist. Rexş xwe

heliqand, fire fir bi pozê wî ket û xweş çû. Dotira rojê xwe gihand Birca Spî. Tavalê bi qirika wî girt û bi hêrs ew avêt erdê, xencerê ji ber xwe deranî û da ser zengilorka wî. Ew gav li wur gelek mirovên pîr û kal hebûn. Ev rewş dîtî, hatin xwe avêtin piyê Ristem, nehiştin, gotin “Guneh e, sûcek kiriye, lê çewtî li biçûkan, efûkirin para mezinan e. Wî bide xatirê jin û zarokên wî.”

Ristem ji wur veqerîya, xwe gihand cem lawê xwe. Tûs, Gustehem û Guhderz jî xwe gihandin wî, pê re hatin. Li rewşa Suhrab nihêrî, dilê wî keliya, ser û binê hev bû. Xencer ji ber xwe deranî û bilind kir, xwest li ser dilê xwe bixe. Lê belê pêlewaniyê hevalê wî nehiştin. Guhderz got:

-Ji niha û pê ve tu ezman jî bînî xwarê, dîsa feyde nake. Tu xerabiyê bi xwe bikî jî, êşa kurê te natefe. Ya Pêlewaniyê Cîhanê! Kesekî bêkeser û derd, bêxemxur heye gelo?

Ristem li rûyê hevalê xwe yê wefakar nihêrî û cewaba wî da:

-Tu rast dibêjî. Madem wulo ye, divê em wî rihet bikin. Rabe, nesekine biçe cem Kawûs. Her tiştî jê re bêje. Di gencîneya wî de dermanek heye, heta niha ji hemîkesî veşartîye. Ew derman ji birînan re baş e. Ger zû bigijî vir, Suhrab wê pê rihet bibe. Bila wî dermanî têxe stekana şerabê û bide te. Em dê li birîna Suhrab bikin. Bêje ya Şehînsahê me, ger Suhrab rihet bibe, ew dê jî mîna Ristem li ber derê te bibe kole!

Mîna ecacokê derket Guhderz. Li rê nesekî û ewlê nebû. Heta xwe gihand cem Keykawûs. Gotinên Ristemê Zal jê re got. Şah, bi balkêş lê nihêrî û guhdarî kir. Lê belê bi şalûsî axiff:

-Qasî ku kêfa min ji Ristem re tê, ji kesekî re nayê. Min ew kir Pêlewaniyê Cîhanê, ez dê çawa xerabiya wî bixwazim? Lê belê ger ez derman jê re bişînim, Suhrab dê rihet bibe. Dû re?

Dû re wê çi bibe tu zanî? Wê bav û kur serî li ber me hildin! Ez nabêjim, lê tu bêje; ka kî dikare li ber wan raweste? Ne ez dikarim ne jî tu! Ew dê serê me jêkin, gewdê me bavêjin ser poxangê ber kûçikan. Ez wê roja ku Ristem min li pêş çavê we rezîl kir, roja ku gurmisk li pozê Tûs xist, ji bîr dikim? Heysiyeta min kir pere pere! Ger Suhrab rihet bibe û mil bide bavê xwe, ji bilî gorê wê tu sitar ji min re nemîne. Em dê ji destê wan werin emanê!

Guhderzî bêçare bû, destvala û sitûxwar veqerîya hat, Ji Ristem re wuha got:

-Xuyên Padîşah, mîna zebeşên kafiran yê tal e. Lewma dostê wî nîn in û ew naxwaze ji derdê kesekî re bibe derman. Divê tu bi xwe biçî û bi zorê derman jê bistîni.

Ristemê Zal bi hêrs û kîn rabû, Suhrab li ser xalîçeyek nexşirî dirêj kir û ew xist xew. Piyê xwe di zengûya Rexş re kir. Hesp ajot, dîsa damûska caniyê belek mîna pêlen bahrê pêl da, dîsa dîn bû, çirûsk ji ber nalên wî yê şûşe çûn. Demekê wuha bi rê ve çû, di dilê wî de kuştina Kawûs hebû. Lê belê ji nişka ve dengê li paş wî hat. Rawesta. Suwarî xwe gihandê û jê re got:

-Ya Pêlewaniyê Cîhanê! Suhrab êdî ji te derman naxwaze, tabûtê dixwaze, vegere.

Ev tîra tûj, ya serî bi jehrî di kezeba wî re çû û tê de qûç bû. Axîn kişand. Axîn û dîsa axîn... Bijangan bi ser çavên sor de girt. Ji hespê piya bû û dîsa xweliyê bi serê xwe de kir.

Cesedê Suhrab birin Semenganê. Pêlewaniyê Tûranî jî pê re çûn. Padîşahê Semenganê, kalikê Suhrab digel Tehmîne ve hat pêşiya wî. Tabût li ser milê pêlewaniyê bû. Dengê borî û zengilên Hindê bona şîne belav dibû. Diya wî çawa çav pê ket, şalik ji ser wî hilanî, sînga wî ya bi şûr qelaştî dît. Qêrîn pê ket:

“Lawo, ez bi qurban, ez bi gorî lawo!
Min ji te re negot bavê xwe nas bike,
Milê xwe bide wî ûrt ûcaxê me xelas bike,
Lê te bi gotina diya xwe nekir,
Efrasîyab te xirand, ji hiş û fam kir,
Bav û kur li hev arand, wî te deman kir!
Ax lawo, lawo, ez bi gorî lawo!

Min nav û nîşanên Ristemê Zal ji te re got
Te bi ya min nekir, lê dil û ceger kire sot,
Bav sîng çirand şikest parsû, mil kir kot,
Hemayila milê te nedît eş û elem kire cot.
Lawo lawo, bêmirado lawo, xêrnediyo lawo!

Vê sibekê dilê min ji dilan dilekî delû-dîn e,
Serê dilê min bi kule, nava dilê min bi kîn e,
Binê dilê min bi xem e, bi xetere, bi birîne,
Kulê tu bi sê kul bî, bikevî mala Kawûsê Keyanî,
Fesad û gelacê Tûranê, Efrasîyabê Pêşengî ne,
Çawa bav û kur berra hev dan bi dek û zanîne,
Mala me xera kirin, agir bi konê me ve danîne,
Cegera Suhrabê min sotin, ber û sîng qelaştî ne.
Ez’ê rabim bêjim hewar e, heft bavê Keyaniyan hewar e,
Belkî di hewara min de were kurê Samê Nerîman,
Serokê Qela Zabilê, Zalê Zêrîn, mêrê çav şîne.”

Tehmîne şîn girêda, pora serê xwe ta bi ta hemî kişand, ser
û rûçik bi naperûkan anî xwarê û peritand, xwe di ax û xwînê de

gemirand. Li ser cenazê kurê xwe lorand û bi şev û roj lawuj
got:

“Ez’ê bi tuxubê Semenganê diketim di honikaya sibê da,
Min dît Ristem li Rexş suware hêdî hêdî tê ji wê da,
Suhrab li ber suwar e, lê birîndar e, di kûraniya xewê da,
Heyfa min li kuştina wî nayê, ez bi ber wî nakevim,
Ew cêrek bû ji cêrê avê, şikest di riya kaniyê da,
Heyfa min li wê yekê tê, xelkê bêje Suhrabo, naşîto;
Nezano û xerîbdosto, lê kuştîyo di ber xelkê da...”

12.

Piştî kuştina Suhrab, dilê Keykawûs ket cîh, tirsra wî ji
Ristem şikiya, ji sitirîyê nav çavê xwe xelas bû. Bi Tûraniyan re
aşîti çêkir, êdî êrîşên Tirkan nedihat ser Îranê. Bi vê têkiliya
nerm, Keykawûs biryarek da. Qîza Gersîyûzê Tûranî ji xwe re
xwest û ew li xwe mar kir, tev li harema xwe kir. Ew keçek
xweşik bû, nav û dengê wê li herêmê belav bûbû.

Salek buhurî, xwedê zarokek kurîn da wê. Navê wî
Sîyavûş danîn.

Sal berra pey hev dan. Sîyavûş mezin bû, pisporan ew ji
şer re elimandin. Bû xortekî jîr û jêhatî. Wan salan dîsa nava
Keyaniyan û Tûraniyan xera bû. Kawûs kurê xwe mîna
fermandarê artêşa Îranê şand cenga Efrasîyab. Sîyavûş di şer de
gelekî çeleng bû. Bo vê yekê di nav gel de hat naskirin û
pêlewanan jî jê hez kir. Rêvebir û serbazên Kawûs bawerî bi wî
anîn. Roj hat, Kawûs kurê xwe kir paşayê Kûhistanê ku ev

herêm eyaletêk Îranê bû û di nava herêmê de taybetiyên xwe hebûn.

Rojek ji rojan, Sîyavûş kincên serleşkeriyê li xwe kir, kembera xwe girêda, nişanan bi xwe ve kir û berê xwe da alî Îranê. Lê vîcarê ne bi mebesta cengê. Nûçe gihîşt Efrasîyab, gotin Sîyavûş derketiye rê. Padîşahê Tûranê rabû, leşker û pêlwanan li hev civand û lijneyek ji wan pêk anî, bi dengê defan re şand pêşiya Sîyavûş. Çar filên spî xemiland, textekî ji firûze da ser piştê filekî, sê kursiyên ji zêr jî bi xwe re birin. Pîran, digel ala xwe li pêş bilind kiribû, li ser hespê rêveberî û serokatî jî ji wan re kir.

Gava Sîyavûş ji dûr ve ala Pîran, dengê filan û hîrîna hespan bihîst, hesp ajot, xwe gihand Pîran û ew himêz kir. Pîran peznê wî da:

-Min te dîsa wuha saxî û selametî dît, ev ji min re bes e. Hezar qewraşên min yê guharzêrîn di bin fermana te de ne. Derê gencînê jî li te vekiriye.

Her du bi hev re, bi dilşahî û dostanî li rex hev rûniştin. Di bin dengê sitran û rûd û ribaban de, ji deng û behsê dunê, ji rewşa rojevê axifîn. Sîyavûş ew gav rojên berê di bîr anî. Lewma xemgîn bû û bêhemdî ji çavên wî histêr bariyan. Ji Zabilistanê hetanî Kabilistanê, ji bona rûmeta wî, şahî û pîrozbahî hatibû çêkirin. Wê demê ew mêhvanê Ristemê Zal bû. Hemî ekabîr û rîspî jî li wan civiyabûn. Zêr û zîv, misk û amber hatibû rêtin. Lê welatê Îranê? Gava rewşa Îranê ket bîra wî, ew gav Sîyavûş axînek ji kezêba şewutî kişand.

Pîran li rûyê wî nihêrî û ev halê wî, di reşika çavê wî de dît. Dilê wî pê şewutî, lewma lêvên xwe gez kir. Her du ji wur rabûn, ketin rê. Gava gihîştin Kaçarbaşiyê, li wur rawestiyên û bêhn berdan. Lê tiştêkî di dilê Pîran de digeriya, jê re wuha got:

-Ya paşayê bi rûmet! Tu mîratxurê hemî padîşahên Îranî yî! Tu bi sê xaleyan ji Şahên din yê berê çêtir î: yek; tu ji malbata Keykûbad î û tu ji wî jî zêdetir î. Bi her awayî li pêş î, dudo; zimanê te şêrîn e û gotina derew ji devê te dernayê û sîsê; rûyê te lihevhatî û xweşik e, lewma tu di kîja welatî re bibuhurî, tu dê li wê deverê tovê hezkirinê bireşînî. Ji alî din ve, tu ji malbata Gersiyûz î. Ev jî siûda te ye, Tûranî bo vê yekê ji te hez dikin.

Her du bi hev re hilkişiyên qesra Efrasîyab. Padîşahê Tûranê derket pêşiya wan, li ber şemûka derî xêrhatin di Sîyavûş da. Jê re çend gotinan bi lêv kir:

-Şer û pevçûn, xerabî û kîn û xerez serî xist xewê. Xezal û piling wê êdî ji kaniyekê avê vexwun û wê gur û mîh bi hev re biçêrin. Dunya li bin guhê hev ket, lê belê niha welatên me û yê we, êdî ji cengê têr bûn. Bes e, ji dêvla bêhna xwînê ve, bila bêhna gulan were pozê me. Hezkirin û muhuba te ketiye dilê Tûraniyan. Qumandarê min yê menşûr Pîran e, va ye ew jî bila di bin fermana te de be. Ez di dewsa bavê te de, tu jî kurê min.

Sîyavûş devliken bû. Bi çavekî ronî, bi bişîrîn li Efrasîyab nihêrî.

Roj buhurîn, ew li Tûranê mêhvan ma. Rojê li ser masa vexwarinê, kêliya wî û Pîran şûşeyên şerabê li hev xistin, qumandarê Tûranî di guhê wî de kir piste pist:

-Tu li pêş çavê xwe meznahiya arteşa Tûranê dibînî. Her diçe, em hêza xwe qewîn dikin. Serê taca padîşahê me digihîje nava ewran. Ger tu pê re mervatî deynî, tu dê di nava me de gelekî şan û şeref bistînî. Qizên Efrasîyab gelek in û hemî jî mîna zerika hêkê ne. Hêk qelişiyê û jê derketine! Yek ji yekî xweşiktir e. Mirov gava wan dibîne, mirov dibêje vê ya na wê ya! Jixwe, Fîrengîs heye ku, qet nepirse, nebîne! Ya Xaliq!

Mirov tiliya xwe gez dike. Xweşikiya por û rûyê wê, li horiyên jî nîn e. Bejna wê bedew e û bisk û keziyên wê reş û huburî ne. Mîna taca ji miskê li ser serê wê ye. Ne li Keşmîrê û ne jî li Kabîlê kesek weke wê xweşik û delal tune. Ger dilê te hebe, ez dê vê yekê di guhê bavê wê de bêjim. Hema tu bêje “herê”, tiştên mayî li birayê te.

Sîyavûş fikirî, mat ma û di ramanan de çû û hat. Li hevalê kêleka xwe wuha vegeand:

-Kesek bi bayê felekê nizan e. Bona vê yekê, divê ez li Tûranê bincîh bibim. Ev biryar jî tiştê buha ye; ango divê ez êdî rûyê pêlwanên Îranî nebînim. Rûyê Behramê Hêç, Zengeyê Şaveran, Gîw û Şapûr. Divê ez Zalê Zêrîn û Ristemê kurê wî jî ji bîr bikim. Madem tu dostê min î û xerabiya min jî naxwazî, ka jê re bêje. Lê ez ji te rica dikim, bila ev tişt bi dizî be. Nebî nebî, tu ji devê xwe nerevînî ha!

Pîran ji cem Sîyavûş rabû, raste rast berê xwe da qesra Efrasîyab. dergevanan ew girtin hundur. Derket oda Padîşah, qasek bi şûn de Efrasîyab hat û bi çavekî belloqî jê pirsî:

-Te xêr e, tu çima hatî vir? Artêşa min, hemî zêr û gencîneyên din di oxira te de ne. Ger tu ji bona azadkirina dîlan hatibî, ez dê wan bidim xatirê te û wan berdim. Na, heke tu tac û text, şûr û mohr ji min dixwazî, mesekine bêje. Yê bêje derdê dilê xwe, wê bibîne dermanê xwe.

Pîran got:

-Sipasdarê te me ya Padîşahê Tûran. Şukur, her tiştên min bi saya te hene. Artêş, şûr û mohr û text jî. Ez bona berdana hêşiran jî nehatime. Lê belê ez dixwazim îroj qala Sîyavûş bikim ji te re. Ew niha li cem min mêvane. Niha ew te mîna bavê xwe nêzîk dibîne. Tu jî zanî diya wî ji me ye. Niha jî ez dixwazim tu qenciyeke pê bikî. Qîzek te heye, navê wê Frengîs

e, pir xweşik e. ew layiqî qesr û qonaxên Sîyavûş e. Ger tu jî dil bikî û bêjî herê, ez jî û ew jî, em dê tevde dilşa bibin. Ez dixwazim em mertaviyekê bi wî re deynin. Ka tu dibêjî çî?

Efrasîyab serê xwe berjêr kir, kuta erdê û tu tişt negot. Dû re dilê wî nerm bû:

-Ez baş bawer im ku, ji tovê Kawûs û ji malbata me, wê zarokên jîr û jêhatî werin dunê. Weke agir û av bigihîjin hev. Yeqîn dikim ku dawiya vê zewacê wê ne xerab be. Dibe ku çêtirîn be. Ez dê fermana vê zewacê bidim. Xwestek bila di dil de nemîne.

Pîran bejna xwe li hember wî tewand û bi kêf û şahî rabû û ji qesrê derket. Hiç nesekinî, vegehiya cem Sîyavûş û bersiva Padîşah, mîna ku gotibû jê re bi lêv kir. Ew şev hetanî sibehê mey vexwarin; xema dilan belav kirin.

Dotira rojê, Sîyavûş û Frengîs mîna heyv û rojê li kêleka hev û din rûniştin. Efrasîyab û Pîran, li gor urf û adetên wê demê, jîrik û gelê qonaxê civandin, şert û şurûdên zewaca wan bincîh anîn û ew li hev û din mar kirin. Dilê wan bi hev ve hat girêdanê. Zava, ji serî hetanî pê bi balkêş bal û dêna xwe da bûkê. Keziyên wê dirêj bûn û bi ser sîngê de dihatin xwarê. Çavên wê mîna stêrka sibehê diçûrisî. Dev û lêvên wê mîna kevirê akîk sor dikir. Mirov digot qey ew stêrka Venusê ye. Bêhna amberê jê dihat. Xwey piyarî û merhemet bû. Qirikek zirav li ser bû û canê wê tenik bu; gava av vedixwar, di gerdena wê de dixwuya. Mirov fîtikek tenê li eniya wê bixistana, hingî nazik bû, canê wê hetanî panîyê wê şîn bibûyana. Bejna wê zirav bû weke şitila biyê.

Her du ji hev gelekî hez kirin.. Muhuba dilê wan roj bo roj zêde bû ji hev û din re. Efrasîyab jî vê yekê didît; lewma ji zavê xwe re gurz û mertal, kemend û şûr amade kir. Herêmeke fireh,

ji Tûranê hetanî Derya Çînê xist bin femandariya wî. Xelata wî ev bû. Roj berra saetan, mehan da dû hefteyan û sal jî li pey demsalan hatin. Gersîyûz ji hezkirina zava û xezûr didexisî. Digel Sîyavûş neviyê wî bû jî, dîsa jê hîç hez nedikir. Weke xiltekî kor ket navbera her duyan û bi fesadî û gellaciyê nava wan xera kir. Bi vir û derewan, bi îftirayan dilê wan ji hev sar kir. Sitiriya rik û xerezîyê, dilreşî û dijminiyê di nava wan de çand.

Sîyavûş vejeriya cem bavê xwe. Demek wuha derbas bû. Rojekê Efrasîyab name bi destê Gersîyûz jê re şand û xwest zavê wî were cem wî. Sîyavûş ew name xwend û piştê bersivê wuha li ser kaxiz reşand:

“Ya Padîşahê dilşa û serbilind! Gava min name ji te girt, gelekî kêfa min hat. Di namê de te gotiye ku Frengîs jî bi xwe re bîne. Lê mixabin ew van rojan nexweş e, halê wê tune ye û gezek nan jî di qirika wê re naçe xwarê. Jar ketiye, bûye derzî. Jixwe ez newêrim ji ber serê wê rabim û ew tenê bihêlim. Bi rastî, ez jî dixwazim te bibînim. Çaxê Frengîs hinekî were xwe, ez nasekinim û ez dê werim.”

Gersîyûz namê ji destê katibê Sîyavûş girt bona bigihîne Efrasîyab. Sê roj û sê şev li rê çû, roja çaran gihîşt Tûranê. Dema Efrasîyab çav pê ket, dît ku Gersîyûz bi made ye, sikûmê wî nexweş e, reş bûye. Li rûyê mirov nanihêre. Padîşah pirsî:

-Te xêr e? Tu çima wuha madekirî yî û bi telaş û fikar î?

Fêlbazî û fesadî karê wî bû, lewma wuha bersiv da:

-Paşayê min, mîrê mîran! Gava rewş xerab be û roj tarî be, mirov dikeve tatêlê û xeman dikşîne. Ka reng û rû li mirov dimîne? Serqisê, Sîyavûşê zavê te, gava ez çûm mêvandariya wî, jixwe li rûyê min jî meyze nekir. Tewer nameya te jî nexwend, avêt aliyekî. Min li nava şekalan û li ser çokan da

rûniştandin. Ka mazûvan li mêvanan wuha dikin? Îranî li dora wî ne. Ji her herêmî name jê re tên, ji Rûm û Çînê jî leşker ew ziyaret dikin. Ez bawer im ku ew xwe ji cengê re hazir dike. Rewş wusa dixuye. Ger tu dereng bimînî, ditirsim ku ew dê berê artêşa xwe bide welatê Tûranê û bêbextiyê bi te re bike. Pêşiya gotiye mîrê min: Kî xafil e, ew kafir e!

Efrasîyab bi hêrs rabû piya û li ber çavê wî geh çû jora odê û geh hat jêr. Destê xwe da piştê xwe û bi lez çû û hat. Weke ku xwîn pijiqî be mêjiyê wî. Serê wî mîna berê ku çawa ji Îraniyan nefret dikir, dîsa wusa tijî rik û xerez bû. Nameya ku Sîyavûş şandibû, ji destê Gersîyûz kaş kir, hema li piya çav lê gerand, lê nexwend. Qet li ser nefikirî û derhal çirand, parçe parçe kir û avêt. Bang li qumandar û pêlewanan kir, got lez bikin, artêşê bicivînin, deriyê cebilxanan vekin.

Ji alî din ve, Sîyavûş li benda cewaba mektûbê ma. Mehek dudo, sisê... Çavê wî li rê qerimî, tu kes nehat. Fikar di dilê wî de zêde bûn, xewnên xerab dît. Giriya, zanî bû ku tiştê heye. Lê çi? Rûyê wî çilmisî, çavên wî sor bûn. Li hespekî zexel suwar bû, tev li femandar û şervanan berê xwe da tuxubê Îranê. Ji wur buhurî, lê belê hêja niv fersah rê neçûbû, rast li xezûrê xwe hat. Leşkerên bi gurz û zerx û şûran dor lê pêçan. Hatî nêzik û kemîn danîn, xwe veşartin. Wî jî zerxê xwe girêda û şûr deranî. Rawesta, destûra şer neda hevalên xwe. Bang li xezûrê xwe kir:

-Tu çi ji min dixwazî? Çima tevî leşkeran hetanî vir hatî? Tu xezûrê min î, di dewsa bavê min de yî, jixwe destê min li ber te ranabe.

Lê belê Efrasîyab bersiv neda. Amadehiya cengê kir. Rewş kambax bû, behna nexweş hat pozê Sîyavûş, rûyên

Tûraniyan qemîtî bûn, awurên wan tûj bûn. Padîşahê Tûranê ferman da:

-Hemiyani di bin şûr re derbas bikin! Xwîn birêjin, xwîn, xwîn!

Lê belê Sîyavûş ji êla xwe re got:

-Wan nekujin, tenê xwe biparêzin.

Tûraniyan zûka dor li wan girtin, hezar leşker û pêlwanên bijarte bi Sîyavûş re bûn, hemiyani jî kuştin. Dû re, bi her carekê re pêncî an jî şêst tîr barandin ser kurê Kawûs. Ew birîndar bû û ji ser hespê daqulî erdê bû.

Di nava artêşa Tûraniyan de bi navê Gerûy pêlwanek hebû, zalimekî mîna wî tune bûn, yekî cellad bû. Navê bavê wî Zîrih bû, lewma jê re digotin Gerûyê Zîrih. Dît ku Sîyavûş ji ser hespê ket, tavilê hespa xwe ajot ser û çû, destê wî ew gav girêda û bi vê yekê jî nesekîni, qeyd jî li sitûyê wî xist. Zilamên Efrasîyab li ser serê wî kom bûn û ew bi erdê re kaş kirin. Ew bi vê bêkeysîyê hetanî bajêr birin.

Biryara Efrasîyab bi tund û tûj bû:

-Wî ji rê dûr bikin, bibin cîhekî tenha, bila kesek we û wî nebîne. Li cîhekî ku qet giya lê tune be, serê wî ji gewde hilqetînin û xwîna wî birêjin. Lez bikin, dereng nemînin û ji tişteki jî netirsîn!

Pîlsemê birayê Pîran ew gav li cem Efrasîyab bû, li dijî vê biryarê derket:

-Tu li hiş î? Çi dikî? Bi vê kuştinê, tu dê tovê dara dijminahî, rik û kîne biçênî! Ya Padîşahê Mezin! Seriyê ku layiqî taca zêrîn be, divê neyê jêkirin! Tu jî dizanî ku Keykawûs û Ristemê Zal wê mitelq xwîna wî li erdê nehêlin û tola wî wê ji te bistînin. Kawûs bavê wî ye, Ristem jî seydayê wî ye. Sibehê Ristemê Zalê serbilindê Îraniyan, Guhderz û Gurgîn, Ferîburzê

Çermqetên, Behramê Hêç, Ferhad û Tûs, Zuware û Zengeyê Şaveran şûr bikşînin, bo heyfa Sîyavûş, wê rîman li deştê biçîkînin. Ew gav ne ez dikarim li hember wan bisekinim, ne tu û ne jî pêlwanên me.

Pîran gotina xwe bi lêv kir û derket. Vê carê Gerûyê Zîrih çû oda Efrasîyab, jê re got:

-Metirse mîrê min! Fersend di dest te de ye. Taliya talî, yê ku zerarê bibîne jî tu yî! Jixwe te artêşa wî qir kir. Piştî vê yekê, ger tu wî efû bikî, ma wê dilê wî li te spî bibe? Na.

Em wan bihêlin li wur, werin ser Frengîs. Qîza Efrasîyab bihîstibû ku mîrê wê dîl ketiye. Rabû, bi kincên zilaman xwe girê da, li hespekî khêl suwar bû, kete rê û di hewariya mîrê xwe de hat. Çawa gihîşt qesra bavê xwe, jê tika kir:

-Bavo, qurbano! Ez ketime bextê te û Hurmuz! Tu zaroka min sêwî û li ber dîwaran nehêlî! Ez niha bihemle me. Tu çima bi gotina fesad û ewanan dikî? Sûcê wî çiye? Ka bêje? Heke tu dixwazî zulmê lê bikî, te nebihîst ku çi hat serê Dehhaqê Xwînxwar? Ji bîr meke bavo; Kawûs hêja nemiriye û Zal û Ristem jî li jiyanê ne.

Rik, rik bû! Padîşah guh neda gotinên qîza xwe. Tewer pê re xeyidî:

-Rabe, zû ji ber çavê min biçe! Tu çi zanî ku ez çi difikirim? Bizîvire mala xwe, qet nesekine li vir!

Dilê Padîşah tarî bûbû, çavê wî kesekî nedidît. Nihêrî ku qîza wî pê daye erdê û naçe. Gazî dergevan kir û bi milê wê girtin ew avêtin binê zîndanê û derî li ser radan.

Roj roja Gersîyûz bû, fesadiya wî fêkî dabû. Bang li Gerûyê cellad kir û ew bi xwe re anî cem Sîyavûş. Gerûy bi rîyê Sîyavûşê Kawûs girt û ew tan da ser axê. Sîyavûş ew gav dua kir:

-Ya Xwedanê şev û rojan! Va ye ez diçim! Ji xwîna min, ji malbata min mêrxasekî çêbike ku karibe heyfa min hilîne!

Dest û piyên wî girêdayî bûn û tewer qeyd jî li sitûyê wî xistibûn. Ew dîsa di nava bajêr de bi vî halî gerandin, bi erdê re kaş kirin. Dû re ew birin deştê fireh. Gerûy, xencer ji destê Gersîyûz girt, bi pora Sîyavûş girt û ew bir ber nîşangeha tîr û kevanê. Ew der cîhê perwerdehiya tîravêtinê bû. Gerûy, Sîyavûş li wur dirêj kir û teştê anî û li ber serê wî danî. Sitûyê wî mîna yê mêşinekê dirêjî ser teştê kir û ew serjê kir. Xwîna wî jî herikand zikê teştê. Gerûy rahişt teştê û ew bir cîhekî taybet ku berî wê gavê Efrasîyab bi dizîka ji wan re nîşan kiribû. Xwîna teştê li wur rijandin.

Li gor gotinên gotinbêjan, weke ku tê rîwayetkirin salek bi şûn de, li cîhê ku xwîna Sîyavûş lê hatiye rêtin darek şîn tê. Gelê wur, navê “Xwîna Bira” li wê darê datînin û ji xwe re dikin ziyaret.

Dîsa nûçeya nexêrê zû belav bû. Li welatê Nîvrojê gotin, gidîno, hey gidîyano! Dibêjin Sîyavûş bi pezîkî serjêkirine û xwîna wî berra teştê dane. Li bajarên Îranê qiyamet rabûye, gel şîne girêdaye, Keykawûs axê bi ser taca xwe ve reşandîye, kincên pedersahiyê zîval zîvalî kiriye. Gotiye ada min li ber destê Xwedê be, ez hetanî heyfa kurê xwe hilneynim, li ser kursiyê Şehînsahiyê rûnanêm.

Nûçe gihîşt guhê Ristemê Zal û Destanê Kal. Hiş û eql li serê wan nema. Feryad û fixan, girî û nalîn li nava Qela Zabilê belav bû. Zal li çokên xwe xist, rûyê xwe di birînan de hişt. Zuwareyê birayê Ristem jî ji kerba sînga xwe çirand. Heftetek wuha, di şîne de dem buhurandin, roja heyştan ji Keşmîr û Kabîlê gelek leşker hatin, dengê boriyan bilind bû, li dîwarê Qelê olan da. Leşker li hember Pêlewane Cîhanê rêz girtin.

Hêja jî niqutên xwîne ji çavê wî Qelafetfilî dirijiyar û wuha dinaliya: “Sîyavûş! Felekê padişahêk mîna te nedîtibû! Lê mixabin mirovên xerab û fetbaz biserketin. Ew bextiyar in niha.”

Ristemê Zal, digel pêlewan û leşkeran, rabûn û li hespan suwar bûn, berê xwe dan paytextê, cem Keykawûs. Çend roj bi şûn de gihîştin wur. Kela dilê Ristem rabûbû, lewma bi toza piyê xwe derket oda Keykawûs, jê re wuha got:

-Ji destê padişahêkî mîna te zalim û dînik, welatê Îranê hêja wê gelek zerar bibîne. Min kurê xwe kuşt, sebeb tu yî. Niha jî Sîyavûşê kurê te! Ka bêje, ew ne ji rûyê jina xwe de hat kuştin? Şehînsahê welatekî gava têkeve bin emrê jinekî, hema bila têkeve gorê çêtir e. Te kesek nedît, te hişt Efrasîyab qîza xwe li kurê te mar bike! Heyfa Sîyavûş! Heyfa bejn û bala wî! Ez çi bikim? Dunya êdî yekî mîna wî nabîne. Hetanî ez sax bim li darê dunê, dil û mêjiyê min wê hertim li pey tohildana wî be.

Kawûs deng nekir, li hember van gotinan tiştêk negot, serî kuta navrana xwe. Ristem derî li dû xwe bi şid girt. Teqîna derî li eywanê belav bû. Îranî dest bi amadehiya cengê kirin, mîna rojên berê xwe ji herba Tûraniyan re û xasma xwe ji Efrasîyab re hazir kirin. Pêlewanan haletên xwe hilanîn, li ber derê qesrê rêz û sef girtin. Al kişandin jor. Hesp ji tewlan deranîn. Xêbetên wan derketin rê, defa hewarê lêxist. Deve û fil, hespên bi şirik û heqîb hêdî hêdî meşiyar. Pêlewanan kember girêda, şûr tazî kirin. Pozê rîman berjor kirin. Ji alî din ve dengê boriyên tuncîn jî belav bûn. Li pêş, ala Kawayê Hesinkêr ku li serê şiklê stêrkê hebû pêl da.

Karwan meşiya...

Erd hejiya...

Hespên şer mîna tajiyan, li pêş xweş dibeziyan... Kêlikê wuha li rê çûn. Nav ranên wan şeliqî û kef da. Dema gihîştin nêzikî tuxubê Tûranê, çavdêr û nobedaran dîtin ku artêşek ber bi wan ve tê ku ne serî heye û ne jî binî. Li pêşiya Artêşa Îranê kurê Ristem Feramûz hebû. Gihîştin tuxubê eyaleta Sîpancapê. Paşayê wî welatî wan sekinand. Ji Feramûz pirsî, “Tu kî yî xwarzê? Êla kî ye ev?” Wî sînga xwe nepixand û serê xwe bilind kir, got “Ez kurê Ristemê Zal im! Di destê bavê min de fil û dêw jî dikin zare zar. Ger tu bixwazî ew bibînî, wa ye li pey min tê. Lê ger tu bi ya min bikî, xwe ji wî veşêre çêtir e, niha gelekî bi hêrs e, heye ku tola Sîyavûş ji te bistîne!”

Navê wî paşayî Verazad bû. Gelek leşkerên Tûranî jî di nava artêşa wî de cîh digirtin. Bi gotina Feramûz bawer nekir û pê neda paş. Xwe ji ser rê neda alî. Ferman da pêlewanên xwe, got ji tîrkêşan tîr derxînin û li kevanan bixînin.

Şer li dar ket, Feramûz da pêş mîna gurê har êrîş bir ser wan. Bi her tîrekê re çend leşker bi hev re avêt. Çû, rê li Verazad birrî û rimê li kembera wî xist, keftanê wî çirand. Mîna ku bi mêşekî bigre, bi sitûkura wî girt, ew ji ser zîn bilind kir û li erdê xist. Piştê ji hespê daket û çû ser, bi xencera xwe serê wî jêkir. Li ser laşê bêserî wuha qêriya:

-Em kîne lo? Ha ji we re! We rik û xerz dixwest. Rik ev e! Mîna tovê pirparê ye, dişitile û zû belav dibe.

Leşkerekî Tûranî ew gav Feramûz dît, dev ji şer berda û li hespê suwar bû û ji meydana cengê rewiya. Newal û newal, qot û bermal çû, bêhn nesitend, hetanî seraya Efrasîyab nesekinî. Çû, bi bêhnefişk ji Padîşah re got “Rabe, xwe zûka girêde. Ristemê Zal dîsa li Rexşê Belek suwar bûye, dîsa gurzê Sam hilgirtiye û tevî xêbetên Îranîyan ber bi me tê. Ew li pey heyfa Sîyavûş e. Verazad derket pêşiya wan, kurê wî serê Verazad

jêkir. Mîna agirê li da'lê, çi dikeve ber wan dişewutînin. Kuç li ser kuç nahêlin. Artêşa Sîpancapê ji hev belav-wela kirin.”

Efrasîyabê Bavpêşeng dîsa eniya xwe qermiçand, bi dengêkî pihêt û lertzokî bang li navmalîyan kir, got bila seyîs hemî keriyên hespan, colên revoke bînin tewlê. Mifteyên hemî gencîneyan jî derxînin.

Gurz û zerx, tîr û kevan û rim li hemî leşkeran belav kirin. Bona dilê şervanan xweş bikin, zêr û zîv, tac û kember jî deranîn, li pêlewanan parê kirin. Dengê çinxirakên Hindê hat. Suwariyan berê hefsar li ba xist û dizgîn sist kirin, “deh” li hespan kirin. Padîşahê Tûranê bang li kurê xwe kir, got:

-Lawo, roja te ye, de mêraniya xwe şanî bide! Sî hezar leşker bicivîne. Li bayê bezê here, şev û roj ji te re nîn be. ez serê Feramûz ji te dixwazim. Şîreta min li te, xwe ji xezeba bavê wî biparêze.

Kurê wî ku bi navê xwe Surha bû, li bavê xwe veğerand:

-Bavê mino! Tu bi min bawer nakî? Heta niha kesekî ji we canê Ristem ji ser rûyê erdê ranekir, lê belê ev karê min e. Ez dê dest û piyên Feramûz jî girêdim, hefsar têxim serê wî û ew bînim cem te. Bila ji te re bi kerîfî bizire.

Bavê wî:

-Lawo fortan nede xwe. Sozekî pêşiya heye; dibêjin kûçikekî jêhatî û şîyar, dikare bi piling jî. Lê belê şêrekê zexel û ne şerûd ji rovî jî ditirse. Feramûz biçûk nebîne, ew kurê Pêlewanê Cîhanê ye, ew jî şîyar û leheng e.

Surha û Feramûz. Bavê wan Ristem û Efrasîyab, yek ji Tûraniyan û yê din ji Îraniyan ev cara çendan bû ku li hember hev û din cengê dikirin?

Surha ala reş daçikand. Li ser zîne hespê çû pêşiya êlê, berê xwe da deştê. Çûn û çûn. Şev, roj, ba û bapeşk, tiştê li

wan nebû asteng. Gava gihîştin hafa artêşa Îranê, çavdêr û notirvanên Keyaniyan ew dîtîn. Agahdariya Feramûz pê xistin, gotin wa ye hatin dîsa, neyarên bav û kalan hatin, xwînîyê me hatin, li ser ala wan xwîna Sîyavûş heye. Şûr biriqîn, riman serî li deştê hilda, bux ji axê fûriya û arê cengê jê pêl da. Bêrawestîn, bêfîkr û raman, dema gihîştin hev, di hev û din re derbas bûn û tevî rêvebiran li nava hev qelibîn bi mêranî.

Surha, serê rima Feramûz ji dûr ve dît. Ji xwe re kir bergeh û nîşan, bi çoşeke bêhempa ajot ser. Kurê pêlewana, kurê her du neyaran, bi besta dijminiya sed salan bi riman dirêjî hev kirin. Ewul Feramûz gazî kir: “Hey Tirkê bêsiûd! Feleka te çep geriya. Ez dê niha te bi ser zînê te ve girêdim û te bi saxî bibim cem Şah. Bila te serjê bike. Gava we xwîna Sîyavûş rêt teştê, hûn ji Hurmuz netirsiyan!” Şûrê Hindê di dest wî de bû; bi rewşeke hêç û serxweş derket holê. Qêrîn ji Surha û pêlewana Tûranî çû, halan di xwe dan. Feramûz ha ku nedît, Surha li rex wî peydah bû, mîna ji bin erdê derketibe. Ew gav kurê Ristem bi destekî wî girt, bi destê din jî kembera wî pihêt girt, kişand û ew ji ser zîn avêt xwarê. Surha li erdê, ew li ser zîn bi zeqema sitû girt û ew anî qerargahê. Ala bavê wî ji dûr ve dixuya. Dengê hêlanên pêşewayan dihat. Ristem, di wî halê perîşan de Surha dît, lawê xwe pîroz kir û bang li şervanan kir:

“Binêrin û bibînin! Kesê ku bixwaze bibe pêlewan û serok, divê berî her tiştî wêrek û zîrek be, çeleng û xwey esl be. Ger ev xawênî pê re hebin, ew dê karibe rûyê erdê li bin piyê xwe bike merşik! Çima? Karê êgir tenê şewat e, ne tiştek din e! Pola hetanî li kevirê nekeve, çirûskên êgir derdixe?”

Li ser milê xwe zîvirî, li Surhayê ku girêdayî bû nihêrî, ew gav Sîyavûş dibîranî. Di spîçka çavê wî de xwîn, lê di ya çavê Surha de zaferan dixuya. Barîn jê çû, tuk ji devê wî belav bû:

“Rakin xencer û teştê,
Zûka wî bibin deştê,
Bila bav pê biêşe û binale,
Bi zare zar derkeve geştê!”

Tûs bi çengurê kurê Efrasîyab girt û bir. Lê belê Surha sitûyê xwe xwar kir û xwe belengaz kir:

-Ez ketime bext û namûsa te! Tu min vê carê efû bike! Tu dê bo çi min bikujî? Min çi sûc kiriye? Sîyavûş hevalê min bû. Min nedixwest ew bêkuştin. Tu tola wî ji min hilneyne. Bi Xwedê, ez li ser cesedê wî pir giriyam...

Dilê Tûs bi van galgalan tenik bû, gunehê wî pê hat. Ji wur zîvirî û ew dîsa bi şûn de anî cem Ristem û got va ye Surha wuha dibêje. Lê belê biryara Ristem bi tund bû, rika wî kûr bû:

-Na. Çawa ku bavê Sîyavûş derdê lawê xwe kişand û hêja jî birîndar e, divê Efrasîyab jî bi kuştina kurê xwe biêşê. Bila dilê wî jî biperite. Qey ji me xwîn diçe, ji wan av? Bila ew jî bi ser kurê xwe de binale. Jixwe ji bavê xerab zarokên xerab çêdibin. Kî dizane? Heye ku ev kur, di pêşerojê de bibe bela serê me! Gava bavê wî Efrasîyab, Sîyavûş li erdê dirêj kir û ew di xwînê de hişt, dilê wî qet pê neşewutî, bila zanibûna ku rojek wuha wê were pêşiya wî jî! Dunya, dunya keysê ye. Ez sond dixwum bi sonda tamam, bi serê Keykawûsê Keyanî, hetanî ez li ser rûyê vê erdê bim, ji Tirkan, paşa an jî kole, ez kesekî zindî nahêlim! Kî ji wan têkeve destê min, ez dê serê wî jêkim û eniya xwe jî naqermeçînim.

Ristem, êdî bawerî bi Tûs neanî, bang li birayê xwe Zuware kir û bi pêçiya xwe cîh nîşan da. Zuware lezand, leganek û xencerek anî û Surha teslîmî du leşkeran kir. Wan ew li wur dirêj kirin û serê wî jêkirin li pêş çavê pêlewana Îranî.

Xwîna wî herikandin leganê. Paşê, Ristem cesedê Surha, serserkî bi darê ve daleqand. Ji qirika jêkirî hêdî hêdî xwîn niqutî ser axa sar.

Tûranî dîsa têkçûn. Piştî kuştina Surha, tirs ket nav wan, hemî reviyân. Dotira rojê, li qesra Efrasîyab, rêvebir û qumandar li hev civiyân, rewşê şirove kirin. Efrasîyab piştî kuştina kurê xwe, wuha got:

-Êdî ji min re, ji bilî zînê hespê û meydana cengê cîh û war nema!

Artêş civand, yek bi yek li nav çavê fermanî û serbazan nihêrî gava wuha axifî:

-Xew jî ji me re heram e. Rabin, zerxên xwe li xwe bikin. Roj, roja tolhildanê ye. Peya û suwariyên cengê, gava dengê boriyan bihîstin, êdî nikarin bisekinin. Di pêşirtengiyê de fikr û raman namîne. Em dê dilê xwe bi kîn û iniyadê dagrin. Wan ji pozê rima xwe re bikin nîşangeh.

Li ser fîl texterewan bincîh kiribûn, Padîşah ji jor ve bang dikir.

Leşkerek li meydana cengê, devê xwe bir ber guhê Ristemê Zal:

-Efrasîyab, weke geştiya ser bahrê tê! Xuyaye ku neynokên xwe tûj kiriye!

Ristem got:

-Ji Neynokdirêj diwartir nîn e. Paşî bi xêr!

Û bi destê xwe nîşan da, leşker bi carekê re serî rakirin û ala Kawa dan pêşiya xwe. Ezman, ji biriqandina şûrên polayî şîn dikir. Ji alî din ve, di artêşa Tûranê de Barman, bi gurmijîna Tirkan re xwe da alî çepê. Pisporê şerê şûr Guhrem bû, ew li alî rastê ma û Efrasîyab jî, mîna her car li navendê cîh girt.

Ristem li hember wan dixuya. Li pêşiya wî Feramûz û li du wî jî Zuware hebû. Li çepê artêşa Îranî Guhderz û Hêjîrê Birca Spî (ku êdî ew hatibû efûkirin) hatibûn hilbijartin. Gîw û Tûs jî, bi def û borî û zengilan, li alî rastê bûn.

Hore hor ji Ristem diçû, çekên xwe hilgirtibû mîna berê. Hêrsa wî ji pozê wî diavêt. Rim di ber hev de hingiya xilbe bûn, te xwelî bireşanda li erdê nediket. Ezman jî bûbû pišta pilingê. Hewa bûbû mîna çiyayekî hesinî. Li ser jî kumzerx û kumzirîç hatibûn vegirtin. Serê ala Kawa digihîşt nava ewran.

Pîlsemê birayê Pîran, bi sê denga gazî Efrasîyab kir, got xeman nexwe, fikaran neke, roj roja min e. Ger tu hesp û zerx, rim û şûr, xencer û gurz ji min kêr nehêlî, sonda min bi navê te yê pîroz, ez dê şer bikim bi pêlewana Nîvroj, bi Ristemê Zal re, di nêzik de ez dê gurzê Sam û serê neviyê wî ji te re diyarî bikim.

Dil û berga Efrasîyab, bi van fortên Pîlsem vebû. Wî jî wuha got:

-Ya şêrê bi nav û deng! Haya te ji te hebe! Ew Qelafetfil xwey dek û dolab e, zora te nebe, te bêkeys nexîne û hêsîr negre. Ger tu sonda xwe bincîh bînî, tu dê dunyê ji zulma wî azad bikî. Gava tu vegeerî Tûranê, mohr û kursî, şûr û gencîne hemî wê di bin fermana te de bin. Qîzek min ezep maye, ji Frengîs biçûktir e, ez dê wê li te mar bikim. Tacê min jî nelazim e ji min re! Bila di oxira te de be. Ji axa her du welatan, ji erdê Îran û Tûranê, ji sê paran yek wê ji te re be.

Hêja gotina Efrasîyab xelas nebûbû, Pîran gahvek derket pêş, bi şewata dilekî dilînî axifî:

-Birayê min dîn bûye, har bûye! Wê xwe bide kuştinê! Kêliya ew li hember Ristem derkeve meydanê, wê serê wî

bigindire ser axê. Ew bêhiş e û kor e, pêşiya xwe nabîne. Gotinên wî hemî pezn û fort in.

Pîlsem li kekê xwe vegerand:

-Keko nabe. Welleh nabe û Billeh nabe! Ser jê bibe û goşt biperite jî ev Pîlsem dev ji şer bernade! Ez ne mêrê galgalan û pezna civatan im. Bi bextê te sond dixwum, gava ez bi bavê Feramûz re cengê bikim, tu serê xwe natewênî û şerm nakî. Min li pêş çavê te çar pêlewanên Îranî neda erdê? Ez wê demê xişîm bûm. Lê niha?

Padîşah bawerî pê anî, jê re hespekî baş deranî. Şûr û gurzê giran, keftanê zerxîn û kumzirîç jê re anî. Pîlsem mîna şêrê har tozê ji erdê hilanî.

-Ka kurê Zal li ku derê ye nîşanî min bidin? Bila serê xwe ji min re derxe!

Dengê wî gihîşt Gîw. Kurê Guhderz şûr kişand. Ristem dest avêt şûrê wî û nehişt, got "Bona Tirkekî beradayî destê xwe nexe xwînê." Lê belê Gîw guh neda wî. Ew gav Pîlsem fersend dît û rim lê xist, piyê Gîw ji zengûyê filitî. Feramûz xwe gihand wî, bi şûrê xwe li rima Pîlsem xist û kir du qet. Derba duemîn avêt kumzerxê wî, lê belê kum zexm bû, şûr di desta de şikest, qevda şûr di dest de ma. Ristem li wan temaşe dikir. Du pêlewanên Îranî bi Pîlsem nikarî bûn. "Ji nava Tirkan pêlewanekî mîna Pîlsem heta niha derneketiye" got di dilê xwe de; "Heke were perwerdekirin, wê kesek pê nikaribe. Lê heke ku ew ji heddê xwe derê û bi min re bi pillê bileyize, ew gav wê ecelê wî nêzîk bibe."

Ristem bang li şervanên xwe kir:

-Bila kesek pê navê pêş. Di cîh de rawestin! Ez dê sihêtiya Pîlsem bikim, ew biceribînim. Ka hela kî ji me jêhatî ye!

Rim hilanî û lingê xwe li zikê Rexş şidand, caniyê piştsor hema beziya û dûv rep kir. Ristem nav di xwe da:

-Ho Pîlsemo! Tu min nas nakî? Tu dixwazî bi hilma xwe ya germ min jî bişewutîni? Bizanibe ku ev şêrê te yê herî dawîn e. Tu careke din zînê hespê nabînî. Çimkî, tu dê niha derba tîmsah bixwî. Lê dilê min bi xortaniya te dişewute lawo, tu heyf î!

Rexş, dîsa tox û box bû. Hîrîn pê ket, dîsa rabû ser her du pîyên pêş. Ji tafilqeda da rimek bi lep Ristemê Zal ketibû, hetanî ser mil bilind kir û ji Pîlsem re şand. Rim li nivê mazmazka pišta birayê Pîran ket, ew ji ser zîn dawesand jêr. Bi vê yekê nesekinî, hema bi çengurê wî girt û mîna teyrê baz ku çivîka mirî hilîne, bi nikulê xwe bifirîne, ew hilanî û bir li navenda artêşa Tûraniyan danî. "Ha ji we re! Meytê xwe li kefenekî zer bipêçin. Çimkî laşê wî bûye balîcan!" got.

Pîran bazda ser meytê bira, nihêrî ku wa ye hêja dinale, di ber sikratan de ye, lê belê xelasiya wî nîn e. Li ber serê wî rûnişt û giriya:

-Min negot berê rimê nede Ristemê Zalê çavşîn e, Ew'ê te bikuje, serê te ji nava gewdê te hilqetîne...

Piştî kuştina Pîlsem, deng bi her du hêlan ket: "Lêxin! Bikuji! Rim bavêjin! Tîr bireşnin! Şûr bihejin! Wa ye direvin; herin wan!" Tewe car caran dengê çêran jî dihat: "ez di tirba bavê we de birîm, hûn çi sekinî ne?"

Axê, di bin simên hesp û filan de axîn dikir. Rondikên çiyayan ji xwînê bûn. Avên sor diherikîn di cuhukan de. Ji xume xum, gurmîn û zirmînê ezman jî diqilqilî.

Ji meydana cengê tozeke reş û tarî bilind bû û li hev geriya labîrent çêkir. Mîna ewrekî reş çarhawîrdor xist bin bandora xwe. Çav çavan nedidît êdî. Şervanan hevalên xwe û neyaran ji

hev nas nedikirin. Roj bi şevê guherî bû. Efrasîyab lewma bang kir:

-Şerûd û cengawerên min! Taliha me çep vedigere. Ger hûn ji dil û can vî berî dernexin serî, ez jî nema dikarim şer bikim. Divê em mîna pilingan êrîşî her alî bikin. Lê ez êdî we nabînim! Kemîn bavêjin pêşiya wan! Riman hildin û bi pozê riman pêşiya rojê vekin bila ronahî were ser me!

Efrasîyab xwe negirt, ji navenda artêşê derket û bi dilekî birîndar û rikgirtî hucûm bir aliyê Tûs. Tûs ji ber wî reviya. Bi helke helka devê xwe, çû cem Ristemê Zal, got "Ya sitar! Ya sitar! Ka çare ji me re bibîne! Ya na wê Tirk biserkevin, em dê têk herin. Alî rastê hilweşiya, derya xwînê pijiqî. Ala Îranê ket nav piyan."

Piştî vê gotinê, Ristem ji navenda koma leşkerên Îranê derket û Feramûz jî tevî leşkerên dora xwe da dû. Xwe gihand nav Tirkan. Niha li hember wî rêzek parêzvan mertal bilind kiribûn. Xisim û merivên Efrasîyab wula dipan. Ristem bi alîkariya Tûs û Feramûz ket nava wan. Gelek ji wan kuşt, gelek jî birîndar kir. Efrasîyab, ala Kawa li ber xwe dît. Fam kir ku Ristem tê bi ser wî de. Nese kinî û tavilê piyê xwe li zikê hespê xist û ajot ser Ristem. Lê belê pêlewanê Qelafetfil dizgîna Rexş serbest berda. Ew gav Efrasîyab, serê rima Ristem ku mîna pelê dara biyê spî dikir di kumzerxê xwe de dît. Belê, rim mîna derzîya ku di caw de here, kum qul kir û tê de çû xwarê. Efrasîyab jî bersiva vê yekê bi rimê da, serê rima tûj di kembera Ristem de çikand. Lê belê rim çerm qul nekir. Bavê Feramûz, îcar rimê bi ser hespa bin wî ve şand. Hesp di cîh de ket û cehimî. Efrasîyab li erdê ma. Birîndar bûbû. Ristem çû ser, dest avêt kembera wî. Hûman ev yek bi çavê xwe dît, lewma ji cîh

pengizî û keys li piştta Ristem anî, gurz lê xist. Hetanî Ristem lê zivirî, wî hefsar bada, çerx bû û xwe dîr xist.

Piştta Ristem bi wê derba Hûman êşiya, dev ji Efrasîyab berda. Berra ser Hûman da, lê negihîşt wî. Efrasîyab carek din ji destê Ristemê Zal filitî bû.

Dengê şingîna Şûr û gurzan, halanên pêlewan û şervanan li wan çol û çiyayan dengvedida. Mîna ku erdhejek li bajarekî ketibe û gel, bi qêrîn û hawar vir de wur de bazde, terq li elaletê ketibû. Tûs, di nava vê hêwurzeyê de xwe gihand cem Ristem. Li hal û wextê wî, li birîna piştta wî pirsî. Ristem got:

-Wuha ye. Gava ji destê mêrxasan gurzên giran dibarin, ne kevir û ne jî sindiyan xwe ranagre. Lê belê gurzê ku Hûman li piştta min xist, mîna mûmikekê jî li min tesîr nekir.

Şerekî din bi vî teherî xelas bû. Lê dijminiya nava Îranî û Tûraniyan bi dawî nehat. Axa wê deştê bi rengê sefranê guherî. Nala nala birîndaran dihat. Simên hespan di xwînê de dibiriqîn û nal boyax bûbûn di rengê aqût de.

13.

Piştî kuştina Sîyavûş, jina wî Frengîs jê bi hemle mabû li mala bavê. Efrasîyab nehiştibû ku qîza wî vegere Îranê mala xinamiyan. Roja wê hat, Xwedê kurek da Frengîsê, navê wî Xusrev danîn. (Piştire hin kesan wê jê re bigotana Kirûş, li hin welatan jî bi navê Xusro wê bihata nasîn.)

Roj ji pişt çiyayan serê xwe derxistibû û tîrên aqûtî bi ser reşahiya şevê de hêdî hêdî reşandibû. Ristemê Zal, Pêlewanê Cîhanê rawestiya, lerizî, fikirî û li der û dora xwe mêze kir. Di

dema biryarê de her wuha dikir. Kûr diponijî, hesabê pêşî û paşiyê dikir. Carna li ser totikan rûdinişt û li axa ber xwe dinihêrî.

Biryar da; wê artêş derketana rê. Sedemî kuştina Sîyavûş ya bi wê sosreta giran, hêja rondikên çavê porspî û pêlewanên Îranî neçikiya bûn. Malûm e, her du dewêl, hev û din raçavî dikirin. Efrasîyab di demek kurt de nûçe girt ku wa ye Ristem bi leşker û xêbet û pêlewan berê êlê dîsa daye Tûranê. Ket heyecanê, mîna her car qolincî bû û talerzê girt nava wî. Artêşa xwe şand qeraxa derya Çînê, û dû re jî derbasî wî aliyê deryayê kir. Ew gav ji Pîran pirsî:

-Min bihîst ku kurek Sîyavûş ji Frengîsa qîza min çêbûye. Ka hela behsa wî bike? Heke ev xeber rast be, roja ku Ristem pê bihise, ew dê lêwik birevîne û bibe Îranê, wê têjika wî bêbextî li cem xwe mezin bike, wê tacekî bide sera û wê ew li serê me bike padîşah. Têjikên mar bê jehrî nabe. Qaşo neviyê min e, lê dîsa jî ez jê ditirsim. Nizanim çima? Rabe, lez bike, here wî kurikî bîne û bavêje avê.

Pîran li hember vê yekê derket:

-Nabe mîrê min! Tu dê çawa zarokek şîrmijî bikujî? Bona kuştina lêwuk lez meke. Ez tedbîrek wulo difikirim ku, gava tu bibihîzî, tu dê lê şaş bimînî. Tu dizanî em dê çawa bikin? Em dê wî bînin cem xwe, bila li bajarê Xotenê bimîne. Di bin baskê me de wê mezin bibe. Herê haveynê wî genî ye, lê belê ew bibe ar jî, wê tenê karibe xwe bişewutîne.

Padîşah guh da Pîran, li gotina wî ponijî û got:

-Tu rêberê min yê oxirê û qencyê yî. Gotina te rast e. dereng nemîne, here wî bîne!

Pîran ji kêleka wî rabû, niwînerê anî, ew li hespê suwar kir û berê wî da cîhê Xusrev lê dijî.

Niwîner çû cem zarokê nuhfambûyî. Jê re got "Lawo, rabe papûça xwe têxe piyê xwe, ez dê te bibim cem kalikê te Efrasîyab. ew niha li bajarê Xotenê ye, tê jî li wur kêf bikî, ew der xweş e, kalê te ji te gelekî hez dike."

Lê belê kurik ji niwîner tirsîya, zarok ji awurên zilaman fam dikin, pê nexapiya, bazda çû himêza diya xwe. Jê re got:

-Dayê, yekî mêvan hatiye, dibêje ez dê te bibim cem kalikê te, bajarê Xotenê. Ka tu bêje; ez pê re herim, an na?

Frengîs kûr ramiya, dudilî bû û bi vê bêbiryariyê qilqili. Teqlê xwe dan ber hev. Di dilê xwe de got "Ger ez lêwuk neşînim, wê bavê min bixeyide, nema bi min re têkilî datîne, wê beje tu çûyî ser exlaqê Îraniyan, te mala bavê xwe ji bîr kir. Lê ger ez wî bişînim, tirs û weswese li ser dilê min e, Tûranî ji me hez nakin û kula Keyaniyan di dilê wan de ye, wê bêjin ev ji nesla Kawûs e. Ditirsim ku xerabiyê bi kurik bikin." Ji kurê xwe re wuha got:

-Lawo, ez te tenê naşînim nav wan. Ez dê bi te re werim.

Bi hev re derketin rê û çûn. Di bajêr de pêşî berê xwe dan mala Pîranê Weyse. Gelekî kêfa Pîran ji wan re hat, bixêrhatin di wan da, xwarin ji wan re anî ser sifrê. Xusra li kêleka xwe da rûniştandin û destê xwe di serê wî da, jê hez kir! Frengîs û kurik li wur hişt, berê xwe da qesra Efrasîyab. Padîşah bîna nûçeya nuh hilanî bû. Gava Pîran çawa ket hundur, wî devê meselê vekir:

-Te wan anî, ya na?

Pîran:

-Ew li mala me ne. Niha xwarin dixwun. Ka fermana te çi ye?

-Wî nekuje, lê belê ji bona sibehê roj Ristem neyê û ew nebîne, ew li geştiyekê suwar bike û wî bişîne wî aliyê Derya Çînê.

Pîran vegeya malê. Rabû kurik girt cem xwe û ew bir ber deryayê, li geştiyekê suwar kir û şand wî aliyê Derya Çîne û ew li wur da veniştin.

Ji alî din ve, Ristem dihat. Hatinek çawa? Cenga man û nemanê dabû ber çavê xwe û bi vê best û zerpê dihat. Serê Sîyavûş yê jêkirî, xwîna wî ya di teştê de dihat bîra wî, bi vê hêrê dihat. Hemî serkêş û serlehengên Îranî û Zabilî bi xwe re hîlanê bû û dihat. Ji panzdeh saliyan, hetanî pêncî saliyan, mêrên ku destê wan qevdika şûr digirt hemî kiribû leşker û hesp xistibû bin wan û bi artêşek gelekî girse û xurt dihat. Ya wê hemî Îranî qir bibûna, ya jî wê biserketana. Herba qirkirinê, an qirbûnê bû. Tevî çek û pûşad, çadir û filên xwe dihatin. Dihatin ber bi Tûranê ve, bi ser ruhê Efrasîyab de dihatin. Dihatin, awurên wan li berbangê bû, aso ji xwe re kiribûn nîşan û armanc. Û dihatin, pêl bi pêl dihatin. Îranî û Zabilî, Nîvrojî û Kûhistanî dihatin. Bi piyên hespan dihatin, nal li nalan diketin. Ne mirov, ne êla leşkeran, derya dihat derya! Hemî çavsor û çav bixwîn dihatin. Di bin hîrîna caniyê hêç de, rê li ber wan kin dibû. Dihatin û her dihatin. Sibeh, navroj, êvar, paşşiv û di şeva tarî de nedisekinîn, bêhnberdan ji wan re tunebû. Tîbûn, birçîbûn, nexweşî û xew jî ji wan re nîn bû. Dibeziyan û her dibeziyan dest bi damûskên hespan ve zeliqî, diajotin û her diajotin. Kesek ji wan re nikarî bû bibe asteng û bend. Bajarên li ser riya wan, paşa û mîrê xwey qesr û seray, dev ji malê xwe berdidan û direviyan. Berî ku bigihîjin welatekî, ew der ji tîrsa wan xir û xalî dibû. Dibihîstin ku Ristemê Zal tê. Kesekî mil li ber wan ranedikir. Tirs û xof, xetere û heyecan, tatêl û fikar

digirt ser dilê wan. Hemî direviyan. Bi jin û zarok, bi pîr û kalan ve direviyan. Mal û eywan, erz û eyal, çek û gencîne di cîh de dihiştin û baz didan. Bajar û gund dihiştin.

Pêlwanê Cîhanê, lehengê Qelafetfil tev li xêbetên xwe bi vê êrîşê gihîşt hetanî Çîn û Maçînê. Tu pêlwan li hember wî serî hilnanî, tu leşker û tu artêş nebizivî. Axa wan welatan hemî dagirker kir. Dor li Bajarên Xita û Xotenê girt, hukumdariya wan xist destê xwe. Ala Kawa li ser bircê wan çikand. Pel nedilibitî li ber, ba nedihat. Di encamê de bû Padîşahê Tûranê.

Bext û taliha neyarê herdem, dijminê bav û kalan Efrasîyab çep geriyabû û roj lê reş bûbû. Piştî Ristem li ser textê Tûranê rûnişt, li gencîneyên Efrasîyab geriya. Xezîne yeko yeko bi dest xist, cihekî veşartî, tişteki nediyar nema. Tewlê hespan, xizmetkar û qewraş û cariyê, koma zêr û zîvan, tac û textên ji diranên fil. Kinc û qumaşên hevrişimî hemî civand û her komek berpirsiyarek da ser. Li leşkerên rawestiyayî zêr belav kir, kêfa wan anî, dilê wan xweş kir.

Pêlwanên hevalê xwe yek bi yek kir berpirsiyar. Her yek ji bajarekî an jî ji herêmekî mesûl bû. Mifta bajarê Çaçê teslîmî Tûs kir û lê wuha şîret kir: “Bal û dênate bila li ser gelê bajêr be. Ji îroj pê ve, kesê ku navê Efrasîyab bi lêv bike, tavilê serê wî jêke û laşê wî bike zîyafeta teyr û rawuran. Lê kesê ku xizmetê ji te re bike, qet li nijad û eslê wî nenihêre, weke ewladê xwe pê re bişuxule. Hemî divîyahîyên wî bincîh bîne. Bila kesek ji te mekrûhiya neke, nehêlê ku kesek ji te ezc bibe. Ji riya camêrî û dadiyê dernekeve. Dunya ji kesekî re namîne, rêvebirê herî baş Cemşîd bû, dunya ji wî re nema, ma wê ji me re bimîne?” Piştî berê xwe da cem Guhderz. Tacekî zêrîn, textê rêvebiriyê, gerdeniyek paşayan û guharekî zêrîn jê re bir. Rêvebiriya Sîpancap û Soxutê da wî. Peznê wî ji gel re da:

“Ev padişahî, ev mohra dadiyê, ev meclis û ev çanda cengê, Guhderz da me, me hîn kir, rê û rêçik şanî me da. Ew bi zîrekiya xwe û bi rewuştî, ji me pêşdetir e. Ji maleke têr e û xwey esl e jî. Baweriya min gelekî bi wî tê. Ez bi wî gelekî piştrast im. Lê belê bila baş guhê xwe bide min; ji Sîpencapê hetanî bigre bajarê Gulzerîyûnê hemî gel di bin fermana wî de ye û li vir hukmê wî derbas dibe. Divê kesek ji emrê wî derneyê!”

Dor dora Gîw bû. Gîwê Guhderz, zavê Zal jêhatî bû û cîhekî xweser di nav gel de û di nav pêlewanan de çêkiribû. Ristemê Zal rêveberiya bajarê Xotenê da wî. Piştî herêma Xîta û Çixîlê jî xist bin hukumdariya Esgeşê pêlewan.

Di wan rojan de gelê Çîn û Maçînê, hemî pisporek û zîrekên xwe li hev civandin û ji Ristemê Zal re nameyek şandin. Di nameyê de bi kurtayî wuha dihat gotin: Em li ser navê gelên vir vê nameyê ji te re dişînin. Tu bizanibe ku em hemî di bin fermana te de ne. Em ji riya te dernayên.

Bi vê êrişê dawîn re, Ristemê Zal deftera cengê girt, dev ji şer û pevçûnê û tolhildanê berda. Dilê wî ket cîh, kesek li dijî wî nema.

Êdî ew û birayê xwe Zuware rojên xwe, gav û saetên xwe bi seydê derbas dikirin. Li wî welatî başok û baz gelek bûn. Ew heta êvarê li pey wan bûn. Rojek ji rojan Zuware Tirkekî ji xwe re kir rêber û derket nêçîra pezkûviyan. Bi çolê ve çû, ji bajêr dûr ket, ji dûrî ve daristanek gelekî xweş û şên dît. Şîre şîra avê, dengê şalûr û bilbilan ew sermest kir. Gul û kulîlkên rengareng tê de vebûbûn û bêhnek xweş ji wur difûriya. Li nêzikî daristanê, rêberê wî jê re wuha got:

-Êra tu zanî, ev der cîhê seyda Sîyavûş bû. Wî ji vê nêçîrgehê gelekî hez dikir, Bi rojan li vir dima û li seydê dipa. Li vir bêhna wî derdiket, dilê wî xweş dibû, bergeha wî vedibû.

Zuware li daran nihêrî, bala xwe da rehekan, li ava şelaleyan hesand. Belê bi rastî jî cîhekî xweş bû. Ket raman û xeyalên kûr, ji hespa xwe daket, çavên wî tijî histêr bûn. Başokek bi rê ve girtibû, ew serbest berda, başok basik li hev xist û firiya. Li nav dar û deviyên rûnişt û kûrîn pê ket, giriya. Leşkerên wî li dû dihatin, kêliyêkê wext buhurî, nihêrîn ku Zuware nehat û ji çav naxuye. Rabûn, lê geriyên ew di bin hoşevê de, di bin deviyekî de bi wî halî dîtin. Hêja îske îska wî bû. mîna zarokên ber diwêr digiriya. Alîgirên wî rewşê fam kirin û lanetê li wî rêberê Tirk anîn, gotin ev sûcê te ye û ew dan ber kulm û pehînan.

Zuware ew gav sond xwar, got ez êdî tucarî dernayem seydê. Ez dê tenê bi pey kuştina Efrasîyab bikevim. Kar û emelê min wê şer û ceng be. Ji wur rabû hat malê, sekin û tebat nehat canê wî, berê xwe da cem Ristem. Gava çav bi kekê xwe ket, bi dengêkî êlî ramana dilê xwe tavalê got:

-Ka bêje ji min re keko? Em hatin vir çi? Bona tola Sîyavûş ji wan hilînin, an bona seydê û kêfê? Madem Xwedê hêz û eql daye te, destê Hurmuz li ser piştê te ye, tu bo çi hêza xwe nîşan nadî, gurzê xwe dernaxîni? Niha Tirk kêfa gurên pîr dikin! Rewşa wan xweş e, hal û wextê wan li cîh e, bi Xwedê li ser çîkê xwe gûzan dişikênin! Te jî guh daye nêçîrê û Sîyavûş ji bîr kiriye. Hezar dewr û dewran derbas bibin jî, ka kesekî weke Sîyavûş tê dunê?

Bi van galgalan birayê wî, tesîr li ser Ristemê Zal hişt. Gotina rast, rast e. Wî heq da birayê biçûk. Kêliya Zuware derket der, Ristem bang li pêlewanan kir û leşkeran civand,

civîn bi wan re çê kir. Rewşa rojevê nîrxandin. Biryar derket. Ristem ferman da: Her cîhî bişewutînin û xera bikin. Tiştêkî zindî û li piya nehêlin. Talan bikin malên wan. Bila tuxmê Tûranîyan li ser rûyê erdê nemîne.

Leşker û pêlewan,
Şervanên Îraniyan,
Hemî heç û dînen wan,
Belav bûn li her deran,
Gund û bajar û sûk,
Tevî kirin kavil û wêran...

Ji Tûranê, hetanî bigre Rûm û Saklabê avahî jî nehiştin, hemî xera kirin û hilweşandin. Serê gênc û navsereyan, kal û pîran jî jêkirin, jin û zarokan dîl girtin.

Gelên van welatan li vê qetl û qîtalê behitî. Rabûn li jîneyek çêkirin, li hev civiyan bona çare ji vê qetlîamê re were dîtin, ev talan bisekine, ev rewşa awarte xelas bibe. Niwînerên xwe şandin cem Ristemê Zal, jê re gotin:

-Ya mîrê mîran! Em ji Efrasîyab hez nakin. Jixwe berê ji em di bin zulma wî de dinaliyan û em pê re hatibûn emanê. Em naxwazin bi xewnên şeva jî rûyê wî bibînin. Em jî li dijî wî ne û em zanin ku wî gelek xwîn rêtiye. Lê belê leşkerên Îranî jî jîyanê li me kirin kafîr kerratî! Ne gunehê wan bi pîr û kokiman û ne jî bi zarokan tê. Zikên jinên bihemle diqelêşin. Em di bin femandariya te de ne. Mafîr ku tu xalib î, divê tu xwîna bêşûc û masûman nerijîni.

Dilê Ristem bi wan şewutî, heq da wan, hes û ramanên wan fam kir. Hema li cem wan ferman da, serleşkerê hat li pêş

wî li piya rawesta, bejna xwe li ber wî tewand. Kurê Zal bi dengêkî bilind got:

-Artêşê bikşînin alî Kaçarbaşîyê!

Dem buhurî. Rojekê ekabîr û giregir, porspî û zîrek û digel pêlewan û serleşkerên Îranî li hev civiyan. Gotin "Em li vir qetl û qîtalê dikin, lê belê Keykawûs li Îranê tenê maye, wuha nabe. Heke a niha, Efrasîyab artêşek bicivîne û bi dizî berê xwe bide Îranê, wê Şahê me yê extiyar bindest bixîne û dîl bigre. Jixwe ku Şah çû, em dê çi bikin? Ew gav em nikarin di ber xwe bidin. Me heta niha hemî bajarên Tûranê wêran û talan kir, êdî bes e. Divê em vegezin cem Şahê xwe û nav welatê xwe. Em li vir, li welatê xerîbiyê di nava xwîn û xwêdanê de çi dikin?"

Ristemê Zal li wan guhdarî dikir û bi erênî serê xwe dihejand. Di encamê de, raman û pêşniyazêya wan mûbîd û serokeşîran rast û li cîh dît. Biryar da, got dema vegeze hat. Ji berriya Tûranê, ew rasta duz keriyên revokên hespan, kole û cariyê bi xwe re hilanîn, post û çermên heywanên biyanî û kedî yên cur be cur civandin û li ser piştê filan danîn. Gencîneyên Tirkan hemî xistin tûr û cuher û heqîban, karwanên deveyan tijî barên malê paqij kirin û bi xwe re anîn. Şûr û rim. Gurz û xencerên khêrî û destîzîv, tîr û kevan jî bar kirin.

Ristemê Zal, piştî heft salan Padîşahiya Tûranê kir, zîvirî Qela Zabilê, cem bavê xwe Zalê Pîroz. Li ber çoka Zalê ku êdî piyekî wî li dunê, yek li hafa gorê bû rûnişt, hesret ji kezêba kûr deranî. Pêlewanên mîna Tûs û Guherz û Gîw jî berê xwe dan welatê Persê seraya Keykawûsê Keyanî.

14.

Efrasîyab, piştî ku artêşa Îranê bi paş vekîşiya, bihîst ku Ristemê Zal û Tûs derbasî wî aliyê avê bûne, ji cîhê veşartî, ji lana xwe derket. Alîgirên wî yên ku ji ber şûrê Arîyan filitî bûn û hêja sax mabûn, dîsa li dora wî civiyan, ewul bi ser miriyên xwe ve, bi ser bajarê wêran ve giriyan û dû re berê xwe dan Behra Genkê. Her cîh kambax bûbû û şewutî bû. Çav pê ketin, li çokên xwe xistin. Ne tac û text mabû, ne gencîne, pelên daran jî nema bûn û ew jî kol û rût bûbûn. Koşk û sera, qesr û qonax weke ku li ber bayê Samî çûbûn.

Efrasîyab rondikên xwe veneşart û ji hevalên xwe re wuha got:

-Kesên ji me ku ev kambaxî û xerabiyê, vê zulm û zorê ji bîr bike, ew bêhes û bêrûmet û herwuha bêînsaf e. Ji mirovahiyê dûr e. Hevalno! Bila dilê we bi rika tolhildanê tijî be, helbet wê roja me jî were. Pêşîya çi gotibû: Dunya ne salek e û ne carek e. Çerx geh li jêr e û geh jî li jor. Çawa ez Efrasîyabê kurê Pêşeng bim, çawa xelk li min wuha bike! Bila êdî mertalên we ji we re doşek bin û kumzirîç jî balgîfên we. Em dê berê xwe bidin Îranê. Ya ji me ya ji wan! Çi ji me û çi ji wan! Divê em ezman bi ser serê wan ve bînin xwarê, kevirên heyvê mîna aşîte gendîrî nav mala wan bikin û welatên wan di bin piyên xwe de bieçiqînin. Goştê wan cêtî cêtî û tîke tîke ji hestiyê wan bikin û tev li xwîna wan herî û teqanê çê bikin. Ji çar aliyê Tûranê, ji heçî gencê mayî, yên ku li pey heyfa bavê xwe bin, ordiyek nuh damezrînin! Haydê! Riyek nuh li pêşîya xwe vekin!

Ji her cîhî suwarî hatin, rim û gurz û çekên din civiyan. Ne weke berê, lê dîsa jî hêzên Tûraniyan, xêbetên wan pêk hat.

Efrasîyab da pêş, hemîyan da dû û êrîş kirin. Negotin ev daristan e, negotin berriye û negotin devî ye. Agir bi her deverî ve danîn, kula dilê xwe, kesera berê piçekî derman kirin.

Wê demê li Îranê baran ne dibariya. Ev heft sal bû ku, kesekî ewr bi çavan nedîtibû. Ax bûbû hestî, rûçikê wê guherî bû. Hemî nebat hişk bûbûn, teyr û rawur û kêzik jî nema bûn. Hemî ji tîna miribûn. Avên bîr û kaniyan çikiyabûn. Ne fêkî hebûn û ne jî genim û zad. Lewma xelay destpêkiribû. Gel ji birçîna dîmir. Şîr di guhanan û pêşîran de nema bû. Dê weledê xwe diavêt. Gel ji tunehiyê êdî kerixî bû û bê çare bû. Him birçî û him jî şilfîtazi li tuxuban diciviyan; koçerî destpêkiribû.

Ristemê Zalê di van hel û mercan de ji Zabilê hîç derneket. Li Qelê, li ber çoka bavê xwe rûnişt. Tirk bi hêsanî, bê berxwedan û bê astengî ketin nava axa Îranê û hemî cîhî zêft kirin, xistin bin bandora xwe. Dagirkirin ser mîrek û eyaletan.

Dêwê Guhderz, şevêkî di xewna xwe de dît ku ewrekî reş û tarî, ewrê baranê ku bi bereketê avis e wa ye ber bi Îranê ve diçe. Li ser belekiya ewran jî melayketek rûniştiye. Ew melayket ji wî re wuha got:

-Hûn dê ji vê tengasiyê xelas bibin. Ev xelay wê bi dawî bibe. Mizgîna min li we!

Çend meh bi şûn de xewna Guhderz rasteqîn bû, baranê got ha ji te re! Brûskê reqandê û li her cîhî bû gilêle. Hingî baran hat, lehî bi erdê ketin. Giya û zad şîn bûn. Buharek xweş bi ser wan ve hat û xelay jî rabû. Ew sal zad lê hat, genim û ceh zêde bû. Daran dîsa guliyên xwe li bar kir û fêkî dan. Bû çîk çîka çivîkan.

Sal û zeman derbas bûn. Dem û çax buhurîn.

Xusrev li Tûranê li cem diya xwe mezin bû. Frengîs li kurê xwe bi hezkirin nihêrî, nehişt tu bela û qeza were serê wî.

Wî bêtiŕs û bigewzî rakir, xwedî kir. Bejna wî dirêj bû, qelafetê wî jî gir. Bû xortekî bi dest û pê û çeleng.

Rojekê Xusrev ji diya xwe re got:

-Dayê! Min bêriya kalê xwe kiriye. Ez hetanî sê-çar saliya xwe li cem wan mezin bûm. Niha ez êdî ji vî welatî kerixîm û ecz bûm. Her giya li ser koka xwe şîn dibe. Alî bavê min, reha malbata min e. ez dûrî wan im, ka wuha dibe? Ez dê serîkî herim Îranê cem kalikê xwe Kawûs. Mafir ku Tirkan bavê min kuştiye ka ez li nava wan çi dikim?

Frengîs pêşî li vê gotina kurê xwe heyŕî ma. Dû re dil nekir ku ew ji cem wê here. Frengîs ji aliyekî de ji Îraniyan ditirsiya, ji alî din ve, jixwe nedixwest ji kêleka bavê xwe biçê welatekî dûr. Wuha got:

-Lawo, ez rebena Xwedê, ez dê çawa bêyî te karibim bijîm. Diya te me, min heta niha te xwedî kir. Min hewqas cefa di ber te de kişand, ji bilî te kesekî min nîn e. Qurbana te me, min tenê nehêle lawo, ez jî guneh im.

Xusrev:

-Dayê, bese ji destê van Tirkan. Ez êdî îdare nakim, tebata min nayê! Her roj xort û sîpeleyên hevalê min qerfan bi min dikin û tan û niçan li min dixînin dibêjin, ka bavê te, qey tu bêbavî. Ez dibêjim hatiye kuştin. Dibêjin kî heyfa wî hilanî? Devê min diqufule. Ew çax êşek digre ser dilê min. Min biryar da. Ger tu pir ji min hez dikî û dixwazî bi min re bijî, tu jî bi min re were, ya na ez diçim.

Frengîs li kurê xwe nihêrî. Ji awurên wî tirsiya. Bawer kir ku ew êdî biryara xwe naguherîne, lewma pir bi pey neket. Got "de tu zanî!" Xusrev diya xwe li wur hişt û derket rê.

Xusrevê Keyanî, kurê Sîyavûş li ser pišta hespê, bi tena serê xwe berê xwe da Îranê. Hat, heta di tuxubê Îran û Tûranê

re buhurî. Li bajarekî Îranê bêhna xwe da, çû ji malekê av xwest. Xwediyê malê li vî xortê lihevhatî nihêrî, pirsî "Tu ji ku têyî û diçî ku?" Xusrev got hal û mesele ev. "Ez kurê Sîyavûş im, ji hêla Tûranê tîm. Diçim mala kalê xwe Keykawûs." Mazûvanê malê ew gav hurmet û rûmet da wî û jê re xwarin anî. Xusrev piştî zikê xwe têr kir, li wur nesekinî û dîsa qamçî li terkiya hespê xwe xist. Lê belê hatina wî ya Îranê li bajêr û di nava gel de belav bû. Hemîkesî bihist. Paşê jî, berî ku ew bigihîje paytexta Îranê mala kalê xwe, Keykawûs jî xebera wî hilanî ku bi rê ve ye tê. Kêfa wî hat, rûyê wî mîna erxuwane sorî kur bû. Bi wê extiyariya xwe ket heyecanê, dilê wî çargopal lêxist. Ji nava cîyan rabû. Roja ku Xusrev ket bajêr, ew bi wî halî çû pêşiyê. Dilê xwe ji nuh ve vejand, mîna giyayê ku kat bide, reng û rûçikê wî vebû.

Xusrev kalê xwe ji dûr ve dît, ew gav dilê wî şên bû. Tavilê ji hespê daket xwarê û ber bi wî meşiya, çû li ber sekinî û bejna xwe tewand. Kawûs hema ew zêft kir û bi her du milan himêz kir. Dû re pišta wî tepand û bedena wî bi hezkirin mizda. Her du, hêdî hêdî berê xwe dan qesrê. Xusrev li wur perda li ser textê Şehînşahiye maç kir û di ser û çavê xwe da. Destê kalê xwe jî maç kir, Kawûs ew gav bi destê neviyê xwe girt û ew bir cîhekî xweser ku berê hatibû amadekirin da nişin. Kêfê di çavê wî dwe stêrk çêdikir. Hema li wur bang li dergevanê gencîne kir got "Zûka Taca Keyaniyan bine vir. Dergevan bi bazdan çû û tac anî, Xusrev tac maç kir û li ser serê xwe danî. Sê qewraş, di dest wan de zembîlên tijî mucvherat derketin û hatin rex Xusrev, xuşin ji zêran çû û bi serê wî de kirin di bin vê qêrinê de:

"Şabaş! Hezar caran şabaş ji te re! Şabaş ji wî mirovî re ku te anîye dune!"

Xusrev Tûranê ji bîr kir, di demek kurt de hînê Îranê û kursiyê Şah bû. Xusrev bû “Key” û ala Keyanî da ser milê xwe. Kesên ji malbata Keyanî hemî civîyan ser hev, hemî li wî kom bûn. Mîna ji mêj ve bû ku li benda wî bûn. Yê ku ji hev xeyidîbûn, li hev hatin, hesûdî û dexesî di nav wan de nema. Hemîyan padîşahê nuh pîroz kirin, hurmeta xwe dan nîşandan. Hukm û rêveberiya wî li her cîhî hat qebûl kirin. Gelekî jê hez kirin, lewma navê wî danîn Keyxusrayê Mubarek.

Qumandarê welatê Nîvrojê, Pêlewane Cihanê bihîst ku Kawûs dev ji text berdaye û di dewsa wî de Keyxusrev rûniştiye. Rabû, li Rexşê Belek suwar bû, leşker û pêlewane jî da dû xwe, gelek diyarî jî li filan bar kir û berê xwe da Îranê. Zal jî li mal nesekinî, digel êdî kal û kokim bû jî, xwest here paytextê û eniya Xusrev maç bike. Zal da pêşiya artêşê, Ristem jî digel ala xwe da dû.

Nûçe gihandin Keyxusrayê Mubarek, gotin Mala Zalê tev li artêşa xwe ketine rê û tèn pîrozbahiyê. Ew gav ferman derket ji qesrê, dengê defan bilind bûn, gel civiya û bi leq wî ve çûn. Kurê Sîyavûş tiştekin din jî kir; bang li helbestvanê xwe kir, got: “Tu hergav li rex min be, ji min hîç dûr mekeve! Kêliya te Ristem dît, li ser wî helbestan binivîsîne. Kesê ku heyfa bavê min li erdê nehiştiye ew e. Wî bavê min perwerde kir û pêlewane bav û kalan e. Fermandarê artêşê û lehengê herdem û hemdem e.”

Guhderz û Tûs û Gîw jî çûn pêşiya Ristem. Gava ala wî xuya kir, leşkeran hesp ajotin û tozê li dûmanê xistin. Her sê pêlewane ji nava wan pekiyan û xwe avêtin pêşiya Rexş. Ji dil û can Ristem himêz kirin, jê re dua kirin. Wî jî pêşî li rewş û tendurustiya Şahê nuh pirsî, dû re jî kêfxweşî di hev dan, pêlewane bi nav û deng destê Zal maç kirin. Hemî bi hev re

hilkişiyane qesrê. Keyxusrev bi dîtina Ristem re kelegirî bû, histêr ji çavên wî bariyan. Ji ser text daket xwarê û dua kir. Ew gav kurê Zal jî erdê maç kir. Şah jê re wuha got:

-Ya pêlewane ser pêlewane! Tu herdem bextewar be û bila ruhê te jî ronî bimîne! Ez zanim ku kesê Sîyavûş gihand qada bilind tu yî! Şervane me yê zîrek û bi tevdir jî tu yî!

Keyxusrev ji cem Ristem, meşiya rex Zal, bi destê wî girt û danî ser serê xwe, dû re jî serê wî bi sînga xwe de dewusand. Wexta Ristem bi nêrînek balkêş li ser Keyxusrev de hûr bû, ew çax Sîyavûş ket bîra wî. Şahê nuh mû û misqal ji bavê xwe bernedabû. Rondik bi ser simbêlên wî ve herikîn. Ji Xusrev re got:

-Ya Şahê Mubarek! Tu ji bavê xwe yê şehîd yadîgar î! Ev tac û text tenê li te tê, tenê tu layiqî jê re. Ev kursî bo te hatiye çêkirin! Meznahiya bavê te, di tevgerên te de dixuye.

Paşê hemî bi hev re çûn cîhê xwarin û vexwarinê.

Di rûçikê Keyxusrev de xêr hebû, piyê wî li axa Îranê hat, lewma ew sal baran gelekî bariya û hewa nerm bû, xêr û bereket ket ser axê, êş û elem rabû.

15.

Çile hat, lê çi çile? Berf çokek ket, meha Sebatê jî xedar buhurî. Belekên berfê li berpale çiyayan û di hewrazan de telp telp dixuyan. Şevê jî şevên Adarê bû, di nava sermaye şevê de bêhna buhara rengîn mizgîn dida. Li dîwana Keyxusrayê Mubarek cîvata pêlewane xemilî bû. Guhderzî û Tûs, Gustehem û Berzîn, Gurgîn û Xerrat li ser mînderan li hember

paşê bûn. Malbata Zalê li serî Ristem û li rex wî jî kurê wî Feramûz û birayê wî Zuware digel xwarziyê wî Bijen li kêlek rûniştibûn.

Keyxusrev bi nihêrîna şibakê re serê rêsiya axaftinê vekir:

-Gelfî camêran, ev şev ji şevên Gîtê Gîsko ye. Bawerî bi buharê nayê. Pêşiya gotiye, meha Sebatê ji meha Adarê re dibêje:

Xuşka Adar,

Bide min du roj û danek xedar,

Ez'ê bi piyê Gîsko bigrim,

Di sergo de bikim xwar!..

Niha van rojan bila kesek neçe seydê. Divê hûn hay ji xwe hebin.

Feramûz li ser gotina wî zêdeyî çêkir û wuha got:

-Mîrê min! Te gotina meha Sebatê bi lêv kir, lê belê ka Gîtê Gîsko çi gotiye, tu dizanî? Gîsko jî di salên wuha xedar û sar de wuha peznê xwe daye:

Tir û tir Adarokê,

Te rî devê bavê Sebatokê,

Gîsko derket buharê

Têr xwariye ganglokê!

Netirse paşayê min. Nîrê qeşemê şikiyaye. Wê pîrpizêk derên û legleg û hehecîk kilaman bêjin.

Keykawûs li Feramûz nihêrî, di ber xwe de kenîya. Dû re li civatê zîvirî:

-Mirovê ku ji alî Ristemê Qelafetfîl ve hatibe perwerdekirin û bi edeb û rewuşt mezin be, helbet wê rûmet û hurmetê jî bibîne. Feramûz torinê Zalê Zêrîn e, ji Malbata Samê Nerîman e. Ji Hindê û Kannûçê, hetanî Sîstanê di bin fermana wî de ye. Feramûz! Xwarziyê min! Bi mirovên aştxwaz re

cengê meke tucar. Xasma şîreta min li te, parêzvanê feqîr û fuqaran be. Lê belê heval û hogirên xwe ji nav qencan, zîrekan û mêrxasan bibijêre. Pêşiya gotiye: "Ji mêran mêrên baş, yên ku pir nedin pêş û paş!" Ji bona libek tirî mahserakî rast neke! Kesê ku zerara wî negihê te, tu jî pê re hefteheystê meke.

Ristem dora xeberdanê girt:

-Çend şîretên min jî jê re hene: Lawê min! Bi hêrsê canê kesekî meêşîne. Bila gel ji te hez bike. Gava pîrsgirêkek derket holê, pêşiya her tiştî bi zarekî şêrîn kesê li hember xwe bîne rê. Ger nehat rê û ket rikê, ew gav pê re şer bike. Dema te dest bi karekî kir, dawîya wî karî jî bifikire. Riya ku kesek tê re naçe, tu jî neçe. Bona çi? Bona ku xelk ji te ecz nebe. Kesên ku li pey heqqiyê û dadiyê digerin, bila dostê te bin. Deriyê xwe ji wan kesan re veke. Li dijî mirovên dilreş û xerab xwe sist neke, ger ew di rojek te ya teng de keysê li te bînin, ew dê li serê te bibin ejderha, tu nema ji wan difilitî. Agir hêja çirûsk be, bîtefîne. Ger tu bihêlî gurr bibe, ew gav ew dê dunê jî bişewutîne. Sir û gilîyan ji tukesî re eşkere meke. Dema ku Gurşasb pîr û kal bû, Nerîman dest avêt gurz. Kesek xwe li hember wî ranegirt. Piştî ku kurê wî Sam mezin dibe, cîhê bavê xwe digre, Nerîman jî dest bi şerabê dike. Lê belê gava kalikê te Zal dibe xort û kember girê dide, vêca Sam xwe dide quncik. Tu jî zanî, çaxa ez mezin bûm, bavê min jî çû li mal rûnişt û derê Qela Zabilê li ser xwe rada. Heta niha, mirovê ku li dijî min serî hildaye, ji gurzê min xelas nebûyê. Niha jî dem dema te ye. Ez dê bêhna xwe berdim û rawestim. Lawo, min kurekî xwe kuşt, navê wî Suhrab bû. Mêrê weke wî tune bûn. Niha porê min spî ye. Şîreta min li te, hay ji xwe hebe.

Sitekanên meyê li ser destên meygeran digeriyan. Li ser şerefa Padîşahê Cîhanê qadehan li bin guhên hev xistin, pêkenok

gotin, henekan kirin û kenîyan. Ji nişka ve derî vebû û mirovekî kincqetiyayî û rûqirrêj ket hundur. Eşkere bû ku ew şivanek bû. Li ber derî got “Şeva we bixêr!” û derbasî alî Şah bû. Bi dawa kirasê Xusrev ve zeliqî û lave lav kir: “Mîrê min, qurbana te me! Ez ketim bextê te, tu derdê min derman bikî!”

-Çi ye derdê te, tu çi kesî?

Şivan:

-Ez jî ji vir im, Îranî me. Di gundekî de dijîm û heywanan xwedî dikim; şivaniyê dikim. Van rojan dêwek damûskjêkirî musaletî kerîyan bûye û hemîyan telef dike. Mîna şerekî har êrîş dike, sitûyên hespan gez dike û direve diçe. Mîna ku pûrta wî bi ava zêr hatibe şûştinê, zer e, dibiriqe. Dêwê ku di rengê rojê de ye ji damûskê hetanî dûvikê, xêzikek reş li ser piştta wî heye. Pê û ranên wî mîna yên hespan in.

Keyxusrev baş bala xwe da şivên û lê guhdarî kir. Ji bav û kalan bihîstibû ku di wê deştê te bi navê Eqwan dêwek hebû berê. Ji şivan re got:

-Berxê min, ez zanim ew ne rawur e û ne cenawur e, ew Dêwê Eqwan e. Tu here karê xwe, ez'ê çare jê re bibînim, tu qet miraq meke.

Dû re li pêlwanan li ba ket “We jî bihîst; dêw ketiye nav garan û kerîyan. Ez şerekî dixwazim!”

Kesekî deng nekir. Şah li Ristem meyzand û hêvi kir ku ew dê rabe piya û derê pêş. Ristem êdî kal bû, lê hêja jî bi bejn û bal bû, ew şîrhelal bû û ji mala Zal bû. “Ferman a te ye!” got pêlwanê bi nav û deng. Belê, tenê ev bêje ji devê wî pekiya. Xusro got “Tu were rex min, gava ez rûyê te dibînim, roja min dibîşire. Tu ji me re her hebî û her bijî! Siûda min bi çavê te yê hişyar re dikene. Xwe baş amade bike, ev şer ne şerekî biçûk e,

zehrmetiya ku tê bibînî bîne berçav. Xwe jê biparêze. Di be ku ew Ehrîmen be jî!”

Bavê Feramûz, suwarê Rexşê Belek wuha bersiv da:

-Mirovê ku tac û textê te bihebîne û ala te bilind bike, bi saya te ji tiştê natirse. Tu li pora min a spî nenihêre; ew dêw e, an jî ejderhayê nêr e, ew tucar nikare ji devê şûrê min yê tûj xelas bibe, wê li ser sînga xwe bibîne xencer û kêr e.

Ne dema seknê bû; Ristem rabû û li ber derî xwe çengî ser piştta Rexş kir, berê xwe da çolê wî cîhê ku şivan lê kerî diçêrîne.

Deştêk fireh bû ew der. Sê roj û sê şev li dêw geriya, li dorhêla kerî nobedariyê kir. Roja çaran girekî goştîni derket, lê ne dêw bû çiyayekî jîndar bû! Piştta wî zerê zêrînê bû, di şiklê kerekî kûvî de bû. Ristem mîna bayê bakur teqizî ser, lê belê nexwest ew bikuje, got ez bi saxî bigrim û bibim cem Sultan çêtir e. Kemend avêt serê wî, lê belê dêw pê hesiya û çiv da xwe û ji ber çav wunda bû. Ristem di cîh de mat ma. Erd qelişî pê de çû, an firiya bi hewa ket, ev çi bû ji wî dêwî? Heyirî ma. Ristem ew gav hêrs bû û piştta destê xwe gez kir. “Ev Eqwan e, ne henek e, divê ez bi xapandin wî bikujim.” Ew gav dêw dîsa derket deştê, Ristem vê carê tîrekî xist kevanê û hesp ajot. Kêliya kevanê lê girt û çav ji ser neneqand û kişand, kambaxo cardin xwe wunda kir.

Ristem bi şev û roj li wê deştê lê geriya, mîna dînekî çolê vir de çû û wê de hat hetanî Rexş rawestand. Ew jî him tî bû, him birçî bû, him jî xwêdan da. Serê wî dageriya ser zîn. Xew jî ketibû çavê wî. Lê dîsa nesekinî, ev gešta wî heta êvarê domiya; roj li ber ava, rast li kaniyekî hat, çend qurt av jê vexwar. Lê ev çi bû? Ava wê mîna ava gulan şêrîn bû! Av da Rexş jî, lê piştî

avê bêtir xewa wî hat. Zînê hespê vekir û ew berra deştê da, piştê jî serî xist xewê.

Eqwan dît ku Ristem nivîya, mîna ecacokê beziya, hat ber û pê girt ew ji erdê bilind kir. Kurê Zal di xewa şêrîn de dît ku bi hewa dikeve, wî got qey xewn e. Li hewa, di nav pencên dêw de perpitî. Şîyar bû, seba ku bi sosretek wuha ji xew şîyar bû, tirs ket nava wî. Di temenê xwe de ewqas netirsiyabû. Di dilê xwe de got:

“Ey wax li min, ey wax li min!
Ez nemînim, xwelî li serê min!
Elweda ji mil û masûlkên min re,
Ji kezeba pola ji hêza min re,
Ji gurzê kalanî û ji rima min re,
Ji şûr û xencera min re,
Ji tîr û kevana min re
Bila Efrasîyab dest hine bike,
Kêf bike û dîlanê bigre...

Êdî ne Xusro dimîne, ne jî Guhderzî,
Bila ez nehatama, biteqiyama xwezî,
Ne Tûs wê bimîne, qesr û qonax ne jî.

Ev felaket wê xerabî bîne ser erdê,
Bav’ê birevin, law xwe bavêjin ser dê,
Kî wê heyfa min ji vî hilîne,
Zulm ê zorê rake û aramiyê bîne?”

Dêwê Eqwan tirsê dilê Ristem hesand, lewma qêriya:

-Ya pêlewanê Qelafetfil! Ka bêje, ez te bavêjim ku derê?
Ji xwe re cîh û warekî bibijêre! Te bavêjim nava zinaran, an biheliqînim nava avê?

Ristem berî ku bersiv bide wî, wuha fikirî: “Dunya di destê vî mel’ûnî de ye! A baş ew e ku ez dek û dolabekî lê çêkim. Dêw çi zane bi sond û peymanê, bi soz û îmanê; ez çi jê bixwazim, ew dê li dijî xwesteka min tevbigere. Ez niha bêjim min bavêje nava avê, ew dê min bavêje nava zinar û keviran, wê hestiyê min bişkên û çermê min bi ta’tan ve bizeliqe. Lê ger ez bêjim min bavêje nav zinaran, ew dê min bipengizîne nava avê. Av çêtir e.” Bersiv da:

-Ronakbîrekî Çînî wuha gotiye: Kesê ku di nava avê de ruh bide, ew rûyê buhuştê nabîne!

Ez ji te tika dikim hezar caran,
Min navêje nav avê,
Bedena min neke xwarina masî û maran,
Min bavêje nava kevir û zinaran,
Bila şêr û rawur bibînin pencên fêris û qehremanan...

Eqwan mîna pêlên deryayê ku li kaşan dikevin kir fişîn:

-Ez’ê te bavêjim nava her du dunyayan da hişê te were serê te! Bila can û ruhê te bi melûlî û belengazî bigevize û neçe dunya wî alî!

Xuşîn ji avê çû, mîna ku zinarekî ji stêrkekê de were xwarê wulo pêlên wê ji hev qelişîn. Tîmsehan êrîşî wî kirin. Şûr pê re bû, tavilê kişand; hemî cîrnîs û rawurên avên ji ber wî reviyên. Bi dest û piyê çepê ajneberî dikir û bi yê rastê jî şûr dihejand, xwe diparast. Hêdî hêdî xwe gihand qeraxa avê. Bîstêkê xwe li ser pişt dirêj kir û kembera xwe vekir, zerx jî ji xwe kir û bêhna xwe da. Çek û kinc li dora kaniyê raxist heta zuwa bûn,

ew li wur niviya. Paşê rabû, dîsa kinc û zerx li xwe kir vegeyriya cîhê ku berê li wur razabû. Lê belê Rexş nedît, ew wunda bûbû. Zîn û gem hilanî da ser piştê xwe û li caniya belek meyzand. Daket newalan, hilkişiya ser zinaran... Lê bê feyde! Bi vê gerê, gihîşt nava dar û deviyar, cîhê çêra heywên. Şirîna avê dihat û çîke çîka her teherên çûkan. Seyisê Efrasîyab li wan zozanan garana hespan diçêrand û niha li nava daristanekê di xew de bû. Gava bi hîrîna hespan şiyar bû, dît ku mirovekî biyanî wa ye li nava colê revoke kemend diheliqîne û li pey hespekî ye. Hema hilqevizî û bang li alîgirên xwe kir, suwariyan li hev civand. Ristem li pey Rexş bû, caniya belek ji bilî nava wê garana hespan tu cîh nedîtibû.

Ristem ew qefalt û zîn danî ser piştê, dizgîn û gem li sera xist lê suwar bû. Ew gav terq li colê hespan ket û li pêşiya wî beziyan. Suwariyan digel seyisê Efrasîyab bi pey wî ketin. Tîr û kevan jî bi wan re hebûn. Ristem bi dengê nalên wan hesiya, rewşê fam kir. Zîvirî û nav di xwe da:

-Lo lo! Ma hûn zanin ez kî me lo! Ez Ristemê Zal im, kurê Destanê Kal im lo!

Hefsarê hespê kişand, berê Rexş li ba xist. Seyîs dengê wî bihîst, lewma dest bi revê kir, yê din jî li dû çûn.

Ew roj Efrasîyab derketibû çolê, geşt li zozanan dikir, şerabê û haletên muzîkê bi xwe re anî bû. Çavê xwe li seyîs gerand, lê belê ne ew dît û ne jî alîgirên wî û revokê çolê. Ji dûr ve hîre hîra hesp û welaqan dihat, toz rabûbû. Nihêrî ku seyisê extiyarê reben, ziman gazekî ji dev kişiyaye û helke helk bi ser ketiye, wa ye ji wê ve tê. Paşa got "Kuro ma te xêr e, ev çî bi te hatiye mîna tajiya kelox ku ji nêçîrê were tu di hilhijî?" Seyîs got "Mîrê min qet nepirse! Heft xwezî bi tajiye jî! Ristemê Zal li me rast hat, ket nava colê hesp û welaqan, caniyên baş û jêhatî ji

nav neqand û ji xwe re bir, me jî rûn di bin pê da û Yellah!" Efrasîyab gava navê Ristem bihîst kûr çû, rojê berê ketin bîra wî. Alîgir û zana û pêlewên pê re gotin "Ya Padîşahê Mezin! Ez bi teylesana serê te bikim wuha nabe! Divê em hemî li dijî wî dest bavêjin şûr û gurzan. Em rezîlên filalemîn bûn! Bila axa Tûranê hemî li serê me be ku em hemî bi yek mirovekî nikaribin!"

Hemî bi pey Ristem ketin, ha li vê newalê, ha li wî kaşî, ev gelî ji te re û ev qot ji min re, geriyar heta ku ew dîtin. Lê belê kurê Zalê şiyar bû, berî ku ew nêz bibin wî tîr û kevan ji mil danî û mîna tavana zîpikê tîr reşand ser wan. Şêst kes kuşt, dû re kevanê danî. Vêcarê rahişt gurzê giran û bi nava wan ket, çil zilam jî bi hêza gurz avêt erdê. Efrasîyab ji ber wî reviya. Ristem çar filên spî bi dest xist. Kumzerx û kumzirîçên wan parçe parçe kir û dîsa zîvirî ser kaniya ku berê ji wur av vexwaribû. Lê nihêrî ku çî bibîne! Dêwê Eqwan li wur mexel hatiye! Di ser milê xwe re nihêrî, got "Dîsa tu? Tu hêja ji şer têr nebûyî? Tu ji devê cirnîsan xelas bûyî ne? Lê ez dinihêrim ku tu rihet nasekinî! Ecelê bizinê te, diçe nanê şivên dixwe! De were..."

Gotin di devê wî de cemidî, Ristem kemend avêt nava wî û ew li hev pêçand. Dêw bi xavê kemendê girt û ew ber bi xwe kişand. Ristem bi serîyekî ve û Eqwan bi serê din ve bi kemendê girtin û kişandin. Dêw giran bû, kambaxo ji cîh nedilibitî, lê belê Ristem xwar bûbû, hindik mabû ku ji ser hespê ve bikeve xwarê. Ew gav Ristem bi destê din gurz lê xist. Mîna ku hesinkêrekî çakûç li sindiyan bixe wulo li ser hev gurz lê sar nekir û serê wî kuta. Entîn ji dêw çû. Ente enta wî mirina wî nêzik dikir. Dû re çend derb jî avête piştê. Mêjiyê Eqwan pijiqî, Ristem ji hespê daket û bi xencera xerzanî serê wî jêkir.

Vegeriya paytextê, qesra Keyxusrayê Mubarek. Şah ferman da; pêlewanan kum û kolos dîsa xwar kirin, alê li pêşiya xwe çikandin, borî û zengilan li ser piştê fil û hespan girêdan derketin. Leşkeran sef girtin. Padîşah bi kêf û best û şewq bû. Ristem bi dîtina wî re, ji hespê xwe daket xwarê, axê maç kir. Dengê tilîlî û helahelayê olan da.

Keyxusrev got “Ya pêlewanê min î jêhatî! Tu pêlewanê hemdem î. Tu hemdem î! Ji niha û pê ve navê te Tuhemdem e! Te por spî kir, tu mezin î, lewma li Rexşê xwe suwar be! Divê em rûmetê bidin te.”

Tuhemdem hespê ku ji Tirkan sitendibû li leşker û pêlewanan belav kir, filên spî jî şand axura filan.

Ew roj qesrê di gul û sosinan de, di bêhna misk û emberê de xemilandin, heft şev û heft rojan mey vexwarin û li bin dengê rûdê ji xwe ve çûn. “Mîrato pir xweşik bû! Mirov wehma şer jê nedikir! Hingî rengîn bû çavê mirov li ber wî venedibûn. Di şiklê kerekî kûvî de bû. Gava min gurz lêxist, çavên wî yên spî û lêva wî ya reş derket holê. Kêliya min serê wî jêkir, xwîneke reş pijiqî hewa!” Ev dengê Ristem li meclisa vexwarinê belav dibû.

Du hefte li ser hev, her şev mey vexwarin û qala cengê kirin. Roja heyştan Ristem ji Keyxusrev re got “Ya Padîşahê Cîhanê! Tu îcar îzna min bidî, ez dê vegerim welatê xwe nava zarok û zêçên xwe, min bêriya wan kiriye, ew li mal li benda min in, çavê wan li rê ye. Dîwarê Qela Zabilê min dikşîne û bêhna Zalê Pîroz tê pozê min.”

16.

Di tarîbana şevê de ne stêrka Zuhal, ne Merîx û ne jî Riya Kadiz dixuya. Rûyê şevê, mîna çavê morîyeke reş ji qetranê sewaxkirî bû. Merîxê jî xwe di zikê ejderek qemer û reş de veşartibû. Hemî deşt û mêrg di kirasekî reş de, an jî bi baskên teyrê qaj hatibûn perdekirin. Ezman polayê zengarî bû. Tirs û tenê tirs hebû; Ehrîmen mîna marekî devvekirî li her cîhê pêjna xwe eşkere dikir. Buhar bû, bi hilma wî ya germ terrafo êgir tevî duxanê difûriya û ew derya qetranê pêl dida. Roj westiyabû û çerxa felekê jî ji gerra xwe kerixî bû. Dunya di bin xofeke kûr de dinaliya. Ne dengê çûkekê dihat, ne jî borîna gamêşekî ji axuran. Her tişt û her giyandar di bin bêdengiyeke kûr û bêdawî de aş bûbûn. Ne çiya çiya bûn û ne jî newal newal.

Xusroyê Sîyavûş, di wê tariyê de gelê Qesrê, hemî pêlewan û zîrek û giregiran şîyar kir, meclisa şox û şengê li dar xist û bang li fermanarên artêşê kir “Werin em îşev şûşeyan li bin guhê hev xin! Ji bona xatirê rûmeta vê dewleta mezin ku serî digihîje Çîn û Maçînê em bi hev re noş bikin!” Ew gav deng ji çengê çû û ev deng li dîwarê qesrê ket, li eywan û şaneşînan belav bû, mîrata çengê kulpîn ji dilê reqsvanan û govendgêriyan anî. Ji dilê pêlewanên civatê jî. Li Ferîbûrzê kurê Kawûs, Gustehem û Guhderz, Ferhad û Gîw, Gurgînê Mîlad, Tûs û Xerrat tesîr kir û xasma jî li dilê Bijenê ciwan xist. Bijenê xwarziyê Ristem, kurê Gîwê Guhderz jî ew şev hatibû civatê. Di dest wan de şeraba sor ya ji rengê akîkê, li pêşiya wan bergehê xweş, baxên gulê bejî hebûn. Xizmetkar li piya bûn, bêhna

miskê ji porên wan dihat. Nazirê qesrê li rex Şah li piya sekinî bû.

Heke ew gav ji dergevanan yekî derî venekirana û di guhê nazir de wuha negotana, ji vê şeva şahiyê tişteki cihê wê çenebûyana:

-Çar suwarî hatine ber derî, dibêjin em ji welatê Erman in, tarî ye û serma ye, bila me bihewîne. Karê me bi wî heye, em'ê tişteki jê re bêjin.

Nazir got:

-Bila werin hundur, derdê wan çiyê ji padîşah re bêjin.

Çar peyayên bejndirêj ketin hundur. Ew gav dengê muzîkê rawesta. Mêhvan li ser mînderan bi edeb rûniştin. Keyxusrayê Mubarek got:

-Kerem bikin! Gazin û lomê we ji min hene, an hûn alîkariyê dixwazin? Hûn ji ku ne?

Peyayê serî bersiv da:

-Em xweşiya te dixwazin ya Padîşahê Pîroz û dilsoz! Em ji welateki din heta vir hatin, em ji Erman in, gazinên me ji te nîn in, lê belê xenzîr li me peydah bûne, ev serê mehekê ye ne zarok bi me ve hiştin ne jî heywên û zevî. Hêviya me tu yî ku me ji wan xelas bikî. Welatê me di tuxubê we û Tûranê de ye tu jî zanî. Darên fêkiyan gelek in û zeviyên me hene ku genim û ceh heta qirikê bilind dibin. Van kambaxên xenzîran li me raweşyan, ne fêki dihêlin û ne jî zad. Diranên wan dirêj in mîna yên filan. Ger çareyek neyê dîtin, em û zarokên xwe em dê birçî bimînin. Zerara wan bêhed û hesab e. daran ji kok ve radikin û bi wan diranên tûj keviran jî dihêrin. Em'ê ji xezeba wan biçin helakê.

Şah serê xwe tewand, ponijî û dû re bang li civatê kir:

-Ez şêran dixwazim! Kî ji we amade ye ku di alîkariya van rebenan de biçê. Nêçîra xenzîran bi dilê kî ye? Ka pêlewanên pezn û fortan? Ha ji we re fersenda navbelavkirinê! Kesê ku çok biçikîne û bi wan re here, di vegeerê de deriyê gencînê jî wê li ber wî vebibe. Dergevano! Ka maseya zêrîn bîne!

Maseyek zêrîn anîn, zîv û zêr li ser reşandin. Xwestek wekiland Şah:

-Qehremanên Îranî! Ristemê Zal ne li vir e, roj roja we ye, dor dora we ye!

Deng derneket, bêdengiya şeva tarî dîsa hukum kir, ji xeynî vî dengî:

-Em leşkerê giran bişînin çêtir e. Encax artêş ji heq wan derê!

Berî Keyxusrev, Guhderz li wî dengî vegeand:

-Ne hewceyî artêşê ye, em dê du pêlewanan ji nav xwe bibijêrin, bila biçin wan xenzîran qir bikin û werin. Bawerî bi êla leşkeran nayê, dikevin kîja welatî ew der di bin piyên xwe de dieçiqînin. Pêşyan gotiye: Leşkerên bira, divê neçe ber deriyê xuşkê.

Şah:

-Belê, gotina Guhderz rast e. Du pêlewan besî wan berazan in.

Kurê Gîw derket pêş. Ewul peznê paşê da "Bila ev qesr ji bilî Keyxusrayê Mubarek tu paşa nebîne. Ez Bijen im, bi can û ruh di emrê te de me. Xenzîr li min! Nêçîra wan çiqas xweş e hûn zanin?"

Gava dengê kurê wî hat, Gîw şaş ma; nedixwest ku lawê wî biçê. Daxilî nava xeberdanê bû:

-Na kurê min, tu nikarî Tu hêja xişîm û xam î. Ew berazên hêç wê te lete lete bikin! Wêrekî tiştekin din e, zîrekî tiştekin din! Jixwe tu riya Ermanê jî nizanî.

Bijen xwe qurre kir:

-Bavo tu têkilî min nebe. Qey tu min newêrek û bêkêr dibînî? Ez di cengê de xort û jîr im, di fikr û ramanan de pîr im, li civat û caxiyan jî mîr im, ez'ê serê wan xenzîran ji cendekê wan hilqetînim!

Padişah destûra çûndina Bijen da, lê wuha got "Bijen jêhatî ye, lê mixabin riya ermanê nizan e, bila Gurgînê Mîlad jî pê re biçe. Bê rêber jî nabe."

Her du pêlewanan kember li nava xwe pêçan, zerx li xwe kirin, şûr û rim hilanîn, tîr û kevan bi heqîbên hespan ve girêdan û şeva tarî çirandin. Rê û rê çûn, Gurgîn li pêş bû. Gelek xezal û pezkûvî kuştin. Bi sibehê re, derketin nava bax û baxçeyekî ku di bin dengê şalûr û bilbilan de dilerizî. Dest bi nêçîra kewan kirin, bi dilê xwe tûr tije kirin.

Çend roj bi şûn de xwe gihandin wê daristana cîhê xenzîr lê dijîn. Her du hogir ewul agir vexistin, gelek êzing civandin û kirin kom, zimanê alavê hewayê alast. Ew gav tulumê şerabê vekirin (ew bi xwe re anî bûn), cendekê pezkûvîyekê li ser êgir pijandin. Wextê paşşivan, dema dengê xwezayê kêmbû, terrafa êgir danî, Gurgîn sermest bû û li cîhê xewê geriya, lê belê Bijen got "Na bira! Ne wextê razanê ye. Kî xafil e, ew kafir e! Divê em pêşî karê xwe bikin, kula dilê paşê derman bikin û razanê heq bikin, bi dilekî rihet binivin."

Rabû piya, bazda nav deviyan û ji Gurgîn re wuha got:

-An ji cîh nelive û ranezê, an jî ger tu pir dixwazî, were alî min bike. Here pêşiya avê, gava dengê wan hat rake gurzê xwe. Yê ku ji ber şûrê min xelas bibin, bila bi gurzê te bimrin.

Gurgîn çena xwe bilind kir:

-De na lo! Xulamê te û bavê te heye li vir? Me wuha soz dabû hev? Ez rêberê te me, ne ûlilemrê te! Yê ku tûrikê xwe ji zêran dagire tu yî. Te got ez tenê besî wan im. Min heta vir rê nîşanî te da, karê min a niha li vir xelas bû, meliya min bi kevîr û das bû! Kumê min li serê min e, bila yê hevalê min bigindire newalê!

Xwarziyê Ristem bi vê gotinê hêrs bû. Damara Mala Zalê ew girt, serê xwe zivirand û xwe berra nav daristanê da. Tîr li pey hev şand, yekî avêt û ya din da ber pozê xwe. Gelek xenzîr kuşt. Carekê jî keys li yekî anî û da ser piştê ku ew bigre û hûr û rodiyên wî bi xencerê birêje. Lê belê ew gav xenzîrekî din diran di zerxê wî re kir û zerx çirand. Bijen fitilî ser û laşê wî kir du wesle. Yê mayî jî reviyar, Bijen li dilopên xwînê ku ji xenzîrên birîndar dinuqutî nihêrî. Piştî çû ser beratan û serê gelean jêkir bi zîne hespê ve girêda bo di vegeerê de baweriya Şah bi xwe bîne.

Bijen li Şevreng suwar bû û hat cem Gurgîn. Kurê Mîlad li bin darekî rûniştî bû, li Bijen temaşe dikir û difikirî. Nihêrî ku Bijen hat û seriyê xenzîran jî bi zîne hespên wî ve ne, hesûdî di dilê wî de vejiya. Dexesiya wî di rûyê wî de gazî dikir! Ev rewş xerabiyê jî xist dilê wî. Şeytaniyek fikirî, xwest ku dekekî li hevalê xwe çê bike, bobelatekî bine serê wî. Lê çawa?

Her du cardin li ser sifra xwarinê û şerabê rûniştin. Kêfa Bijen li cîh bû, henekan dikir û peznê xwe dida. Carna qerfan bi Gurgîn dikir û ew bêtir didexisand.

-Çawa bû? Te hunerê min yê cengê eciband? Kesek dikare weke min şerê xenzîran bike?

Gurgîn:

-Na. Xwedê zane kesek nagihîje te. Min di temenê xwe de heta niha kesekî mîna te şervan û xwey huner nedît.

Dilê Bijen bi vê gotinê bêtir nepixî, lê nizanîbû savar bikevir e. Çend qadehên din jî ji hev re bilind kirin û bi ser gewriya xwe de kirin. Gurgîn:

-Heyran, Welleh bi rastî jî tu zilamekî şerûd î û mêr di ser pozê te re jî nîn in. Tu guhê xwe veke, ez'ê tişteki bêjim niha. Ez bi Ristem û Gîw, bi Gustehem û Tûs re heta niha gelek caran hatime vir. Pir serpêhatiyên me li vir çêbûne. Li tuxubê Tûranê cîhekî xweş heye ku meydana kêfê ye. Li aliyekî ava cemidî diherike, li alî din qîzik hene (yê Tirkan) û kew û kerro jî! Kuro buhuşt e buhuşt! Ne pir dûr e jî, ji vir heta wur du roj dajo bi piyê hespê. Tu nizanî, deşteke gelekî xweş e, her cîh dar in. Bax û baxçe tu bipirsî, jixwe bêhejmar in. Kulîlkên renga reng, dilê mirov dihilpetikînin. Ava kaniyan şêrîn e mîna ava gulan. Her tişt bi dilê te. Gul bê bilbil nîn in, şalûr jî yasemînan dixemilînin. Lê ji kewên gozel re nabêjî çî? Bijeno lawo, ez te nas dikim, tu bêkeçik nasekinî. Min bihîstibû ku tu bi xalê xwe re çûbûyî şerê Ab û Neynokdirêj, te dilê xwe xistibû xuşka wan. Bi Hurmuz sond dixwum, keçikên wê deştê ji huriyan jî xweşiktir in. Hema digerin û rûbiken in. Qîzek Efrasîyab jî heye, navê wê Menîce ye, ew jî tê wur. Lê li gor salixê saloxdanan Menîce ne qîz e!

-Lê çî ye? Qey jin e?

-Na na! Ne wusa, ew hurî ye, ne ji wan keçikên tu zanî! Ser bextê min, gava tu wê bibînî, tê zimanê xwe bixwî û til û pêçiyên xwe gez bikî lo! Va ye gotineke min ji te re got. Şewqa rûyê wê li ser pelên dara dibiriqe. Tevî sed cariyeyan tê wur, kon vedigre û şerabê vedixwe. Keçikên Tirkan xweşik in. Hinerkên rûyê wan sor e, çavên wan biçûk û nêrîna wan

mexmûr e, birûyên wan kişandî ne. Bêhna çî ji lêvên wan tê tu zanî?

-Qey te tam kiriye?

-Na na. Tu nahêlî ez xelas bikim, bêhna gulan û bêhna şeraba sor ji lêvên wan tê. Rabe em herin wur. Ger em pihêt bajon û qamçiyên li pey hev li hespan bixin, dibe ku di rojekê de jî em bigihîjin wê deştê. Gava em gihîştin deştê, wê dil têkeve buhuştê!

Xwîna Bijen keliya, dilê wî çargopal lê xist, kulpîna wî diçû Gurgîn jî. Rojên berê hatin bîra wî, tolaziya wî serî hilda, "Hema rabe em niha herin!" got bi lêvên lertzokî.

Rabûn, bertengan şidandin, pê xistin rikêban. Roj û şev nesekinîn, ajotin, bêhn li hespan çikandin, nav ranên wan keft da. Rojek û şevê xwe gihandin wî cîhê dîlan û geştê. Li wur bêhna xwe dan û paşê jî dest bi nêçîrê kirin du roj jî wuha buhurîn. Roja sêemîn Menîce hat û bi qîzikên hevalê xwe re li wê deştê venişîn. Çil deveyên barzêr û barzîv jî bi xwe re anî. Fîstanekî bukîni li Menîce bû, Gurgîn ni'çand Bijen, ew şanî da.

-Ez'ê li nava koma wan karxezalan binihêrim, kîjan xweşiktirîn be, ez'ê bibijêrim û ji xwe re bînim, got Bijen gava taca Gîw da serê xwe. Pirtikê Teyrê Hûma jî ji bîr nekir ku di ber tacê re biçikîne. Qatek cilê ji qumaşê Rûmê li xwe kir, Şevreng zîn kir û gustîla pêlewaniyê jî xist pêçiya xwe.

Gurgîn li wur ma. Bijen çû nêzikî wan, li wur xwe di nava daran de veşart. Pitîna dilê wî bû, hindik mabû ji qefesa dilê wî mîna çûkekî bifire. Li nava konê Menîce nihêrî. Raçavî kir, dît ku wa qîzek derket, lê ne mirov e, çira ye û di neve kon de vêketiye! Dilê wî bi yek nêrînekê bi heft dîlan pê ve hat girêdan û ketêkê. Rûd û çeng li ber hev dibedilîn û dar direilîn bi kulpîna dilê wî re. Deşt jî pê re. Ji ser piştê Şevreng daket û meşiya bin

dareke biyê, hespê xwe pê ve girêda. Li wur rûnişt û xays ma li wan keçikan nihêrî. Ew çayir û mêrg ji xweşikan xemilî bû. Eql û îzan di serê wî de nema. Kûr çû di nava xeyalan de; tazî bû. “Gelo gelo! Ez’ê çawa qîza Efrasîyab têxim ber vî dilî?”

Hêja wuha xwezîya xwe dianî, Menîce ji bin kon derket, weke her car biskên xwe li ba xist, ji pêş çavê xwe da alî û li dora xwe nihêrî bi nêrîna herdem ya qîzên xama. Ewul hespekî zînkirî bi dara biyê ve bala wê kişand. Dû re zilamekî bi qalpax. Kincên wî yên ji qumaşên Rûmî ji dûr ve xuya kir. Qîza Efrasîyab fam kir ku ew ji maleke mezin û xuyanî ye. Awur li ser wî zeliqand. Li çolê û xortekî Îranî! Miraqa dilê wê jî zêde bû û keliya.

Dîsa xwe di bin kon de wunda kir. Bijen ma li bin darê. Menîce li bin kon bang li pîrika xwe kir û ew şand bin dara biyê.

-Ka here binihêre, hîn bike ew xort kî ye,
Ew perî ye,
An Sîyavûş e ji mezel rabûye,
Bêje Menîce qîza Efrasîyabê Bavpêşeng pirsîye:
Bona çi tu hatiyî û kî te şandiye?
Ev çend sal in ez tîm vir, lê min te nedîtiye,
Ger dilê te heye, te hez kiriye,
Were cem me, bi me re bileyize bi biratiye,
Bike kêf û seyran li bin konê Erebi ye.

Pîrik rabû û çû cem Bijen, gotina Menîce jê re bi lêv kir. Rûyê Bijen sor bû, te fitik lêxistana wê xwîn jê bipijiqîyana. Ew gav tîra eşqê li kezeba wî xist û di alî din re avêt. Lerizî, lê bersiva xwe kêm nehişt:

-Ji wê re bêje ez ne Sîyavûş im, ne jî perî me,
Ji welatê rojê me, bi eslê xwe Îranî me,
Ji wur heta vir, bo nêçîra xenzîran ez hatime,
Navê min Bijen e, kurê Gîwê Guhderzî me.

Welatê Ermanan bişewute li ber palî,
Min xenzîran li wur kuşt li çarkenarî,
Gava min we û ev deşta xweş dît,
Dil vêket, helwesta vegeza min guherî.

Bijen got, xaltîkê ez dixwazim qîza Efrasîyab bibînim. Ger tu alîkarî bikî û dilê min xweş bikî, ez’ê taca xwe ya zêrîn û kemberê tevî cotek guhar ji te re diyarî bikim.

Pîrikê bi kêf rabû, lezand hat û ev yek ji Menîce re got. Peznê kurê Gîw li cem wê da. Menîce carek din ew bi şûn de şand, got “Here bêje, bila nesequine were, canê min û xwe ronî bike...”

Bîstkê bi şûn de Bijen xwe gihand bin çadirê. Kembera zêrîn li piştê bû. Menîce gava çav pê ket ew himêz kir û kembera pişta wî vekir. Wuha got:

-Ev bejn û bala te ya zirav, van çav û birûyên lihevhatî li ser te hene, ne heyfa te ku tu xwe di şerê xenzîran de, bi rim û tîran dibetilînî û serê xwe diêşînî?

Destê xwe li hewa hejand, tavilê sê qîz perda deriyê kon hilanîn. Piyê Bijen bi miskê şuştin. Paşê her du bi hev re çûn bin çadira xwarinê. Şerab û rûd her li wur bû, dengê çengê jî dihat. Binê çadirê bûbû baskê Teyra Tawus, gêta rengan bû. Menîce di sitekanek bilûr de şerabek kevnare ji Bijen re anî.

Di kêf û zewq û şahiyê de, sê şev û sê rojan mest bûn. Bijen bi wê serxweşiyê bi balkêş hûr hûr lê nihêrî. Menîce her diçû bêtir xweşik dibû.

Menîce xemla xwe dikir,
Çavê xwe kil dikir,
Dest hine, bisk şe dikir.

Menîce çawa can e,
Gul e, sosin e, reyhan e,
Sîng fireh e û zozan e,
Memik gilover e bacan e.

Gerden tenik e şûşe ye,
Lêv sore wek lale ye,
Diran spî ye mercan e,
Gotin durr e, ziman şekir e,
Ênî dûz e weke meydan e.

Tesîra şerabê hila, hişê Bijen hat sera, li xwe nihêrî, serçavê xwe şûşt û bona veqerê destûr ji Menîce xwest. Lê belê Menîce hêja jê têr nebûbû. Nedixwest li wê çolê tenê bimîne. Rabû û baz da pişt kon, li wur bidizîka ji qewraşa xwe re got “Şerabekî ji mêvan re bibe, lê belê piçek dermanê bêhişiyê jî têke navê.”

Menîce hat, vekarê di himêza Bijen de rûnişt û pê şa bû. Kêlikê bi şûn de jî bang li qewraşê kir:

-Şerabê ji me re bîne, ev bo Bijen sitekana dawî ye, ew'ê êdî vegere welatê xwe.

Şerab li ser tepsîyek zîv hat, her du “noş” kirin dîsa bi “hêviya dîtina carek din.” Bijen di cîh de ket, sitûyê wî xeliya. Menîce lezand û deve anî ber derê kon û ew li ser devê hişk girêda. Rûyê Bijen jî bi temeziyê girt û bi hev re berê xwe dan paytexta Tûranê.

Menîce ew şev xwe gihand mal, di tarîbana şevê de Bijenê bêhiş bir oda xwe û ew li ser nivînan dirêj kir. Nivînek xweş, rûhevrişim. Nivê şevê dermanê şiyarkirinê anî û da ber pozê wî. Bijen bênişî û çavê xwe vekir di nava mitêlek xweş û li himêza keçek xweşik û spehî de xwe dît. Li dora xwe nihêrî, li wênayan û paşê jî li rûyê Menîce meyzand, fam kir ku wê ew aniye koşka bavê xwe. Ew gav tirsek hêdîka di dilê wî de libitî. Pêşî libitî, dû re jî çiqas çû zêde bû. Ava sar bi çokên wî ve hat xwarê. “Ya Xwedanê şev û rojan! Êdî xelasiya min ji vir nîn e. Tu alîkariya min bike. Ax Gurgîn ax! Te min xapand! Te malik li min xera kir, agir bi konê bavê min ve danî!”

Menîce ji hezkiriyê xwe re got:

-Fikaran neke, xem nîn e.

Bijen serî hejand û ket milê wê, her du berê xwe dan oda xwarinê. Bijen di çavê wê de him dawet û şahî didît û him jî dara sêpê û xwîn. Menîce dilê wî dixwend:

-Ger bavê min bibihîze ku tu li cem min î, dîsa xem nîn e, ez dê xwe bikim biqurban ji te re, nahêlim ew xerabiyê bi te bike.

Sitekanên meyê ji destê wan hiç neket û dengê rûdê jî ji ber guhên wan neçû. Bi şev û roj leyistin û bi hev re raketin.

Rojek ji rojan dergevanê qesrê bala xwe da pencerên oda Menîce, nihêrî ku çira wê veketiyê. (Berê jî çend caran nivê şevê veketî dîtibû.) Bi dizîka, hêdî hêdî, mîna ku pêlî hêkan bike meşiya ber şibakê û li hundur nihêrî, dît ku xortekî biyanî wa ye

di himêza qîza paşê de ye. Nesekinî, berê xwe da meqamê Padîşah û ev yek jê re got. Wuha jî bi ser ve kir: “Ew xort naşibe Tirkan, ser û sincên wî, çav û birûyên wî yên Îranîyan in.”

Efrasîyab lerizî. Belê, di mala xwe de tirsîya, kêfa wî nehat. Mîna terhika biyê li piya reilî. Rondikên çavê xwe paqij kir û di ber xwe de wuha got “Çima gotine mala qîzê mala belayê ye? Pêşîyan tiştêkî ji paşîyan re nehiştiye.”

Navê nazirê wî Qerexan bû, bang li wî kir:

-Qerexan! Tu xan î û pir yeman î,

Çeleng î, canfîda û xwey ramanî,

Ka bêje;

Ez çi bikim bi vê qahpîka dera hanê?

Qerexan bersiv da:

-Ka lêpîrsîn bike, rast e an virr e,

Hîn bike; hela tiştêk wuha heye, an tune.

Efrasîyab vêcarê nûçe şand ji Gersîyûz re. Gelî guhdar û xwendevanan! Hûn Gersîyûz nas dikin û rola wî ya di kuştina Sîyavûş de jî tê bîra we. Ew peyayê xezebê û fesadiyê bû. Lewma Efrasîyab gazî wî kir. Ew şand oda Menîce û li wî wuha şîret kir:

-Suwariyan jî bi xwe re bibe, çi dibe, çi nabe? Pêşî di derî û pacan de, heke nebû di kulekê de li hundur binihêrin. Ger mêr li oda qîza min hebe, kî dibe bila bibe, bi zeqema sitûyê wî bigrin û bînin cem min.

Gersîyûz li çi digeriya? Rojên wuha jê re dawet bûn. Çû, derî şikest û ket hundurê oda Menîce. Ji hundur dengê rûd û çengê dihat, lewma kesek li dengê derî nehesand. Hire hira ken bi ser dengên din; yên muzîkê û şingîna sitekanan diket. Sê sed carîye li wur civiyabûn. Hin ji wan sitran digotin, hin ji wan

dîlan digirtin, hin jî li rûdê dixistin an şerab belav dikirin. Gersîyûz ket nava komiza elaleta wan û gahv bi gahv xwe nêzikî Menîce kir. Çend peya jî li dû wî bûn. Hema destê xwe ji nişka ve li şeraba wê xist û rijand, got “Hey qaltax! Tu bi vî Îranîyê nêyar re çi dikî?” û derhal li ser Bijen zivirî û ew tirsand: “Tu êdî di destê min de dîl î. Xelasî ji te re nîn e.” Bijen bi tevdir bû, wexta ku li Îranê bû jî herdem di saqa gîzma xwe de xencerek vedişart. Du gahv ji paş ve çû û dest avêt gîzmê, xencer ji kewdan kişand û halan di xwe da:

-Hûn zanin ez kî me lo? We hêja derba mêran li ber çavê xwe nedîtiye! Ji min re dibêjin Bijen, kurê Gîwê Guhderz im û xwarziyê Ristemê Zal im. Qiyamet jî rabe ez ji şer narevim. Ger tu cengê dixwazî, ez amade me. Lê ger tu dê min bibî cem Efrasîyab, ez’ê sebebê hatina xwe û vê rewşê ji te re bêjim.

Navê Ristem hemîyan şaş kir. Di cîh de sekinîn, muzîk cemidî, meyger li piya man û qadeh jî nîvco li ser masan. Gersîyûz li Bijen nihêrî, fam kir ku ew xwey biryar e. Çavek avêt xencera destê wî. Xwest bi şelafîyan pêşî ew bi xapîne û xencerê jê bistîne, dû re dîsa weke xwe bike.

-Ez sond dixwum bi sonda temam, destê kesekê bi te nabe. Em nizanin rastî çi ye. Ka hela wê xencerê ewul bide min, bila bela çê nebe, xwîn nerije. Her tişt bi axaftinê çê dibe. Ez’ê niha te bibim dîwana Padîşah, ew çi bêje ferman ya wî ye.

Bi vê gotina Gersîyûz, Bijen xencer dirêjî wî kir. Piştî destvala ma, pêlwanên li pişt Gersîyûz xwe avêtin ser wî û tavilê dest û piyên wî hişk girêdan ew anîn dîwana Padîşah.

Efrasîyab jê pîrsî:

-Xwarzê ka bêje, tu tolaz î, an kewaşê yî, tu çi yî? Çi karê te li oda qîza min heye lawo? Bêje, tu çima ji Îranê hatî vir? Ya na tu sîxurê Xusrev î?

Bijen:

-Ez bi xwesteka dilê xwe nehatime vir. Qîza te ez bêhiş xistim û wê min anî qesrê. Ez bona li welatê Ermanê xenzîran bikujim ji Îranê derketim rê, lê mixabin min rê şaş kir, ez li mêrgekî rast hatim. Ew gav min başokek girtibû, mîratê ji destê min firiya, ez li pey wê çûm, hetanî rawestiyam. Li bin darekê nivîyam, perîyek, an pîrebokek hat, min di xew de hilanî û bi baskê xwe himêz kir, bi hewa xist, bir li bin konê qîza te danî. Rojek dudo li wur mam, wan derman dan min û ez bêhiş li ser devê girêdam. Min çavê xwe li navenda qesrê li oda Menîce vekir. Hal û mesele ev. Ne sûcê min heye, ne jî yê Menîce. Perî an cin, ew kî be, li min wuha kir, mala min xera kir.

Efrasîyab li axaftina wî nihêrî, li destên wî yê lertzok nihêrî û di çavê wî de nîşana derewiyê dît, pê bawer nekir.

-Xwarzê tu mîna serxweşan beletewş diaxifî. Çi cin û perî ne lawo, tu min dixapînî qaşo? Tu bi van virran nikarî canê xwe xelas bikî!

Bijen tevgera xwe guhert:

-Tu dibînî ku dest û piyên min girêdayî ne. Ger tu dijminiyê bi min re dikî, divê hoy û mercên me weke hev bin. Mêrxasî bi şerê yeke yek tê famkirin. Hespekî û gurzekî bide min, besî min e. Dixwazî hezar pêlewanên Tirk li dijî min derxe meydanê.

Efrasîyab bi vê galgalê hêrs bû, li pêlewanê xezebê zîvirî, çav jê re şikand û wuha got:

-Ya Gersîyûz!

Vî deyyûzî serî li ber min radike,

Canê xwe li kelemê rast dike,

Zû bike ji min re kendir bîne,
Dara sêpê li ber derî biedlîne.
Dest û piyê vî tolazî girêde,
Menîce jî li hember wî deyne,
Wî bi kendirê ve daleqîne,
Bila êdî çavê min wî nebîne.

Bijen ji huzura Padîşah deranîn. Ew gav dilê wî bi halê wî şewutî û kûrîn pê ket, giriya. Di dilê xwe de lorand û wuha naliya:

“Dilo lê wa yê, lê wa yê....

Ez êdî namînim li dewrana vê dunyayê,
Ez li ber kuştina xwe nakevim,
Wê bavê min bêje Bijen kuştin,
Dil û cegerê min helandin, sotin,
Rûmet û şeref ji me re nema ye.

Heyfa navê min, xortaniya min,
Heyfa bavê min, Ristemê xalê min...

Bayê bakur min baş bibihîze,
Here Îranê bike wîze wîze,
Bêje, hey gidî serok û rêberan,
Wa ye Bijen dikujin,
Gurgîne xayîn li meydanê dileyize.

Dilo lê wa yê, lê wa yê...

Bijen nemîne li darê vê dunyayê,
Mêrxasî îroj ji şelaf û xayinan re maye

Konê Guhderz şewutî, çira wî tefiya ye...

Wê demê wezîrê Efrasîyab yê milê çepê, Gersîyûz bû, lê belê wezîrê milê rastê Pîran bû. Gersîyûz kuştina Bijen pir dixwest. Wextê kurê Gîw di zîndanê de bû, rojekê xwe gihand dîwana Padîşah, got “Em çima wî bi dara sêpê ve, bona Îranî êbretê jê bigrin, wî danaleqînin? Bila gelê me jî bibîne ku kesê çav berde qîza paşê çi tê serê wî.”

Em Bijen li zîndanê bihêlin, werin ser Menîce. Gava dilketiyê wê girtin, seba ku wê Gersîyûz nas dikir, zanî bû ku xelasiya Bijen nîn e. Lewma ew şev lez kir, kincên mêran temîn kir, kumê zabîtekî da serê xwe û bi vî awayî ji qesrê derket der. Nîvê şevê li deriyê Pîran xist. Bavê wê gotina Pîran li erdê nadixist û ew nadişikand. Çi bûbû, çi nebûbû ji serî hetanî binî ji Pîran re got û rast axifi, baweriya Pîran bi xwe anî. Bû sibeh, Pîran ket rê û raste rast berê xwe da dîwanxana Padîşah. Lê belê li ber derê qesrê dara sêpê bala wî kişand. Kemendek jî pê ve hilawistî bû. Bang li dergevanan kir:

-Ev çi dara sêpê ye? Padîşah ji kî hêrs bûye û çima ecz bûye dîsa?

Dergevanan serî pêl kir, lê Gersîyûz ji hundur derket bersiv da:

-Dijminê me kî ne? Ev jî yek ji wan e. Navê wî Bijen e, bila têr janê bikşîne! Ji Îranê heta vir li ecelê xwe geriyaye! Kurê kerê hatiye tolaziyê. Çavê xwe berra qîza paşê daye. Min ew di hundur de, di paşila Menîce de zeft kir. Lê derewan dike, li gor min ew hatiye antaxiyê, sîxurê Xusro ye ew.

Pîran lê guhdarî kir û paşê wuha got:

-Ka ew li ku derê ye niha?

Dergevanan bersiv dan:

-Di zîndanê de ye!

Pîran nesekînî, dev ji çûndina cem Efrasîyab berda, berê xwe da zîndanê. Derî bi dergevan da vekirin. Nihêrî ku xortekî lihevhatî, dest û piyên wî girêdayî ne, wa ye di wî cîhê tarî de, li quncik dinale û bi xwe re diaxife. Serê wî jî berjêr e û wusa melûl melûl xwe bi ser çokan de tewandiye. Dilê Pîran bi halê wî şewutî, çend histêr ji çavên wî dawerivîn ser simbêlan. Bijen jî zûr mabû, bi tirs li wî dinihêrî. Ji wî tirê ku hatiye wî bibe daleqîne. Pîran got:

-Xwarzê çi karê te li vir heye, moriyê diya te li vir qetiyane lawo? Tu hatiyî nava Tirkan bo çi?

Bijen vêcarê rast axifi, her tiştî jê re got.

-Ez bi Gurgînê hevalê xwe xapiyam, wî min anî nava konên keçikên Tûranî... Menîce derman da min, ez bêhiş xistim û min anî vir.

Pîran nihêrî ku îfada Menîce û ya Bijen li hev dertên û her du jî rast in.

-Sebr bike û miraq meke. Ez'ê te ji vir xelas bikim, got jê re.

Pîran bi derencika Zîndanê ve hilkişiya û lezand cem Efrasîyab, destê xwe li hember wî da ser hev, bejna xwe jî tewand. Wesf û peznê wî da û li ber textê wî ji piya rawestiya. Efrasîyab bi karekî din ewle dibû, kêlikê bi şûn de li wî hay bû.

-Ka bêje tu çi dixwazî? Nirxa te li cem min heye, tu çi dibêjî bêje, tu serbest î. Zîv û zêr dixwazî, an serfermandariya artêşê? Bi xweziya dest nagihîje baqê keziya. Bêje, bila gotin di dilê te de nemîne.

Pîran hêdî hêdî lêv libitand:

-Paşayê min, bila tac û kursîyê te ebedî be. Hemî serokên dunê peznê te didin, dibêjin kesek xwe li ber Îraniyan nagre ji xeynê Efrasîyab. Ez ji xwe re tişteki naxwazim, jixwe niha çi di dest min de heye, bi saya te ye. Ne ji te be, ez tune me. Lê belê derdekî min heye, ez'ê bêjim. Tu Padîşahekî xwey tevdir û bi eql û îzan î, pêşî û paşiya xwe jî dizanî. Te niha Bijenê Îranî hêsîr girtiye û avêtiye bin zîndanê û dara sêpê jî wa ye li ber derî ye. Çima? Bi xeniqandina wî, gelo wê çi têkeve destê me Tûraniyan? Ka bêje? Guneh e, rebeno bêdilê xwe hatiye. Ew xapandine û anîne vir. Ka bifikire, hêja xwîna Sîyavûş zuwa nebûye, tu xwe dixî nava alava agirekî din. Ger tu Bijen bikujî, wê dijminiya nava me û Îraniyan dîsa germ bibe. Wê birîn nuh bibin. Sal nuh û şerê me û wan nuh! Nayê bîra te, ez li dijî kuştina Sîyavûş bûm, min ew gav gotibû Sîyavûş ji malbata Keyaniyan e û ji te hez dike, lewma bûye zavê te. Te guh neda min. Te dît piştî çawa bû; wan jî serê kurê te jêkir û dû re Ristemê Zal êrîş kir kuç li ser kuç nehişt, heft salan welatê me di bin hukmê wî de naliya. Niha jî Zalê Zêrîn hêja şûr nexistiye kewdan. Ger Ristem keys li me bîne, ji bona tola Sîyavûş av bi ser me de venaxwe. Ger em Bijen jî bikujin, wê Îranî agir bi ser me ve bibarînin. Ew çax toz û dûmana neyariyê wê li ser her dû welatan mijê çê bike. Xwîn bi xwînê nayê şûstin mîrê min! Tu jî Gîw nas dikî, ew'ê heyfa kurê xwe li erdê bihêle? Na. Lê Ristem? Ma hewce ye ez bêjim? Lê niha riya rast...

Ev gotin di devê wî de, Gersîyûz ket hundur, li şêmûka derî sekinî û got:

-Li ber derî dar û ben
Me pêk anî bo Bijen,
Ruhê wî derxin ji can,
Bila pêlewanê me Pîran,

Li me neke derewan,
Ew dijminê me Îran,
Me dixapînin b'galgalan,
Ya padîşah, mîrê mîran!
Ew neyarin ji bav û kalan...

Pîran ew bê bersiv nehişt, lê wuha vegerand:

-Ya Gersîyûzê navmilpan!
Dîsa digerinê dek û dolaban,
Ev dîwana bi nix û giran,
Heta niha lê rûniştine,
Gelek kurê dê û bavan...

Padîşah ji Pîran re got:

-Bijenê Gîw, ew lawukê Îranî,
Binêre çi bi min de anî!
Ma qey tu pê nizanî?
Wî qîza min îxfal kir,
Rûreşiyê bi me de anî...

Pîran got:

-Mîrê min! Gotina te jî rast e. Em nav û rûmeta te nadin bi cîhanê. Lê ez jî naxwazim Bijen were azatkirin. Riya eql û dadê çi ye, ew ji me re divê. A baş ev e, em wî nexeniqînin, wî bavêjin binê zîndanê, bila hetanî sax be dîl bimîne di wur de û birize. Heta ew di destê me de hêsîr be, Îranî jî nikarin êrîş bînin ser me. Ew êdî mertal e ji me re mîrê min!

Efrasîyab:

-Te îcar rast got. Dîlgirtin ji kuştinê çêtir e.

Piştire bang kir:

-Gersîyûz! Gersîyûz! Hey deyyûz! Rabe, zûka dest û piyê wî şeytanî girêde, pišta wî bi baxê Rûmê bişidîne û wî bavêje binê bîrê. Bi zincîran wî serserkî daleqîne, bila ne tavê bibîne û ne jî rûyê heyvê. Demek berê min zinarekî mezin ji bin deryayê deranî bû û ew avêtibû nava daristanê. Navê wî zinarî Kevirê Dêwê Eqwan e. Biçe, wî kevirî jî bîne û deyne ser devê bîrê. Tu jî li wur nobedar be.

Gersîyûz enîya xwe qermişand, lê belê xemgîniya xwe veşart:

-Ser serê min, mîrê min! Lê cezayê Menîce çi ye? Te ew ji bîr kir.

-Wê togê serqol û pêxwas bikin, kirasekî kitan lê bikin di kolanan de bigerînin bila der û cîran ew bibînin. Bila ev sosreta giran pozê wê bişewutîne da careke din gûkî wuha nexwe.

Gersîyûz deriyê dîwana paşê li dû xwe girt, Bijen ji zîndanê deranî, bi erdê re kaş kir, anî ber bîrê, dest û piyên wî ji ben vekir, lê vîcarê bi zincîran girêda, baxê Rûmê li pišta wî xist. Piştire çû Kevirê Dêwê Eqwan ji nava daristanê anî, Bijen bi kevir ve girê da û serserkî berra bîrê da. Dû re, berê xwe da qonaxa Menîce. Bi alîkariya leşkerên qesrê qîza paşê zeft kir, gencîna wê talan kir, kincên wê zîval zîvalî kir, seranpê tazî û pêxwas ew anî ser bîrê. Jê re got:

-Binihêre li evîndarê xwe. Êdî cîhê te jî li vir e. Bermaliya dilketiyê xwe bike! Bila Bijenê te bêqewraş nemîne. Her roj li hev binihêrin, her roj bi hev re bin!

Gersîyûz, Menîce li wur hişt û vegeriya. Keçika reben li wê çolê bi tena serê xwe ma û bi ser halê xwe de giriya û naliya; axê bi serê xwe de kir, pora serê xwe kaş kir. Rûçikê xwe bi

neynokan peritand. Kêfîkê bi şûn de bang li Bijen kir, lê belê dengê wê neçû dîlê bin bîrê. Sê şev û sê rojan bêhiş geriya û dîsa zîvirî ser devê bîrê, bi neynokên xwe yên tûj qulek di ser devê bîrê de vekir, di wê qulê de bi Bijen re axifi, avê li dilê xwe û wî kir. Piştire berê xwe da nava bajêr. Kolan bi kolan, derî bi derî geriya, geştê kir û parsê kir:

“Gelî Tûraniyan, gelî der û cîranan,
Keça Efrasîyab, ez xuşka we ya ji can,
Serê min girêdane bi paç û desmalan,
Rûyê min şil e, ez bi kirasê kitanan,
Ez serqol û pêxwas kirime,
Min berdane nav sûk û kolanan,
Bona xatirê Bijenê Gîwê Guhderz,
Xortê Îranî, xwarziyê Ristemê Zal,
Min kirine parsek û pîr û kal,
Ez di bextê we de me, hûn ji mal
Gezekî nanê tisî bidin min,
Ez’ê bona xwe û Bijen bibim.”

Menîce bi vî awayî, ji serê sibehê hetanî êvarê parsê dikir. Nan û xwarina ku dicivand tixist tûrikê xwe dibir, di wê qula ser bîrê de ji Bijen re davêt û bi ser de jî digiriya û dilorand.

Gelo Gurgîn di çi halî de bû?

Gurgînê Mîlad, piştî ku rêça Bijen wunda kir, bi şev û roj lê geriya lê belê ew nedît, bo wî giriya û li çokên xwe xist. Lê poşmanî feyde nedida. Li nava wê daristanê li cîhê konê Menîce çû û hat, vir de û wê de, ne dengê dihat û ne kesek serî bilind dikir. Lê belê ji dûr ve hîrîna hespekî bihîst, hêvî ket dila, ber bi deng bazda. Şevreng li wê çolê dît, gem û dizgîna wî qetiya bû,

zînê wî ketibû bin zik. Ew gav bawer kir ku tiştêkî xerab hatiye serê suwarê Şevreng. Ew girt cem xwe û berê xwe da Îranê. Bi rê ve di kûraniya poşmaniyê de li xwe mukur hat. Çend roj bi şûn de xwe gihand Îranê, lê belê li wur nesekînî, menzîla wî heta Zabilê bû. Derbasî Zabilistanê bû û çû cem mala Gîw, diya Bijen, xuşka Ristemê Zal li mal dît. Jê re qala wundabûna hevalê xwe kir. Diya Bijen hewarek li dar xist û kirasê xwe qetand, gijik bi xwe re nehişt. Dengê giriyê wê li çil çiyayan belav bû. Şivan û gavan jî zare zara wê bihîstin. Marîn û borîn jî pez û dewaran çû. Ew gav, Ristemê Zal ji xewa heft şev û heft rojan şiyar bû.

Ristem ne dişibî tu mirovî,
Binihêrin li wî Qelafetfilî:
Tiliyên wî mîna xiyaran,
Zend û bendên wî wek qurmên çinaran
Damarên çavê wî sor dibûn,
Herwekî qurmên spîndaran,
Serê xwe rakir, pirsî ji dergevanan:
“Xêr e, ev çi tofan e, çi bûye?
Kî tadeyî li gelê Zabilê kiriye?”

Xuşka wî, diya Bijen bersiv da:

“Wey lo! Wey lo! Wey lo!
Sermezîne kapgoliko...
Hêstirdizê, bi şîrê hêstiran mezinbûyî!
Çawa xewa te tê, li nava zerî û esmeran?
Rabe, ger tu mêrê baş bî ji mêran,

Bijenê xwarziyê te dîl e li nav Turan!”

Ristem di dilê xwe de wuha got: “Bi Xwedê Bijen dîsa bi pey qîz û jinan ketiye. Ez xuyê wî dizanim. Roja ku em çûbûn şerê Ab û Neynokdirêj tê ji bîr kirin? Taliya talî xuşka wan ji xwe re anî, lê belê ew jin du sal li cem wî nema, ew berda û şand mala bavê wê.”

Gîw, bihîst ku Gurgîn ji Ermanê vegeyriyaye malê, lê kurê wî li wur maye, li hespê xwe suwar bû û berê xwe da cem Gurgîn bona hîn bike da çi bi serê wan de hatiye. Gurgîn li ber derî bû, ji dûr ve dît ku wa ye Gîw di rê de ye, lê mîna ecacê tê, tozê bi ser xwe xistiye. Bazda hundur, kumê xwe danî, xwe serqot kir û gîzme ji piyê xwe deranî, bi vî awayî bi leq wî de çû. Wadê her du nêzî hev bûn, qêrîn bi Gîw ket:

-Ya pêlewane bijarte! Te çima xwe serqot û pêxwas kiriye, va ye ez dihatim mala te.

Gurgîn:

-Ez bi derd û kul im, her roj dinalim, ji fediyê serê min li ber te ranabe. Ez çiqasî rondikên xwînî birêjim, heqqê min e. Lê belê dilê xwe fireh bike, bawer dikim ku Bijen hêja sax e.

Şevreng li ber derî tewulandî bû, Gîw ew dît, hiş ji sera çû. Ji ser zîn gindirî xwarê û di nava tozê de gevizî. Kincê xwe yên pehlewî qetand, pertal pertalî kir. Berê xwe da ezmana:

-Ya Xwedayê şev û rojan! Piştî ku kurê min çû, hema ruhê min jî bistîne çêtir e. ew hevalbend û hogirê min bû. Niha ez xwe di devê ejderha de dihesênim.

Ew bavê çav bi xwîn, li ser Gurgîn zivirî:

-Ka bêje, çi hat serê we?

Gurgîn ji wê rewşa Gîw, ji dilê biêş û peritî tirsîya, li riya virrê geriya:

-Daristanek li Ermanê hebû, tê de xenzîr pêlî hev û din dikirin, xilbe bûn mîratan! Hemî bi hev re êrîşî me kirin. Me jî li wan xist, gelek ji wan kuşt, serê wan jî jêkir. Ger tu bawer nakî wa serê wan li mal in. Piştî ku karê me xelas bû, me got em'ê li vir çî bikin, me berê xwe da Îranê, lê li rê, di geliyekî xalî de askek ji nişka ve derket pêşiya me. Pirça wê mîna pirça hespê Guhderz Gulgûn bû, serê wê dişibiya serê hespê Ferhad û bi guh û dûva xwe jî weke Şevreng bû. Xweşik bû kambaxê û îcar tê bêjî dibeziya! Teyra Sîmir jî ne wusa bû li bezê! Gava Bijen ew dît, xwe negirt û ji cîh hilqevizî. Da dû askê, ha li vî alî û ha li wî alî kemend avêt serê wê, lê belê aska xweşik teqizî û reviya, bêtir teriqî. Bijen hespê li dû ajot, hetanî her du di nava dûmanê de ji ber çavê min wunda bûn. Ez bi şev û roj lê geriyam, lê eyb e eyb, tu li ku Bijen li ku! Qet pêjna wî nedihat. Demek bi şûn de jî ez bi hîrîna Şevreng veciniqîm. Zîn avêtibû bin zikê xwe, di rewşeke nexweş de bû.

Gîw bi Gurgîn bawer nekir. Gava diaxifî, rengê rûyê wî û awurên çavê wî diguherîn. Madê wî zer dibû mîna temeziyê. Fam kir ku ew derewan dike. Bi wî dilê şikestî û birîndar xwe negirt:

-Hey virrekê pîs û heram! Te heyv û roja min tarî kir, kurê min da kuştin! Ez'ê te niha bibim cem Şah, bila ew di derheqa te de biryar bide û te ceza bike.

Gîw bi milê Gurgîn girt û ew anî paytexta Îranî dîwanxana Keyxusrayê Mubarek. "Ya Padîşahê Cîhanê!" got, "rewşa lawê min Bijen xerab e û hevalê wî Gurgîn jî di derheqa wî de rast naaxife. Cezayê wî çî ye tu bidêkê."

Keyxusrev bi dilekî xweş bersiva wî da:

-Gîwê Guhderz! Qet metirse, nekeve xem û xetereyan, remldaran reml avêtiye, dîtine ku Bijen hêja li jiyane ye. Hêviya

xwe jê nebirre. Ger pêwîst be, ez'ê ji bona Bijen berê artêşê bidim tuxubê Tûranê. Em'ê him tola Sîyavûş ji wan bistênin û him jî Bijen bi xwe re bînin. Hîç miraç meke û serê xwe meêşîne.

Şah li ser Gurgîn zîvirî. Gurgîn di bin tîrêja nêrîna wî de pelçiqî û serê xwe xist ber xwe, erdê maç kir, peznê wî da, çend diranên xenzîran ji berîka xwe deranî û li ber wî danî. Hêdî axifî:

-Bila padîşahê me hertim serfiraz be û her roja wî Newroz be!

Padîşah pirsî:

-Ka Bijen? Me tu mîna rêber pê re şand, te ew li ku hişt? An te ew li cîhekî kuşt?

Devê Gurgîn qefilî, zimanê wî werimî û di devê wî de mîna goşteki zêde û jêkirî sar bû. Di nava diranan de çend bêje mirmirand, bû pil pila wî, lê ji wî nehat fam kirin. Dest bi lertzê kir, li piya reilî, talerzê girt nava wî mîna mirovê ku tetirxanî bibe. Got daristan, çayir, kerên kûvî, ask, nizanim çî... Keyxusrev hêrs bû û ew ji dîwana xwe qewurand. Bang li hesinkêrê qesrê kir, got "Ji hesinê bibizmar kostekê çê bike û li piyê vî zilamî bixe."

Roj derbas dibûn, hefte û meh jî li dû. Buhar xemilî û roja Newrozê hat bi ser wan de. Di wê roja pîroz de, Keyxusrayê Mubarek qedeha xwe ya bisêhr û ya remla danî ber xwe û bang li Gîw kir, ew jî anî dîwana xwe. Kincên ji qumaşê Rûmî li xwe kir û li odeyek tenha bi ser "sitekana pîroz" de dua kir û giriya. Ji Xwedanê şev û rojan qewet xwest. Piştî çû taca Keyanî da serê xwe li nava sitekanê nihêrî, tê de heft welat dît. Di dîrokê de çî bûye û wê di pêşerojê de çî bibe hat ber çavê wî. Roj û heyv, stêrka Zuhâl (Saturn), Bercîs (Jûpîter) û Gelawêj, paşê jî

Hurmuz dît. Lê belê Bijen nedixuya. Fam kir ku ew di zîndanê de dîl e. Tavilê serê xwe rakir û bang li katibê xwe kir, got “lez bike, nameyekê ji Ristem re binivîsîne, bila nesekine were.”

Em wan li wur bihêlin, werin ser diya Bijen, xwuşka Ristemê Zal. Malûm e, dilê dayikan zîz e û êşa wan kûr e. Ew bi kesera lawê xwe ji Zabilê derket, çol û pesar da ber xwe, ne got ev çiya ye, ne got ev gelî ye, giriya, hewar û gazî kir, mîna ku dîn bibe û bi çolê keve, bi şev û roj nesekinî, bi rê ve çû. Ne xew ket çavê wê, ne tiştek xwar û ne jî rawesta, heta xwe gihand welatê Tûranê. Çiyayek li wur hebû, jê re digotin Çiyayê Şaderûtê, çû wur li nava da’l û daristanan geriya. Sal di ser re buhurî, lê belê li şop û nîşana kurê xwe rast nehat. Rojek ji rojan leqay karwanekî bû, ji bajarê Estexrê dihat. Çû pêşiya karwan, li çokên xwe xist û dîsa giriya, got “Kurê min wunda ye” û nîşanên wî bi lêv kir, pirsî “Gelo hûn lê rast nehatine?”

Xortekî çardeh-panzdeh salî ji nava karwan derket:

-Yadê tu ji ku derê yî?

-Ez ji alî Îranê me yadê bi qurban. Qey tu li Bijen rast hatî, ka bêje ew li ku ye?

- Na dayê ez li parsekek rast hatim li sûka bajarekî. Ew jinikek belengaz bû. Gepa nan lê hisret bû. Wuha lave lav dikir:

“Ez Menîce me, keça Efrasîyabê Bavpêşeng im,
Serê min girêdane bi desmalan,
Laşê min şil e ji kirasê kitanan,
Wan ez serqot û pêxwas kirim,
Di kolan û sûkan de xwar kirin,
Ez ciwan bûm, lê niha bûm pîr û kal,
Bo Bijenê Gîw, xwarziyê Ristemê Zal!”

Wuha kilam digot û parsê dikir. Dû re destê xwe vedikir “Ez di bextê te de me, bextê Xwedayê Şev û rojan! Gepek nan bide min, Bijenê min di zîndanê de birçî ye!” Min jê pirsî “Bijen kî ye û tu kî yî?” Parseka rûçilmisî, porqirêj û kincqetiyayî got “Ez dilketiya Bijen im, bavê min li me hat xezebê, evîndarê min xiste bîrê û ez jî kirim pêxwas û parsek. Her roj ji Bijen re nan û xwarinê pars dikim, jê re dibim, di qula ser bîrê re davêjim hundur, ew têr dikim.” Dema ew wuha diaxifin, zilamek hat cem me û bi milê min girt, min daf da got “Lawo here li riya xwe, guh mede vê parseka dînik! Xwe têkilî vê şolê meke, tu rêwî yî, here li riya xwe.” Niha ez dizanim ku ew jina parsek li kîjan kolan digere, lê dayê ez ditirsim ji te re bêjim.

Diya Bijen bi rûyê sor û lêvên lertzok bi ser de çû:

-Yellah, zûka bêje! Ger ez destê xwe bi te bikim, ez dê bi lingên te bigrim, te li ser milê çepê bavêjim li binê ta’tê bixînim ku heft şev û heft rojan kesek nikaribe goştê canê te ji wur berevke.

Xortê nuhatî ku hêja simbêlên wî xwêdan dida tirsîya. Got:

-Ez dê te bibim wî bajarî, lê divê karwan min azad berde.

Karwan bi rê ket û çû, ew man li wur. Diya Bijen ew xort bi xwe re anî Zabilistanê. Kêliya ket hundurê Qela Zabilê bi sewteke tûj û bi dengê bilind lîland. Bi dengê wê re Ristemê Zal ji xewa heft şev û heft rojan şiyar bû. Serê xwe ji şibaka qesrê deranî got:

-We xêr e? Kî tadeyî li gelê Zabilê kiriye? Kîja qîz an jin e dike tilîlî?

Xuşka wî bersiv da:

-Wey lo, wey lo, wey lo! Pê sitûrê navmîlaşvano! Çawa xewa te tê bi zerî û esmeran? Ger tu mêrekî baş î, rabe ser xwe, roj roja mêran e, Bijenê me wa ye li bajarê Tûran e, di destê Efrasîyabê mezinê Tirkan de ye.

Ristem got:

-Xuşka min a delal! Min hêja salek berê di derheqa Bijen de name ji Keyxusrayê Mubarek girtibû. Haya min ji Bijen û rewşa wî heye. Ez cîhê wî jî dizanim. Divê em xwe ji cengê re amade bikin.

Ristemê Zalê, serbilindê welatê Nîvrojê

Kar û bara xwe kir,

Bang li bajarvanî û hemwelatîyan kir,

Leşkerê giran,

Bi çek û qantir û filan,

Bi defa hewarê,

Û zengilê Hindê

Hemîkesî rakir ser piya,

Qîre qîr û hingê hing derket,

Hêwurze kete bajar û çiya,

Elaletek civiya,

Ji dengê wan qesr û qonax hejiyan,

Ji bircan deng vejîyan,

Heta ev deng ket kerrîka guhê Zalê Zêrîn.

Destan rabû piya,

Rahişt gopal û meşîya.

Sê car got:

-Hey lo, hey lo, hey lo! Ev çi hingîniye ketiye bajarê Zabilê?

Pîremêrek devê xwe bir ber guhê wî:

-Ristemê te îroj ferman daye, leşkerê giran bi rê dikeve, wê herin qesra Keyxusrayê Mubarek.

Zalê Kal:

-Ji Ristemo re bêjin bila bêyî xebera min neçe. Min jî bigihînin cem Keyxusro, çend şîretên min jê re hene.

Heft sertas anîn, serê Zalê Zêrîn qusandin bi heft meqes û heft hevringan. Paşê texterewanekî anîn heftê fil û gergedan pê ve girêdan. Ew bi rê ketin berê xwe dan paytexta Îranê.

Ew birin ber derê dîwanxanê. Gava Zal çû hundur, silav li kesên dîwanxanê kir. Hemî ji ber wî rabûn piya, xwedî eşîr û xwedî sermiyan. Keyxusrayê Mubarek ji miqamê xwe rabû û ber bi wî ve hat, destê wî maç kir û ew bir li ser textê xwe da rûniştin.

Jê re wuha got:

-Tu bavê me yî! Ferman bide ka tu çi dibêjî? Ka çi şîret û nesîhetên te hene?

Destanê kal:

-Wa weylê, wa weylê! Xwelî li serê min be, nesîhetên bavan çima zûka ji bîra lawan diçin? Elaletek mezin ji leşkeran bicivînin. Bila Ristem ji nava wan sê sed pêlewan bibijêre, bila du sed pêlewanan bike hundurê du sed sindoqan, bila ewan li ser piştê fil û gergedanan girê bide û sed ji wan jî bike qantirçî. Dema çû Tûranê, bila bêje ez xwedî karwan in ji Yemenê têm.

Ristem ji nava artêşê suwariyên gir, bi dest û pê û jêhatî bijart, rabû kinçekî ji qumaşên Rûmê ku bazirganan li xwe dikir ji bejna xwe re çêkir, kember li ser girêda û li Rexş suwar bû. Gurzê Sam bi zîn ve kir, derket meydanê. Ew gav guhê Rexşê Belek gihîşt nava ewran û serê Tuhemdem hetanî ber rojê bilind bû! Gazî Feramûz kir, got "Lawo tu li vir be, rêveberiya Zabilê bike, va ye ez diçim, dibe ku çûndin hebe, vege tunebe."

Feramûz pêlewanekî bi nav û deng bû, kurê Ristem yê ku ji xuşka Gîw bû. Damara mêrxasan tê de hebû. Ristem û Gîw, tevî sed hezar suwariyên bijarte berê xwe dan Îranê. Kêliya gihîştin hafa qesra Keyxusrev, bayekî honik li rûyê wan xist, mîna ku silava ezmanan ji wan re anî. Gîw li pêş beziya, çû xebera hatina Ristem da Padîşah:

-Mîrê min! Karê me êdî di rê de ye. Ristem xwey biryar e, dudilî nîn e, fermana te bêşik bin cîh tîne. Wa ye tê.

Keyxusrev kenîya, bang li Guhderz û Tûs û Ferhad kir, got nesekinin, herin pêşiya wî, bi pîrozî xêrhatin lê bidin. Pêlewan rabûn, bi leq Ristem ve çûn. Dîsa ba li damûskan xist, dîsa hîrîn bi canîyan ket û al hilkişîyan jor cardin.

Ristem li ber derê qesrê rawesta, peznê Xusrev da:

-Hurmuz çawa Behrem parast, hêvî dikim bila te jî wusa têxe bin baskê xwe. Erdbuhuşt(Cennetmekan), Hêjîr û Behramê Hêç jî hertim bila parêzvanên te bin. Felek jî bila qewraşa te be ya Şehînşahê Mezin!

Şah lê vegerand:

-Tu bu xêr û xweşî hatî! Destê xeraban bila ji te dûr be! Tu serokê hemî padîşahên dunê yî. Parêzvanê Îranê tu yî.

Ferman da, deriyê baxçe vebû, tac û textê zêrîn anîn, li bin darên gulan danîn. Dareke xwedestî (sunî) derxistin derve, bejna darê ji zîv bû û guliyên wê ji aqûd û zêr. Pelên wê ji akîk û fêkiyên wê ji zebercet bûn. Nava wan fêkiyan qewartî bûn bi şerab û miskê dagirtî bûn. Kesê ku li ser kursiyê Şah rûdinişt, li bêhna wê derê dimijîya, lewma piştî ew bêhn ji wî jî dihat.

Şehînşah hat li ser text danişî û meyger hemî hatin li hember wî rêz girtin. Şah ji Ristem re wuha got:

-Te mîna Teyra Sîmir baskê xwe li ser ezmanê Îranê vegirtiye. Li dijî hemî belayan tu me mîna mertalekî diparêzî. Li

dunê, ji bilî êşa ewlad, tişteki bi axîn û keserkûr nîn e. Çareyek bibîne da em Bijen xelas kin û dilê Gîw derman bikin. Hesp, çek, dirav, zêr... Tu çi dixwazî, ji te re amade ye.

Ristem:

-Hemî serokên dunê axa bin piyê te ne! Tu nekeve xem û xetereyan, li kêfa xwe binihêre. Ez im yê ku bi gurzê giran dil û cegera dêwên Mazenderanê parçe parçe kir. Min ne leşker divê, ne jî çek. Ez tenê bes im.

Gurgîn agahdarî girtibû ku bona xelaskirina Bijen wê Ristem biçe Tûranê, lewma name şandibû û gotibû "Ez jî dixwazim bi te re werim. Dibe ku bi vî awayî ez xwe bi Keyxusrev bidim efûkirin." Ristem bi vê nameyê hêrs bûbû û bersivêk tûj jê re lê kiribû: "Mirovê bêoxir û dilreş! Tu û cengê dûrî hev in. Ziravê kewroşkê bi te ve heye. Ez te bi xwe re nabim. Lê belê bona efûkirina te, ez'ê bi Keyxusrev re biaxifim. Ger em Bijen azad bikin û bînin, jixwe tu dê jî serbest bibî, lê ger xwarziyê min hatibe kuştin, qet siûda te jî wê tunebe! Ji niha ve xwe mirî bihesibîne!"

Ristem ew roj mesela Gurgîn ji Şah re got. Keyxusrev ew neşikand û kurê Mîlad ji oda tarî deranî.

Keyxusrev, Ristemê Zal vexwendî dîwanxanê kir û li wur jê pirsî:

-Ji cengê re çi divê? Amadehî lazim e. Çek û hesp, pêlewan û erzax. Lez bike, ez ditirsim ku Efrasîyab li serguzeştîyê digere, heta hûn bigihîjin wur, wê serê Bijen jê bike.

Ristem:

-Padîşahê min, ez tişteki naxwazim, min berê jî gotibû. Miifta bûyerên wuha hîle û dek û dolab in. Bavê min Zalê Zêrîn şîret li min kiriye, ez dê gotina wî bin cîh bînim, fen û fit li Tûraniyan çekim ez'ê. Bi kincên bazirganan ez dê herim, bi dizî

têkevim hundur, bila min nas nekin. Lê belê pêdiviya min bi karwan jî heye.

Bi xebera Zalê Zêrîn kirin, ji nava artêşê sê sed pêlewan bijartin, du sed ji wan kirin hundurê du sed sindoqan, li pişta du sed fil û gergedanan kirin, sed jî kirin qantirçî û seyis. Kinc û qumaş, mucevherat û xalîçe li ser pişta hesp û filan bin cîh kirin, heqîb û çewalan dagirtin. Gustehem û Gurgîn (Ristem biryara xwe guhert ew bi xwe re bir), Zenge û Guraze, Ferhad û Eşkes jî xwe amade kirin, ew bûn seyisê hespan.

Karwan derket rê. Gava gihîştin nêzîkî tuxubê Îranê, Ristem bi milên serokên pêlewanan girt û wuha şîret li wan kir:

-Şiyar bin, hetanî ez nekevim tengasiyê, bila kesek şûr nekşîne û ji cîh nelive.

Leşkerên ku li pey wan çûbûn, li vî aliyê tuxub man, “Karwan” berê xwe da Tûranistanê. Ristemê Zal kembera zêrîn ji pişta xwe vekiribû û abayê bazirganan li xwe kiribû. Hevalên wî jî kincên keten li xwe kiribûn û mîna seyîs û qantirçiyên xwe girêdabûn.

Li wî welatî rê û rêçik pirsîn, pêşî berê xwe dan bajarê ku Pîran lê dijî. Kuçe kuçe geriyên, mala Pîran ji yekî pirsîn. Çûn ber deriyê wî. Lê nihêrîn ku xwediyê malê ne li mal e. Dergevan û xizmetkaran ew li ber derî sekinandin. Demekê li wur ewle bûn, hetanî Pîran zîvirî malê. Ristem ebayek bi ser serê xwe de vegirt û sitekanek tijî mucevher kir, girt destê xwe û du hespên zînzêrîn jî da pêşiya xwe. Bang li qantirçî û seyisan kir: “Bimeşin seraya Pîran!” Ew li pêş û yên din li dû ketin hundur. Ristem bang kir:

-Ya qehremanê li Îran û Tûranê menşûr! Tu wezîrê Padîşah û xemla paytexta Tûranê yî.

Pîran bi vê sewtê re şaş ma:

-Tu kî yî? Ji ku derê tê yî û diçî ku?

Bazirgan:

-Ez qûlê te, axa bin piyê te me, bazirganim. Ji Yemenê tîm û diçim berjor. Malên paqij, zîv û zêr û xalîçên hevrişimî bi min re hene. Xwedê rizqê min li welatê we daye. Niha ez ji Îranê tîm. Ez him difroşim, him dikirim. Ger tu destûra min bidî, ez dê li bajarê te etariya xwe raxim, bila nanê zarokan derkeve. Tika dikim alîkar be, bila belayek neyê serê min.

Sitekana destê xwe vala kir ber Pîran, zêr li erdê biriqîn, hefsarê her du hespan jî da destê dergevanên wî. Pîran gava çav bi zêran ket, çav li sera birbisîn û beloqî bûn. Got “Bazirgano were, li kêleka kursiyê min rûnê. Tu çawa dixwazî wusa eşyayên xwe bifroşe, tu serbest î. Li nava bajêr jî bigerîne. Kesek nikare pêçiya xwe bi te bike. Dilê te çi hilanî, tu dikarî bikirî jî. Ji te re dukan pêwîst be, deriyê mala kurê min jî li ber te vekirî ye.

Bazirgan kêfxweş bû, got:

-Ya wezîrê Efrasîyabê Pîroz! Ez nikarim li mala kurê te razê. Malê gazê û eşyayên din gelek in, ger ez ne li ber bim, wê bînin dizîn. Lewma dukanek vala bide min çêtir e.

Pîran, bona xatirê bazirgan û hevalên wî xaniyek vala kir û wan di wur de bincîh kir.

Dotira rojê nûçeyek li ser ziman belav bû: “Bazirganek hatiye ji Yemenê, bûye mêvanê Pîran, barê karwan mucevher in, xalîçe û qumaşên xweş in.”

Ji çar aliyên Tûranê gel civiyên ser serê Bazirgan. Ji berbanga sibehê, hetanî tarîbana şevê Îraniyan bazirganî kirin, eşya firotin û kirîn. Menîce jî ji nava bajêr gava li geştê bû bihîst ku Bazirganek hatiye Tûranê û li bajarê Pîran e, çerçîtîyê dikan.

Menîce hat, serqot û pêxwas, bi kincên qetiyayî û pînekirî.
Bi dawa lîbasê xwe yê qirêj û qetiyayî histêrên çavê xwe paqij
kir û ji Bazirgan re got:

-Lo lo Mîro! Wusa xuya ye ku tu ji mal û xanan û ji jiyane
têr bûyî. Ez di çavê te de dibînim ku tu ji malbatek xuyanî yî!
heviya min ev e ku felek hertim bi te re bikene û nezera çavan li
te nekeve. Hêviyên te vala derneyên û keda te bi avê ve neçe.
Bila eql rêberê te be. Ka ji xuşka xwe re bêje tu ji ku tê yî
mêvanê ezîz, bazirganê dilzîz?

Bazirgan:

-Ez ji Yemenê me. Berî niha li Îranê bûm, ez ji wur tîm.

Menîce:

-Gelo Şahê Îranê Keya çawa ye, Gîw û Guherz çi dikin,
ew jî sax û selamet in? We xeberek ji Bijenê kurê Gîw hilanî an
na? Te jî bihîstiye ku Bijen girtine, dest û piyê wî li qeydê
xistine? Ne heyfa wî! Bi Xwedê ez gelekî pê diêşim. Bi şev û
roj xew nakeve çavê min!

Ristem bi van gotinên jinika parsek ku ji nişka ve her tiştî
eşkere digot şaş ma û dev ji bazirganiyê berda. Bala xwe li ser
wê civand. Hinekî jî ponijî û xays çû. Bi tevdir û balkêş bû,
lewma got:

-De derkeve ji cem min parseka qereçîya beradayî! Ez ne
Xusrevê te nas dikim ne jî Bijen! Tu kî yî û ew kî ne? Tu dîn î
an bacîlok î? Bicehime here ji vir!

Bi hêrsek hişk û zeliqokî barîya bi ser parsekê de ku
xwîna jinika belengaz cemidî û dilê wê sekinî. Lê belê neçû, di
cîh de mat ma, li rûyê Ristem nihêrî. Hema bi carekê re zûrîn pê
ket û giriya. Giriya û hey giriya. Hetanî ji çavên wê rondikên
xwînî niqutîn û herikîn.

-Tu bazirganekî zîrek î. Çêr û galgalên pîs bi te nakeve.
Jixwe ez birîndar im, birîna min pir xedar e. Tu jî xwê li vê
birîne meke. Tu ne mecbûrî bersiva min bidî, lê belê min ji cem
xwe neqewurîne.

Menîce wuha got û dest bi sitranekê kir ku gelekî bi şewat
bû:

“Lo lo Bazirgano, çepildirêjo, navmilpano!

Şevgêrê şevê, zîreko û nijdevano!

Ji dilê xwe zengîn û mîrxas, lê niha dergevano!

Tu qet ji Xwedê natirsî,

Li halê Menîce û Bijen napirsî,

Em her roj dixwun nanê tisî,

Xwarina kufikî, ava qerisî,

Weke Efrasîyabê bavê min,

Ger zalim û zorker bî tu jî,

Ne bazirganî, ne rêwî yî, lê mîrkujî

Ez hetanî sax bim li darê dunê,

Ji bîr nakim van galgalan û çêrên te jî,

Ez Xatûna Qesrê me, Menîca rûpaqijî,

Min navê tasek girara te ya pîs û rijî.”

Dîsa giriya, îske îska wê mûyê canê Ristem gij kir:

-Jinika pîrebok! Çi bûye ji te keçê? Te qiyamet rakir. Tu
nahêlî ez eşyayên xwe bifroşim, nan ji zarokên xwe re bibim.
Lewma ez bi te re hêrs bûm. De rabe ji cem min biçê, karê min
heye. Gel civiyaye li ber derî. Ez Îraniyan û pêlewanên wan nas
nakim. Tu çima li wan dipirsî?

Menîce:

-Bijen niha di bin bîrê de dinale, ez jî her roj parsê dikim û jê re nan û av dibim di qula ser bîrê re davêjim hundur. Hêviya min ew bû ku tu nûçeyek, mizgîniyek ji bavê wî Gîw û ji xalê wî Ristemê Zal bînê jê re. Lê belê tu min diqewurînî. Ez keça Efrasîyab im, li qesr û qonaxên mala bavê xwe mezin bûm. Canê min tavê nedîtibû. Lê niha, sedemî Bijen ez seranpê tazî û xwas im, rondikên xwîn li sûk û kolanan dirêjim. Parsê dikim û li gezek nanê ceh hewce me. Bona evîna dil, ne taca serê min ma û ne jî textê bin min. Lo lo Bazirgano, ez bi heyrano, ger rîya te cardin bi Îranê ket, xwe bigihîne Guhderzîyê Geşvat an jî Gîwê qehreman. Ger ew jî nebe, biçe Zabilê mala Zalê Zêrîn, xwe bigihîne Ristemê Qelafetfil suwarê Rexşê Belek, bêje Ristemo ka tu pêlawanê meydana cengê bûyî? Ka gurz û şûrê te li ku ma? Malneketo xwarziyê te di bin bîrê de birîndar e, kurm ketine canê wî û dinale, ger hûn dereng bimînin wê here ji ruh û cane.

Ristem di dilê xwe de giriya, rondikên xwe bi hundurê xwe de niqutand. Got:

-Megrî megrî, keça rûxweşik megrî! Girî pere nake. Wextê xwe li vir nebuhurîne û rondikan nebarîne, here cem mezin û porspî û ekabîran, derdê xwe ji wan re bêje, bila herin xwe bavêjin lingên bavê te, ji wî hêvî û rica bikin, dibe ku ew nerm bikin, bi vî awayî rehmê têxin dilê wî. Ez rebenê Xwedê bazirgan im, ji bavê te ditirsim.

Ristem di cîh de zîvirî çav ji nanpêj û xizmetkarên xwe re şikand, yek ji wan hat. Ristem di guhê wî de got “Zûka mirîşkekê serjê bikin û bipijînin, têxin nava nan û ji min re bînin. Em dê bidin vê parsekê bila ji dilketiyê xwe re bibe.”

Mirîşk pijandin û anîn, Ristem çû pişt dezgehê û gustîla destê xwe deranî û xist nava goştê mirîşkê. Vegeriya û ji jina parsek re got:

-Ev nan û goşt bona Bijen e. Bibe ji wî re, bila birçî nemîne. Ger tu bixwazî, cardin were. Ez dê xwarinê ji te re amade bikim.

Menîce rahişt nan û mirîşkê, bi bazdan derket der. Ew şev xwe gihand ser bîrê, di qulê de goşt û nan da evîndarê xwe.

Bijen çav bi goştê nava nên ket, ecêbmayî bû, heta wê gavê Menîce goşt jê re neanî bû. Got:

-Ya dîlbera min a piyarî,

Ez îcar zanim tu yar î,

Ka bêje, te ev xwarin ji ku anî?

Menîce:

-Piyarîbûn ji dilê min'ê şewutî tê. Ez li ser te dîn bûm û bi çolan ketim. Bazirganekî zengîn ji Yemenê hatiye, lê rîya wî bi Îranê jî ketiye. Mirovekî zîrek e, ji her teherî kinc û mucevher aniye. Pîran cîh û war daye wî, bazirganiyê dike. Min jê re qala te kir, wî jî ev nan û goşt da min. Got heke tu bixwazî, dîsa were.

Bijen nava nên vekir, li goştê biraştî nihêrî. Him tirsîya ku bijehrî be û him jî hêvî di dila de pijkuvî. Bêriya goşt kiribû, gepek du gep werimand û cût. Hesinek ket nava diranên wî, luqma cûtîkirî rijand cenga xwe, gustîl biriqî ew gav. Gustîla zêr da ber ronahiya qulikê, navê Ristemê Zal li ser nivîsî bû. Şaş ma; carek din da ber çavê xwe û baş lê nihêrî, tîpên hûr û zirav li ber çavên wî leylan dan. Hêvî geş bû, bawerî bi xelasiyê anî. Her tengasiyek firehî li dû xwe dianî. Hema xwe negirt ji kêfa kenîya. Bi kenekî xeniqok ket ku hire hira wî çû guhê

Menîce. Keça Efrasîyab xwe bi ser bîrê ve daqulî kir, wuha fikirî: “Bijen di bîrê de dîn bûye. Hiş û eql ji sera çûye.”

-Çi bû ji te, di wê bîra tarî de bo çi wuha dikenî?

Bijen:

-Taliha min çirûskek ronahî şanî min da, ez lewma dikenim dîlbera min. Lê belê ez vê sirra xwe ji te re jî nabêjim. Bawerî bi jinan nayê, gotin di devê wan de nasekine, Lê belê ger tu sond bixwî ku tu dê ji kesekî re nebêjî, ez dê giliyê xwe ji te re bêjim.

Menîce li çokên xwe xist:

-Wa wey lê, wa wey lê! Min jiyana xwe li bin piyê te raxist. Min dil da te û taca zêrîn jî kir bi qurban. Tu hêja bi min bawer nakî? Te ez kirim parsek, lê tu nepeniyên xwe ji min vedişêrî?

Bijen poşman bû:

-Tu rast dibêjî. Lê belê, niha guhê xwe bi balkêş bide min; ew Bazirgan ji Îranê heta vir hatiye bona min ji vir xelas bike. Ew ne Bazirgan e! Te fam kir? Rê li pêş me vebû, ez lewma ji kêfa dikenim. Tu dê jî xelas bibî ji vê cefayê. Rabe, hîç neseke û dîsa biçe cem wî Bazirganî. Bi dizîka jê re bêje “Ya Bazirganê Xwedanxêr! Ger tu Ristemê Zal î, navê xwe ji min veneşêre.”

Menîce di nava dar û devî û daristanan re meşîya û cardin hat ber derê Bazirgan. Silava Bijen lê kir û wê pirsê jê kir. Bazirgan li rewşa wê nihêrî baş wê lêkolîn kir û guh dayê. Fam kir ku Bijen navê wî êşkere kiriye. Wuha bi tinaz û dek axifî:

-Hurmuz bila te ji hezkirina Bijen mehrûm neke, te jî gelek cefa kişandîye. Rabe û qet neseke, biçe ser bîrê, ji Bijen re bêje Xwedayê Şev û rojan suwarê Rexşê Belek, bavê Feramûz ji te re şandiye. Lê tu hay ji xwe hebe, bila kesek bi vê

yekê nehise! Gava tarî ket erdê, li benda dengê bimîne. Li nava wê daristanê, li nêzîkî wê bîrê agir vêxe.

Menîce bi kêf û coş bû, zîtîk avêt û bazda. Hat ser qalpaxa bîrê, xebera xêrê ji Bijen re anî û wuha bi ser ve kir:

-Ez îşev nobedar im û gava dunya tarî bibe, ez dê li vir agir vêxim bona Ristem cîhê me kufş bike.

Evîna dilê Bijen xurt bû:

-Jina min a canfîda! Te hewqas derd û kul kişand, dev ji dê û bav, xuşk û bira, tac û text berda. Ger ez ji zîndanê bifilitim, mîna marekî ziya ji bin erdê derkevim, weke mirovekî ku xwe li ber peristgehê xûz bike, ez'ê li ber te xwe xwar bikim, destê xwe vekim. Mîna dergevanên ber derê Qela Zabilê ez'ê ji te re xizmet bikim û di şekala piyê te de avê vexwum.

Menîce, mîna çivîka ku ji ser çîqilekî darê bifire ser yekî din, vir de û wê de çindik da xwe û êzingan ji nava daristanê civand. Çavekî wê li şaxên hişk û puş, çavê din li rojê bû. Gava roj çû ava, çiya û bergeh wunda bûn, agir bi êzingan ve danî û dora bîrê ronî kir. Kêlîkê bi şûn de jî dengê nalên hespan hat.

Du leşkerên Efrasîyab li ser devê bîrê raçaviyê dikirin. Gava çav bi Ristem ketin, ew nas kirin, gotin:

-Ya heciyê Yemenî!

Nêzîk nebe ez benî!

Ristem got:

-Ez kher im, we nabihîzim...

Nobedaran:

-Mafir ku tu kher î, tu çawa dikarî bersiva me bidî?

Ristem:

-Na xêr! Ez nabihîzim, got û gahv bi gahv xwe nêzîkî wan kir.

Nobedaran:

-Xwe nêz meke. Ev cara sêemîn e ku em te hişdarî dikin, em dê tîr bavêjin te.

Ristem dîsa meşiya û xwe gihand cem wan, serê her du nobedaran li hev xist, mêjiyê wan pişiqand ser terrafa êgir. Zivirî ser heft pêlewanan got “Ji hespan dakevin, dema vekirina bîrê hat. Qalpaxa bîrê, Kevirê Eqwan e. Rakin wî kevirî û bavêjin nava daristanê.” Di dilê xwe de jî wuha got “Ez ji Eqwan xelas bûm, lê vêcarê kevirê wî derket pêşiya min!” Berî ku Heft pêlewan bi hev re rakin kevir, Bijen dengê Ristem bihîst û zincîra xwe ji kevir vekir. Lê eyb e eyb! Kevir ne kevir bû mîrato, risasê dojhê bû, ji cîh nedilibitî. Di nava xwîn û xwêdanê de man, lê naffle! Ristem fermana xwe dubare kir: “Lawo hûn bêtaqet in, qewet di milê we de nema ye, an zikê we birçî ye, derman ji çokên we firiya?” Pêlewanan careke din ceribandî, lê nebû, kevir ji cîh neleqiya. Ristem hema ji Rexş xwe çengî erdê kir, zexê xwe qenc şidand û dest avêt kevir, bi carekê re ew bilind kir û heliqand nava daristanê. Ji gurmîna wî kevirî erd hejiya, qirçîn ji daran çû. Meşiya ser devê bîrê û xwe bi ser Bijen de xwar kir:

-Cîhê te xweş e lo? Tu mêhvanan nahewînî?

Bijen:

-Gava min dengê te bihîst, hemî jahriyên dunê guherîn hunguv. Tu dibînî, ev bîr bûye mala min. Erd av û ezman kevir!

Ristem jê sozek xwest:

-Hes û xwesteka tolhildanê ji dilê xwe bavêje. Gurgîn bi me re hat bona te xelas bike. Tika dikim wî efû bike, tiştê çû nede dû.

Bijen bi rik û xerez bû:

-Xalo, ma tu nizanî wî bêbavî çî anî serê min! Kêliya ez ji vir derkevim, ez'ê felekan jê re çêkim.

Ristem xwey bîr û bawerî bû:

-Na xwarzê, wuha nabe! Ger tu li pey heyfê bigerî, ez'ê te li vir bihêlim û vegerim Îranê.

Bijen:

-Ez çiqas bêsiûd im! Tiştê ku hatiye serê min ne bes e, vêca divê ez bi wî xayînî re li hev jî werim? Ev ne tu edalet e! Lê belê tu xalê min î, min ew da xatirê te.

Ristem şûtika pişta xwe vekir, şûtika wî ji werîsê pêlewanan dirêjtir bû, berra bîrê da. Bijen serê şûtikê zeft kir û li pişta xwe pêça, pihêt girêda. Xal, xwarziyê xwe ji bîrê kişand der. Bedena Bijen îppelatazî û piyên wî hêja girêdayî bûn. Gelekî lawaz ketibû û por û neynokên wî dirêj bûbûn. Zincîrên zengarî di canê wî de birîn vekiribûn. Rûyê wî weke temeziyê bû, Spîka çavê wî jî wusa. Ristem zincîr û qeydan bi destê xwe qetand, kosteka piyê wî vekir.

Ristemê Zal, Menîce û Bijen li hespan suwar kir û bi xwe re anî, ew li mala bazirganiyê bincîh kir. Her du evîndar serê xwe şuştin, Bijen destek kincên wezîriyê li xwe kir û Menîce jî yê xatûnan bi bejna xwe de berda. Her du li wur ketin kêf û seyranê, bi hesreta dilê xwe şa bûn.

Dengê Ristem ji derve dihat, digot “Sindoqan bişkênin!”

Du sed sindoq şikestin, du sed xweşmêr ji wan derketin û rabûn piya. Tevî qantirçî û seyisan sê sed pêlewan li dora kurê Zalê civiyan. Gurgîn jî di nav wan de cîh girt, lê belê Ristem ew cihê kir û got “Tu here cîhê bazirganiyê, xwe bi Bijen û Menîce bide efûkirin.”

Gurgîn wusa kir, çû cem her du hezkiriyan û serî li ber wan tewand, axê bi xwede kir û giriya. Piştî ku ew li hev hatin,

dîsa vegeriya cem Ristem û nava elaletê. Eşkes nobedar bû li ber eşyayan û malê karwaniyê û mucevheran.

Ristem bang kir:

-Hey ho! Hey ho! Zûka Rexşê Belek zîn bikin û bixemilînin. Bîna şer, bîna xwêdan û xwînê ket pozê min!

Heft qalib sabûna Helebê li ser piştê Rexş helandin, zînê entabî li piştê şidandin, gufkên Ruhayî pê de berdan, xurca Xoresanî li ser danîn, lixaba xulxulî ya Yemenê xistin devê wî. Ristem rabû, zirîç û kumzirîçê xwe hilanî, kurk û ebyên Herranî jî li ser kir, kedikê Tîranî avêt piştê xwe, mertala ji mifriq û pola li ber xwe danî, dîsa gurzê Sam qatilê gelek jîndaran da ser milê xwe, sê caran bi destê rastê gurz avêt û bi destê çepê ew li hewa girt. Halan di xwe da:

-Ez Ristemê Zal im, ez'ê qirra Tûraniyan bînim. Ez'ê tenê kesên ji diya xwe nebûyî bihêlim li ser vê axê.

Şev bû, du sed û not û neh pêlewanan bi ser qesra Efrasîyab ve girtin. Ristem destê xwe avêt deriyê qesrê û qeflê şikest, bizmaran jê deranî û ajote hundur. Li wur jî qêrîn jê çû:

-Rabe Efrasîyab rabe! Ez dê xewa şêrîn li te heram bikim! Te gava li ser text kêfê dikir, Bijenê reben di kêferat û keftelehtë de bû. Rabe ser xwe, Ristemê Zabilî hat. Min Kevirê Dêwê Eqwan ji ser bîrê avêt û Bijen azad kir. Roja tolhildanê ye keftarê pîr! Min hêja Sîyavûş ji bîr nekiriye.

Efrasîyab dengê Ristem yê qube û sewta wî ya tûj nas dikir. Ji nava ciya rabû û bang li notirvan û dergevanan kir. Dengê qêrîn û hewarê ket qesrê.

Reniyên reşî rabûn, xewa mirinê ketibû çavan,
Melayketan piyên xwe kişandin ji ezmanan
Teyra Sîmir firiya ser pozê çiyayê Elburzê,

Hût û nehingên bahrê gewdê xwe ji avê hilkişandin,
Pîr û oldaran gotin 'rabin roja qiyametê ye,'
Hin ji wan gotin 'Na xêr! Qiyamet nîn e,
Îranî û Tûranî ne,
Ew bi nav hev ketine wa ye gurmîn e!'
Ne mij e, ne moran e,
Ne berf e, ne baran e,
Ne toz e, ne dûman e,
Cenga Îranî û Tûraniyan e,
Li aliyekî hîre hîra hespan e,
Li alî din xweş tê dengê halanên kurê bavan e,
Ne qiyamet e, ne jî axirê zeman e.

Ji artêşa Tûranê, kesên ku berê xwe dan qesrê, hemî li ber derî ji alî pêlewanên Îranî ve hatin kuştin. Efrasîyab dev ji kursî û dîwana xwe berda û reviya. Cariyeyên wî bi leheng û pêlewanên Îranî re kenîyan û bi destê wan girtin. Kurtanê hespê Tûraniyan ji dara narewanê bû, postên pilingan li ser zik û piştê wan vegirtî bûn. Gencîneya Efrasîyab, malê gazê û xalîçê hevrişimî xistin wan sindoqên ku pêlewanên bijarte di wan de veşartî bûn.

Îraniyan destê xwe sivik girtin, bi lez û bez qesrê wêran kirin, bona vegeêrê ketin rê ew şev. Dotira rojê, dema tav li pozê çiyê xist û zer kir, suwariyên Tûranî li ber derê qesrê civiyan. Mîna ku erdhejek li wur ketibe, her tişt ser û binê hev bûbû. Hemîyan kember girê dabûn û li pêş derê Efrasîyabê Bavpêşeng sef girtin. Di nava wan de, zana û porspî hebûn, pêşî ew axifîn:

“Em jî nizanin bêjin çi! Ev têkçûyîn, heta roja qiyametê weke daxê wê li ser eniya me bimîne. Êdî ji Îraniyan, wê kesek me ji zilaman nehesibîne...”

Ji alî din ve, bûyerên ku li Tûranê çêbûbûn, azadkirina Bijen, serkeftina pêlwanên Îranî hemî ji Keyxusrayê Mubarek re hatibûn gotin. Şah bihîst ku xêbeta wî ketiye rê û ber bi welêt ve tê, ji kêfa rabû piya û destê xwe vekir, dua kir, dû re rûyê xwe di xalîçê da. Rondikên şahiyê ji çavên wî bariyan.

Def û borî lêketin, lê ev car ne ji bona şer, bona vegera Ristemê Zal û hevalên wî. Suwarî li ber derê qesra şah civiyan, ji girseya hespan ax nedixuya. Bajar hemî di bin dengê defên tûncîn de dilerizî. Hîrîna hespan dihat û ji alî din ve filên hêç bi diranên tûj li erdê cot dikirin. Ala artêşê li pey Guhderz û Tûs dihat. Li ser zimanê hemîkesî navê Ristemê Zal hebû. Leşker deste deste bi pêş diketin. Gava serê hespê Tuhemdem xuya kir, Gîw ji hespa xwe daket û piyatî meşiya.

Gotina pêşî ya Guhderz û Gîw bû:

-Ya pêlwanê bi şan û şeref! Bila Xwedanê şev û rojan û Hurmuzê Pîroz te bistrînin! Tu her bijî! Heyv û roj herdem bila li ber serê te çerx bibin. Hemî gelên dunê ji dîtina rûyê te, tucar têr nebin! Me, bi saya te kurê xwe Bijen dît. Hemî stêrik bên cem hev, nikarin mîna rojê tîrêjan belav bikin. Sozekî pêşiyar heye: Şêrekî ji garanek kerê kûvî natirse. Tu di nava Tûraniyan de şêr î. Piştî ku başok basik vekir, karê kewê dibe rev. Bêyî kedê, tişteki bi dest nakeve. Kalên me wuha gotine ku, heta dilê mirov neke qiçe qiçe, dîzika mirov nake piçe piçe.

Keyxusrayê Mubarek derket ber deriyê qesrê, lewma hemî pêlwanan serê xwe li ba xistin û lê nihêrîn. Hemî deng hatin birrîn. Tuhemdem ewul li pêş wî rawestiya û çok da erdê û xwe xwar kir, dû re jî çû ew himêz kir. Şahê Îranê bi dengekî êlî gotarek kurt anî zimên:

“Ristemê Zal,

Kurê Destanê Kal!

Ruhê comerdîyê, xawênîyê û qewîniyê! Qenciyan ku te kiriye, mîna tîrêjan rojê li hemî rûyê gerdûnê belav bûne... Jixwe mirovên ku rêveberiyê heq bike, pewîst e ku ji gelê xwe jêhatîtir û birûmetir be... Tu jî mînak î ji vê yekê re...”

Ristemê hêdîka ji cîh libitî û di nava elaletê de, çû bi milê Bijen girt û ew anî ber bavê wî. Gîw ne Gîwê berê bû, ji keser û kedera kurê xwe melûl bûbû û piştî wî jî xûz bûbû. Keniya û histêrên şahiyê reşand. Piştî xwe rast kir.

Dîlên ku ji Tûranê bi xwe re anî bûn, li pişt wan di rêzê de bûn. Ristem çû nava refên wan û tevî zicîr û qeydan ew anîn û li hember Keyxusrev rêz kir. Şah li wan nihêrî û berê xwe da Ristem:

-Zal êdî pîr û kal e, piyekî wî li hafa gorê ye. Lê ez zanim ku ew'ê bi dilekî aram û serfiraz koç bike. Li pey xwe mîrxasekî mîna te dihêle. Hey gidî! Axa Zabilê çiqas pîroz e! Çawa yekî mîna te vejand? Hêvî û xwesteka min ev e ku, welatê Nîvrojê herdem bi navê te bextewar bibe.

Dû re li ser Gîw zîvirî:

-Ristemê Zal, lawê te xelas kir. Bijen hêja nuh ji diya xwe çêbû!

Gora Ristemê Zal niha li Îranê ye û li gor gotinên gotinbêjan nêzîkî du mîtro û nîv dirêj e.

Îlon, 2000, Diyarbekir

-----oOo-----

Pirtûkên Edîb Polat yê çapkirî ev in:

- Rastiya Dîyarbekir-1988
- Berbangên Newrozê-1990
- Di Zimanê Zanistî de Kurd û Kurdistan-1992
- Sîketinên ji Welatê Bêdewêl-1992
- “Zinakar”-1998
- Evîna Mirinê Bêhezkirin e-1998

Xelatên wî:

- Xelata Azadiya Ramanê ya Human Rîght Watch (1994)
- Xelata Amerîqan Pen ya Azadiya Nivisê-Barbara Goldsmith (1994)